הומאריסטישע

שריפטען

— פון —

דוד אפאטהעקער

(הינקעדיגער שלים־מזל)

צווייטער באַנד

היברו פּאבלישינג קאמפּאני

85־83 קאַנאַל סטריט, ניו יאָרק.

1912.

LIBRARY
1974
UNIVERSITY OF TORONTO

צעהנטע סעריע.

פּוסטע פילאָזאָפיע

I.

ליכט, לופט און ווארימקייט.

ליכט און ווארימקייט! ווער ווייס ניט די בעדייטונג פון דיזע צוויי ווערטער? זיי זיינען דוכט זיך גאנץ איינפאך. ווער ווייס עס ניט, אז די זון איז די ליעפעראנטין, וואָס ליעפערט אונז דירעקט דורך איהרע שטראהלען דאָס העלע טאגעסליכט צו זעהען אלעס, וואָס אויף דער וועלט עקזיסטירט, אלעס וואָס אויף דער וועלט געשעהט; זי שיקט אונז אויך די ווארימקייט וואָס ערווארמט אונזערע גליעדער און גיט אונז לעבען, לעבענסלוסט און לוסט צום לעבען.

אָבער ניט אימער ליעפערט די זון דירעקט צו אונז מענשען איהר ליכט און ווארימקייט, זי האָט אויך איהרע פּאָדראטשיקעס, וואָס איבערנעהמען ביי דער זון איהר טהייערע וואארע און האלטען זי אין זייערע מאגאזינעס אוןווארטען ביז דער מענש האָט דיזע פּראָדוקטען נעטהיג און קומט זיי צו זיי קויפען.

ביינאכט, ווען די זון איז אונטער דער ערד און צו אונזער זייט, וואו מיר וואָהנען, קענען איהרע ליכט־שטראהלען ניט צוקומען, דאן געהען מיר נאָך בעלייכטונג צו איהרע פּאָדריאטשיקעס.

אמאָל פלעגען מיר די ליכט־שטראהלען קויפען אין די חלב פון די בהמות און חיות, אין די פלאנצען־אויל, שפּעטער אין דער ערד־קעראָסין, נאָך שפּעטער אין דעם געז, ביז ענדליך יעצט אין דער עלעקטריציטעט.

די אלע האָבען אין זיך געזאמעלט די ליכט־שטראהלען פון דער זון און

האָבען עס געהאַלטען ביז אונז איז פינסטער געוואָרען, און מיר זיינען אָנגעקומען צו זיי, זיי זאָלען עס אונז אבגעבען.

ווינטער, ווען די זון איז געווען פון אונז צו ווייט און איהר ווארימקייט האָט ניט געקענט גרייכען צו אונז, זיינען מיר ווידער געגאַנגען צו איהרע פּאַדריאַטשיקעס, וואָס האָבען געהאַנדעלט מיט איהר ווארימקייט, ווי צום ביישפּיעל, צום טאָרף, צום האָלץ, איצטער צו שטיין־קויהלען און סטים און מיר האָבען זייער ווארימקייט צוגענומען פאַר זיך.

ווייל מיר האָבען עס אָבער, דירעקט אָדער אינדירעקט, צו יעדער צייט, ווייסען מיר גאָר ניט, ווי וויכטיג ליכט און ווארימקייט איז פאַר אונזער לעבען.

שטעלט זיך פאָר אויף א קורצער צייט, אז די זון זאָל אויפהערען צו שיינען און עס זאָל ווערען שטאָק פינסטער און מיר זאָלען שוין האָבען אויס־געניצט אַלע איהרע שטראַהלען פון איהר פּאָדריאַטשיקעס אויך, ווי די וועלט וואָלט לאַנגזאַם געמוזט אונטערגעהן.

וואָס וואָלט געוואָרען פון דער גאַנצער טהעאַטער־קונסט מיט די קינסטלער, וואָס זייערע שטיקער בעשטעהען נור אין שעהנע דעקאָראַציאָנען און גאַרדעראָבען ? וואָס זיי זאָגען איז דאָך ניטאָ וואָס צו הערען, און ווען מען זאָל ניט קענען זעהען ווי זיי וואַרפען זיך און שליידערן זיך, ווער וואָלט זיי נאָך בעזוכט ?

וואָס וואָלט געוואָרען פון אַלע איצטיגע ליעבעס, ווען די פערליעבטע זאָלען מעהר ניט קענען זעהען די שמינקע מיט'ן פודער, די שפּיצען מיט די שלייפען פון זייערע געליעבטע ?

וואָס וואָלט געוואָרען פון די רייכע מאַגנאַטען מיט זייער לוקסוס און פערשווענדונג, ווען זיי זאָלען ניט זעהען ווי טויזענדער עלענדע מוזען זיך בעגעהען אָהן אַלע שעהנע זאַכען, אז די אָרמע זאָלען ניט קענען בעוואונדערן זייער לוקסוס ?

וואָס וואָלט געוואָרען פון אַלע פּאָליטישענס און פון אַלע לאָרזשען־האָמבאָג, און פון אַלע גייסטליכע, ווען עס זאָל אויפהערען די ווארמקייט און זיי זאָלען מעהר ניט קענען ערהיצען די פאַנטאַזיע פון איינפאַכען פאָלק ?

וואָס וואָלט געוואָרען פון ניו יאָרק ווען די לעקסאָ־קאָמיטע וואָלט ניט דערזעהן די פינסטערע טהאָטען פון דער פּאָליציי ? וואָלט ניט גאַנץ

אמעריקא אוועקגעגאַנגען מיט פייער, ווען מען וואָלט ניט דערזעהען די שרעקליכע בראַנדשטיפטעריי פון גרויער, מילך עט קאָמפּאַניע?

וואָס וואָלט געוואָרען פון ניו יאָרקער פאַמיליען־לעבען ווען די מענער וואָלטען ניט געקענט זעהען די בעקוועמליכקייט פון די באָרדערס ביי זייערע מיסעסען?

מיט וואָס וואָלטען זיך אָרימע ארבייטער־יונגען געקענט אויספיינען פאַר מענשען, ווען מען וואָלט ניט געקענט זעהען זייערע גרויע הויזען מיט די געלע דיקע טשיינס?

עס זאָל קיין ליכט און וואַרימקייט ניט זיין, וואָלט די וועלט איינפאַך געמוזט אונטערגעהן און יעדער וויס דאַרום, ווי וויכטיג ליכט און וואַרימקייט איז.

ליכט און וואַרימקייט מוזען אָבער אימער צוזאַמען זיין, ליכט און וואַרימקייט איז זעעלע און הערץ, גייסט און געמיטה, שכל און מאָראַל.

אונזער זעעלע ליפערט אונז דעם פערשטאַנד און בעלייכט אונז אַלע וועגען, אָבער ווי טרויעריג וואָלט עס געווען, ווען דער מענש זאָל קיין הארץ ניט בעזיצען, ער זאָל קיין געמיטה ניט האָבען?

דער מענש וואָלט טאַקע קלוג געווען, ער וואָלט בעזעסען ליכט, אָבער אָהן וואַרימקייט, אָהן ליעבע צו זיינע מיטמענשען, אָהן פריינדליכקייט, אָהן רחמנות, וואָלט ער געווען קאַלט ווי אייז.

מיט הערץ אליין, אָהן גייסט, וואָלט דער מענש נאָך געווען אין ווילדען צושטאַנד. ווען דער מענש זאָל זיין געמיטה ניט קענען בעלייכטען מיט'ן שכל, וואָלט ער פאַר ליעבשאַפט צוקוועטשט זיינע קינדער אויף טויט, ווי די אַפען. מיט זיין טריישאַפט צו אנדערע, וואָלט ער נאָך אימער געבליבען א שקלאַף צו הערשער און דעספּאָטען.

ווען מיר זאָגען, אז א מענש האָט א כאראַקטער, מיז ער אומבעדינגט האָבען שכל און געמיטה, דאָס הייסט ליכט און וואַרימקייט צוזאַמען.

ליכט און וואַרימקייט בילדעט דאָס עהע לעבען; ליכט און וואַרימקייט איז מאַן און ווייב, דער מאַן איז דער פיהרער, דער פערזאָרגער, דער ראטה־געבער, די פרוי איז די העלפערין, די פריינדין, די ליעבענדע זעעלע פאַר דער פאַמיליע.

א מאַן אָהן א פרוי איז א אייז־קאַלטעס ליכט־שטראַהל; די פרוי אָהן

א מאַן איז פינסטער גליהענדע קויל;ביידע צוזאַמען זיינען לעבען מיט ליכט און וואַרימקייט.

ליכט און וואַרימקייט איז קונסט, וויסענשאַפט און ליטעראַטור מיט דעם סאָציאַלען (געזעלשאַפטליכען) לעבען.

וואָס פאַר א ווערדע האָט די קונסט, ווען ניט די גאַנצע געזעלשאַפט קען זיך דעריבער ענטציקען?

וואָס פאַר א ווערטה האָט די וויסענשאַפט פון איינצעלנע, ווען מיליאָנען געהען אום אין דער פינסטערניס?

וואָס פאַר א ווערטה האָט די ליטעראַטור, ווען זי שטרעבט ניט די זיטליכקייט און מאָראַל אונטער אַלע מענשען צו פערברייטען?

אַלעס איז ליכט אָבער אָהן וואַרימקייט.

וואָס פאַר א ווערטה האָט אָבער די וואַרימקייט, דאָס סאָציאַלע לעבען פון איינפאַכען עסען און טרינקען, ווי פיה, ווען זי איז ניט בעלייכטעט פון קונסט, וויסענשאַפט און ליטעראַטור? אַלעס וואַרימקייט און אייביגע פינס־טערניס.

וואָרום טרעפען מיר אָבער אזוי זעלטען ליכט און וואַרימקייט צוזאַמען?

ווייל עס פעהלט צווישען זיי די קאָנטראָלע — און דאָס איז די לופט... לופט און פרייהייט!

די פרייע לופט רעגעלט אונז די ליכט און וואַרימקייט פון דער זון, די פרייהייט, דער פרייער געדאַנקען אָהן אָבערגלויבען און אונטערדריקונג וועט אונז אריינברענגען די שטראַהלען פון וויסענשאַפטען אין די וואַרימע הערצער פון פאָלק.

דער פרייער ווילען וועט בינדען די ליכט און וואַרימקייט צווישען מאַן און פרוי.

דער פרייער אורטהייל וועט ברענגען האַרמאָניע אין מענשליכען כאַראַק־טער צווישען גייסט און הארץ. ליכט און וואַרימקייט האָבען מיר גענוג אויף דער וועלט, אָבער ווי וועניג לופט.

ווי וואַקסט די וויסענשאַפט מיט יעדען טאָג, וויפיעל הערצער שמאַכטען נאָך א ברידערליכעס צוזאַמענלעבען! אָבער די פרייהייט פעהלט, וואָס זאָל זיי צוזאַמענבינדען.

ליכט, וואַרימקייט און לופט!

ווייסען, פריידהייט און ליעבע.
ווי שעהן ביזטו אידעאַל דער צוקונפט!

II.

הינקענדיגע פילאָזאָפיע.

בן ארבעים לבינה, ערשט ביי די „פערציגער“ יאָהרען פאַנגט מען אן צו פילאָזאָפירען, אָבער די גאַנצע פילאָזאָפיע איז ניט ווערטה א „פערציגער“.

אין דער יוגענד אָבער איז דער מענש א ליידענשאַפטליכער פּאָעט:

ער פ ע ר ל י ע ב ט זיך ליידענשאַפטליך און שרייט באַלד מיט פּאָעזיע פ ע־ ז י! און זוכט שוין אַן אַנדערע. נעמט ער א פרוי, שרייט ער באַלד פּאָעטיש אָ־פ ע־ר ו י! און זוכט שוין אַן אַנדערע. ער ברענגט זיינע פּאָעזיען אויף׳ן „בלאַט“, ניט אויף׳ן „טאַגעבלאַט“, זאָנדערן ער ווערט בלאַט מיט אירגענד וועלכע „בלאַט־מיידעל“, ביז ער בלייבט „בלאַט“ אין פּאַקעט.

זוכט ער גלייך אין קאָרטען צו מישען א „בלאַט“ און ציטערט דערביי, ווי א „בלאַט“, פאַלט איהם גראַד א שלעכטער „בלאַט“.

זוכט ער געלד, ווערט ער א ליידענשאַפטליכער ד י כ ט ע ר; אין דער געגענוואַרט זאָכט ער און קרענקט, ער פערגינט זיך ניט דאָס לעבען, אבי אויף שפּעטער זאָל זיך ביי איהם גראָמען „געלט“ מיט „וועלט“, איבעראַל זוכט ער א „זילבער־מאַס“, ער צעהלט אויף די פינגער יעדער תנועה, יעדען אויסדרוק, ווער עס וויל נאָר ביי איהם אויסדריקען א דאָלאַר און אז ער האָט שוין אויסגעזוכט א סך געלד, האָט ער ערשט די „געלדזוכט“.

דאַן נעהמט ער זיך צום טרינקען. דאָרט איז ער אָבער ניט אזוי פּאָעטיש, ער שרייט שוין ניט „פע־זיע“, ער קריגט שוין מעהר פילאָזאָפיע פון פּיעלע־זויפען. י ע ד ע גייסטיגע משקה בעגייסטערט זיין גייסט, אָבער ניט מעהר מיט ערהאַבענע ד י כ ט ו נ ג ע ן, זאָנדערן נאָר מיט „שיטערע“ געטרענקע און ער ווערט אימער ג ר י נ ד ל י כ ע ר, מאַנכעס מאָל בלייבט ער טאַקע ליגען א ו י ף׳ן ג ר ו נ ד פון סאַלון...

בזעת אפּיך תאכל לחם: מיט די „פליגען“ פון דיין אנגעזיכט זאָלסטו

עסען ברויט, — דאָס איז געווען די ערשטע קללה, וואָס גאָט האָט געשאָלטען דעם מענשען; ער איז פערפלוכט מעהר פון אַלע בעשעפעניסען אויף דער וועלט. יעדער היה, יעדער בהמה האָט אַן „עק“, מיט וואָס „די פליגען“ אראָב צו טרייבען, און דער זינדיגער מענש האָט ניט קיין „עק“, און די הענד זיינען נעבעך בעשעפטיגט ביים עסען מיט גאָפּעל מעסער, ביים ארבייטען און שרייבען מיט׳ן פּאַפּיער און פעדער, און די פליגען לאָזען איהם ניט לעבען....

ויקח אחת מצלעותיו.... גאָט האָט גענומען דעם מאַנסביל׳ס „עק“ און האָט דערפון געמאַכט די פרוי, אַזוי זאָגט די גמרא; אַז זי זאָגט, ווייס זי וואָס זי זאָגט. פיעלע פרויען שלעפּען זיך ווירקליך נאָך דעם מאַן ווי אַן עק, אָבער דו רבונו של עולם, האָסטו ניט געקענט קריגען אַן אַנדער „שטיק פליישׁ“ צו מאַכען אַ פרוי, נאָר דעם עק, וואָס ער איז אַזוי נויטיג פאַר׳ן מאַן די פליגען אראָב צו טרייבען?

די פרוי קען דיזע ארבייט קיינמאָל ניט אָבטהאָן, ווייל יעדע פרוי האָט „פליגען אין דער נאָז“, און זי וועט נאָך מעהר צוברענגען, ווי זי וועט אוועק־טרייבען, דערצו איז זי שוואַך, ווי אַ פליג.

און ווייל די פרוי האָט פליגען אין דער נאָז, האָט יעדער מאַן פון איהר צרות אָהן אַן „עק“ און אָהן אַ סוף, אָבער די צרות פון די קליידער מיט די שלעפּעס, מיט די בענדער, פון היטעלעך, מיט די לאַנגע פעדערען האָבען שוין דערפאַר צופיעל ע ק ע ן; זי מיינט, אַז דאָס איז אַזוי שעהן, אַז עס „עקט“ זיך די וועלט, און דעם מאַן ע ק ע ל ט עס נעבעך אָנצוקוקען. אַזעלכע ע ק ע ל ד י ג ע ע ק ע ן פּאַסען נאָר פאַר געבוירענע ע ק ע ל ד י נ ע ע ק ט ע ר ק ע ס....

אין כל חדש תחת השמש: עס איז גאָר קיין נייעס ניטאָ אויף דער וועלט, אַלעס איז שוין דאָ געוועזען. מען בעריהמט זיך זעהר מיט דעם 19טען יאָהר־הונדערט, וואָס עס זיינען דאָ צייטונגס־בלעטער; נאָך ביים מבול האָט מען שוין געוואוסט דערפון.

והנה עלה זית טרף בפיה: די טויב האָט געהאַלטען אַ צייטונגס־בלאַט אין מויל, (געלעזען) וידע נח כי קלו, האָט נח געוואוסט אַז עס איז שוין אַ ביסעל גרינגער: און איצט האַלטען צייטונגען אי נח, אי טויבע און ווייסען גאָר נישט, און אַז זיי ווייסען שוין יא עטוואָס, איז נאָר, אַז עס ווערט אימער שווערער ניט גרינגער.

און איך מיין אַז אַלע פילאָזאָפען זיינען מיט מיר איינשטימיג, אַז די ציימונגען שטאַמען פון'ם מבול:

פאַר די ציימונגען שטעהען אָפען די פענסטער פון דעם הימעל און זיי שרייבען איבער גאָט און לייט, עס רעגענט טאָג ווי נאַכט מיט נייע ציימונגען; יעדע ציימונג האָט זיך איהר נח מיט זיינע זיעבען גרייזען אַלס רעדאַקטאָר, און איהר תיבה, אין וועלכער זי נעהמט אריין אַלע חיות, בהמות און עופות, אפילו עופות טמאים. ער האָט אין זיין תיבה דריי אַבטהיילונגען: איינע פאַר מענשליכע אַרטיקלען, איינע פאַר ח י ו ת, ווייל דער גאַנצער ח י ו ת פון אַ ציימונג זיינען די אַדווערטייזמענטס, און איין אַבטהיילונג פערמישט אין שונד ראָמאַנען.

אויף'ן שפּיץ מאַכט ער אַ קליין פענסטערל פאַר ליכט, דאָס הייסט, אויף'ן קעפּעל שרייבט מאַנכער נח, אַז זיין ציימונג איז ליכט צו פערשפּרייטען, אָבער דאָס פענסטערל בלייבט אויבען און אינעווייניג איז פינסטער חשך, ווי אין מצרים.

אַ גוטע ציימונגס־בלאַט איז געגליכען צו אַ קרויט בלאַט, וואָס האָט אַ זיסען קאַצאַן(וואורצעל) און די בלעטער זיינען נאַרהאַפט און לאָזען זיך אויך איינזייערען אויף שפּעטער צו געניסען, און וויפיעל ווערים עס זאָלען איהר ניט טאָצען, בלייבט דאָך דאָס גוטע נאָך איבער.

אָבער די שלעכטע „בלעטער" זיינען גלייך צו בעזים־בלעטלעך, אָדער באָד בלעטלעך, וועלכע מען נוצט נור איין מאָל אין וואָך צום „שמייסען זיך"; דאָס איז ניט צום געניסען, נאָר צום רייבען די ברוד און שמוץ איין ליטעראַט פון אַנדערען אין דעם ליטעראַרישען שוויץ־באָד. מען פּאַרעט זיך, מען רייבט זיך די הויט, מיט גרויס היץ, מען גיסט זיך אָב מיט קאַלטע וואַסער און באַלד נאָך'ן באָד קעהרט מען אויס די „בלעטלעך" מיט'ן שמוץ פון דעם באָד אין דרויסען אַרויס אין דעם גרויסען הויפען מיסט.

מאַנכער, וואָס האָט ניט אויף אַ ניי בעזימעל, נעהמט ער אַרויס די אָב־געשמיסענע ריטלעך פון „אַלטע בעזימלעך" און מאַכט דערפון אַ ניי בעזימעל, אַבי צו האָבען מיט וואָס צו שמייסען.

מאַנכער גנב'עט אַוועק יענעמס בעזימעל און בינדט איהם נור אַרום מיט אַן אַנדער שטריקעל, כדי יענער זאָל ניט דערקענען.

אַ סך זשאַרגאָנישע ציימונגען שטאַמען ווירקליך פון דעם זעלבען שרש,

וואָס אַ שוויץ־באָד, ווייל די באָד ריהמט מען וואָס איז אַ רוסיש־טערקישע, און דיזע צייטונגען האָבען אויך אַ רוסיש־טערקישע שפּראַכע, און זוכען נאָר צו טהאָן יענעם רשעות, און טהוען זיך אַליין אָב אויף טערקיש....

איינער פון די גרעסטע רעטעניסען אין דער נאַטור איז, פון וואָס אַ איד האָט מעהר הנאה, צו פון אַ אידישע שוויץ־באָד, צו פון אַ אידישען טהעאַטער?

דורכשוויצען, שוויצט מען זיך דורך איןביידע גלייך; דרעהען זיך, וואַרפען זיך, שרייען און זאָגען „פּאַראַ דאַוואַי!" הערט מען אויך אין ביידע גלייך, מייסטענס בעגעגענט מען דאָרטען אויף די זעלבע באָד יונגען; די מייסטע באָד מענעדזשערס און טהעאַטער מענעדזשערס זיינען גלייכע עזות־פּנים'ר אויך; אַלע וואָך נייע שטיקער בעזימלעך געפינט מען אויך אין ביידע גלייך; דער פּרייז איז אויך צימליך גלייך; אין באָד איז דאָ אַלס העכערע בענק — אין טהעאַטער אויך דאָס זעלבע; אין באָד איז דאָ אַ הייצער — אין טהעאַטער אַ פּערפאַסער; אין באָד צייגט דער קאָסטימער דעם בעדער דעם באַלף־מהילות — אין טהעאַטער צייגט דער עקטער דעם קאָסטימער דעם, ווי הייסט מען דאָס; אין באָד, ווי אין טהעאַטער, איז לכבוד שבת ענגער, ווי אַ גאַנצע וואָך...

אַלזאָ, וואָס איז דאָך בעסער פון די ביידע?

מאַנכע זאָגען, אַז דאָס טהעאַטער איז בעסער, ווייל דאָרט געהען מענער מיט פרויען צוזאַמען.

מאַנכע זאָגען, אַז דאָס באָד איז בעסער, ווייל נאָך'ן באָד בעקומט מען אַפּעטיט, און עס ווערט לייכטער אויף'ן קאָפּ, און נאָך'ן טהעאַטער בעקומט מען קאָפּ־שמערצען און מען פערלירט דעם אַפּעטיט.

אין באָד אַלזאָ בעקומט מען אַ לעערען מאָגען — אין טהעאַטער אַ לעערען קאָפּ, וואָס עס איז בעסער צי אַ לעערער קאָפּ, צי אַ לעערער מאָגען, איז ווידער אַזאַ רעטעניס, ווי וואָס איז בעסער צי אַ באָד צי אַ טהעאַטער!....

נאָך מיינער מיינונג, וועט מען דיזעס רעטזעל ערשט לעזען מיט דער צייט, דערווייל בלייבען זיי נאָך שטעהן אויף דער זעלבער שטופע. דער געזעצטער אָרענטליכער מענש בעזוכט דיזע ביידע אַנשטאַלטען ניט; דער וואָס האָט זיך ליעב צו פּאַרען, קאָכען, רייצען, קיהלען, וואַשען, רייבען,

שרייען און ליארמען, די האָבען פוןביידע גלייך הנאה, אי פון שוויץ־באָד, אי פון טהעאטער. זאָל זיי וואויל בעקומען, ווייל די גרעסטע פילאָזאָפיע איז, אז מען זאָל יעדען לאָזען זעליג זיין אויף זיין אופן, ווי איהם געפעהלט.

III.

די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט

אָדער

דער געפּרעגעלטער זומער סיזאָן.

פּארקהורסט'ס נאַקעטע מיידלעך. — לעקסאָוו'ס פּאָליסלייטע. — קאָקסיי אין קוגעל־טאָפּ. — קינות אין טאַמאַני האָלל. — באָמבעס מיט קארנא.

איך בין איינפאַך מקנא די מענשען, וואָס בעקלאָגען זיך תמיד, אז זיי האָבען ניט וואָס צו שרייבען. איך בין נעבעך אזוי פערשאָלטען, אז איך האָב תמיד צופיעל און איך וויים ניט פון וואַנען אָנצוהויבען.

איהר וועט מיך געוויס באַלד פרעגען: ווער צווינגט מיך, איך זאָל גאָר אָנהויבען? אָט דאָס איז דאָך טאַקע דאָס אונגליק, וואָס אָנפאַנגען מוז איך, ווייל דאָ האַנדעלט עס זיך אום א געפעליגקייט; איך וויל פערשפּאָרען אַן ארבייט דעם פּערפּאַסער איש אהרן הכהן בן מרים, און מאכען א סענזאציאָנס טהעאַטער שטיק פאר'ן אידישען טהעאטער. איז אָבער דיזער זומער אזוי געפּרעגעלט אין סענזאציאָנען און אינטערעסאַנטע מעשיות, אז איך וויים ניט פון וועלכע פריהער אָנצוהויבען.

דעם „נאָמען" פון דעם שטיק האָט דער פּערפּאַסער אליין מיר געגעבען, איך האָב נור גערארפט צוזעצען דעם צווייטען נאָמען, וואָס זאָל פּאַסען צו דער מעשה און די מעשה אליין.

דער ערשטער נאָמען איז געווען „די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט", ווייל מיר זעהען בעונותינו הרבים, אז די גערעכטיגקייט ווערט צושמאָלצען אין יעדען ווינקעלע, אין יעדער שטאָדט און אין יעדען לאַנד.

די ערשטע מעשה איז מיר איינגעפאַלען פּרעכטיג!

די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט,
אָדער
פּאַרקהורסט'ס נאַקעטע מיידלעך.

ע ר ש ט ע ר א ק ט: פּאַרקהורסט שטעהט שמונה עשרה אין זיין קלויסטערל. גאָט'ס מאַמע לאָזט זיך אראָפּ מיט גרויסע פליגלען פון דעם הימעל, און גיט איהם איבער דעם שליסעל פון אַלע פּרעהליכע הייזלעך און עס פאַלען אראָפּ צוויי טרעהרען פון איהרע אויגען, ווי צוויי גענזענע אויער די גרויס.

צ ו ו י י ט ע ר א ק ט: פּאַרקהורסט פערשטעלט זיך פאַר אַ פּראָסטען בשר ודם און שליסט אויף אַלע פּרעהליכע הייזלעך. אין איינע געפינט ער אָבער נאַקעטע מיידלעך. ער שטעלט זיך מיט זיי טאַנצען, די מוטער גאָטעס בעווייזט זיך צו איהם ווידער, ער ענטלויפט.

ד ר י ט ע ר א ק ט: פּאַרקהורסט קומט אין געריכט, קלאָגט אָן אַלע די פּרעהליכע הייזלעך, מיט די פּאָליציסטען, וואָס נעהמען ביי זיי בעשטע־כונג און דאָס פּאָלק רייסט זיך ביי די האָאר: געוואַלד די נאַקעטע מיידלעך, געוואַלד די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט!

פ י ע ר ט ע ר א ק ט: ווי מען שליסט צו די פּאָדערסטע טהירען פון אַלע פּרעהליכע הייזלעך און דער עולם מוז נעבעך געהן דורך די הינטער־סטע, פּאַרקהורסט איז מלא חימה, די פּאָליציסטען פּרעגלען זיך.

פ י נ פ ט ע ר א ק ט: סטאָפּ! ניטאָ קיין פינפטער אקט. פּאַרק־הורסט איז אַוועקגעפאָהרען קיין יוראָפּ, איך ווייס ניט דעם עק פון דעם שטיק, אַוועקגעלעגט דעם מאַנוסקריפּט ניט געעקט.

אַ צווייטע מעשה:

די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט,
אָדער
לעקסאָוו מיט די פּאָליסלייט.

ע ר ש ט ע ר א ק ט: אין אַ סטריט וואו ארבייטער וואָהנען, פיעלע פאַמיליען ליגען ארויסגעוואָרפען פון די טענעמענט הייזער, פרויען און קינדער געהען אום אין די גאַסען און וויינען עסען, די טאַטעס געהען אום און זוכען

אַרבייט. עס איז ניטאָ, אַ קריזיס, אַ נויטה, מען זעהט אין דער לופט פליהען די געטין פון רעוואָלוציאָן, אין איין האַנד אַ רויטע פלאַג, אין דער צווייטער אַ שווערד.

צ ו ו י י ט ע ר א ק ט: אַלע סענאַטאָרען אין אַ גרויסע האָלל אין קעפּיטאָל אין וואַשינגטאָן, מען גענעצט, מען סוד׳עט זיך, מען לייענט ביללס, מען דעבאַטירט. ווידער ערשיינט די געטין פון רעוואָלוציאָן, אַלע דערשרעקען זיך, מען בעשליסט צו געבען דעם עולם נייעס אָנשטאָט ברויט.

ד ר י ט ע ר א ק ט: ווי לעקסאָוו זיצט אויבענאָן אין געריכט, לעבען איהם זיצט דאָס קאָמיטע און קאָפּ שטעהט און האַלט אַ בעשולדיגונגס־רעדע, מעק־קליוו, מעק־לאָהלען און וויליאַמס און נאָך פיעלע אַנדערע מכות, פּאָליציי אינספּעקטאָרס און קעפּטיינס שטעהען אויף די קניע און שלאָגען זיך על־חטא.

פ י ע ר ט ע ר א ק ט: די זעלבע סטריט, ווי אין ערשטען אקט. אַלע אַרבייטער קייען די צייטונגס־בלעטער, און שלינגען גאַנצע שטיקער, די קינדער ווערגען זיך נעבעך מיט די גרויסע עקסטראַס, די פרויען נעהען זיך קליידלעך פון די ביילאַגען.

פ י נ פ ט ע ר א ק ט: ווייטער דאָס זעלבע. עס איז אָנגעקומען דער הייסער זומער סיזאָן, וואו מען צופּרעגעלט זיך פון היץ און דאָס קאָמיטע סטאַפּט אויף דריי מאָנאַטען און איך בלייב ווייטער אָהן אַן עק.

א דריטע מעשה:

די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט,
אָדער
קאָקסיי און קוגעל טאָפּ.

ע ר ש ט ע ר א ק ט: ווייט אין די וועסט אויף אַ פרייען פעלד, אַ סך טרעמפּס: אַרבייטער און פאַרמער שרייען עסען און אַרבייט. קאָקסיי שטעלט זיך אויף אַ הויכען פערד, האַלט אַ פייערדיגע רעדע, מען פּאַסט אַ רעזאָלושאָן צו געהן נאָך וואַשינגטאָן. מען שפּיעלט אַ מאַרש, דער עולם געהט אַרויס.

צ ו ו י י ט ע ר א ק ט: אויף׳ן באַהנהויף אין אַ קליין שטעדטעל. די טרעמפּס שלאָגען די באַהן־וועכטער מכות רצח, די שעריפס קומען צו־שפּעט, די טרעמפּס האָבען געכאַפּט אַ טריין און זיינען ענטלאָפען געוואָרען.

ד ר י ט ע ר   א ק ט: אין א גרעסערע שטאָדט. די טרעמפּס ווילען ווידער כאַפּען א טריין, עס קומט אָן מיליטער, מען שלאָגט, מען שיסט, די טרעמפּס צולויפען זיך, די מיליטער שטעקען זיי ארויס א לאַנגע צונג.

פ י ע ר ט ע ר   א ק ט: אין וואשינגטאָן לעבען קעפּיטאָל. די סענאַטאָרען זיצען און ציטערען, קאָקסיי וויל מען זאָל מאַכען זילבער בילס, ער טרעט ארויף אויף א קעפּעל קרויט אין גאָרטען, די פּאָליציי ארעסטירט איהם.

פי נ פ ט ע ר   א ק ט: עס קלייבען זיך ארמעען פון ארבע פנות עולם. אלע מארשירען ארויס פון זייערע שטעדט, איבעראל ארעסטירט מען עטליכע. די דזשורי פעראורטהיילט דעם גענעראל מיט זיין אדיוטאנט, קאָקסיי געהט אין קוגעל טאָפּ, דער פאָרהאנג פאַלט.

דיזע דראמא האָב איך געענדיגט, אָבער אז אָך און וועה, פאר א שטיקעל פּרימאדאָנא האָב איך ארבייט, די ליידי אויף'ן ווייסען פערד, איך האָב אָבער קיינע סוברעטין ראָלען, קיין מיידלעך צום טאנצען האלב־נאקעט, און מיין דראמא טויג אויף כפרות פאר'ן אידישען טהעאטער.

א פיערטע מעשה:

די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט,
אָדער
די דעמאָקראַטישע טאַמאַני האָלל.

ע ר ש ט ע ר   א ק ט: אין טאמאני האָל. קראָקער שטעהט אויף א שטענדער, אויף א זילבערנע טאַץ האלט ער קליוולאנד'ן איינגעפּרעגעלט אין פריי־טרייד, ער האלט א פייערדיגע רעדע. דער עולם שרייט הורא פאר דעם נייעם פּרעזידענט.

צ ו ו י י ט ע ר   א ק ט: א גרויסער קאסטען שטעהט אין מיטען מארק, פּאָליסלייטע טרייבען דעם עולם אריינצוואַרפען אהין זייערע שטימצעטעל. מען שלאָגט זיך, מען שיסט זיך, די דעמאָקראַטען זיינען דורכגעפאַלען, דער עולם שרייט הוריי פאר די רעפּובליקאַנער.

ד ר י ט ע ר   א ק ט: אין קוני איילאַנד. מק'קיין דרעהט א גרויסען ראָד, עס פליהען מעהר שטימען אַלס מענשען, מען ארעסטירט איהם, מען פּראָצעסירט איהם, מען פיהרט איהם אָב אין סינג סינג מיט זיינע מיטהעלפער.

פ י ע ר ט ע ר   א ק ט :   וויעדער אין טאַמאַני האָלל. אלע טאַמאַניקעס זיצען אויף דער ערד שבעה. קראַקער לייענט מיט אַ טרויעריגען ניגון איכה ישבה בדד טאַמאַני. די דעמאָקראַטען וויינען, די רעפּובליקאַנער פרעהען זיך, דאָס פאָלק וויל עסען, שרייט, סטרייקט, מען שיסט, מען ארעסטירט, קראָקער ענטלויפט קיין יוראָפּ.

פ י נ פ ט ע ר   א ק ט :   וועט ערשט קומען שפּעטער מיט צוויי יאָהר. און ווייטער איז מיין שטיק אָהן אַן עק און אָהן אַ פּרימאַדאָנאַ אויך.

שלעכט, ביטער! מיט אַמעריקאַנישע שטיקער קען איך דעם אַלטען פּראָפעסאָר גאָר קיין ארבייט ניט פערשפּאָרען. איך מוז זוכען אויסלענדישע.

די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט,
אָדער
פּרעזידענט קאַרנאָ.

ע ר ש ט ע ר   א ק ט :   אין פּאַריז. אלעקסאַנדער דער דריטער אין אַ קאָזאַצקען אַנצוג אין דער מיטען, ארום איהם נאָך אַ סך קאָזאַקען מיט לאַנגע נאַגאַיקעס. אלע טאַנצען אַ קאָמאַרישקע און זינגען די מאַרסאַליעזע. אַ פראַנצויזישער אָרקעסטער מוזיק שפּיעלט „באָזיע צאַריאַ כראַני". קאַרנאָ קומט אָן און צוקוסט זיך מיט אלעקסאַנדער'ן. פון דער ווייטען שטעהט וועלוועלע דער יונגער און קראַצט זיך מיט'ן קורצען הענטעל דעם פּוילען לינקען אויער. דער זקן פון וויען בייסט זיך די שפּיצען באָרד, און דער איטאַליענער הומבערט שטעהט און הויבט זיינע מייטקעס מיט די ליידיגע פּאָקעטס. אלע דריי קוקען אויף די גדולה פון דעם קאָזאַק מיט דעם פראַנצויז און פערגיסען ביטערע טרעהרען.

צ ו ו י י ט ע ר   א ק ט :   אין פּאַרלאַמענט. אלע אבגעאָרדענטע לערנען דעם סוואָד זאַקאָן. מען איז זיך מפלפל איבער פערשיעדענע דינים. דאָס פאָלק אויף דער גאַלערי, אַ טהייל קוועלען, אַ טהייל שרייען, אם אין קמח אין תורה, גוואַלד עסען, מען ארעסטירט די הונגעריגע, אלע קלאַטשען בראַוואָ. פּלעטצליך פּלאַצט אַ באָמבע. אַ שרעק, אַ געפּילדער, אלע צולויפען, מען ארעסטירט וואַליאַנט, מען פעראורטהיילט איהם צו דער גיליאָטינע.

ד ר י ט ע ר   א ק ט :   דער קאָזאַק טאַנצט שוין מיט וועלוועלען אין בערלין. ער דערצעהלט איהם זיינע גרויסע צרות פון די ניהיליסטען מיט

זייערע באָמבעס. ווענווענע דערצעהלט איהם זיינע גדלות מיט דער מיליטער פּאָרלאַגע. מען בעט זיך איבער, מען זאָל זיך שוין ניט מעהר וועלען פייטען. דער פראנצויז ווערט ברוגז, די אַלטע באָבע ווענווענ׳ס מאכט פון ערגערניס א שנאַפּס, א סטרייק מיט א באָמבע פון בארצעלאָנא, א קעסטעל דינאמיט אין קאָזאַקען לאנד, סטרייקס מיט פּולפער אין טאמאני לאנד, באָמבעס מיט סאָציאַליסטען אין פראנצויזען לאנד. אלע פעראייניגען זיך, מען קושט זיך און מען שטעלט אויס די ביקסען געגען די ארבייטער.

פ י ע ר ט ע ר א ק ט : די ארבייטער פון אלע לענדער קראַצען זיך הינטער די אויערן, די קאַפּיטאליסטען האלטען זיך ביי די פּאַקעטס, די רעגיערער שטעהען אין דער מיטען און מאכען קאָמישע מימיק, זיי דרעהען מיט די קעפּ אהין און אהער, די רייכע גיבען זיי א קיצעל אונטער דער זייט, גיבען זיי א שפּיי אויף די ארבייטער, די ארבייטער בעלעקען זיך מיט׳ן שפּייעכץ און ווארטען אויף א צוויטען. די רעפּאָרטער לאכען. א דאָלך אין קארנאָ׳ס זייט, דעם מערדער געכאַפּט, דער פּרעזידענט טויט. עס ווערט א געוויין, א יללה, מען איז זיך מנחם אבל. מען טוליעט זיך נאָך ענגער צוזאמען. דער הימעל ווערט פערוואָלקענט, עס רעגענט, עס האָגעלט מיט עקסטראס....

פ י נ פ ט ע ר א ק ט : .... אך מיינע ליעבע צושויער! שילער האָט שוין לאנג ערגעץ געזאָגט אין מעבר יבק, אז א פינפטען אקט קען אייגענטליך קיין פּערפּאַסער ניט מאכען, ווייל קיין דראמא אויף דער וועלט ענדיגט זיך ניט, עס פלעכט זיך תמיד איינס אין אנדערען, עס בלייבען אימער די ווייטערע האנדלונגען פון א דראמא, אלס אָנפאנג צו א צווייטער דראמא, און טאקע דארום זיינען אלע פינפטע אקטען פון אלע שטיקער אזוי ווי צונע־קלעפּט און אומגעלומפּערט.

עס טהוט מיר לייד, וואָס איך קען דעם אלטען פּראָפּעסאָר ניט דיענען מיט עטוואָס גאנצעס, ער זאָל עס שוין קענען אויפפיהרען אין אידישען טהע־אטער, איך בין אָבער זיכער אז ער וועט שוין וויסען צוצוצעפּען אלס פינפטען אקט, א ברענענדיגען באָסעל, א טאָרבע פלעקער אָדער א געפּרעגעלטע שוויגער מוטער, אבי דער עולם זאָל ארויסזעהן די צושמאָלצענע גערעכטיגקייט אין ריזען געפּרעגעלטען זומער סיזאָן.

IV.

הומאָר און קאָפּ־שמערצען.

עס איז דער גרעסטער טרויער פאַר אַ הומאָריסט, ווען ער פיהלט קאָפּ־שמערצען דאַן, ווען ער זעצט זיך שרייבען אַ הומאָריסטישען ארטיקעל; אָדער אומגעקעהרט: עס איז דער גרעסטער הומאָר, ווען איינעם טהוט וועה דער קאָפּ און ער וויל שרייבען אַ הומאָריסטישען ארטיקעל.

אין אַזאַ לאַגע מוז דער שרייבער אומבעדינגט קומען צו דער איבערצייגונג, אַז אָפּטימיזמוס און פעסימיזמוס, דאָס הייסט, זעהן דאָס גוטע פון דער וועלט, אָדער דאָס שלעכטע פון דער וועלט, איז ניט די וועלט שולדיג, זאָנדערן די לאַגע פון דעם זעהער. אָדער בעסער געזאָגט:

דאָס שלעכטע און גוטע אויף דער וועלט געהען האַנד אין האַנד און מען קען ניט זאָגען, אַז די וועלט איז אַבסאָלוט גוט, אָדער שלעכט, זאָנדערן דער וואָס האָט קאָפּ־שמערצען אָדער אַנדערע שמערצען, איז פאַר איהם די גאַנצע וועלט איין שמערץ, און ווער עס איז געזונד און פרעהליך, איז פאַר איהם די גאַנצע וועלט איין הומאָר.

אין אַזאַ לאַגע געפין איך מיר גראַדע דיזען מאָרגען:

איך בין אויפגעשטאַנען מיט דער בעדינגונג זיך היינט לוסטיג צו מאַכען איבער דער גאַנצער וועלט און דערפון זאָל ווערען אַ הומאָריסטישער ארטיקעל, און האָב דאַכט זיך געהאַט אַזוי פיעל שטאָף דערצו, אַז איך האָב גאָר ניט געוואוסט, וואָס פריהער צו נעהמען: די כינעזישע מלחמה, די האוואַיער רעוואָלוציאָן, די אַמעריקאַנער פּאָליטיק, דעם ברוקלינער סטרייק, די אידישע סאָציאַליסטען, די רוסישע קנוטע, די אַמעריקאַנער חדרים, די אידישע טהעאַטערע, די טענעמענט הייזער א. ז. וו. ביז אין דער אונענדליכקייט. וואָס איך האָב מיך נאָר דערמאָנט, האָט מיר געשיינט אַלס פּרעכטיגע טהעמאַ צום לוסטיג מאַכען זיך; קוים האָב איך מיר אָבער אַנידערגעזעצט שרייבען, איז מיר אַלעס אויסגעקומען מיט׳ן קאָפּ אַראָפּ און האָב נאָר דערפיהלט מיין קאָפּ־שמערץ.

אָט למשל, ווי לוסטיג און פרעהליך איז יעדער מענש דעריבער, וואָס גראַד די יאַפּאַנעזער זיעגען איבער די כינעזער. כלעבען די יאַפּאַנעזער זיינען

ערשט מיט הונדערט יאָהר צוריק געווען אזוי ווילד ווי די כינעזער, און יעצט זעהט מען אין יאפאן כמעט די זעלבע ציוויליזאציאָן, ווי אין יורָאפּ, און די כינעזער בלייבען נאָך אימער אָבגעזונדערט פון דער ציוויליזירטער וועלט אין זייער טיעפען פאנאטיזם, א שעהנע כפרה אויף איהר.

דאכט זיך זעהר הומאָריסטיש, און דאָך דרעהט זיך מיר עפּעס אין קאָפּ. צו וואָס האָט אייגענטליך די יאפאנעזער ציוויליזאציאָן געבראכט? צו מאסען־מאָרד, צו פערגיסען טייכען מענשען־בלוט? וועלען דען ניט כינעזער אין אזא פערצווייפעלטע שלאכט נאָך פאנאטישער ווערען? וועלען דען די טויזענדער אָבגעהאקטע קעפּ קליגערע קעפּ ווערען? איז דען די גאנצע שלאכט ניט א קאָפּ־שטיק פון א רויב פּאָליטישען קאָפּ, וואָס וויל ווערען א קאָפּ אויך איבער די כינעזישע קעפּ?

אָה! ווי שטארק עס טהוט מיר וועה מיין קאָפּ. ערשט יעצט האָב איך גם דערפיהלט.

אָבער ווייטער:

אין האוואי איז לילואקאלאני אראָב פון בענקעל און אויס דעספּאָטי, גם איז איינגעפיהרט געוואָרען א רעפּובליק.

טריאומף פאר אמעריקאנער רעפּובליקען, פרעהלעך! דאָ קומט דער דעמאָקראטישער גראָבער קאָפּ און אונטערשטיצט די רעוואָלוציאָנערע היין־קעפּ פון לילוקאָלאנים קאָפּ־מענשען, אז מען זאָל ווידער איהם ארויפזעצען די קרוין אויפ'ן קאָפּ.

וואָס דרעהט דיר דער קאָפּ פאר האלב ווילדע מענשען פון א ווייטע אינזעל, ווען אין דיין ציוויליזירטער רעפּובליק געהען אום טויזענדער מענשען אָהן קאָפּ?

אָה! קוים קום איך צום וואָרט קאָפּ, דערפיהל איך ווייטער דעם שמערץ פון מיין קאָפּ.

אָבער ווייטער:

ווי גליקליך זיינען אמעריקאנער בירגער! קיין דעספּאָט, קיין טיראנײ, און דאָך, ביי דער קלענסטער געפאהר פון די בירגער גיט זיך א שיט אַן אָרגאניזירטע מאסע פריוווילינע סאָלדאטען מיט וואפען איבער'ן קאָפּ און זיי היטען אונז און שירמען אונז, ווי איצט ביים ברוקלינער טראָלי סטרייק... דאכט זיך גאנץ הומאָריסטיש?

אָבער ווי זיינען ציוויליזירטע מענשען אַזעלכע דום־קעפּ, אַז אום צו שיצען עטליכע שעהר־האָלדערס פון אַ קאָמפּאַני, וואָס וויל ניט נאָכגעבען אַ קליינע פאָדערונג פון 8 טויזענד קעפּ פאַמיליען־פאָטערס, וואָס ווילען פאַר זייער שווערער ארבייט וועניגסטענס האָבען וואו דעם קאָפּ אַניעדערצולעגען, זאָל דער קאָפּ פון ברוקלין אויסברענגען 15 טויזענד דאָלאַר אַ טאָג, אבי צו פערהיטען אַ פּאָאַר טויזענד דאָלאַר פון עטליכע שווינדעל־קעפּ?

און וועלכע נוצען קען איבערהויפּט ברענגען די 15 טויזענד דאָלאַר אַ טאָג מיט די 10 טויזענד קעפּיגע מיליץ מעהר, ווי צו שפּאַלטען עטליכע קעפּ פון זייערע אונגליקליכע ברידער ארבייטער?

אָה, מיין קאָפּ! דער שמערץ ווערט אַלץ העפטיגער.

אָבער ווייטער:

קיין שטאָדט אין דער וועלט קען זיך ניט בעריהמען מיט אַזאַ פּאָרט־שריט ווי ניו יאָרקער אידען: אין עטליכע יאָהר האָט זיך דאָ ענטוויקעלט דער אידישער „סאָציאַליזמוס“ מיט אייגענע צוויי „אָרגאַנען“, מיט 17 סעקציאָנען, מיט 77 גרויסע קעפּ, שרייבער און רעדנער, 777 אַנהענגער, 7777 שטימען, און אַלע זיינען אַטהעאיסטען, רעוואָלוציאָנערען, מענשען־רעטער, „עס וואַקסט ווי אויף הייוועץ“!...

דאַכט זיך אַ פריידע, עס טאַנצען אין מיר אַזש די קישקעס פון הומאָר.

און דאָך, הערט אַ קאָפּ־קשיא: פאַר וואָס דרעהט זיך דיזע גאַנצע זאָציאַ־ליסטישע מאַשינע נאָר עטליכע וואָכען פאַר עלעקשען, אום צו צעהלען די קעפּ פון די שטימען, פאַר וואָס ווילען די יעניגע ווערען קעפּ אין אַזאַ פּאַרלאַ־מענט, וואו אַלעס ווערט דאָרט פערהאַנדעלט גענען זיי?

פאַר וואָס זיינען דאָ אַזוי פיעל רעדנער און שרייבער אין די האָללס און אויף די סטריטען, ווען מען דאַרף פאָרשטעלען די גוטע קעפּ אלס קאַנדידאַ־טען? און גראַדע ביי אַ גרויסען סטרייק, ווען טויזענדער ארבייטער זיינען פערזאַמעלט אין די האָללען, איז ניטאָ איינער פון יענע מויל־העלדען וואָס זאָל עפענען דאָס מויל, דעם ארבייטער צו געבען אירגענד וועלכען ראַטה, צו געבען מוטה, אָבער אונטערצושטעלען דעם קאָפּ געגען די מיליץ?

איז דאָס אַ פּאַרטיי פון מענשען־רעטער, אָדער אַ באַנדע פון גמרא־קעפּלעך, היץ־קעפּלעך, וואָס זוכען מיט איבער־קעפּלעך צו פערדרעהען די פּאָלקס־קעפּלעך, אים צו קענען איבער זיי האַלטען הויך דעם קאָפּ?

ווייטער קאַפּ! דאַ שווינדעלט מיר שוין אַזש דער קאָפּ פון שמערץ.

אָבער ווייטער, ווייטער:

א קאָמיטע פון טענעמענט הייזער האָט אַלעס אונטערזוכט און אויסגעפונען, וואָס יעדער האָט געזעהן און געוואוסט ניט זוכענדיג: אַז די טענעמענט הייזער זיינען צו ענג, צו שמוציג, עס ווערען פערמעהרט פיעל קראַנקהייטען, עס ווערט פערדאָרבען די מאָראַל א. ז. וו. און דיזע קאָמיטע מאַכט פּרעכטיגע פּאָרשלעגע: מען דאַרף וועניגער טענעמענט הייזער, בעקוועמער, רייכער....

אך דו ליעבער פּאָרטשריט, דו פּרעכטיגער צייכען דער צייט! וועלכער פּאָרטגעשריטענער מענש ווערט דערביי ניט הומאָריסטיש!

און דאָך, אָה מיין קאָפּ! וועלכער דום־קאָפּ קען זיך פרעהען מיט בעקוועמערע הייזער, אַז טויזענדער אַרבייטער הונגערען און פריהרען אין די אונבעקוועמע הייזער? ווער קען דאַ אויפהויבען שטאָלץ דעם קאָפּ, ווען טויזענער אָרימע ווערען ארויסגעוואָרפען טעגליך אויף׳ן סטריט און האָבען ניט וואו צוצושפּאַרען דעם קאָפּ אפילו אין אַן אונריינעם טענעמענט הויז?

אָה, טאַקע דערפון, פון דעם טענעמענט הויז טהוט מיר אַזוי וועה דער קאָפּ.

אָבער נאָך ווייטער.

ניין, הערר רעדאַקטאָר, עס געהט ניט ווייטער, כאָטש האָקט מיר אָב דעם קאָפּ, קען זיך היינט ביי מיר ניט גראַמען הומאָר מיט קאָפּ־שמערצען, מיר לאָזען עס אויף אַן אַנדערש מאָל.

V.

גייסט און גיפט.

איך בין ניט פאַר אייך געדאַכט אַ זשאַרגאָנישער שרייבער היבשע עטליכע וואָכען, און איך שעהם מיך זעהר אייך אויסצוזאָגען, אַז איך ווייס ניט די בעדייטונג פון דעם וואָרט „גייסט“.

נאָך מעהר, איך האָב מיך אַליין ערלויבט דיזען וואָרט פיעל מאָל צו

געברויכען, אָבער איך האָב געטאַפּט אין דער פינסטער און האָב דאָס וואָרט גייסט געשריעבען אויף גאָט׳ס בעראָט, און אַ דאַנק זיין ליעבען נאָמען, וואָס די לעזער ווייסען אויך ניט די בעדייטונג, האָבען זיי קיינמאָל מיך ביי קיין גרייז ניט געכאַפּט.

מיר זאָגען און מיר שרייבען „גייסט", אָבער וואָס איז „גייסט"? צום ביישפּיעל, ווען מען זאָגט מיר אַ בוך, ווייס איך אז דאָס איז אַזאַ זאַך, וואָס האָט בלעטער; אַי אַ בוים האָט אויך בלעטער? האָב איך שוין אויף אַזוי פיעל שכל צו אונטערשיידען, אַז די בלעטער פון אַ בוים האָבען אַ וואָרצעל, אַ מראה, אַ טעם און אַ ריח, און די בלעטער פון די מייסטע ביכער זיינען אָהן אַ שרש, אָהן אַן אויסזעהן, אָהן טעם און אָהן ריח.

אָבער „גייסט", וואָס זאָל דאָס הייסען? צום ביישפּיעל, ווען מען זאָגט „יענער בעריהמטער פּראָפעסאָר האָט אַ הויכען גייסט", וואָס זאָל איך דערונטער פערשטעהן? צו ער האָט אַ גרויסען רוח, דאָס הייסט, אַ גרויסען שד, טייפעל, לץ, וואָס ער שרייבט אַזאַ טיפעלשע הלצה? אָדער ער טרינקט אַ סך גייסטיגע געטרענקע און פלוידערט ווי אַ שכור?

אָנפאַנגס פלעג איך מיינען, אַז גייסט איז אַ נשמה, איז אָבער ערשטענס ווייס איך ניט, וואָס איז אַזוינס נשמה, אַזוי גוט ווי איך ווייס ניט, וואָס איז אַ גייסט.

און צווייטענס, אַז איך זאָל שוין צוגעבען, אַז אַ נשמה הייסט אַ שעהן מיידעל, ווייל אַלע רופען עס „מיין טהייערע נשמה׳לע", „מיין זיסע נשמה׳לע", טאָ וואַרום רופען זיי זי ניט „מיין טהייער גייסטעלע", מיין זיס גייסטעלע"?

אין דער לעצטער צייט האָב איך מיך שוין געפרעהט און איך האָב גע־מיינט, אַז איך האָב שוין ענטדעקט, וואָס הייסט אַ גייסט, איך האָב געזעהן, אַז אין טהעאַטער שטעלט מען פאַר גייסטער.

אַלס נאַטורפאָרשער האָב איך מיך ניט געפוילט און בין געגאַנגען הינטער די קוליסען זעהן, וואָס דאָס איז אַזוינס אַ גייסט, און האָב אויס־געפונען, אַז אַ גייסט איז אַ פערשטעלטער עקטער.

איז מיר ערשט רעכט קשה, אַז אַן עקטער איז אַ גייסט, וואַרום זיינען מייסטענס הויכע עקטערס ניעדריגע גייסטער, און גרויסע עקטערס קליינע גייסטער?

און וואַרום זאָגט מען אויף יענעם טהעאַטער פערפאַסער, אַז ער איז

גייכט־רייך, אַז אַלע זיינע גייסטער זיינען אָרים און ער אַליין איז אויך אַ גרויסער דלות?

יעצט געהען מיר נאָך אַ שריט ווייטער, דאָס איז זיכער, אַז די גייסטיגע נאַהרונג, גייסטיגע געטרענקע, גייכטליכע און גייסטעס געגענוואַרט, אַלעס שטאַמט פון גייסט, איז דאָך אומבעדינגט, אַז איינער האָט גייסטער אין דער געגענוואַרט, און נעהרט זיך מיט גייסטער און טרינקט גייסטער, מוז ווערען אַ גייסטליכער. און אַזוי ווי איך זעה, עסען גאָר אַלע גייסטליכע פלייש ווי די וועלף און טרינקען וויין און וועיסקי און זיינען אימער גייסטלאָז, טאָ וואָרום הייסען זיי גייסטליכע? וואָלט דאָך געווען פּאַסענדער דער נאָמען, פרעסער און טרינקער, אָדער אויף לשון קודש, זולל וסובא׳ניקעס?

וואָס אַלזאָ הייסט דאָך גייסט?

די בעלי מקובלים זאָגען, אַז גייסט הייסט עטוואָס אַ גאַנץ ערעלע זאַך, עפּעס אַזוינס, ווי אַ ווינטעל, עפּעס אָהן אַ קערפּער, וואָס מען זעהט עס ניט און מען הערט עס ניט, עפּעס אַ בלאָז, דאָס הייסט עפּעס אַ מין רוחניות, ממש אָהן ממשות, פּשוט אַ גאָר נישט.

רבונו של עולם! וואָס טויג מיר דאָ דאָס לאַנגע ברייען? קענען זיי דאָך זאָגען קורץ און בינדיג: ווייכטו וואָס הייסט אַ גייסט, פּשוט אַ גאָר נישט?

איצט לאָמיר זעהן צי עס שטימט? אַ מענש אָהן כאַראַקטער, ווי צום ביישפּיעל הייבּיישע סבאָרסטשיקעס, קלעזמער, היגע פּאָליטישענס און כלי קודש, אויף איינעם פון אַזעלכע מענשען, ער איז אַ גאָר נישט, און אַז אַ גאָר נישט איז ער אַ גייסט, און אין דער פּראַקטיק זעהען מיר גראָדע דאָס געגענטהייל, אַז ווער עס האָט ניט קיין גייסט, זאָגט מען, אַז ער איז אַ גאָר נישט.

היינט אַז מיר זאָלען צוגעבען, אַז אַ גייסט איז אַ גאָר נישט, וואָלט דאָך געמוזט אויסקומען, אַז האָבען גייסטעס געגענוואַרט הייסט זיין אַ קבצן און גאָר נישט האָבען אין דער געגענוואַרט.

ער געניסט צופּיעל גייכטיגע געטרענקע, וואָלט געהייסען אַ טעמפּ־רענצלער, וואָס טרינקט גאָר נישט.

אַ גייסטיגע בעשעפטיגונג, וואָלט געהייסען אַ ליידיג־געהער, וואָס טהוט גאָר נישט.

אַז מען זאָגט, יענער רעדאַקטאָר איז אַ הויכער גייסט, וואָלט עס געהייסען, ער איז אַ גרויסער גאָר נישט.

און אַ גייסטליכער, וואָלט געדאַרפט הייסען, אַ **גאָרנישטכער.**

און אַז איינער שטעהט אויף פון אַ קרענק, וואָלט מען געדאַרפט זאָגען אַ דאַנק גאָט, ער איז שוין גייסטעס קראַנק, דאָס הייסט ער איז שוין גאָר נישט קראַנק....

נו הערט, וואָס פאַר אַן איבערקעהרעניס עס וואָלט דאָ אַרויסגעקומען.

איבערהויפּט וואָלט איך געהאַט דעם גרעסטען פסק, ווען איך זאָל מיר מיהע געבען דיזען אַרטיקעל איבער'ן גייסט רעכט גייסטיג צו שרייבען, וואָלט עס ערשט אויסגעקומען, אַז איך האָב גאָר נישט געשריבען און וואָלט טאַקע גאָר נישט בעצאָהלט געקראָגען.

אָבער הערט און שטוינט! פון קליינע אורזאַכען קומען אַרויס גרויסע פאָלגען:

גראָד דאַרף איך דערהערען ווי אַ מאַן זאָגט צו זיין ווייב: „געוואַלד, וואָס ביזטו אַזוי גיפטיג?" האָט זי איהם באַלד געענטפערט, — ווייל איך בין גייסטיג — אַ נאַר איז תמיד גוט, און אַ קלוגער מענש איז בייז. דאָ איז מיר באַלד איינגעפאַלען, אַז גייסט הייסט גיפט. און איצט איז מיר אַלעס אין דער אָרדנונג.

גייסט הייסט גיפט.

דערפאַר הייסען אַלע שטאַרקע משקאות גייסטיגע געטרענקע, ווייל זיי פערגיפטען דאָס בלוט אין די געהירען און דער טרינקער ווערט טויט שכור.

דערפאַר הייסען די הימעל־הינד גייסטליכע, ווייל זיי פערגיפטען די פערנונפט פון דעם פאָלק מיט אבערגלויבען פון גייסטער.

דאַרום הייסען חובבי־ציון'יקעס, סאָציאַליסטישע פּאָליטיקער און מיסיאָנערען גייסטיגע בעשעפטיגונג, ווייל דאָס איז אַ גיפטיגע בעשעפטיגונג, זיי שפּייען איינע אויף די אַנדערע גיפט און רייסען זיך תמיד.

דערפאַר הייסט ביכער לעזען גייסטיגע נאַהרונג, ווייל ווער עס וויל לעבען מיט ביכער, אין ביכער, און נאָר דורך ביכער פערגיפטעט זיך דאָס לעבען.

דערפאַר הייסט אַ געבילדעטע דאַמע גייסטרייך, ווייל וואָס מעהר בילדונג זי האָט, אַלס מעהר גיפט האָט זי, דעם מאַן איז זי אַ ביטערער גיפט, און

פרעמדע פערגיפטעט זי מיט'ן בליק און זיך פערביטערט זי דאָס לעבען.

און דאַרום הייסט אַן אַפּאָטהעקער און אַ דאָקטאָר גייסטרייך, ווייל זיי האָבען אימער צו טהאָן מיט גיפט, און ווערען רייך פון גיפט.

און דאַרום הייסט לעבען פערשווענדעריש און לוקסוס אין מאָדעס, לעבען נאָך דעם צייט־גייכט, ווייל מען לעבט אייגענטליך נאָך'ן צייט־גיפט, נאָך דעם גיפט וואָס פערביטערט דאָס לעבען פון אַנדערע און טויטעט די אייגענע צייט.

און דאַרום איז מיין ארטיקעל ניט גייסטרייך, ווייל איך וויל ניט שרייבען קיין וואהרהייטען וואָס פערגיפטען מייסטענס אַ געוויסען טהייל פון מיינע לעזער, וואָס איך האָב געוואָלט, איז סך הכל נאָר צו זאָגען דעם לעזער, אַז ער זאָל ניט פערגעסען, אַז גייסט איז גיפט, דאַרום ווען איינער פערגיפטעט זיך מיט אַ פערדאָרבענעם עסען, דאַרף ער זאָגען, ער האָט זיך בעגייסטערט מיט'ן עסען.

און ווען איינער בעגייסטערט זיך פון אַ ליטעראַרישע פּלוידעראַרישע פּלוידעריי, זאָל ער זאָגען אַז ער האָט זיך פערגיפטעט מיט ליטעראַטור.

ווייל גייסט איז גיפט און גיפט איז גייסט.

VI.

איין און אויס.

נאָך אַלס קינד פּלעג איך הערען פון מיין מאַמען, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן עדן, אַז איך בין אַ שוטה און וויים ניט וואו איין און וואו אויס. איצט הער איך דאָס זעלבע פון מיין יענטע נאָך אָפטער. דאָס האָט מיך געבראַכט צום נעבדענקען, וואָס איז דאָס אייגענטליך, דאָס „איין" און „אויס", אַז ווען מען וויים עס ניט, איז מען אַ שוטה, און אַז מען וויים יא, איז מען וואהרשיינליך אַ חכם; מיר שיינט, אַז צווישען איין און אויס איז גאָר קיין חלוק ניטאָ. איז דען אַנדערש ווען איינער איז איינגעשמירט אָדער אויסגעשמירט?

אז אַ דערוואַקסען מיידעל קריגט ניט קיין חתן, געהט זי נעבאַך „אויס" פון די כוחות און געהט ביסלעכווייז „איין" אויך, און יעדער וואָס ווערט

ביי איהר אַן „איינגעהער" זוכט מיט איהר „אויסצוגעהן" אויך.

יעדער ווער עס האָט ליעב איינצונעהמען (אַ ביסעל משקה אָדער אַ קערטיל) מוז זיך מיט דער צייט „אויסנעמען" אויך. (דער לעצטער סענט פון פּאַקעט).

אַ שעהנע טהעאַטער שטיק, וואָס איז אַן „אויסנאַהמע", מאַכט טאַקע פאַר די אַקטיאָרען אַ גוטע „איננאַהמע".

איך קען אַ ביזנעס־מאַן וואָס האָט „איין געכאַפּט" אַ שעהן ביסעל גמילות חסדים, און ענדליך האָבען זיך זיינע גלויביגער בעקלאָגט, אַז ער האָט ביי זיי „אויסגעכאַפּט".

אַרבייטער, וואָס „געהן איין" אויפ'ן באָס יושר, זיינען זיכער, אַז זיי וועלען „אויסגעהן" פאַר הונגער.

דע „איינגאַנג" אין יעדעס הויז איז צוגלייכער צייט אויך דער „אויס־גאַנג".

אַ וואַארע, וואָס „לויפט איין", איז זאָ גוט אַ שאַדען, ווי אַ טעפּעל, וואָס „לויפט אויס."

אַזוי האָב איך מיך געטראַכט און האָב גאָר קיין חלוק ניט געפונען צווי־שען „איין" און „אויס".

איך קען שרייבער, וואָס האָבען „איינגעשריבען" אַלע זייערע (און פרעמדע) וויצען אין די צייטונגען אום „אויסצונעהמען" ביי'ם לעזער און „איינצונעהמען" ביים פּובלישער, האָבען זיך ענדליך אין גאַנצען „אויסגע־שריבען."

און די מייסטע אָרענטליכע מיידלאַך, וואָס האָבען „איינגעשטעלט" זייער עהרע, זיינען טאַקע געבליבען „אויסגעשטעלט", אָבער ניט אויסגע־שטעלט ווי אינדיאַנער אין אַ מוזעאום, זאָנדערן ווי אַן אָרעמאַן וואָס האָט קיין רענט ניט, „אַרויסגעשטעלט" אויפ'ן סטריט.

ווען אַ יוניאָן פאַלט אויס „איינצוגעהן" אין אַ סטרייק, און זיינען ניט איינפערשטאַנדען מיט אַלע איבעריגע יוניאָנס צו קריגען „אויסהילפע", איז דאָס אַ זעהר שלעכטער „איינפאַל", ווייל זיי מוזען באַלד איינזעהן, אַז זיי האָבען אַליין גאָר קיין „אויסזעהן" ניט, דען אָהן „איינזיכט" קען מען קען „אויסזיכט" ניט האָבען.

קינדער זאָלען זיך „איינגעבען" אין די עלטערן, איז גאָר ניט זעלטען

און אויך ניט שווער, אָבער „אויסגעבען“ קינדער איז שוין פערבונדען מיט גרויסע „אויסגאַבען“.

די מייסטע מענשען, וואָס זיינען „איינגעבילדעט“, איז דער ערשטער בעוויז, אז זיי זיינען וויניג „אויסגעבילדעט.“

זעהר אָפט גיט מיר מיין יענטע אַ „אויסגעקאָכטע“ שטיקעל פלייש און דאָך קען איך עס ניט איינבייסען, ווייל עס איז ניט גוט „איינגעקאָכט.“

און אזוי בין איך ביסלעכווייז ערפאַהרען דעם חלוק צווישען „איין“ און „אויס“ און קען נאָך „אויסרעכענען“ טויזענדער זאכען ניט איינע „איינצו־רעכענען“, אָבער איך וויל מיט מיינע לעזער „איינזיכט“ האָבען און „איינ־האַלטען“, ווייל זאָגסט האָבען זיי אַן „אויסזיכט“ ניט „אויסצוהאַלטען“, דאַן קענען זיי מיר נאָך „אויסרעדען“, אז איך וויל זיי „איינרעדען“, אז וואָס איך „צייכען איין“, איז „אויכגעצייכענט“.

אָבער ענדליך זייט איך האָב מיך אָנגעפאַנגען „איינצוגעפינען“ אין דער גרויסער וועלט, האָב איך „אויסגעפונען“, אַז ווען מען וויל טאַקע „אויס־זעהן“ ווי אַ מענש, מוז מען „איינזעהן“ דעם חלוק צווישען „איין און אויס.“

VII.

שוואַרץ און ווייס.

עס איז מיר אייגענטליך אליין אַ גרויסער וואונדער געווען ווי אזוי קומט צו מיר צו וויסען דעם אונטערשיעד פון קאָלירען. שטייטש, איך בין דאָך קיין מאָלער קיין מאָל ניט געוועזען?

נאָר אַז איך האָב מיך אָנגעפאַנגען צו פערטיעפען אין מיין יוגענד, אַז איך בין ערשטענס געווען אַ גרויסער ווייסער־חברה'ניק, און צווייטענס אַז איך בין געגנוג פערשווארצט געוואָרען ביז איך האָב אָנגעהויבען צו פערשטעהן די שווארצע אותיות'לעך און ווי דער רבי פלעגט מיר זאָגען: „מאָהל דיך“ אז שמעון איז דער ניזק און שפּעטער מיט יאָהרען האָב איך אָנגעהויבען גלויבען נאָר דאָס וואָס איך האָב געזעהען „שוואַרץ אויף ווייס“; האָב איך מיך אויפגעהערט וואונדערען און האָב פערשטאַנען אַז איך בין יאָ אַ שטיקעל מאַלער און קען די 2 קאָלירען „שוואַרץ אויף ווייס“ זעהר גוט.

שוואַרץ און ווייס! מערקווירדיג איז דאָס, אז מיר איינפאַכע מענשען זיינען געוואָהנט שוואַרצע צו שענדען און דאָס ווייסע צו ליעבען, גלייך ווי דאָס ווייסע וואָלט פיעל בעסער געווען אלס דאָס שוואַרצע. ווען מען נעהמט אָבער גרינדליך בעטראַכטען דיביידע קאָלירען, אז אָפט איז גאָר דאָס שוואַרצע בעסער פון דעם ווייסען. צום ביישפּיעל: ביי מיר איז איין שוואַרצער קאַפע פיעל ליעבער אלס ווייסע קאַלך וואַסער, א שוואַרצער פראַק צום טאַנצען פיעל ליעבער אלס ווייסע תכריכים; שוואַרצער מאָן פיעל אנגענעהמער אלס ווייסע ארבעס, אן עכט געשוואַרצטער שטיוועל אלס איין אָבגעווייסטע אקטריסע; א שוואַרץ חן'עוודיגע אלמנה אלס א שייגעצעל מיט ווייסע האָאָר.

דאַמיט איז אָבער ניט געזאָגט, אז אלעס וואָס עס איז שוואַרץ איז בעסער אלס ווייס, עס גיבט שוואַרצע זאַכען וואָס עקלען אָן יעדען מענשען:

די „שוואַרצע זעעלען" פון פּראַצענטניקעס, פיינבראָקערס, פּאָליציסטען, געמבלערס, קופּלער פון פרויען עהרע, דעטעקטיווס, שפּיאָנען, דעמאַגאָגען; די „שוואַרצע גייסטער" פון די גייסטליכע און יעזואיטען אין די שוואַרצע מאַנטלען; די פינסטערע שוואַרצע מינעס פון קמצנים, פון רעפאָרמער, ווען זיי דערזעהען איין אָרטהאָדאָקסען, פון אנטיסעמיטען ווען זיי דערזעהען א אידען, פון מאָנאָפּאָליסטען, ווען זיי דערזעהען אן ארבייטער דעלעגאַציאָן.

די „שוואַרצע הערצער" פון לענדלאָרדס, ווען זייערע ארמע אָפּפער „טענענטס" האָבען קיין רענט ניט צו בעצאָהלען; די שוואַרצע געוויסען פון פּרעזידענטען און אלע פּאָליטיקער, וואָס פערשפּרעכען ביי די וואהלען הרים וגבעות און פערגעסען דאָס פאָלק ווען זיי זיצען פון אויבען...

די אלע שוואַרציגקייטען זיינען ניט איינע שוואַרצע פאַרב, וואָס געהערט צו די פאַרב קאָלירען, זאָנדערן א גיהנום פינסטערנים וואָס פערשוואַרצט דאָס פּנים פון דער ציוויליזירטער מענשהייט.

דאַגעגען זיינד די שוואַרצע זאַכען, וואָס זיינען די גרעסטע נויטווענדיגקייט דעם מענשענס גייסט ווייס צו מאַכען.

אלע ערקענטנים, וואָס די מענשען האָבען עררייכט ביז איצט, האָבען מיר צו פערדאַנקען די שוואַרצע דרוק פאַרב מיט די שוואַרצע דרוק שריפט, דורך וועלכע עס זיינען ענטשטאַנדען מיליאָנען ביכער געדרוקט שוואַרץ אויף ווייס, וועלכע האָבען דעם מענשליכען גייסט ווייס געמאַכט אָבוואָהל די דענ־

קער און ערפינדער זיינען כמעט אימער פערשוואַרצט געוואָרען זייער לעבענס־לאַנג.

זאָגאַר די שווארצע טינט איז איין אונפערגעסליכער דענקמאַהל פאַר די מענשהייט, ווייל אַלעס וואָס די מענשען ווייסען פון די שווארצע דרוק־פינטעלעך, איז פריהער ארויס פון דעם שווארצען שפּיץ פון א פעדער.

צוואַר צעהלט מען „שווארץ“ דעם ערפינדער פון דעם שווארצען פּול־ווער אויך צווישען די גרויסע ערפינדער. אָבער דאָך מעג קומען א שוואר־צער חלום אויף אַזעלכע ערפינדער, וואָס ערלייכטערן די מיטעל צו מאַכען מאָרד, צו מלחמות, צום שווארצען שפּיעל פון דעבּבּאָטען אום אויסצושלאָכ־טען טויזענדער מענשען אין איין מינוט און אלע זאָלען בלייבען אונטער'ן שווארצען רויך פון די קאַנאָנען ליגען שווארץ ווי קויל.

ריינט שווארצע אויגען! דאָס, פריינדע, איז די בעסטע פּארב פון אלע קאָלירען, איבערהויפּט א פּאָאר שווארצע פרויען אויגען.

שווארצע אויגען זיינען פיילען, וואָס טרעפען אימער אין ציעל, אין דאָס הערץ פון די מענער; שווארצע פרויען אויגען איז א פלאַם, וואָס צינדט אָן די מענער־זעעלע; שווארצע פרויען אויגען איז אַן עלעקטרישער שטראָם, וואָס האָט זעהר אָפט געזעצט אין בעוועגונג די גאַנצע פּאָליטישע צוג־באַהן.

שווארצע פרויען אויגען זיינען גלייך צו דער צונג, וואָס ברענגט אי לע־בען אי אָפט דעם שווארצען טוידט פון אַן איבערזיכטיגען ליעבהאָבער.

אָבער דאָך זיינען שווארצע אויגען מיר אימער נאָך ליעבער, ווי שווארץ אונטער די אויגען: שווארצע אויגען — פיעל אַנגענעהמער, אַלס שווארצע ציין, שווארצע אויגען און ווייסע ציין בילדען עטוואָס הארמאָנישעס און אַנ־גענעהמעס, ווערענד ווייסע אויגען און שווארצע ציין רעגען אן צו עקעל.

שווארץ־קינסטלער זיינען שוין יעצט אויך ניט זאָ שרעקליך ווי א מאָל, ווייל א מאָל פלעגט מען אַ שווארץ־קינסטלער האַלטען פאַר א מכשף, אָדער א בעל שם, וואָס מאַכט די שווארצע קונסט מיט דעם שווארצען טייפעל און מען פלעגט זיי, לויט די אַלטע שווארצע זיטטע, פערברענען אויף דעם שייט־טער־הויפען; אָבער יעצט, זייט מיר זיינען ערפאַהרען, אַז מכשפים מאַכען ניט מיט שדים, און א בעל שם מאַכט ניט מיט מלאכים, איז די מאַגישע קונסט געוואָרען אַפּעהיגקייט, ווי אלע איבריגע געשיקטליכקייט פון מענשען.

אבשייליך איז דאָס „שווארצע בוך“ פון די יעזואיטען. אין וועלכען זיי

שרייבען אריין די מענשליכע זינד געגען זייער פינסטערען פאנאטיזמוס; די שווארצע ליסטע פון רוסישער געהיים פּאָליציי, געגען אלע פריידענקער; די שווארצע ליסטע פון די דייטשע סאָציאל־דעמאָקראטען געגען אלע פּארטיי־געגנער.

מערקווירדיג איז דאָס, אז אָבוואָהל דאָס שווארצע איז דאָס געגענ־טהייל פון וויים, דאָך האָט וויים ניט אזוי פיעל מעלות, וויפיעל שווארץ האָט חסרונות.

און אָבאָהל מען שילדערט די אונשולד וויים, אָבוואָהל מאנכע פרויען שטאָלצירען מיט זייער ווייסעם געזיכט, דאָך געפינען מיר אונטער די שווארצע ניגערס פיעל מעהר אונשולדען, אלס אונטער די ווייסע אריסטאָקראטישע געזעלשאפט.... א פּאָאר שווארצע ארבייטער־הענד ברענגען פיעל מעהר נוצען, אלס די ווייסע הענד פון קופּאָן שניידער. און גענוג האָבען מיר געהאט צו קעמפּפען געגען די ווייסע קאפּאָטעס פון די חסידישע בעלי מופתים און ווייסע גאטקעס און די שווארצע זאָקען פון די חסידים, און געגען דעם פּאַנאטיזמוס פון אונזערע ווייבער, אז א ווייסע כפּרה איז בעסער, ווי א שווארצע.

דאָס נור בין איך זיכער, אז ווייסע וועש איז יעדען מענשען פיעל אנגענעהמער אלס שווארצע וועש, חאָטש מאנכער ווייסער חברה׳ניק פּערשווארצט זיין גאנצע משפּחה.

נאָר מיט דיזען ארטיקעל פון שווארץ און וויים, זאָלען מיינע ליעבע לעזער ניט מיינען, אז איך וויל זיי וויים מאכען, אז איך ווייס אלעס וועגען שווארץ און וויים, איך האָב בלויז געוואָלט אָנשרייבען עטוואָס שווארץ אויף וויים, איך זאָל דערפאר בעקומען עטוואָס „גר׳ן אויף וויים“.

VIII.

איך און גאָט.

ער, דער זשורנאליסט, ער האָט נעבעך קיין פּרנסה ניט, דאָס וויים די גאנצע וועלט, ווייל וואָס אַן אקטיאָר, א נאָר און א זשורנאליסט טהוט, מוז די גאנצע וועלט קלינגען.

און אז ער האָט קיין פּרנסה ניט, כאַפּט ער זיך צו וואָס עס קען, און אזוי ווי איך קען גראָד א ביסעל לערנען, האָב איך מיך געכאַפּט צו אַן עין יעקב און האָב גראָד געטראָפען אויף דעם פּסוק, ואתם... מה הוא רחום אף אתה רחום, אלזאָ מען דאַרף טהאָן וואָס דער רבש"ע טהוט.

אָבער אזוי ווי פון רחמנות קען מען קיין פּרנסה ניט האָבען, און פון כאַפּעניץ קען קיין גוטס ניט ארויסקומען, ווייל איך זעה, אז פיעלע אידען האַלטען אין איין כאַפּען און דאָך ווערען זיי ניט גליקליך.

אָבער מיין שווער זאָל לעבען איז אַן אַלטער למדן, און ער האָט מיר ער־קלערט, אז רחום מיינט מען, אזוי ווי גאָט איז מזוג זוגים, דאָס הייסט ער מאַכט ראָמאַנען, אזוי זאָלסטו אויך מאַכען ראָמאַנען.

אָבער ווי קומט רחם זאָל בעדייטען ראָמאַנען, אָט דאָס דאַרף מען ערשט וויסען, האָט מיין שווער א ראשי תיבות: „רייב, חיים מעשות", דאָס הייסט, שרייב, שלים־מזל, ראָמאַנען, ווייל ביז שמר'ן האָבען אלע ראָמאַנען אין אי־דיש געהייסען מעשות: די בבא מעשה, די מעשה פון רב מיט דער רביצין, די מעשה פון דעם בעל שם, די סיפּורי מעשות...

אלזאָ, אז גאָט איז א ראָמאַנען־שרייבער, אָדער ווי עס פלעגט א מאָל הייסען, א מעשה־מאַכער, וויים דאָך יעדער, ווייל וואָס הייסט דען א ראָ־מאַן, מעהר, ווי בעשאַפען א וועלט אין דער לופט פון גאָר נישט? און דאָס זעהען מיר דאָך פון די ששת ימי בראשית, ווי גאָט האָט בעשאַפען א ראָמאַן, דאָס הייסט די וועלט, וועלכע מיר האַלטען איצט אין לעזען, אין 6 טעג פון גאָר נישט, און אזוי ווי עס שטעהט טאַקע אויף דעמזעלבען אָרט: „אשר ברא אלהים לעשות", וואָס גאָט האָט בעשאַפען עס זאָל זיך מעשה'לען, האָב איך באַלד פערשטאַנען, אַז מעשות איז קיין שלעכטע ביזנעס און האָב זיך גענומען צו שרייבען א ראָמאַן, כדי זיך צו פער'דבק'ען צום כביכול.

איך שרייב איצט א גרויסען ראָמאַן פאַר א אידישע צייטונג און איך בין שטאָלץ צו זיין גלייך מיט'ן רבש"ע צו בעשאַפען וועלטען אין דער לופט פון גאָר נישט.

יערענפאַלס דענק איך, איך זאָל זיין א פעהיגערער שרייבער פון איהם, ער האָט געמאַכט איין בוינען און האָט עס געהאַלטען אין רעגען און עס איז פעררעגענט געוואָרען און עס הייסט ביז היינט דער „רעגען־בוינען" און איך

האָב שוין אָנגעשריבען 50 בויגען און האַלט זיי געוועהנליך אין מיין ביוראָ זיי זאָלען ניט פערררעגענט ווערען.

דער קריטיקער וועט געוויס באַלד פרעגען: — מילא פון גאָט'ס ראָמאַנען האָבען מיר עטוואָס, זיינע וועלטען זיינען רעעל, אָבער וואָס האָבען מיר פון דיין פאַנטאַזיע וועלט?

אָבער דאָס איז גאָר קיין פראַגע ניט, ווייל פון די ראָמאַנען, וואָס העגגען ווייט, ווייט אין דער לופט, האָבען מיר דאָך געוויס גאָר ניט, מיר ווייסען אפילו דעם טיטול ניט פון זיי, און אפילו די ראָמאַנען וואָס מיר ווייסען שוין די נעמען, ווי צוםביישפּיעל, „די זון“, „די לבנה“, „דער מאַרס“, „דער „יופּיטער“ א. ז. וו. ווייסען מיר אויך ניט, וואָס דאָרט שטעהט, בלייבט דער איינציגער אינטערעסאַנטער ראָמאַן „די ערד“ וואָס מיר קענען עס לעזען, וועלכען נוצען האָבען מיר פון דעם ראָמאַן?

האָבען מיר דערפון מעהר, ווי דאָס שטיקעל „צייט-פערטרייב“? מיר טרייבען די צייט, ביז די צייט פערטרייבט אונז.

איהר וועט מיר קריטיזירען, אז מיין ראָמאַן איז א שלאָף-מיטעל, נון, פרעג איך אייך, איז כביכול'ס ראָמאַן ניט א שלאָף-מיטעל, נאָך אן ערגערער ווי מיינער? פון מיין ראָמאַן, אז איהר וועט איינשלאָפען, וועט איהר זיך נאָך אויפכאַפּען און ווייטער לעזען, און פון גאָט'ס ראָמאַן זיינען שוין מיליאָנען לעזער איינגעשלאָפען און קיין איינציגער האָט זיך שוין צוריק ניט אויפגעכאַפּט.

איהר וועט מיר קריטיזירען, אז מיין ראָמאַן איז צו לאַנג, גרויסע צוויי טהיילען, אָבער יעדענפאַלס איז נאָך מיין ראָמאַן קירצער אַלס דעם כביכול'ס; זיין ראָמאַן, די ערד, איז אין 5 טהייל: איירָאָפּאַ, אזיען, אמעריקא, אפריקא און אויסטראַליען, און אַלע טהיילען דורכצושטודירען מוז מען האָבען מתושלח'ס יאָהרען. מיר שטערבענדע האָבען אפילו ניט די געלעגענהייט דורכצוקוקען, און מיין ראָמאַן, איהר זאָלט אפילו וועלען לעזען און צוגלייך קריטיזירען, וועט איהר אין 6 מאָנאַטען פערטיג ווערען.

איהר וועט מיך קריטיזירען, אז מיינע כאַראַקטערע, וואָס איך שטעל פאָר, זיינען פאַלשע, די בעגעבענהייטען ניט נאַטירליך, די קאַטאַסטראָפען איבערטריבען, מוז איך אייך זאָגען, מיינע פריינדע, אז איהר האָט דעם

רבש"ע'ס ראָמאַן ניט אויפמערקזאַם געלעזען, די כאַראַקטערע פון זיינע העלדען זיינען פיעל פאַלשער:

ער שטעלט פאָר רבנים, מיין וואָרט פאַלשע, די גאַנצע אידישקייט האָט זיך ביי זיי אָבגעשפיצט אויף א לונג און לעבער, אבי ער האָט נאָר דעם „ביין" און די „פלאָמבע" פון זיין השגחה.

די גלחים דרעהען זיך ווי די וועטער־פאַהנען, ווי דער ווינד בלאָזט זיי, און זיי זיינען אלע געוואָרען סאָציאַליסטען.

זיינע קעניגע זיינען פייגלינגע, וואָס בעהאַלטען זיך אין מויז לעכער פאַר זייערע אייגענע אונטערטהאַנען.

זיינע בעלי טובות, וועלט פערזאָרגער און שטאָדט פערזאָרגער גיט ער מעהר הצלחה, אלס כאַראַקטער.

ווען איך זאָל ניט זינדיגען מיט מיינע רייד, וואָלט איך בעהויפּטעט, אז כמעט אלע זיינע פּערזאָנען זיינען כאַראַקטערלאָז.

זיינע בעגעבענהייטען זיינען געוויס ניט נאַטירליך:

דאָ גיט ער איינעם אונגעהויער פיעל מיליאָנען, וואָס די מיליאָנערען מיט זייערע קינדס־קינדער קענען עס ניט פערצעהרען, און דאָ שטעהען אָנט־קעגען מיליאָנען ארבייטער, וואָס ער גיט זיי אפילו ניט דאָס נויטווענדיגסטע צום לעבען.

די רייכע לעבען אין „איבערנאַטירליכען לוקסוס", די ארעמע ליידען „איבערנאַטירליך" און קענען זיך ניט העלפען, נאַטירליך, וועט איהר צוגע־בען, אז זיין ראָמאַן „איז איבערנאַטירליך".

זיינע קאַטאַסטראָפען זיינען דאָך זיכער איבערטריבען:

דאָ נעהמט ער גאַנצע שטעדט מיט טויזענדע פּערזאָנען, וואָס האָבען נאָך זייער ראָלע ניט געענדיגט אין ראָמאַן און פערניכטעט זיי דורך אַן ערד־ציטערנים, דאָ מאַכט ער א מלחמה, וואו מען הרג'עט אויס גראָד די ניצליכע מיטגליעדער פון זיין ראָמאַן, די ארבייטער, און די לעדיג־געהער, די ארעליגע, גענערעלע און פירשטען לאָזט ער לעבען. דאָ ברענגט ער א כאָלערא, וואָס מאַכט לאַקשירען און ברעכען גראָד די ארעמע קלאַסען, וואָס האָבען ליידיגע מאָגענס און מוזען נעבעך אויסלאַקשירען זייער נשמה. וואָלט עס ניט גע־ווען כאַראַקטעריסטישער, אז דיזער פּראָצעס זאָל שטאַטפינדען ביי די מיליאָ־

נערען וואָס האָבען פולע דיקע בייכער און דארין געגוג שטאָף פאר אן „אל־זייטיגע“ אבליידינונג ?

איז דען דאָס כאראקטעריסטיש, וואָס ער האָט פערפאסט אונפליי, אונ־געציפער, און וואו ער גיט זיי פּלאַץ אין די ענגע טענעמענט־הייזער, וואו די אָרעמע לייט האָבען זיך אליין ניט וואו אהין צו טהאָן מיט זייערע קינדערלעך און באָרדערס, וואָלט דען ניט פיעל ליטעראַרישער געווען, ער זאָל אלע מייז, קאקרוטשעס, וואנצען א. ז. וו. אריינטרייבען אין די פּאלעסטע פון דער 5טער עוועניו, וואו עס זיינען דאָ לעערע צימער, ביי פערזאָנען, וועלכע האָבען גענוג צייט צו קראצען זיך ?...

מיינע פריינדע ! איהר וועט מיר צוגעבען, אז גאָט'ס ראָמאַן, דעם כביכול'ס „מעשה“ לאָזט זיך מעהר קריטיזירען ווי מיין ראָמאַן, אָבער פון דעסטוועגען, ווייל ער איז אנערקענט פאר אן אויטאָריטעט, און איז זעהר פּאָ־פּולער צוגלייך זעהר פּראָדוקטיוו, נאָך מעהר פון דעם פראנצויזישען דיומאַ, דעם פּוילישען מיצקעוויץ, אפילו פון דעם אידישען „שמ“ר“, ווייל ער האָט שוין 310 ראָמאַנען, און שמ“ר האָט ערשט 290, בין איך דאָך צופריעדען, וואָס איך בין געוואָרען כביכול'ס א קאָלעגע, צו בעשאפען וועלטען אין דער לופט פון ניכטס און צו זיין ווי ער א ראָמאַנען־מאכער. ווינשט מיר גליק.

IX.

דער ערשטער נאַפּאָלעאָן און דער צווייטער יקום פורקן

ווען מיר נעהמען פערגלייכען דיזעביידע היסטאָרישע פערזענליכקיי־טען, געפינען מיר, אז אין פיעלע זאכען האָבען זיי גלייכע ראָלען געשפּיעלט, און אין פיעלע זאכען זיינען זיי גאַנץ פערשיעדען פון איינאנדער.

אזוי ווי ביידע יקום פורקן'ס זיינען מן שמיא, אזוי האָט דאָס פּאָלק נאַפּאָלעאָנס.

אזוי ווי ביידע יקום פורקן'ס זיינען מין שמיא, אזוי האָט דאָס פּאָלק אויך געגלויבט, אז ביידע נאַפּאָלעאָן'ס זיינען פון הימעל בעשטימט.

די וועלט פרעגט א קשיא, נאָך וואָס דארף מען צוויי יקום פורקן'ס, איז איינער ניט גענוג ?

און דארום ענטפערט מען, אז טאָמער וועט איינער פערפאַלען ווערען, זאָל מען האָטש בלייבען ביי איינעם.

איז דאָך אָבער ווייטער די קשיא, זאָלען זיין דריי יקום פורקן׳ס, טאָמער וועט דער צווייטער אויך פערפאַלען ווערען?

דארויף ענטפערט מען: עס זיינען טאקע געוועזן דריי, נאָר איינער איז שוין פערפאַלען געוואָרען.

אין דעם פּונקט זיינען די יקום פּורקן׳ס אויך גלייך צו די נאַפּאָלעאָן׳ס, עס זיינען טאקע געוועזן דריי נאַפּאָלעאָן׳ס און דער מיטעלסטער איז פערפאַלען געוואָרען, ווייל די געשיכטע וויים נאָר פון נאַפּאָלעאָן דעם ערשטען און נאַפּאָלעאָן דעם דריטען, דארום שליסט מען, אז אויך דער מיטעלסטער יקום פּורקן איז פערלאָרען געגאַנגען.

אָבער אָנשטאָט וואָס דער ערשטער נאַפּאָלעאָן איז געוועזן א פיעל גרעסערער העלד פון נאַפּאָלעאָן דעם דריטען, זיינען דיביידע יקום פּורקן׳ס צימליך גלייכע העלדען.

נאַפּאָלעאָן דער ערשטער האָט זיין גרעסטע נידערלאגע געהאט אין רוסלאַנד, און יקום פּורקן דער צווייטער האָט זיין נידערלאגע געהאט אין דייטשלאַנד (אין די רעפאָרם־שוהלען).

ביי ביידען, ד. ה., ביי נאַפּאָלעאָן דעם ערשטען און ביי יקום פּורקן דעם צווייטען, איז אפילו א קוגעל די הויפּט־שפּייזע, דאָך, אָנשטאָט וואָס נאָך יקום פּורקן פערצעהרט מען דעם קוגעל (בלייבט זיך גלייך צי א לאָקשען־קוגעל, צו א בולבע קוגעל) האָט נאַפּאָלעאָן פערצעהרט דעם גאַנצען ערד־קוגעל מיט בלייענע קוגעל נאָך מיט א צימעס פון פּולווער.

ווען מיר האַלטען שוין ביי צימעס, ווילען מיר שוין פערענטפערען דעם דובנער מגיד׳ס א קשיא:

קוגעל און צימעס זיינען אייגענטליך צוויי גלייכע ווייכע מאכלים, פאַר וואָס זאָגט מען: „דער ערד קוגעל" און ניט דער „ערד־צימעס"?

נאָר דער תירוץ איז, אז צימעס איז א לוקסוס; ער איז שיטער, א מאָל לעקט מען איהם, א מאָל זופּט מען איהם, ער איז האַלב א משקה, האַלב א מאכל, און קוגעל איז נאָר א מאכל, וואָס מען מוז קייען און איידער מען קייט בעקומט היינט וואָס צו קייען, קייט מען טאקע די ערד (ווי א דארען קוגעל) הייסט עס דעריבער דער ערד־קוגעל.

נור אזוי ווי היינט זיינען אלע פּרנסות געוואָרען שיטער, און דער עולם געוועהנט זיך מעהר צום זופּען ווי צום עסען, ווייל די בעפעלקערונג ווערט זעהר געדיכט און דאָס גאנצע לעבען האָט א פּנים ווי א שיטערער קוגעל, וועלען מיר נאָך דערלעבען, אז פון דעם גאנצען ערד־קוגעל וועט באלד ווערען אן „ערד־צימעס".

די גרויסע עטנאָגראפען און אלטערטהומס־פאָרשער ברעכען זיך די קעפּ: מילא וואו דער ערשטער נאפּאָלעאָן איז אהינגעקומען, ווייס מען — אויף דעם אינזעל סט. העלענא, וואו איז אָבער אהינגעקומען דער דריטער יקום פורקן?

אָבער נאָך מיינער מיינונג איז דאָס גאנצע קאָפּ־ברעכעניש אומזיסט, ווייל קיין לעבעדיגער נאפּאָלעאָן איז ניט געבליבען, מוזען זיי וויסען, וואו דער טויטער איז, אום צו קומען איהם מאכען מי שברך, אָבער אזוי ווי מיר האָבען צוויי לעבעדיגע יקום פורקן'ס מיט א מי שברך, קען מען דעם פערפאלענעם יקום פורקן אויך מוצא זיין אָהנע צו וויסען וואו ער איז.

דער גרויסער שטערנזעהער דאָן זאָגט, אז ער זעהט אויף זיין אסטראָלאָגישען קוגעל־טאָפּ אדער מיקראָסקאָפּ, אז עס וועט קומען א גרויסער שטורם־ווינד און וועט אויך פערטראָגען די לעצטע צוויי יקום פורקן'ס פון סידר, און אזוי ווי מיר זיינען איצט אָהן נאפּאָלעאָנס, נאָר מיר זעהען זיי א מאָל אין טהעאטער פאָרשטעלונגען, אזוי וועלען מיר מוזען זיין אָהן יקום פורקן'ס, נאָר אין טהעאטער וועלען זיי נאָך בלייבען, אזוי ווי „ונתנה תוקף" און „כל נדרי".

און אזוי ווי איך האָב דערלעבט צו זעהן וואָס פאר א פּנים די וועלט האָט אָהן נאפּאָלעאָנס, וואָלט איך געוואָלט נאָך א מאָל געבאָרען ווערען שפּעטער מיט א יאָהר הונדערט, זעהן וואָס פאר א פּנים די וועלט וועט האָבען אָהן א יקום פורקן.

נאָר ווער ווייס? פיליכט ווען די שעהנע ווערטער פון די יקום פורקן'ס חנא, חסדא, רחמא, מזוני רוחי, בריות גופא, נהורא מעליא, דאָס הייסט: ליעבע, טוגענד, מיטלייד, לייכטעס לעבען, געזונדע קערפּער, שעהנע זעלען... אז די אלע ווערטער זאָלען פערלאָזען דעם „סדור" און זיך בעזער ארומשפּאצירען פריי אויף דער וועלט, וואָלט פיליכט פיעל בעסער געוועזען! ווער קען אויפהויבען דעם שלייער דער צוקונפט?

X.

די כאָלעריע.

זייט דאָקטאָר קאָך האָט אויסגעפונען א מיטעל צו טויטען די באַ־צילען (זאָלכע קליינע ווערעמלעך) פון די לונגען־זיכטיגע האָב איך ניט געקענט רוהען אום אויף עטוואָס צו ערפינדען.

דאָס ערשטע, וואָס איז מיר געפאַלען אין דעם זינען, איז געוועזן א מיטעל געגען דער כאָלעריע.

איך האָב ניט גערוהט, ניט געשלאָפען, נאָר געקלעהרט און געטראַכט און האָב מיך שוין געפרייהט מיט מיין פּאַטענט אין דער פּאַנטאַזיע, אָבער אוי ווענ! אַנשטאָט צו געפינען א מיטעל געגען דער כאָלערא האָב איך גאָר אויסגעפונען פערקעהרט, אז די כאָלערא איז אונז זעהר נויטהווענדיג פיר די יעצטיגע געזעלשאַפט.

אויב אַזוי, טראַכט איך מיך, זאָל זיין דאָס די ערפינדונג, אז די כאָ־לערא איז נויטהיג אויף דער וועלט און איך האָב דארויף ארויסגענומען א פּאַטענט און אָט הערט ווי נויטהיג זי איז:

יעדער ווייס, אז אַלע צרות אויף דער וועלט קומען ארויס פון דעם, וואָס עס זיינען דאָ צופיעל מענשען. עס זאָל זיין קלענער דער עולם, וואָלט געוועזן בעסער די סעודה, דאָ ענטשטעהט אָבער די פראַגע: וועלכע מענשען זיינען די איבעריגע?

די גוים זאָגען, אז אידען זיינען איבעריג; די אידען זאָגען, אז די גוים;ביידע זאָגען, אז די טערקען זיינען איבעריג. אמעריקאַנער זאָגען כינעזער זיינען איבעריג, רעפאָרמרע זאָגען אז אָרטהאָדאָקסען זיינען אי־בעריג. ביידע זאָגען אז סאָציאַליסטען זיינען איבעריג, סאָציאַליסטען זאָ־גען אז אַנאַרכיסטען זיינען איבעריג, אַנאַרכיסטען זאָגען אז קאַפּיטאַליסטען זיינען איבעריג, און די קאַפּיטאַליסטען זאָגען, אז אַלע אָרימע לייט זיינען איבעריג. היינט טאַקע ניט געגנער־פּאַרטייען, נור מענשען פון איין פאַך זיינען אויך איבערצייגט, אז פיעלע מענשען זיינען איבעריג.

פרעגט דעם רב, וועט ער אייך בעווייזען באותות ומופתים, אז פיעלע רבנים זיינען איברעיג; דער חזן געפינט איבעריגע חזנים, דער שרייבער

געפינט פיעל שרייבער איבעריג... מיט איין וואָרט, כמעט אלע מענשען זיינען איבעריג. נאָר אזוי ווי די לייטע ווילען זיך ניט פערלאָזען אויף אַן ארביטריישען קאָמיטע, אָדער אויף אַ גורל, וועלכע עס זיינען די איבע־ריגע, מען זאָל זיי אָבשאפען פון דער וועלט, — ליידען נעבעך דערוויל די נויטהיגע מענשען מיט די איברעיגע צוזאמען.

דאָ קומט די וואָהלטהעטיגע כאָלערא, וועלכע איז די איינציגע אונ־פּארטייאישע ריכטערין און קלייבט זיך אויס פון יעדער פּארטיי צו ביסלעך, אבי עס זאָל ווערען ווענינער.

אָרימע כאָלערא! ווי ניצליך און נויטהיג זי איז פאר דער געזעל־שאפט, ליידעט זי נעבעך דאָך פון איהרע צייט־גענאָסען, די קעניגע און פירסטען, וועלכע ווילען זי ניט אנערקענען, ווייל זיי קענען ניט ליידען אַ צווייטען גרויסען לעבען זיך, פּונקט ווי די סאָציאל־דעמאָקראטען מיט זייער פּאָליטיק ווערען ניט אנערקענט פון די דעמאָקראטען.

איך האָב אין עטליכע פּארלאמענטען געמאכט דעם פאָרשלאג, זיי זאָלען אָבשאפען דאָס מיליטער, ווייל זייער צוועק איז דאָך נאָר די מענש־הייט אַן אָדער צו לאָזען, וואצו טויג זיי צו קאָרמען זאָ פיעל סאָלדאטען, פערד, אָפיציערען, גענעראלען, שפּיאָנען, קאדעט־שולען? וואצו זאָ פיעל פאבריקען פון קאנאָנען, ביקסען, פּולווער, דינאמיט, באָמבעס, שווערדען? ליבער זאָלען זיי שליסען אַ קאָנטראקט מיט דער כאָלעריע. ערשטענס גע־ווינען זיי דערביי, וואָס זיי ערשפּאָרען פיעלע מילליאָנען ארויסצושלעפּען ביים פאָלק און צווייטענס וועלען זיי פערשפּאָרען דאָס קנאקען, טראסקען, שיסען, פּויקען און דעם רויך פון דעם פּולווער. און דריטענס פערשטעהט די כאָלערא איבערהויפּט איהר זאכע פיעל בעסער ווי זיי. ווען זיי ווילען מאכען די קלענסטע שלאכט, מאכען זיי פול אלע צייטונגען, און ביז זיי זיינען פאָרבערייטעט מיט איין מילליאָן סאָלדאטען, האָט שוין דער געגנער צוויי מילליאָן, און די כאָלערא קומט מיט איהרע רעגימענטען באצילען גאנץ אונזיכטבאר און גאנץ אונפערהאָפט און שניידט לינקס און רעכט אָהן רחמנות.

און זי וואָלט זיי געמאכט דעם דזשאב ביליג אויף, ווייל וואָס קאָסט איהר איהר גאנצע מיליטער? — קיין קאזארמעס ברויך זי ניט, איהרע סאָלדאטען האלטען זיך אויף אין גאנץ ווייטע אזיאטישע בלאָטעס, און

אָנשטאָט צו פאַהרען מיט אייזענבאַהנען און שיפען, פליהען זיי אין דער לופט, מען ברויך ניט צו זאָרגען פיר זייערע אַלמנות און יתומים, זי דאַרף איהרע מאָרד־העלדען קיינע מעדאַלען געבען, א. ז. וו.

נון, מיינט איהר מיין פאָרשלאַג איז אָנגענומען געוואָרען? חלילה, מען האָט מיך פּשוט אויסגעלאַכט. און הערט נאָר די גרינדע וואָס זיי האָבען אָנגעגעבען.

ערשטענס ווייל זי איז צו קאָסמאָפּאָליטיש און הויבט ניט אָן צו פערשטעהן דעם פּאַטריאָטיזמוס; זי האָט קיין געדולד ניט זיך צו בעזעצען אין איין לאַנד און דאָס לאַנד אַנערקענען אַלס איהר פאַטערלאַנד, — דאָ איז זי אין אַפריקא, דאָ אין רוסלאַנד, דאָ אין דייטשלאַנד, דאָ אין פראַנק־רייך, דאָ אין שפּאַניען, און אָהן פאַטריאָטיזמוס קען זי קיין עכטע מאָרד־פעלד־הערצאָגין ניט זיין.

צווייטענס איז זי נאָך ווירקליך האַלב־אַזיאַטיש און פערשטעהט גאָר ניט, אז אַלע שלאַכטען זיינען געריכטעט מייסטענס געגען דאָס אָרימע פאָלק, און ביי איהר איז גלייך אָרים און רייך.

דריטענס פערשטעהט זי קיין פאַרבען צו אונטערשיידען, סאָלדאַטען פון יענעם געגנערס רעגימענט כאָטש זיי טראָגען גרינע מונדירען מיט רויטע הויזען איז ביי איהר גלייך מיט אונזערע סאָלדאַטען וואָס טראָגען רויטע היטלען מיט גרינע שטיוועל.

און פערטענס, זאָגען זיי, איז עס איבערהויפּט געגען זייער אייגענע אינטערעסע, דען ווען דאָס פאָלק וועט ערפאַהרען, אז די כאָלעריע איז פיעל בעסער און ביליגער, ווי די מלוכה מיט די קעניגע, דאַרף מען דאָך זיי דאַן אויף כפּרות.

איך האָב געזעהן, אז מיט די פּאַרלאַמענטען קען איך גאָר נישט מאַכען, האָב איך אָנגעפאַנגען צו אונטערהאַנדלען מיט די נויאָרקער דאָק־טוירים.

— סטייטש! — האָב איך זיי געזאָגט, וואָצו טויג אייך דאָס שטו־דירען 4 יאָהר נאָכאַנאַנד, וואָצו די אינסטרומענטען קויפען, וואָצו די רע־צעפּטען שרייבען? איהר האָט דאָך נאָר איין צוועק, צו טראַנספּאָרטירען מענשען פון דער זינדיגער וועלט צום עולם האמת, — וואָלט איך דען ניט פיעל ביליגער געקאָסט מיט דער כאָלעריע זיך צו בעדיענען...

נון, מיינט איהר, אַז זיי פערשטעהען מיין ערפינדונג, זאָלען זיי אַזוי לעבען. הערט, וואָס בהמות האָבען מיר געענטפערט, אַז זיי קענען ניט ארויסנעהן געגען די אפּאָטהעקער, ווייל די כאָלעריע טוידטעט צו שנעל און עס בלייבט קיין צייט ביי די אפּאָטהעקער צו קויפען מעדיצין. מיט'! געלען פיבער וואָלטען זיי שוין יאָ אָנגעגאַנגען, ווייל דאָרט דויערט די קרענק עטוואָס לענגער און ניט תמיד שטארבט מען, בלייבט צייט די אפּאָטהעקער זאָלען פערדיענען ביים מעדיצין דאָס געלד, וואָס זיי צאָהלען די ערצטע.

איך זעה עס געהט ניט מיט זיי, בין איך געקומען צו די אנארכיסטען.

— סטייטש, רבונו של עולם, — האָב איך גענומען דאָס וואָרט, — וואָס טויג אייך די אגיטאציאָן און די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן, ליבער מאכט א קאָמפּראָמיס מיט דער כאָלעריע.

נון, דאָ האָב איך מעהר ניט געדארפט.

— ניין! טויזענד מאָל ניין! — האָט מיר דער פּאָרזיצענדער גע־ענטפערט, — זי איז קאָרופּט, זי איז פאַלש, זי שמייכעלט די קאפּיטאַ־ליסטען, באַלד ווי זי קומט אין א שטאָדט זיינען די ערשטע כפרה די ארבייטער פון די טענעמענט־הייזער; מיר ווילען זי ניט קענען. —

און אַזוי טראָג איך מיר ארום מיט מיין פּאַטענט. גענוג אַז אַלע אנערקענען, אַז זי איז ניצליך, נאָר זיי זיינען פערבונדען מיט אנדערע.

XI.

דער ווע־גע־טאַר־יאַ־נאַר.

שלימזל בלייבט שלימזל!

ווי דעם עולם איז בעקאַנט האָב איך אין מיין לעבען דורכגעמאַכט זעהר פיעל גלגולים; איך האָב שוין איבערגעטהאָן אַלע מלאכות, איבער־געהאנדעלט אַלע מסחרים און תמיד האָט זיך אויסגעלאָזען, אַז איך האָב ווענינ הצלחה.

איך האָב מיך גענומען צו אידעען; אַלס מתנגד, האָט מען מיר געזאָגט איך קען צו ווענינ לערנען; אַלס חסיד, האָט מען מיר געזאָגט, איך האָב צו

ווייניג אמונה; אלס סאָציאַליסט — איך בין צו ווייניג פּרינציפּיעל, און איך בין ענדליך געוואָרען אַ גענאָסע.

יאָ, מילא דאָס איז ערשט אַ פּרנסה, אָבער וואָס פאַר אַ פּנים האָט אַ מענש אָהן אַ אידעע?

פּשוט אַ בהמה!

נו, אָבער צו וועלכע אידעע נעהמט מען זיך? שוין דאַכט זיך אַלעס דורכגעמאַכט, אָבער קליינע אורזאַכען גרויסע פאָלגען.

אַ מאָהל אין אַ שעהנעם יום כפּור־טאָג האָב איך דערזעהן ווי איין רעפאָרמירטער רב זאָגט די תּפילה פון אויסטערס.

איך האָב איהם באַלד געוואָלט נאָכזאָגען, כאַפּט מיך מיין יואל באַלד אָן פאַר דער האַנד און גלאָצט אויס אויף מיר אַ פּאָר אויגען.

— דוד'ל, גאָט איז מיט דיר, סטייטש אויסטערס?

— נו וואָס איז דען?

— אויסטערס לעבען.

— נו אז זיי לעבען, אבי זיי לאָזען זיך עסען.

— סטייטש, אבר מן החי!

דאָ האָט מיך שוין געגעבען אַ טיאָך. אבר מן החי. דאָס האָב איך מיר נאָך פאָרגעשטעלט שרעקליך אַלס איינגעל אין חדר: עפּעס אויסשניידען אַ שטיק פלייש פון אַ לעבעדיגע זאַך און עסען, — דאָס איז עפּעס מעשה רוצח. אָבער באַלד האָב איך מיך פערכאַפּט און געזאָגט צו מיין יואל:

— עה, וואָס גלייכסטו?! אבר מן החי שניידט מען און עס געהט בלוט, און די בהמה האָט אַ וואונד מיט שמערצען, אָבער איין אויסטער: אָט איז ער געשלאָפען אין מולטערעל און אָט שלאָפט ער ביי מיר אונטער'ן לייבצודעקעל (ארבע כנפות).

— הער נאָר דאַדעק! — האָט מיין יואל געזאָגט ערנסט — דאָ איז ניט די ריידע פון שניידען, בלוט רינען, שמערצען, עס איז פּשוט: אַ ציוויליזירטער מענש דאַרף ניט הנאה האָבען פון קיין זאַך וואָס האָט געלעבט, וואָס לעבט אָדער וועט לעבען, און דאָס איז איינע פון די ערהאבענסטע אידעען, דאָס הייסט וועגעטאַריאַניזמוס.

— אהא, אַ ציוויליזירטער מענש בין איך דאָך, אַ בעוויז איך טראָג אַ סטאָור־פּייפּ, אַ אידעע זוך איך שוין פון לאַנג, און אָט האָב איך זי

דערטאַפּט, — און באַלד האָב איך אָבגעלענט א שבועה פאַר מיין יואל'ן צו ווערען א ווע־גע־טאַר־יאַ־נאַר.

אדיע סטייק! אדיע ספּרינג טשיקען! אדיע הערינג מיט ראָסעל! אדיע מאַרינירטע שלייען! איצט וועל איך מוזען אָפּפּאַסטען מיט פּראָסטע אייער מיט א ביסעל מילך.

— וואָס? — האָט יואל א געשריי געטהאָן. אייער? ווייסטו דען ניט, אז אין איין איי ליעגט א גאַנץ הינדעלע, עס פעהלט נאָר עטליכע טעג וואַרימקייט פון דער מוטער. און מילך, ווייסטו דען ניט אז עס קומט פון א לעבעדיגער קוה און דו רויבסט די נאַהרונג פון א לעבעדיג קעלבעל.

— יע, אָבער די מילך פון א קוה, וואָס איז איין אלמנה, איך מיין א בעזדעטניצע מעג איך שוין?

— ניין, — זאָגט יואל שטרענג — אלעס וואָס קומט פון א לעבעדיגעס ווענען איז טרפה, שעדליך, נבלה און מען טאָר ניט.

— אָבער וואָס דען עסט מען? — האָב איך איהם געפרעגט, איהם כאַפּענדיג ביים ארבעל.

— האָסט געגוג וואָס צו עסען: עפּעל, ניס, גרויפּען, לאָקשען...

— אָבער וואָס פאַר א טעם האָט גרויפּען אָהן מילך? לאָקשען אָהן אייער? — האָב איך איהם געפרעגט מיט שמערץ.

— איין אידעאַליסט דאַרף אַזעלכע קשיות ניט פרעגען, און איז מען א ווענעטאַריאַנער, טאָר מען קיין זאַך ניט עסען וואָס קומט פון לעבען, און מען קייט גראָז — האָט יואל געזאָגט און איז פערשוואונדען.

איך האָב אלזאָ געשוואָרען און מוז זיין א ווענעטעריאַנער. עס זאָגט זיך זיין, אָבער דאָ, מיינע פריינדע, האָט זיך פיר מיר אָנגעהויבען א לעבען פון פּלאָגען און הונגערן, פון געוויסענביסע און פערצווייפלונג, פון פילאָזאָ־פירען און א לעדיגען מאָגען.

אלזאָ, אלעס וואָס לעבט און קומט פון לעבען טאָר מען ניט געניסען. נון, און גראָז לעבט דען ניט? שטעהט דען ניט אין דער תורה לא תכרתו כל עץ כי האדם עץ השדה, און אלע באָטאַניקער בעהויפּטען דען ניט, אז יעדעס גרעזעלע לעבט, — ווי־זשע מעג מען עסען רעטעך מיט ציבעלעס?

אי וואָס, זיי פיהלען ניט? און אַז איי פיהלט דען? א שטיקעל שוויי־צער קעז פיהלט דען? און ווען טאַקע ניט נאָר פיהלען, נאָר ווייל עס קומט

פון לעבען, ווי טאָר מען טראָגען די וואָלענע זאָקען, וואָס קומען פון א לעבעדיגער שעפּס? ווי טאָר מען טראָגען די פּאַנטאָפּעל, וואָס איז די הויט פון א לעבעדיגער קאַלב, ווי טאָר מען טראָגען דעם טלית־זאַק, וואָס איז פון א לעבעדיגער בן פּקועה?

היינט וואָס טהוט מען דאָ אין אמעריקא מיט די בעטען, וואו עס געפינען זיך אזוי פיעל לעבעדיגע רויטינקע בעשעפּעניסען? זיי לעבען דאָך? אי לאָזען זיי לעבען, בייסען זיי דאָך!

און וואָס טהוט מען מיט די קינדערשע קעפּלעך, ווי קען מען זיי צוואָגען און קעמען, מען זאָל חלילה ניט געשטרויכעלט ווערען און וועה טהון א לעבעדיג בעשעפּעניש.

און ווי מעג מען איבערהויפּט דאָס מויל גאָר עפּענען צום רעדען. סטייטש, אין דער לופט שוועבען אום פיעל מיליאָנען קליינטשינקע חיה־לעך וואָס מיט יעדער וואָרט קען מען מיט די צייהן צוקנאַקען א פּאָאר מיליאָן פון זיי?

היינט ווי מעג מען שמעקען טאַבאַק, אז מיט איין ניס, קען מען דער־שיסען טויזענדער פון זיי?

היינט ווי מעג מען געהן אויף א לויה, אָדער תשעה באָב אויפ׳ן פעלד, טאָמער טרעט מען ארויף אויף א ווערימעל?

און ווי קען מען זיך לאָזען שלאָגען מלקות, טאָמער טרעפּט דער שמש מיט׳ן רימען אויף א לעבעדיגער פלעה?

און ווי קען מען טרינקען אפילו א גלעזעל ציקאָריע, טאָמער פאַלט אריין א פליעג?

ווי קען מען בלאָזען שופר מיט דעם האָרן פון א לעבעדיגען באַראַן?

ווי קען מען מבער זיין דעם חמץ מיט דער פּען פון א לעבעדיגען האָן?

און כפּרות שלאָגען טאקע מיט׳ן האָהן אליין?

און ווי קען מען וואַרטען אויף משיח׳ן, וואָס ער וועט מוזען רייטען אויף א לעבעדיגען עזעל?

און אז משיח וועט קומען און מען וועט ווייטער מקריב זיין די קרבנות אויפ׳ן מזבח, וואָס וועט טהון דער כהן גדול מיט׳ן זאָדעק, דער לוי מיט׳ן פריידיק און דער ישראל מיט דער קוטניצע?

היינט וואָס טהוט מען מיט די תפילין, מיט די מזוזות און טאַקע מיט

דער גאַנצער תורה, אַלעם איז דאָך געשריעבען אויף קעלבערנע פּעלכלעך?

און וואָס טהוט מען מיט'ן האָניג צו דער המוציא, וואָס קומט פון לעבעדיגע ביהנען?

און וואָס טהוט מען מיט'ן תשליך? ווי וואַרפט מען אַזעלכע גרויסע עבירות אין טייך די לעבעדיגע פיש זאָלען זיך דערוואַרגען?

געוואַלד דער קאָפּ דרעהט זיך מיר, איך ווער אַזש פערריקט, ניט עבען, ניט לעקען, ניט שמעקען, ניט קושען, ניט געהן און ניט שטעהן, ניט רעדען, ניט ניסען, — כאָטש נעהם לעג דיך אַנידער און שטאַרב אין דער גאַס, און אפילו דאָס ביסעל אידישקייט כאָטש נעהם און פערברען, אַז וואו מען גיט זיך אַ קעהר איז אַלעם פערבונדען מיט'ן לעבען און מיט לעבעדיגע וועזען.

אָבער געשוואָרען איז פערפאַלען; איך בין אַ וועגעטאַריאַנער און מוז זיין טריי מיין אידעע.

פון הונגער בין איך געוואָרען דאַר ווי אַ שפּאָן, די האָזענע ניסלעך האָבען מיך דאָך ניט געזעטיגט ווי אַ מילכיגער טייגאַכץ, טרינקען האָב איך אין פילאַדעלפיא ניט געקענט אפילו קיין וואַסער, ווייל עס איז אויך פול מיט לעבעדיגע וועזען. איך בין געוואָרען אויס מענש און אפילו אויס איד אויך; איך בין הויט און ביינער און אַ וועגעטאַריאַנער.

שפּעטער מיט אַ יאָהר, ווען איך בין שוין געווען אַ האַלבער סקעלעט, געל און גרין און דאַר ווי גרוגרת דר. צדוק, האָט מיך בעזוכט מיין יואל.

— דאָדעק, וואָס איז מיט דיר, ביזטו קראַנק?

— ניין, איך בין אַ וועגעטאַריאַנער.

— וואָס דען זעהסטו אַזוי שלעכט אויס?

— הערסט, דו פרעגסט עס נאָך; קיין זאַך ניט עסען און טרינקען קען מען נאָך בעסער אויסזעהן?

— פאַר וואָס עסטו דען ניט?

— דו אַליין האָסט דאָך מיך געמאַכט פאַר אַ וועגעטאַריאַנער.

— אוי ביזטו אַ בהמה! — האָט ער זיך צולאַכט, — איך האָב דיר דאָך אָבער געזאָגט, אַז דאָס איז איין אידעע, און ווי קומסטו דען דאָס אויסצופיהרען אין פראַקטישען לעבען? ביז ווי לאַנג דו לעבסט, מוזטו מיט'ן לעבען און לעבעדיגעס אין בעריהרונג קומען, און אויב דו ווילסט

זיך אויסהיטען פון אַלעם וואָס לעבט, דאַן לאָז דיך פערברענען און צו־שפּרייטען דיין אַש אויף שבע ימים.

„געה, זאָגט ער, פּאַסט אָפּ, זאָג דיין יענטע זאָל דיר אָפּקאָכען אַ ספּרינג טשיקען מיט אַביסעל זופּ און דערקוויק דיין נשמה!

— יואל, שטייטש אַ טשיקען! ס׳איז דאָך אַ פּגר, אַ לייבע, אַ בר־מנן, אַפילו ווען מען זאָל מעגען עסען איז דאָך דאָס שעדליך, אַ בר מנן ווערט דאָך באַלד פערשטונקען.

— שוטה, און פערפוילטע ציבעלעס שטינקען דען ניט און זיינען ניט שעדליך?

— אָבער פלייש פערדערבט דאָך דעם מאָגען?

— ביזט אַ נאַר. איין פונט פלייש האָט מעהר נאַהרונג פיר דיין בלוט און גאַנצען קערפּער, אַלס 10 שיסעל קאַרטאָפּעל.

— סטייטש, אַלע מענשען שטאַרבען דאָך אויס נאַר ווייל זיי עסען פלייש?

— דאָך לעבען מענשען ביז 70, 80 יאָהר און בהמות מיט פערד, וואָס עסען היי און האָבער לעבען קוים אריבער 20 יאָהר — דוד׳ל, זיי ניט קיין נאַר; מען זאָגט נאַר, אַז מען איז אַ וועגעטאַריאַנער, און מען עסט און מען טרינקט וואָס דאָס האַרץ גלוסט.

— אַי, יואל! לאַנג לעבען זאָלסטו, ווען דו זאָלסט ניט זיין קיין „אבר מן החי“, קיין לעבעדיגע זאַך, וואָלט איך דיך יעצט איינגעשלונגען פאַר דער גרויסער בשורה.

XII.

וואָס הייסט לעבען?

אויף אַ באַלל.

— **הא, דו ביזט עס יואל, פערשטעהסטו מיך, איך זיץ דאָ און טראַכט וואָס הייסט לעבען?**

— פערריקט ביזטו דוד׳ל? וואָס הייסט, וואָס הייסט **לעבען? עפּעס**

היינט האָסטו אנגעהויבען לעבען אויף דער וועלט? לעבען הייסט: אָטהע־מען, בעוועגע, זיך, עסען, טרינקען, ארבייטען... און זאָ ווייטער און ווייטער, פשוט דאָס געגענטהייל פון זיין טויט.

— אזוי גאָר, אטהעמען? אָט אטהעמט דאָך א בלאָז זאק אויך, און א ראָד בעוועגט זיך, דאָס ראָסט עסט, א פומפּע טרינקט, א מאשין ארבייט און דאָך לעבען די אלע ניט?

— וואָס טויג מיר דיין פילאָזאָפיע איבער אזא פשוטע זאך, וואָס יעדעס קינד וויים עס.

— אזוי, יעדעס קינד וויים עס. אָלל רייט, לאָמיר פרעגען ביי די אנוועזענדע, איך וויל טאַקע וויסען, אויב זיי ווייסען.

די ערשטע האָבען מיר בעגעגענט א מיידעלע פון א יאָהר 15 מיט א ווייסע דרעס און ווייסע שיך, ראָזע בענדער, אראָבגעלאָזטע האָאר מיט האלב נאקעטע דאַרע הענטלעך און שלעפּט א לאנגען פאָדעם פון מויל.

— סיי מיידעלע! — זאָג איך צו איהר — בי מאָ קיינד און זאָג אונז וואָס הייסט לעבען?

זי האָט אויפגעעפענט א פּאָר קעלבערנע אויגלעך צו אונז און געענט־פערט ניט געטראַכט:

— דאָנט יו נאָו, דהאָט איז ערעמס פעפּסין. מייק האָט מיר איצט געטריט דערמיט ביי דער באַר. דו יו לייק איט טו?

— די טשואינג־גאָם ווייסען מיר — האָט יואל איהר אונטערגעכאַפּט, אָבער וואָס איז לייף, לעבען?

— אָה, לייף נאָם יו וואָנט, עסק די בארטענדער — און זי איז פער־שוואונדען.

— שאַט ניט — זאָגט יואל — אזא קעלבעל לעבט אין טשואינג גאָם און פערשטעהט נאָך ניט, וואָס דו פרעגסט איהר. אָט לאָמיר פרעגען שמואלזאָהן, ער איז א סמאַרט ביזנעס־מאַן, ער וועט אונז זאָגען.

שמואלזאָהן איז געשטאַנען אין א רעדעל, איין האנד אויף איין בע־קאַנטען, די אנדערע האַנד אויף איין אנדער בעקאַנטענס פּלייצע און האָט גערעדט און געלאַכט מיט'ן פולען מויל.

— מיסטער שמואלזאָהן, איהר וועט מיר ענטשולדיגען, דער שלימזל וויל וויסען וואָס הייסט לעבען?

ער האָט מיך געגעבען אַ קוק אָן, עפּעס מיט האַלב מיטלייד און מיט האַלב רעספּעקט און אַ זאָג געטהאָן: — איהר זאָלט ניט וויסען, וואָס הייסט לעבען? דאָס איז מיר אַ וואונדער. לעבען הייסט, דאָס הייסט, איהר מיינט דאָך לעבען אַ גוטען טאָג, אַ שטייגער, אַז מען האָט אַ גאַנצען טאָג געלעזט אין סטאָר אַזוי טאַקע היבשע עטליכע דאָלאַר, זאָ אַז דאָס ווייב זאָל שוין ניט וויסען פון קיין רעכנונג און אבענדס גראבעלט מען אריין אין פּאַקעט אַזוי טאַקע בלא ראיה אַ מנה יפה און מען קומט צו פינקלען אָפּ־סטעירז און מען מאַכט אַ קערטעל די גאַנצע נאַכט ביז 8 אוהר פריה־מאָרגען, דערביי איין כוסה און די אַנדערע, און דאָס הייסט חי געלעבט... און דערביי האָט ער זיך גאַנץ אַנגענעהם צולאַכט און דאָס זעלבע וויעדער־האָלט פאַר זיינע בעקאַנטע.

— אַלזאָ, יואל, לעבען הייסט לייזען אַ סך געלד און די גאַנצע נאַכט שפּיעלען אין קאָרטען און טרינקען?

— וויים איך, וואָס רעדסטו איבער זיינע רייד, דו זעהסט ניט, אַז ער איז שיכור׳לעך, אָט לאָמיר פרעגען דעם יונגענמאַן.

און מיין יואל האָט מיר אָנגעצייגט אויף אַ פראַנטעל, וואָס איז גע־שטאַנען מיט עטליכע מיידלעך און האָט אָפּנים אָדער געזאָגט שאַרפּע קאָמפּלימענטען אָדער ער האָט גערעדט פון קענדי, ווייל די מיידען האָבען זיך נעהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג.

— עקסקיוז מי מר. סווינטאָן, דאָס איז דער הינקעדיגער שלימזל, ער וויל וויכען, וואָס הייסט לעבען, און זאָגט אַז קיינער וויים ניט. זאָגט איהר איהם, איך בעט איך, — האָט מיין יואל צו איהם געזאָגט, ווי צו אַ גוטען בעקאַנטען.

— איהר זעהט יענע בתולה מיט די שוואַרצע האָאַר און ברענענדיגע אויגען — זאָגט צו מיר מר. סווינטאָן אויפ׳ן אויער, ווינקענדיג מיט איין אייגעל אויף איינע פון די לאַכענדיגע מיידען — מיט איהר כאַפּען אַ טענצעל, יו נאָו, דאָס הייסט געלעבט ווי גאָט אין אָדעם — און דערביי גיט ער מיר אַ שטורך אין דער זייט, איך זאָל פערשטעהן עטוואָס מעהר וויפיעל ער זאָגט און האָט זיך באַלד צוריקגענומען צו זיין רעדעל.

— אַלזאָ, יואל, הייסט עס, לעבען הייסט טאַנצען מיט אַ מיידעל?

— האָב געדולד — זאָגט מיר יואל און שלעפּט מיך ביים אָרבעל וויי־

טער. וואָס קוקסטו אויף דעם מערדכען־יעגער, ער פערשטעהט אָסור וואָס דו פרעגסט איהם. אָט זיצט ר׳ שמערל דער תלמיד־חכם, ער וועט אונז געווים זאָגען.

— איהר קענט דאָך דעם הינקעדיגען שלימזל — זאָגט ער צו ר׳ שמערלען צייגענדיג אויף מיר, — ער זאָגט, אז קיינער וויים ניט, וואָס הייסט לעבען. זאָגט איהר איהם כאָטש.

— לעבען, יעס לעבען, ער האָט רעכט, לעבען מוז מען טאַקע וויסען וואָס דאָס הייסט. די גמרא זאָגט, אז רשעים אפילו בחייהם קרואים מתים, א רשע לעבט גאָר ניט. אָבער דער וואָס היט אָב אידישקייט און טהוט מצוות, דאָס הייסט ער לעבט, אזעלכער לעבט אפילו נאָך דעם טויט אויך. נישט אזוי, מר. שלימזל?

— נו, יואל, אלזאָ שאָקלען א לולב, שלאָגען כפרות הייסט לעבען און וועז חלילה ניט, איז ער פשוט א פגר, הא?

— עה וואָס, ער איז דאָך פשוט א שוטה, — זאָגט יואל, מיך וויימער שלעפענדיג פאַר׳ן ארבעל — קום נאָר אָט צו ריעזער פרוי. זי איז די פרעזידענטין פון א ציון־פעראיין און א ביזנעס־ליידי און קיין נאַר ניט.

— מיסיס טעפּיכין, אונזער שלימזל וויל ביי אייך פרעגען וואָס הייסט דאָס לעבען?

— געהט שוין געהט, איך בעט אייך — האָט זי געזאָגט פערשאַרענדיג א באַנד פון איהר העט און איבערקעהרענדיג איהר גאָלדען זייגערעל אויף דעם גאַנץ הויכען בוזים — אפנים איהר האָט ניט קיין ווייבער, זאָלען געזונד זיין, עה איהר מוזט שוין אודאי וועלען שפּיעלען א טריק, עפּעס אָבנאַרען.

— ניין, טאַקע פשוט, ער וויל וויסען וואָס הייסט לעבען.

— ווער וויים עס ניט, אז גאָט העלפט נאָר א גוטען לעבען, אָט לעבט מיין שוועסטער חנה מיט איהר מאַן — אוי א לעבען, הלואי אויף מיינע קינדער געזאָגט געוואָרען.

— אלזאָ, יואל, לעבען מיט א מאַן דאָס הייסט לעבען?

— וויים איך, קוקסט אויף א אידענע. לוק היער, אָט ריעזער באַי אפילו וועט דיר זאָגען וואָס הייסט לעבען — און ער האָט אָבגעשטעלט

א באָי, וואָס זיינע אויגען זיינען אומגעפלויגען איבער׳ן האַלל זוכענדיג עטוואָס.

— סיי דזשעק, דו ביזט דאָך א לעבע־יונג, זאָג דעם מיכטער שלימזל וואָס הייסט עס לעבען?

— לעבען, הי איז א גרין האָרן! לעבען הייסט, אז מען לעבט, יו אַנ־דערסטענד, אז מען לעבט און מען... — און דעם באָי׳ס אויגען זיינען אומ־געפלויגען איבער׳ן זאַאַל זוכענדיג און איז האלב געערגערט, וואָס מען האָט איהם אָבגעשטעלט.

— יעס אז מען לעבט — זאָג איך צו איהם, איהם נאָך מעהר צו ער־גערען — אָבער וואָס הייסט מען לעבט?

— מען לעבט, יו אַנדערסטענד, הייסט, ווי עוורי באָדי נאָוז איט, ס׳הייסט אז מען לעבט. סיי, העוו יו סיען מערי באלאַוּוסקי, זי איז...

— לאָז איהם געהן — זאָגט יואל צו מיר, דאָס איז א דענסינג־באָי אויף אַלע בעלער און זוכט א בעשערטע. שאַ לאָמיר א פרעג טהאָן, אָט זיצט בינוש משכיל, א צייטונג־שרייבער, ער וועט דאָך דיר געוויס זאָגען וואָס לעבען איז.

יואל האָט איהם באלד ערקלעהרט מיין בעהויפּטונג און בינוש האָט ניט לאנג געטראַכט און געזאָגט:

— לעבען, פערשטעהט איהר מיך, יעס ניט יעדער פערשטעהט וואָס דאָס הייסט. לעבען הייסט ניט נאָר ניט שטארבען, לעבען הייסט מיט־לעבען מיט׳ן צייט־גייסט. צום ביישפּיעל דאָ אין אמעריקא מוזען מיר אידען זיך אַמעריקאניזירען, מיטלעבען מיט דער פּאָליטיק און טאַקע לע־בען, ווי א מענש און ניט ווי א גרינע בהמה... וואָס דען מיינט איהר. אָט דיזע גרינע חיות אין דער אידישער גהעטאָ לעבען אויך? אָה ניין, און טויזענד מאָהל ניין. לעבען הייסט...

— לאָז איהם אָב. — זאָגט יואל צו מיר שטיל אין אויער — דו ווייסט, מיין טהייערער שלימזל, איך דענק, אז דו האָסט רעכט, זיי ווייסען טאַקע קיינער ניט וואָס הייסט לעבען, און איך בין דיר מודה דעם אמת, אז איך אליין בין שוין אויך אביסעל צומישט אין דער פראַגע. איך האָב עפּעס קיין מאָהל נאָך ניט געטראַכט וועגען די ריכטיגע בעדייטונג פון לעבען. זאָג זשע מיר, ווייסטו וואָס הייסט לעבען?

— צו וויס איך, וואָס הייסט לעבען? מיין גאַנצעס לעבען איז דאָס געווען מיין איינציגע אויפגאַבע, דאָס לעבען צו שטודירען.

— אויב אַזוי, וויל איך טאַקע זאָלסט מיר עס ערקלעהרען.

— יעס, איך בין בערייט עס צו טהאָן. אָבער יעצט איז שוין צו שפּעט.

XIII.

די עקספּאָזישאָן.

אין חדר בין איך געווען אַ מאַדים אויף תרגום לשון. דאָ אין אַמע־ריקאַ אָבער, אַז איך האָב דערהערט פון מיין יואל:

— זאָג נאָר דאָדעק, ביזטו געווען אויף דער עקספּאָזישאָן —

האָב איך אויף איהם אויסגעגלאָצט אַ פּאָאָר אויגען און האָב ניט פערשטאַנען, וואָס ער רעדט צו מיר.

— וואָס איז דאָס עקספּאָזישאָן? איז דאָס ניט דאָס זעלבע וואָס קרוספּרין?

— אַ שעהנער ציימונג־שרייבער, כ'לעבען, וויס אפילו ניט וואָס עקס־פּאָזישאָן הייסט. אויב אַזוי טו טהו אָן דיין פּייפּ סטאָוו און נעהם אַ קוואָדער און קום אויף די עקספּאָזישאָן, — האָט יואל צו מיר געזאָגט, און אָנגענומען ביים אַרבעל און האָט מיך געשלעפּט מיט זיך.

ער שלעפּט מיך און איך נאָר געה און באַלד האָבען פאַר מיר אַ בליץ געטהאָן די טויזענדער עלעקטרישע ליכטער פון אונגעהייער־גרויסע גע־ביידען, פּאַלאַצען, טהורמס, פּיראַמידען, טויערען, אַז עס האָט מיר שיער די אויגען פערבלענדעט.

אַ קוואָדער אַ טיקעט, אַ דרעה אַ רעדעל און מיר זיינען געווען אינווייניג.

דאָס ערשטע ביי וואָס יואל האָט מיך אָבגעשטעלט איז געווען אַ נוואַלדיג הויכער סטענד מיט אַ ים פון עלעקטרישע ליכטער און גאַנץ נישט־קשה'דיגע בתולות זיינען געשטאַנען אויסגעפּוצט אין די בגדי שבת און האָבען געמאַכט חן'דלאך צו די אַרומיגע מענשען.

— וואָס איז דאָס? — האָב איך געפרעגט יואל'ן.

— סטייטש, דאָס איז דאָך דער גרעסטער „באָקוויט" מאַנופעקטשורער אין אַמעריקא, ער שטעלט דאָ אויס זיין באָקוויט.

עס איז אַפּילו זעהר אונאַנגענעהם פאַר אַ בעצעלינדערטען דזשענ־טעלמען אַלעס צו פרעגען, אָבער איך האָב דאָך ניט געוואוסט וואָס פאַר אַ מין מתכות באָקוויט איז און האָב געפרעגט.

— דאָס איז שעהן, — האָט יואל איראָניש געענטפערט, — „בוקוויט" וויים ער ניט! דאָס איז רעטשענע מעהל, גרויפּען, פּשוט הרעטשקע.

— טאָ וואָס מאַכען זיי דערמיט אַזא צימעס, אַט האָט מיין מומע׳ס ויסעלע פערקויפט רעטשענע גרויפּען אין רעמיגאַלע 30 יאהר פאַר אַ סטאַ־טשיק, אָהן עלעקטרישע בעלייכטונג!

— פּלוידער ניט. זעה בעסער דאָס — האָט יואל מיך ווייטער אַ שלעפּ געטהאָן ביים ארבעל און אָבגעשטעלט ביי אַ צווייטען סטענד, אויף געוואַלדיג בעלייכטעט, מיט רעדער און רימענס, עס האָט געקלאַפּט און גערודערט ווי אין אַ מיהל.

— וואָס איז דאָס? — האָט מיין פראַגע געלויטעט.

— דאָס איז די נייע ערפינדונג צו מאַכען סיידער. נעהם טרינק אַ גלאָז, עס קאָסט בלויז 5 סענט.

— סיידער? איך זאָל אַזוי ויסען פון בייזע פּאָקען! מיט וואָס עסט מען דאָס?

10 סענט, 2 טיקעטס און מיר טרינקען שוין.

— יואל! דאָס איז דאָך עפּעל קוואַס, פּשוטע עפּעל קוואס, ווי מיין מומע פראדעל פלעגט פערקויפען אויף אַניקסטער שוהל־הויף!

— קוק נאָר אַהער — זאָגט און שלעפּט מיך יואל ווייטער — דו זעהסט ווי די פּיאַנאָ שפּיעלט אַליין; קיין מענש איז ניטאָ דערביי.

— נו, דאָס איז אין כל חדש תחת השמש, האָב איך איהם גלייכגילטיג געענטפערט.

— דאָס איז דיר קיין נייעס ניט? — האָט יואל בייז געפרעגט. האָסטו עס אַ מאָהל געזעהן אָדער געהערט, אַז אַ זאַך זאָל געטריעבען ווערען אָהן מענשליכע קראַפט?

— אוי, אוי, אוי! אויב איך האָב ניט געזעהן, האָב איך אָבער גע־

הערט, אז פיעל זאכען פלעגען געטהאָן ווערען מיט רוח הקודש.

— מיט רוח הקודש! כאַ, כאַ, כאַ! — האָט יואל געלאַכט. מען פלעגט עס זאָגען, מיט כשוף, מיט רוח הקודש ווערט עפּעס געטהאָן, האָבען זיי אָבער פערשטאַנען וואָס זיי ריידען? וואָס רוח הקודש איז? דאָ ווערט אָבער די מאשין און די פּיאַנאָ געטריבען מיט עלעקטריציטעט.

— נו און איצט פערשטעהען זיי, וואָס עלעקטריציטעט איז? מען האָט פריהער ניט פערשטאַנען, מען פערשטעהט איצט ניט. היינו הך, אלס דאָס זעלביגע, און וואָס איז דאָס?

— ווייסטו וואָס, דאָדעק, הער אויף פרעגען, איך וועל דיר שוין אלעס ערקלעהרען: דאָס איז דער סטענד פון דעם בעריהמטען קענדי מאַנופעקטשורער; דאָס איז דער סטענד פון דעם בעריהמטען בייסיקעל־מאַנופעקטשורער; דאָס פון דעם בעריהמטען דזשולער, דאָס פון דעם פּאַרניטשורער, דאָס פון דעם בעריהמטען זייף־מאַנופעקטשורער, א. ז. וו. זעה ווי אלעס איז דאָ אויסגעשטעלט גרויסאַרטיג. דאָס זיינע אלע אמעריקאַנער פּראָדוקציאָנען, וואָס ווערט היער געמאַכט און אויך נאָך אין פיעלע לענדער געליפערט. איז דאָס ניט גרויסאַרטיג?

— אָבער וואָס ווילען זיי אלע דאָ?

— זייערע זאכען צייגען.

— וואָס האָבען זיי דערפון?

— זיי ווילען עס אדווערטייזען, בעקאַנט מאַכען אויף דער וועלט, זיי זאָלען מאַכען בעסערע געשעפטען, און דערווייל מאַכען זיי דאָ אויך גרויסע ביזנעס.

— הער נאָר, יואל, אויב אזוי ווייס איך שוין וואָס הייסט איין עקספּאָזישאָן. פשוט וואָס מען רופט ביי אונז אַ יאַריד (יריד), ווי ווידזער יריד אין דער ליטא, יאַרמעליניצער אין פּאָדאָליען, לאַסקאָוויצער אין גאַליציען. זיי דאַרפען דאָך גאָר צוצאָהלען וואָס מען קומט דאָס זעהן!

— דאָס וועסטו זיי פרעגען, — האָט יואל געזאָגט אונצופריעדען — אָבער ווי אַלט־מאָדיש, ווי קליין־שטעדטעלדיג דו פערגלייכסט אלעס: — סיידער איז ביי דיר עפּעל־קוואַס, בוקוויט איז ביי דיר הרעטשקע, עלעקטריק איז ביי דיר רוח הקודש, און די גאַנצע עקספּאָזישאָן איז ביי דיר אַ יאַרמעליניצער יריד, פע!

— נו, און ביי דיר איז בוקוויט ניט הרעטשקע ?

— יעס, אָבער איך קוק ניט אויף דעם בוקוויט, זאָנדערן אויף די גראָס־אַרטיגע ענטוויקלונג פון די מאַשינעריען מיט וועלכע אַלעס ווערט געמאַכט, ווי שנעל און ווי גוט עס ווערט געמאַכט; ביי מיר איז טהייער צו זהען די ענטוויקלונג פון דער אינדוסטריע, מעכאַניק, טעכניק א. ז. וו. איך זעה אין אַלעם דעם פּראָגרעס, דעם פּאָרטשריט, אָבער ניט די הרעטשקע מיט דעם עפּעל־קוואַס.

— מוז איך דיר זאָגען, אַז דו ביזט אראָב פון דעם דרך הישר. ביי מיר איז גראַד אומגעקעהרט: די הרעטשקע מיט די עפּעל־קוואַס דער עיקר. עס איז דאָ וואָס אַ קיי צו טהאָן און צו פערזופען. וואָס האָב איך פון די גרויסאַרטיגע עלעקטריק מיט דעם פּראָגרעס? אַז איך קוק עס אָן מיט אַ ליידיגען מאָגען? וואָס קומט מיר ארויס, וואָס אַלעס ווערט שנעל און לייכט פאַבריצירט, אַז איך האָב ניט מיט וואָס צו קויפען.

— די פראַגע איז אפילו אויך אַ פראַגע. אָבער דאָס שמקעט שוין מיט סאָציאַליזמוס. נאָר מיין ניט, דאָדעק, אַז איך דערשרעק מיך דערפאַר. אפילו פון דיעזען שטאַנדפּונקט דאַרפסטו אויף די אַלע זאַכען בעטראַכטען מיט מעהר אינטערעסע, ווייל ווען דער סאָציאַליסטישער משיח זאָל טאַקע קומען און אַלע מענשען זאָל ווירקליך גלייך זיין בערעכטיגט אַלע זאַכען צו געניסען, טהוען דאָך די ערפינדער אָפּ פאַר אונז אַ גרויסע שטיק אַרבייט, אַז דאָ זאָל אונז אַלעס גרינגער און שנעלער אָנקומען און אונז פערשפּאָרען אַ סך מענשליכע אַרבייט.

אַלזאָ, יואל, בינו לבינו גיסטו מיר צו, אַז סיידער איז פשוט עפּעל־קוואַס, בוקוויט — הרעטשקע, קאָנפעקשאָנערי — צוקער־געבעקס, עלעקט־ריק — רוח הקודש און עקספּאָזישאָן — אַ פּשוט'ער יריד. נאָר וואָס דו פיהלסט דאָ אין אַלעם דעם טעם פון פּראָגרעס, אָלל רייט, אויב דיר איז ניחא, איז מיר אויך ניחא. נאָר אום דעם טעם צו פיהלען, וואָלט איך דאָך געוואָלט פון אַלעם פערזוכען.

XIV.

די וועלט קעהרט זיך איבער.

אַלע צייטונגען האָבען געשריעבען, אַז באַלד וועט רעגענען מיט שטערן, מיט פּלאַנעטען און די וועלט וועט זיך איבערקעהרען.

אַז צייטונגען שרייבען איז געוויס אמת. ווענינגסטענס מוז איך עס גלויבען, אַלס צייטונגס־שרייבער, וואָרום ווען אין צייטונגען זאָל שוין אויך ניט זיין דער אמת, מעג זיך שוין טאַקע די וועלט אין אמת'ן איבערקעהרען.

טאַקע אמת, אַז מיט די איצטיגע פּרנסות ווינשט מען זיך זעהר אָפּט דעם טויט, אָבער שטאַרבען ווילט זיך דאָך ניט, און דאַרום האָט מיך דער געדאַנק, אַז אָט היינט ביי־נאַכט קעהרט זיך איבער די וועלט און די גאַנצע האָרעוואַניע ביז יעצט וועט מאָרגען זיין תהו ובוהו, דאָס האָט מיך זעהר בעאונרוהיגט און ביי־נאַכט, ווען איך האָב צוגעמאַכט דאָס געשעפט און בין אַרויפגעגאַנגען אין בעד־רום שלאָפען, האָב איך מיך אַנידערגעזעצט אויף אַ ראָקענג טשער און האָב אָנגעהויבען דורכמאַכען די חבלי מות, די לעצטע מינוטען פאַר'ן טויט.

די לאָדענס האָב איך גראַד געלאָזט אָפען, איך זאָל ווענינגסטענס זעהן ווען דער שרעקליכער מאָמענט, דער פּלאַנעטען־רעגען וועט אָנהויבען און ווי די וועלט־איבערקעהרעניש וועט פאָרקומען, צו וועט זיך איבערקעהרען נאָר די ערד, וועלכעס אין אָרטהאָדאָקסישען זין מיינט די וועלט, אָדער וועט זיך טאַקע איבערקעהרען דער גאַנצער קאָסמאָס, אַלע פּלאַנעטען, אַלע זונען־סיסטעמען, וואָס עס מיינט אין וויסענשאַפטליכען זין די וועלט, אָדער אַלע וועלטען.

אָבער איך האָב זיך באַלד צולאַכט פון מיר אַליין, דען וואָס אייגענטליך איז מיר דער חלוק. אויב עס ווערט חרוב נאָר די וועלט אויף וועלכע איך בין, אָדער אַלע וועלטען, אַבי איך וועל אַלענפאַלס ניט מעהר זיין.

ניט זיין! דאָס איז לייכט צו זאָגען, אָבער זיצען אין אַ וואַרעמען ליכטיגען בעדרום און אַנטקעגען בעט זעהן מיין יענטע, ווי זי שלאָפט זאָ רוהיג או שעהן, די באַקען און ליפּען גליהען ראָזיג, די ברוסט הויבט זיך רעגעלמעסיג — און דורך דער אָפענער טהיר זעהען זיך אין צווייטען רום די זיעבען פּופּקעלעך צוואַוואָרפען אין פערשיעדענע פּאָזיציאָנען, פערפלאַכ־

טען מיט די פיסלעך, איינס שעהנער פון דאָס אַנדערע, בלאָנדע, דונקעלע, געקרויזטע און לאַנגע הערלעך, אַלע ווי די מלאכים'לעך — גאָר שטאַרב דאַמאַלס! גאָר זיי גלייכגילטיג, אַז דיעזע אַלע לעבעדיגע ברואים'לעך אָטהע־מען צום לעצטען מאָל און מאָרגען וועט פון זיי קיין שריד ופליט ניט בלייבען, פון אַלעם וועט ווערען אַ תהו ובוהו, אַלעס וועט אויפגעלעזט ווע־רען אין דעם גאַנצען ערשטען אור־שטאָף, ווער ווייס וואָס פאַר אַ לייִמיגע מאַסע דאָס איז געוועזן? איך מוז זיך מודה זיין, מיינע פריינדע, אַזוי ווי איך האַלט מיך פאַר אַ פילאָזאָף, האָב איך מיך דאָך ניט געקענט בעהערש־ און עס איז מיר געוואָרען זעהר טרויעריג צום מוטה.

אָבער מיינע פילאָזאָפישע געדאַנקען זיינען מיר באַלד איבערגעשלאָגען געוואָרען. איך האָב פּלוצלונג דערזעהן איין בעוועגליכען שיין דורך דעם ווינדאָו. מיט שרעק האָב איך אַ שפרונג געטהאָן און פון גאַנץ ווייט האָב איך דערזעהן ווי עס פאַלען פון הימעל רונדע פייער־קוגעלעך, גלייך ווי די פונקען פון ראַקעטען וועלכע פאַלען צוריק ווען די ראַקעטע פּלאַצט אין דער לופט.

דיעזעס בילד האָט מיך צוואר ניט איבעררואַשט, ווייל דאָס זעהען מיר אויף אַלע פּאָליטישע פּאַראַדען. אָבער באַלד האָבען אָנגעהויבען פאַלען פיעל גרעסערע פלאַמען, פיעל מעהר און אַלץ נעהענטער צו מיר.

דאָ, האָב איך געזעהן, איז שוין מעהר קיין צייט ניטאָ! דאָס שרעק־ליכסטע פון אַלע שרעקען קומט שוין, און מיט קלאַפּענדע צייהן האָב איך אָנגעהויבען זאָגען וידוי, איין על חטא, דעם צווייטען, דעם דריטען. מיט יעדען קלאַפּ אין האַרצען ווערט דער פייער־רעגען אַלץ שטאַרקער און אַלץ נעהנטער און איידער איך בין נאָך געקומען צום 10טען על חטא, האָט שוין דער פייער־רעגען אָנגעהויבען קלאַפּען אויף די אַרומיגע דעכער, און באַלד האָט שוין נעדונערט מיט פייערדיגע שטיינער אויף אונזער דאַך.

עס האָט מיר שוין געקלאַפּט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, איך האָב שוין פער־געסען דעם וידוי מיט די איבעריגע על חטא'ס, איך האָב געוואָלט אויפ־וועקען אַלע שלאָפענדע אין הויז, אָבער איך האָב מיר געטראַכט: זאָלען זיי בעסער שלאָפען און ניט זעהען דעם טויט־שרעק מיט די אויגען.

אַ געוואַלדיגער קראַך און אַ שרעקליכער בליץ האָט באַלד געמאַכט דאָס ענדע פון אָנפאַנג, איין אונגעהייערער וואָלקען־ברוך האָט אָנגעהויבען גיסען

עמער־ווייז און נאָך אַ מאָמענט און דאָס הויז איז באַלד געוואָרען פול מיט וואַסער, און באַלד דערויף האָט דאָס גאַנצע הויז אָנגעהויבען צו וואַקען. אַלע מענשען זיינען אויפגעשפּרונגען פון די בעטען, ווילדע שרעקענס־געשרייען האָבען זיך פערמישט מיט די קנאַלענדע דונערען, מיט די רוישענדע וואַסער־שטראָמען. אַ פירכטערליכער קנאַל און דאָס גאַנצע הויז איז אומגעפאַלען אויף דעם שטורמישען וואַסער און איך האָב יעצט אָנגעהויבען געטראָגען צו ווערען פון ברויזענדע וועלען אהין גאַנץ ווייט, אין דאָס אונענדליכע, אונבעוואוסטע אונענדליכקייט.

דער שרעקליכסטער מאָמענט איז געקומען. אויס! מיין פאַמיליע זעה איך ניט מעהר! איך זעה נאָר טויזענדער הייזער קראַכען און פאַלען, מיליאָנען מענער, פרויען און קינדער מיט הערצרייסענדע פערצווייפלונג קעמפּפען מיט וועלען און מיט ווירבלענדע קלעצער, שטיינער, ביינער, בוימער, פויגעל, טהירע און אַלעס וואָס אויף דער וועלט האָט נאָר געלעבט און עקזיסטירט, ווערט יעצט געטראָגען מיט איין אונגלויבליכער שנעליגקייט אויף דעם שטורמישען וואַסער פערמישט מיט פייער, אַ דונקעל געלבע פינסטערניש בעדעקט די גאַנצע שרעקענס־סצענע, וועלכע ווערט נאָר אונטערבראָכען פון צייט צו צייט דורך אויפפלאַמענדע הייזער אָדער דורך פּלוצלונגע בליצען, וועלכע ווערען באַלד פערלאָשען אין די אונענדליכע וואַסער־מאַסען.

איך ווער געטראָגען פון די שטראָמען, אָבער ווי קומט עס דאָס איך לעב נאָך, איך פיהל נאָך אַלעס וואָס קומט פאָר ארום מיר?

דאָס האָב איך פיליכט צו פערדאַנקען, וואָס איך בין זעהר לייכט און דערצו אַ גוטער שווימער אימער געווען.

אָבער שטעה! פּלוצלונג האָט זיך מיר מיין לינקער ארבעל פערטשעפּעט אָן דעם שפּיץ פון דעם אייפעל־טהורם. ווי עס שיינט, איז נאָך דאָס וואַסער ניט איבערשטיגען דעם העכסטען שפּיץ פון דער וועלט, און איך בין געבליבען אַ קורצע צייט הייגנען אויף איין אָרט.

דאָ האָב איך דערזעהן פאַר מיר אין טייפלישער שנעליגקייט פאַרביישווימען פערשיעדענע ברואים אין פערשיעדענע פּאָזיציאָנען. עס האָט מיך אָנגעכאַפּט אַ שרעק און אַן עקעל צוגלייך.

דאָ זיינען פאַרבייגעשוואומען רייסענדע טיגערען, היענען, וועלף מיט

די בלוטיגע צינגער פערביסען צווישען די ציינער; נאָך זיי די פערצעהרטע געזיכטער פון פאון־בראָוקערס, וואוכערניקעס, טשאַריטי־פאָרשטעהער און אַנדערע חיות משונות; נאָך זיי וועלף, פוקסען, הינט, צבוע׳קעס, גאָטס־כטראָפּטשעס, פּאַנאַטיקער און היפּאָקריטען; נאָך זיי אָקסען, ציגען, פערד, עזלען, געשונדענע ארבייטער, בעטראָגענע לאָדזשען־און חברה־מעמבערס און אַנדערע מיליאָנען פערפיהרטע, בעטראָגענע, בעשווינדעלטע, אונגליקליכע בעשעפּעניסע; נאָך זיי פיאוועס, ווערים, שלאַנגען, ראַקעס, קאָראָבקע־מאַכערס, קהל־פערזאָרגער, שונד־ראָמאַנען און צייטונגס בלאָפּשרייבערס און נאָך מיליאָנען קריכענדע אונגעציפער...

דאָ האָט געטהון אַ לויף פארביי אַ פּרעזידענט פון שומרי שבת פעראיין פערדרעהט אין דעם ראָפּער פון דער ערלות וואָס נעהמט אראָב די לייכטער, דאָ אַ מורה צדק מיט יעדען פינגער אריינגעשטעקט אין גארטעל פון אַ בוטשער, דאָ אַ אידישער דיכטער וואָס גריזשעט די פּען אין שטערבליכער פערצווייפלונג, דאָ אַן אידעאַליסט וואָס שטרעקט די הענד ארויף צום שרעקליכען כאַאָס, דאָ טויזענדער קרעמערלעך מיט די הענד איינער אין דעם אַנדערען׳ס פּאַקעט, דאָ פערצעהרטע פּראָלעטאַריער קעמפּפענדיג מיט די וועלען און טויזענדער הינדערניסע, און דאָ העהנער, הינער, ציגען, שעפּ־סען און טויזענדער אונזויבענדע ברואים, וואָס שווימען אין דיעזען שרעק־ליכען וויר־וואר בעוואוסטלאָז, זינלאָז און אָהנמעבטיג. אַלעס שווימט, קעמפּפט, דרעהט זיך אין דיעזען שרעקליכען כאַאָס, איינער כאַפּט זיך אָן דעם אַנדערן, יענעם דרענגט ער אראָפּ צו גרונד, שווימט אויף זיין פּלאַץ, אָבער באַלד געהט ער אונטער און אַנדערע ווערען געטראָגען אויף זיין וועג. און אזוי דרעהען זיך מיליאָנען, קעמפּפענדיג, פערניכטענדיג איינער דעם אַנדערען און אַלעס געהט אין אַ ווילדען וויר־וואר.

אָבער פּלוצים, קראַך! — אויף דער טהורם איז איינגעפאַלען. מיין ארבעל האָט זיך אָבגעטשעפּעט און איך בין פערשליידערט געוואָרען אויף טויזענדרע מיילען און בין וויעדער געפאַלען אין דעם ווילדען כאַאָס פון פייער און וואסער.

באַלד אָבער האָבען זיך מיט דער זינדיגער וועלט, אונזער ערד קוגעל, אַנגעהויבען מישען אַנדערע וועלטען, זאַנע, מאָנד און שטערן נאָך שטערן האָבען נעפּלאַצט און צופאַלען אויף מיליאָנען שטיקער איבער דיעזער גרוי־

סער האסער־פלעכע; בערג, וועלדער און שטיינער האָבען זיך אָנגעהויבען דרעהען אין שרעקליך רוישענדען און שטורמענדען אונגעהייער, און יעצט האָב איך אָנגעהויבען פיהלען ווי אַלעס לאָזט זיך אראָב נידריגער אָהן אויפ־הער, איך האָב דערפיהלט איין בויך־גרימען, ווי מען פיהלט זיך אראָבלאָ־זענדיג מיט אַ הויכען עלעוויטער.

דאָס וואסער האָט אָנגענומען אַ גרין־געלבליכען קאָליר. אַ מיאוסע פליסיגקייט פון די אַלע אויפגעלעזטע וועלטען און געגענשטענדע איז אַלץ שנעלער געלאָפען און זיך געדרעהט אין דעם שטירצענדען וועלטאַל; פייער־פלאַמען האָבען זיך פערמישט מיט דער פליסיגער מאסע, אַלעס האָט גע־רוישט, געברויזט, געווירבעלט און זיך געדרעהט ווי אין אַ זידענדיגען קע־סעל, עס האָט געקנאַלט, געקראַכט, געזאָטען, געקאָכט און די מאסע האָט אָנגעהויבען ווערען שיטערער, איז באַלד פערוואַנדעלט געוואָרן אין אַ חמאַ־רע, באַלד אין אַ שיטערען דונסט און ענדליך איז אַלעס גענצליך אויפגעלעזט געוואָרען אין איין אונגעהויערען גאָרנישט, אין דעם „אָין“ פון ששת ימי בראשית, אין דעם אונענדליכען תוהו ובוהו, און אויס איז מיט אַלע וועלטען!

אַך! ווען איך זאָל כאָטש געווען בלייבען צו זעהן דעם אַלטען רוח אלהים מרחפת, ווי ער געהט יעצט בעשאפען אַ נייע וועלט, ווי זיין שטיי־גער איז (בונה עולמות ומחריבן), וואָלט איך איהם וועניגסטענס געבעטען מאַכען אַ ביסעל מעהר אָרדנונג — און דאָס וואָלט געווען גוטער שטאָף פאַר ווייטערע אַרטיקלען.

XV.

אַ בײן אין האַלז.

אין אונזער היברו ליטעראַטור סאָסייעטי אין פילאַדעלפיא איז געווען אַ הייסע דעבאַטע איבער „נאַציאָנאַליטעט און אינטערנאַציאָנאַליטעט“. ווי אין אַלע דעבאַטען זיינען אויך דאָ געווען צוויי פּאַרטייען, ווי אין אַלע דע־באַטען האָבען אויך דאָ ביידע פּאַרטייען געזוכט איינער דעם אַנדערען צו בעזיעגען, ניט איינער פון אַנדערן צו לערנען אָדער בעזיעגט צו ווערען.

חלילה! אדרבה, פונקט ווי אין אַלע ויכוחים זיינען ביידע פּאַרטייען אַרויס די זיעגער און נאָך פיעל הייסער אין זייערע אידעען אַלס בעפאָר, און איך האָט געמוזט אויסרופען מיט געטהע'ן: איך בין זאָ קלוג ווי צופאָר!

אָבער ווייל אין נאַציאָנאַליטעט און אינטערנאַציאָנאַליטעט האָבען אַלע טהיילנהעמער געהאַט אַ ברייטעס פעלד אריינצומישען אַלע געגענווערטיגע אידעען, ווי: רעליגיאָן, ציוניזמוס, סאָציאַליזמוס א. ז. וו., האָט די דעבאַטע געדויערט ביז שפּעט אין דער נאַכט און איך בין געקומען אַהיים נאָך איינס אוהר.

זעלבסטפערשטענדליך בין איך געווען מוכן ומזומן צו האָבען אַ וויסטען סוף פון מיין יענטע זאָל לעבען, אויב עס וועט מיר גאָר ניט טרעפען דאָס גליק זי צו געפינען שוין שלאָפען. אי מיין הונגער, וועל איך שוין שטילען יים וואָס גאָט האָט געגעבען און איך וועל געפינען.

אָבער ליידער וואַר עס ניט אַזוי.

מיין יענטע קליימט מיך זעהר ליעב צו האָבען און האָט ניט געוואָלט געהן שלאָפען, ביז זי וועט מיר אָבגעבען מיין סאַפּער, און איבערהויפּט איז נאָך דאָס מאָל געווען אַ סאַפּער, אַ גאַנצע ליטווישע חופּה־וועטשערע: לאָקשען מיט הוהן און עפּעל־צימעס און אַ גלאָז טהעע אויך, און זי האָט מיך מיט נעערגערטע געפיהלען ערוואַרטעט.

איך האָב געאַהנט מיין שוואַרצען סוף, אָבער מיר מענער קענען זיך דאָך פערשטעלען נאָך מעהר ווי פיעל מיר וואַרפען אויף די פרויען און איך האָב מיט אַ פרעהליכען טאָן געזאָגט אריינגעהענדיג:

— העלאָ, ליעבע יענטע!

קיינע אנטוואָרט.

— אַזוי שפּעט וואַרטסטו נעבעך אויף מיר?

קיינע אַנטוואָרט.

— גיב, מוטערל, מיר עטוואָס עסען.

קיינע אַנטוואָרט.

דאָ האָב איך שוין פערשטאַנען די שרעקליכע כמאַרע אויף מיין ליעבעס־הימעל און אום צו פערמיידען דעם שרעקליכען דונער און וואָלקען־ברוך, האָב איך געמאַכט דעם געוואַגטען געפעהרליכסטען שריט און בין צו איהר צוגעגאַנגען. ארומגענומען איהר שעהנעם קאָפּ צו צודרעהען צו מיר

און א קום צו טהון.

א שרעקליכער בליץ (פון איהרע שעהנע גרויסע אויגען), א קנאַלענדער דונער (פון איהר זילבער־קלינגענדער שטימע), א שלאַגס רעגען (פון איהרע איבערפילטע טרעהרען־קוועלע), און באַלד דארויף איין האָגעל פון פאָר־ווירפע, מאָראַל־פּרעדיגס, גארדינען פּרעדיגט א. ז. וו.׳

נון, שטעלט זיך יעצט פאָר מיין לאַגע. ווי לאָזט זיך דאַ טהאָן? וואָס וואָלט איהר אין אזא פאַל געטהאָן? וואָס וואָלטען אנדערע מענער געטהאָן?

פערטהיידיגען זיך? אָה, ניין! דאָס געהט ניט אין אזא מאָמענט, דאָס שאַרט נאָך מעהר אויף דאָס פייער.

און מיט וואָס קען מען זיך פערטהיידיגען. דאָס הייסט דאָך געכאַפּט דעם גנב ביי דער האַנד, מיר זיינען דאָך שולד־בעוואוסט, זיי האָבען דאָך אין גרונד פאָלקאָמען רעכט.

— איינס פון דיביידע: ווילסטו פאַמיליען־גליק? דאַן פערברייננג דיינע אבענדען מיט דיין פרוי און קינדער, געה צו צייט שלאָפען זאָלסט קענען פריה אויפשטעהן, אטענדען דיינע ביזנעס.

ווילסטו אטענדען מיטינגען, זיטצען אין קאָפע הייזער, לעבען א פּוב־ליק לייף, דאַן פלאַג קיין פאַמיליע... זיי א סינגעל־מאַן...

דאָס איז דער אסענס פון מיין יענטע׳ס ווערטער, וועלכע זיינען בע־גלייטעט געוואָרען מיט טרעהרען, פאָרווירפע, פערפלוכען איהר שיקזאַל אז״וו.

יאַ, איך האָב ביי מיר אויסגעזעהן, ווי אין אמאָליגע יאָהרען אלס אינגעל אין חדר ביים רבי׳ן אויפ׳ן ביינקעל מיט׳ן רובצת פאָרבערייטעט פאַר זיין קאַנטשיק אונבעהאָלפען און מאַכטלאָז.

אָבער די צייט טהוט דאָס איהריגע. די וואָלקענס ווערען שיטערער, די דונערן און בליצען זעלטענער, די רעגען־טראָפּענס פון צייט צו צייט קלענער און אין דיעזען מאָמענט האָט זי מיר צוגעטראָגען דעם טעלער טשיקען זופּ.

טראַכטענדיג, ווייל זאָגען האָב איך עס נאָך ניט געזאָגט. מיין טהייע־רע, ביזט גערעכט, מען ווערט היגנעצויגען, מען פערגעסט זיך, אָבער דאָס לעצטע מאָל, מעהר טהו איך עס ניט... האָב איך גענומען דעם ערשטען לע־פעל זופּ אין מויל און אראָפּגעשלונגען. איין אונגעהייערער שרעק האָט די סצענע געענדערט, א ביינדעל איז מיר געבליבען שטעהן אין האַלז.

— נעהם אַ הארטען ביסען ברויט שנעל! — זאָגט זי צו מיר, איך שלינג דעם הארטען ביכען ניט געקייט, דער שמעריץ ווערט נאָך גרעסער, איך שטופּ דעם פינגער אין האלז, איך קען דעם ביין ניט דערגרייכען. אי־טרינק וואסער, דער ביין — ניט ארויף, ניט אראָפּ, ער שטעקט אין ביידע זייטען ושט (וויישעט) און דריקט אונגעהייער.

דאָ איז קיין צייט צו פערלירען. איך לויף ארויס צו מיין דאָקטאָר. מיין יענטע אין נעגלעזשע לויפט מיר נעבעך אַ האלב־טויטע נאָך.

איך רינג די בעלל. אויף מיין שלימזל איז מיין דאָקטאָר ביי אַ גע־ווינערין, איך לויף צו אַ צווייטען דאָקטאָר, וואָס איז צוגלייך איין אַפּאָטהע־קער אויך. איך קלינג, נאָך 10 מינוטען קומט ערשט ארונטער די פרוי, זי האָט געמיינט מען דארף אין אַפּטייק.

— פרוי דאָקטאָר, שנעל רופט ארונטער אייער מאַן; איך האָב אַ ביין אין האלז.

נאָך 5 מינוטען און דער דאָקטאָר איז ארונטער, אָבער מיט בעדויערען ערקלעהרט ער מיר, אז צו אזא פאל האָט ער ניט דאָ די נויטיגע אינסטרו־מענטען און איך לויף צו אַ דריטען דאָקטאָר, מיין יענטע נאָך מיר.

ווייטער אַ פּאָר מינוטען, די פרוי דאָקטאָר עפענט מיר.

— שנעל דעם דאָקטאָר, איך האָב אַ ביין אין האלז, איך ווער דער־וואָרגען.

— דער דאָקטאָר איז אין וואגע, איך שיק איהם באלד אראָב.

ווייטער 10 מינוטען, און דער ביין, פיהל איך, לעבערט מיר דורך דעם ושט. איך וואָלט געשריען, געקרעכצט, געפאלען, אָבער דאָ וויל איך מיין יענטע׳ן ניט ערגער איבערשרעקען און האלט מיך מיט אלע קרעפטען קוים אויף די פיס.

דער דאָקטאָר איז דאָ.

45 מינוטען טראָגען דעם ביין אין האלז איז אַ פּנים נאָך ווייניג געווען און דער דאָקטאָר האלט נאָך אין איין זוכען זיין „רעפלעקטיוו בריוו“, זיין „מאָגען פּאָמפּע“ און די זאָנסטיגע אינסטרומענטען און איך ווער שיער דערוואָרגען.

דער מענש, ווי לייכטזיניג ער איז, גיט עס דאָך צייטען, וואו ער איז שטארקער פון אייזען, אָט מיט צוויי שטונדען פריהער האָב איך קיין קראַפט

געהאט צו פערלאָזען די דעבאטע און צו געהן אהיים און יעצט אין שרעק־ליכסטען מאָמענט פון לעבען האָב איך געהאט קראַפּט דורכצודענקען אלע געגענווערטיגע אידעען און אלע האָבען מיר געשיינט ווי א ביין אין האלז.

אין אונזער אלטער היימאטה א מאָל זיינען מיר געבאָרען און ערצויגען געוואָרען אלס געבעטעלטע מענשען, מיר האָבען געהאט נאָר איין „שטרע־בען“ צו לערנען צו ווערען פּאָלקאָמענע מענשען לויט דאמאָלדיגע און דאָר־טיגע בעגריפע און גע׳פּטר׳ט. היינט האָבען מיר אידעען, פּרינציפּען, רע־גרעסיווע, פּראָגרעסיווע און אלע שטעהען אונז ווי „א ביין אין האלז“, ניט אויסצושפּייען, ניט אראָפּצושלינגען. די אידעען זיינען שעהן, די פּער־העלטניסע אבשייליך און מען ווארגט זיך מיט דעם ביין.

ציוניזמוס. זעהר שעהן, אָבער דאָקטאָר, שלעפּט שוין ארויס, שטופּט שוין אריין; ניין, עס שטעהט ווי א ביין אין האלז און דריקט.

סאָציאליזמוס. זעהר שעהן, אָבער דאָקטאָר, שלעפּט ארויס, שטופּט אריין, ניין — ווארג דיך מיט דער אידעע.

אנארכיזמוס. אוי! דער דאָקטאָר איז אריין מיט זיין אינסטרומענט אין מיין ושט, א ריס, א דרעה און איז ארויס צוריק.

— נו, ווי פיהלט איהר, הערר שלימזל?

— עס שטעכט נאָך.

— אָה, שטעכען וועט אייך נאָך א פּאָאר טעג, אָבער דער ביין איז שוין אראָפּ.

און כך הוה — דער ביין איז אראָב, געשטאָכען האָט נור א פּאָאר טעג, אָבער די אידעען זיינען מיר געבליבען ווי א ביין אין האלז.

XVI.

דער סקעב.

א מענש, וואָס האָט קיין מזל ניט, איז כּאָטש צוריים זיך. צו וואָס ער נעהמט זיך, געהט עס איהם מיט דער פּומער אראָפּ.

— נעהם אַ הארטען ביסען ברויט שנעל! — זאָגט זי צו מיר, איך שלינג דעם הארטען ביכען ניט געקייט, דער שמערץ ווערט נאָך גרעסער, איך שטופּ דעם פינגער אין האלז, איך קען דעם ביין ניט דערגרייכען. אוי־טרינק וואסער, דער ביין — ניט ארויף, ניט אראָפּ, ער שטעקט אין ביידע זייטען ושט (וויישעט) און דריקט אונגעהייער.

דאָ איז קיין צייט צו פערלירען. איך לויף ארויס צו מיין דאָקטאָר. מיין יענטע אין נעגלעזשע לויפט מיר נעבעך אַ האלב־טויטע נאָך.

איך רינג די בעלל. אויף מיין שלימזל איז מיין דאָקטאָר ביי אַ גע־ווינערין, איך לויף צו אַ צווייטען דאָקטאָר, וואָס איז צוגלייך איין אַפּאָטהע־קער אויך. איך קלינג, נאָך 10 מינוטען קומט ערשט ארונטער די פרוי, זי האָט געמיינט מען דארף אין אפּטייק.

— פרוי דאָקטאָר, שנעל רופט ארונטער אייער מאַן; איך האָב אַ ביין אין האלז.

נאָך 5 מינוטען און דער דאָקטאָר איז ארונטער, אָבער מיט בעדויערען ערקלעהרט ער מיר, אז צו אזא פאל האָט ער ניט דאָ די נויטיגע אינסטרו־מענטען און איך לויף צו אַ דריטען דאָקטאָר, מיין יענטע נאָך מיר.

ווייטער אַ פּאָר מינוטען, די פרוי דאָקטאָר עפענט מיר.

— שנעל דעם דאָקטאָר, איך האָב אַ ביין אין האלז, איך ווער דער־וואָרגען.

— דער דאָקטאָר איז אין וואַנע, איך שיק איהם באלד אראָב.

ווייטער 10 מינוטען, און דער ביין, פיהל איך, לעכערט מיר דורך דעם ושט. איך וואָלט געשריען, געקרעכצט, געפאלען, אָבער דאָ וויל איך מיין יענטע'ן ניט ערגער איבערשרעקען און האלט מיך מיט אלע קרעפטען קוים אויף די פיס.

דער דאָקטאָר איז דאָ.

45 מינוטען טראָגען דעם ביין אין האלז איז אַ פּנים נאָך ווענינ געווען און דער דאָקטאָר האלט נאָך אין איין זוכען זיין „רעפלעקטיוו בריוו", זיין „מאָגען פּאָמפּע" און די זאָנסטיגע אינסטרומענטען און איך ווער שיער דערוואָרגען.

דער מענש, ווי לייכטזיניג ער איז, גיט עס דאָך צייטען, וואו ער איז שטארקער פון אייזען, אָט מיט צוויי שטונדען פריהער האָב איך קיין קראַפּט

געהאַט צו פערלאָזען די דעבאַטע און צו געהן אהיים און יעצט אין שרעק־ליכסטען מאָמענט פון לעבען האָב איך געהאַט קראַפט דורכצודענקען אַלע געגענוואַרטיגע אידעען און אַלע האָבען מיר געשיינט ווי א ביין אין האַלז.

אין אונזער אַלטער היימאַטה א מאָל זיינען מיר געבאָרען און ערצויגען געוואָרען אַלס געסעטעלטע מענשען, מיר האָבען געהאַט נאָר איין „שטרע־בען" צו לערנען צו ווערען פּאָלקאָמענע מענשען לויט דאַמאָלדיגע און דאָר־טיגע בעגריפע און גע'פּטר'ט. היינט האָבען מיר אידעען, פּרינציפּען, רע־גרעסיווע, פּראָגרעסיווע און אַלע שטעהען אונז ווי „א ביין אין האַלז", ניט אויסצושפּייען, ניט אראָפּצושלינגען. די אידעען זיינען שעהן, די פּער־העלטניסע אבשייליך און מען וואַרגט זיך מיט דעם ביין.

ציוניזמוס. זעהר שעהן, אָבער דאָקטאָר, שלעפּט שוין ארויס, שטופּט שוין אריין; גיין, עס שטעהט ווי א ביין אין האַלז און דריקט.

סאָציאַליזמוס. זעהר שעהן, אָבער דאָקטאָר, שלעפּט ארויס, שטופּט אריין, ניין — וואַרג דיך מיט דער אידעע.

אַנאַרכיזמוס. אוי! דער דאָקטאָר איז אריין מיט זיין אינסטרומענט אין מיין ושט, א ריס, א דרעה און איז ארויס צוריק.

— נו, ווי פיהלט איהר, הערר שלימזל?

— עס שטעכט נאָך.

— אָה, שטעכען וועט אייך נאָך א פּאָאר טעג, אָבער דער ביין איז שוין אראָפּ.

און כך הוה — דער ביין איז אראָב, געשטאָכען האָט נור א פּאָאר טעג, אָבער די אידעען זיינען מיר געבליבען ווי א ביין אין האַלז.

XVI.

דער סקעב.

א מענש, וואָס האָט קיין מזל ניט, איז כאָטש צוריים זיך. צו וואָס ער נעהמט זיך, געהט עס איהם מיט דער פּוטער אראָפּ.

איך האָב געזעהן, אַז קיין זאַך געלינגט מיר ניט, האָב איך געטראַכט: איך וועל ווערען עפּעס גאַר אַ נייע זאַך, אַ סקעב. נור וואָס איז אַ סקעב? דאָס האָב איך ניט געוואוסט. איך האָב נור געהערט, אַז אין די יוניאָנס שרייט מען אויף די סקעבס, מען זוכט מיטלען געגען די סקעבס, מען פערפלוכט די סקעבס, גלייך ווי די קאַפּיטאַליסטען, — האָב איך געטראַכט, מן הסתם איז אַ סקעב אויך אַזאַ מין קאַפּיטאַליסט און געוויס איז אַ סקעב צו זיין אַן ערטרעגליך געשעפט, גלייך ווי אַ קאַפּיטאַליסט צו זיין.

איך האָב ווייטער געהערט, אַז מען זאָגט אַלץ, אַז די סקעבס קומען ארויס פון די גרינהאָרנס, טראַכט איך מיר: אַ גרינהאָרן בין איך דאָך, קען איך אַלזאָ דאָך שוין ווערען אַ סקעב.

נור די פראַגע איז: ווי אַזוי ווערט מען אַ סקעב? זאָל דאָס זיין עפּעס אַ מין חכמה, וואָלט איך דאָך דאָס שוין לאַנג געדאַרפט קענען, ווייל איך קען דאָך אַלע שבע חכמות. אַלזאָ מן הסתם מוז איך דאָך זאָגען, אַז דאָס איז אַ מלאָכה, און אַזוי ווי אויף יעדער מלאָכה איז אין אַמעריקא דאָ אַ יוניאָן, מוז דאָך אויך זיין אַ סקעב־יוניאָן. האָב איך אַלזאָ נור צו געהן אין דער סקעב־יוניאָן, זיי אָפּנאַרען, אַז איך בין אַן אויסשטודירטער סקעב פון צו הויז און וועל מיך איינקויפען אין סקעב־יוניאָן.

אָבער ליידער האָב איך געפרעגט עטליכע טעג אויף דעם סקעב יוניאָן און קיינער האָט ניט געוואוסט וואו דער יוניאָן מיטעט, בין איך געפאַלען אויף איין אויבער הסברה, אַזוי ווי איך האָב געלעזען אין אַ צייטונג, אַז עס קומט דער גרויסער טאָג פון דער ערלייזונג, דער ערשטער מאַי, און אַלע יוניאָנס וועלען מאַטשען מיט די פאָהנען, וועל איך איבערלעזען די פאָהן פון דעם סקעב יוניאָן און וועל געוואָהר ווערען וואו זיי מיטען. אָבער צו מיין שלים־מזל זיינען געוועזן אויף יוניאָן סקווער אַלע יוניאָנס, נור די סקעב יוניאָן האָב איך ניט געזעהן, איצט האָב איך שוין קיין האָפנונג מעהר ניט געהאַט אַ סקעב צו ווערען און האָב אָנגעהויבען זוכען אַנדערע ארבייט. און אַזוי ווי איך האָב געלעזען אין אַ צייטונג: „פערלאַנגט“ גוטע נייע פענטס מייקער, געפינען סטעדי ארבייט אין נומער 2222 שטינק כטריט, און דאָס איז דאָך איינע פון מיינע פּראָפעסיאָנען, בין איך באַלד אהין געלאָפען און האָב מיך געזעצט ארבייטען און האָב מיך שוין געפרעהט מיט דעם, איך וועל האָבען די וואָך פערדיענען אויף רענט צו בעצאָהלען.

אָבער, אָה וועה! נור וואָס מיין רעדעל האָט זיך אָנגעפאַנגען דרעהען, זיינען אריינגעלאָפען אין שאפּ א מעננע ארבייטער, און האָבען אָנגעהויבען שלאָגען דעם באָס, דעם פאָרמאַן און ענדליך אויך מיר.

— גזלנים! וואָס שלאָגט איהר מיך? — האָב איך זיי געפרעגט.

— פאר וואָס דו ארבייטסט, דו שארלאַטאַן.

— וואָס זאָל איך טהון? איך מוז דאָך ארבייטען, איך האָב ניט פון וואנען צו לעבען.

— קויף דיך איין אין יוניאָן!

— איך בין דאָ איינגעקויפט אין יוניאָן, און פון דעסטוועגען גיט מיר די יוניאָן ניט צום לעבען.

— ווארט־זשע ביז מיר וועלען געווינען דעם סטרייק.

— וואָס וועט מיר ארויסקומען אז איהר וועט געווינען, וועל איך מיט אייך זאט זיין?

— אז מיר וועלען געווינען, וועלען מיר האָבען גרויסע ווייזשעס און דו אויך.

— אז איך געה שוין ארום א האלב יאָהר אָהן ארבייט און בעקום נים קיין פּליים, אויף קליינע ווייזשעס.

— איז דיר קיינער ניט שולדיג, דו דארפסט ניט זיין ראגעגען, אז מיר זאָלען קענען לעבען.

— פאר וואָס זאָרגט איהר פאר מיר ניט, אז איך זאָל קענען לעבען און איהר זייט מיר דאגעגען?

— שלאָגט איהם, ברידער ער איז א סקעב.

— מיין עהרען וואָרט, אז נים! ווי איך בין א איד, אז איך בין א ניעפּענטס מייקער; איך האָב געוואָלט ווערען א סקעב, ווייס איך ניט, וואו זייער יוניאָן איז, איך ווייס אפילו ניט וואָס דאָס איז א סקעב.

— סקעב! דו ביזט א סקעב, פאר וואָס דו ביזט געגאַנגען ארבייטען, ווען אלע סטרייקען.

— אזוי! דאָס הייסט א סקעב! ווער עס וויל עסען און אז ער האָט ניט וואָס, געהט ער ארבייטען, שווער האָרעווען און וויל ניט ווארטען, ביז די נשמה וועט איהם ארויס, הייסט מען א סקעב, אזוי, דאָס איז א סקעב! אָבער פאר וואָס קומט מיך צו שלאָגען, צו הרג'ענען? אמת, איך האָב גע־

זינדיגט, איך האָב געסקעבעט, אָבער איך האָב דאָס געטהאָן אויס הונגער, אויס נויט, דארפט איהר דאָך עפּעס מיטלייד מיט מיר האָבען, און איהר שלאָגט מיר נאָך! אויב אזוי! זייט איהר דאָך גלייך מיט די קאפּיטאַליס־טען, וואָס שיקען א מענשען אוועק קיין סינג־סינג נור דערפאר וואָס ער האָט גע'גנב'עט א שטיקעל ברויט פאר זיינע הונגעריגע קינדער; זיי ווילען ניט בערעכענען, אז נויט און הונגער קענען טרייבען א מענשען צו פיעלע זאכען; זיי שרייען אָבער: ניין! ער איז א גנב! ער האָט גע'גנב'עט ברויט! ער האָט גע'גנב'עט! איז דאָס רעכט? איז דאָס מענשליך? איז דאָס ברי־דערליך?

— הע, ברידער, ער איז א סקעב, א גרינהאָרן, אָן אנארכיסט, שלאָגט איהם....

און מיט די ווערטער האָט מען מיך א כאַפּ געטהאָן ווי א רוח א מלמד און מען האָט מיך געשלאָגען מכות אכזריות, מען האָט מיך נאָר געוואָלט צוריסען, אָבער פּלוצלונג זיינען אָנגעפּאַלען פּאָליציי מיט דעטעקטיווס, אלע ארבייטער זיינען אנטלאָפען געוואָרען, און מיך האָבען די פּאָליצ־ליטע אָבגעמינטערט מיט די קלאָבס, און ביים קראַגען האָבען זיי מיך אָבגעפיהרט אהיים.

שוואך און צושלאָגען יעדען אבר בין איך געבליבען ליגען אויף מיין סיננעל בעטעל און האָב געפיהלט, אז די לעצטע שטונדע פון מיין לעבען האָט שוין געשלאָגען, באַלד, באַלד וועל איך ערלייזט ווערען פון די פינס־טערע וועלט מיט די יוניאָנס אין איינעם, און וועל איבערגעהן אין די רו־היגע אויביגע וועלט, אין פינסטערען קבר, וואו עס איז ניטאָ קיין סקעבס, וואו אלע זיינען גלייך.

XVII.

דער סטאָוופּייפּ.

ענטשולדיג מיר, „מאַדאַם" אָדער „הערר" סטאָוו פּייפּ, וואָס איך בין דיר פּוגע בכבוד און רוף דיך אָן מיט דעם לעבערליכען נאָמען „סטאָוו פּייפּ", ווי די אמעריקאנער לויפער רופען דיך, ווייל איך שרייב איינפאך

פאר אידען אין אמעריקא, וואו דו ביזט מיט דעם נאָמען פּאָפּולערער, אלס מיט דיינע צאָהלרייכע אנדערע נעמען.

ביזטו א זכר, ווי די טייטשען רופען דיך, „דער צילינדער הוט", זאָ פער־צייהע, אָה, פערצייהע! דו העכסטער אלער גרעססען!

ביזטו א נקבה, ווי די רוסען רופען דיך, „שליאפּא", טאָגדא איזוויני מניע באריניא!

ביזטו א טומטום, ווי די ענגלענדער רופען דיך, „סילק העט", דאן העף איך דיך, ווי איין אנדריגנוס און זאָג דיר איין קאלטען „עקסקיוזמי!"

ווייל איך האָב דאָ אייגענטליך ניט צו טהאָן מיט די אומות העולם, נאָר מיט דעם אידישען סטאָוו פּייפּ, וואָס איז ביי די אידען אין אמעריקא אזוי טהייער געוואָרען, אז זיי טראָגען זי אום אויפ'ן קאָפּ, זי איז זייער קרוין, זייער צירונג, זייער אלעס.

אייגענטליך בין איך אליין בייז אויף די לויפער, פאר וואָס זיי האָבען עס א נאָמען געגעבען „סטאָוו פּייפּ". דאכט זיך אונטער אידען האָט עס פּיעל שעהנערע נעמען? די בראָדער בעלי בתים רופען עס „קאפּעלוש", די לעמבערגער „קאפּעליטש", די קראקאָווער „א שבת הוט", די ווילנער איינ־פאך „א צילינדער", די קאָוונער — א צילינדער הוט", די קיעווער — „א הויכען הוט", די ניו יאָרקער גרינע — „א חתונה העט", די אמעריקאניזירטע — א „סילק העט" און די לויפערס — „א סטאָוו פּייפּ".

אָבער אין די אלע ערטער, וואו מען רופט דיך העט, הוט, קאפּעלוש, און מען לייגט צו צו דיר: חתונה, הויך, שבת, הארט מיך ניט, אבי דאָס וואָרט הוט בלייבט. עס הארט מיך אויך ניט, וואָס מען רופט דיך צילינדער מיט'ן זעלבען נאָמען, ווי א מאשין, ווייל דער ערשטער סטאָוו פּייפּ איז גע־ווען מיט שפּרונזזינעס און אז מען פלעגט געבען א פּאטש פון אויבען, פלעגט פון דעם סטאָוו פּייפּ ווערען א פלאציגער לאָקשען ברעט און אָנשטאָט אויפ'ן קאָפּ פלעגט מען עס קענען לייגען אונטער'ן „איך בעט איבער דיין כבוד". נו, דאָס איז שוין א ביסעל מאשינען ארטיג און עס קען הייסען צילינדער, אָבער „סטאָוו" פּייפּ, רבונו של עולם! ווי פּאלט עס איין די שלעכטע מענשען דיר אזא נאָמען צו געבען?

„סטאָוו פּייפּ" הייסט אויף פּראָסט אידיש „א קוימען פון אן אויווען",

דורך וועלכען עס געהט ארוים דער רויך. וואָס פאר א סמיכת הפרשה האָט עס מיט דיר, ליעבעס טומטום?

אָט דאָס איז „די געהיימניסע דער נאַטור", וועלכע מיר אַלע זינדיגע מענשען פון דיזעס יאהרהונדערט זוכען געוואָרע צו ווערען, און וואָס איך, אַלס הויך וויסענשאַפטליכער נאַטור פאָרשער, דענק אין דיזען ארטיקעל דער מענשהייט צו ענטדעקען.

נאָר פריהער א פאָר ווערטער איבער דער צייט, ווען גאָט האָט דעם סטאָוו פייפ מגלה געווען פאר די מענשען:

די בעלי קבלה זאָגען, אז משה רבינו האָט שוין געטראָגען א סטאָוו פייפ, ווייל עס שטעהט אין דער תורה „כי קרן עור פניו". ער האָט געהאַט א לעדערנעם האָרען אויפ'ן קאָפּ, און דאָס מיינט מען א סטאָוו פייפ.

די משכילים זאָגען, אז ערשט אין די נביאים'ס צייטען האָט מען עס אויסגעפונען, פון דעם פסוק וכובע ישועה בראשו, א צילינדער הוט אויף זיין קאָפּ, און דאָס איז קרוב אל השכל, ווייל אז כובע איז א הוט, איז מסתמא ישועה א צילינדער.

די גאַליציאַנער אידען בעהויפּטען, אז ר' יונת'ל פּראַגער האָט דעם הוט אויסגעפונען, ווען ער האָט געדאַרפט ערשיינען פאר'ן קייזער אום צו בעוויזען, אז זיין גוי'עשקער גלויבען טויג אויף כפּרות.

די רוסישע שעהנע אידען ווילען האָבען, אז ערשט דער ווילנער גאון האָט עס אויסגעטראַכט, און דאָס איז דאָס היטעל, וואָס זיין גולם האָט גע־טראָגען, ווען ער איז געגאַנגען די לאָדענס פערמאַכען פון גאַנץ ווילנא.

די רוסישע בויערען, להבדיל, זאָגען, אַז דעם צילינדער האָבען גאָר די שדים אויסגעטראַכט, ווייל ווען זיי האָבען נור געזעהן א שד, איז ער אימער געווען געקליידעט, ווי א דייטשעל מיט א צילינדער־הוט.

די אפיקורסים זאָגען, אַז דער ערשטער סטאָוו פייפ איז ענטשטאַנען אין פלאָרענץ (איטאַליען) און ערשט אין יאָהר 1825 האָט מען איהם אָנגע־הויבען צו פאַבריצירען אין פּאַריז און ערשט מיט א יאָהר 10 שפּעטער האָט ער זיך בעקאַנט געמאַכט אין אלע גרעסערע שטעדט פון יוראָפּ און ווייל דער סטאָוו פייפ האָט ווירקליך די שעהנסטע פאָרם און פאַסט יעדען מענ־שען און קאָסט אויך טהייערער אַלס אַנדערע העטס, האָבען איהם אָנפאַנגס גע־טראָגען נור די רייכערע קלאַסע פון דער געזעלשאַפט.

אָבער דאָס אַלעס איז פילאָזאָפישע, אפּיקורסישע חקירות. דער אמת איז, אז דער סטאָוו פּייפּ איז ערשט ערפונדען געוואָרען אין דער זעלבער צייט, ווען קוימענס פון אויוועס זיינען ערפונדען געוואָרען.

אין די גאַנץ אַלטע צייטען, ווען מענשען האָבען געוואָהנט אין בייד־לעך, האָבען זיי געטראָגען אויפ'ן קאָפּ פאַטשיילעס, פעטשעס און יאַר־מולקעס.

ווען מענשען האָבען געוואָהנט אין פּעקערינש (נידריגע הייזער אָהן קוימענס) האָבען זיי אויך געטראָגען נידריגע קאַסקעטלעך אויפ'ן קאָפּ.

ווען מענשען האָבען אָנגעהויבען וואָהנען אין רייכע הייזער מיט ארויס־געפיהרטע קוימענס, האָבען זיי אויך אויף זייערע קעפּ ארויפגעשטעלט דעם סטאָוו פּייפּ און זעלבסט־פערשטענדליך צום זעלבען צוועק, די שלעכטע ריחות פון דעם מענשליכען אויוועס זאָלען ארויס גאַנץ הויך, עס זאָל אַנדערע ניט דערשטיקען.

און דארום איז טאַקע דער אַמעריקאַנער נאָמען „סטאָוו פּייפּ" דער ריכטיגסטער און דארום געפינען מיר, אז ניט אַלע מענשען טראָגען „סטאָוו פּייפּס", נאָר געוויסע קלאַסען, וועלכע האָבען אין זיך שלעכטע ריחות:

אויפגעקלעהרטע רבנים טראָגען סטאָוו פּייפּס, כדי דער ריח אפּיקורסים זאָל פון זיי ארויסגעהן.

איזוואָשטשיקעס פון לייכען וואָגען — ווייל דאָרט שמעקט מיט'ן טוידט.

רעווערענדען — דורך וועלכע דער ריח תורה געהט ביי זיי ארויס.

פּאָליטישע — באָמס — כדי דער ריח פון דער ווהיסקי און ברענדי זאָל האָבען וואו ארויסצוגעהן.

אקטיאָרען, וואָס האָבען גאָר קיין טעם און קיין ריח ניט, טראָגען עס איינפאַך, אַלס פאָרטזעצונג פון דעם פוסטען קאָפּ.

גאַליציאַנער אידען טראָגען סטאָוו פּייפּס צום זעלבען צוועק, וואָס די שטריימלעך, ביי זיי צו הויז, אום צו בערעקען די פּעדערן און די שמד־שטיק פון זייערע קעפּ.

געוויסע ליטעראַטען טראָגען סטאָוו פּייפּס, ווייל זיי האָבען איינפאַך קליינע קעפּלאַך און ווילען פאַר דער וועלט שיינען אַלס גרויסע קעפּ.

פרומע אידען טראָגען נור שבת סטאָוו פּייפּס, אום דער ריח פון טשאָ־

לענט און קוגעל זאָל האָבען וואו ארויסצוזעהן (און אויך דער ריח פון די שבת'דיגע סיגארעטלעך).

אפּרייטאָרס טראָגען נור צו דער חתונה סטאָוו פּייפּס, אָלס צייכען, אז פון דער חתונה אָן ווערט זייער דלות מיט א קאָפּ גרעסער און זיי ווערען פערשווארצט, ווי דער סטאָוו פּייפּ.

און איך, „הינקעדיגער שלים־מזל", טראָגט א סטאָוו פּייפּ איינפאך, ווייל איהם, דעם סטאָוו פּייפּ, האָב איך צו פערדאנקען מיין איצטיגען אר־טיקעל, „דער סטאָוו פּייפּ".

XVIII.

געכאַפּט.

(אַ אידישער סדר היום אין אעמריקא).

היינט האָב איך מיר אויפגעכאַפּט גאנץ פריה און האָב מיך ארויסגע־כאַפּט פון בעט און ארויפגעכאַפּט אויף מיר דאָס אָנטהועכיז, געכאַפּט און אָפּגעגאָסען נעגעל־וואסער און מיך אריינגעכאַפּט אין קיך אריין און געכאַפּט א גלעזיל ווארימס און געכאַפּט דעם טלית ותפילין און מיך אריבערגעכאַפּט אין שולכעל צו כאַפּען א קדושה וברכו מיט'ן מנין.

חברה האָבען דאָרט עפּעס אויפגעכאַפּט א יאָהר צייט; פערשטעהט זיך, אז מיר האָבען געכאַפּט צו ביסלעך בראָנפען נאָך מיט קיכלעך פערביסען, און חברה זיינען געוואָרען לוסטיג. איך אָבער האָב מיך ארויסגעכאַפּט פון שולכעל און אריבערגעכאַפּט זיך אהיים און עפּעס איבערגעכאַפּט דעם הונ־גער און האָב מיך ארויסגעכאַפּט אין סטריט, זוכען עפּעס כאַפּען א פער־דיענסטעל.

דערווייל כאַפּט מיך אָן מייק און דערצעהלט מיר, אז אין ליפּענקאָט'ס אָקשען כאַפּט מען גרויסע בארגיינס.

— לאָמיך זיך אריינכאַפּען אהין — האָב איך מיך געטראכט — און האָב געכאַפּט די קאר און זיך אריבערגעכאַפּט אהין.

דאָרט האָט מיך פּשוט אָנגעכאַפּט א שרעק. אזוי ווי עס וואָלט אויף

זיי געקומען אַן אויסכאַפּענים, מען איז געשטאַנען קאָפּ אויף קאָפּ און איינ־פאכע שמאַטעס האָט איינער געכאַפּט פון דעם אַנדערען. נאָר מיינט איהר, זיי האָבען געכאַפּט מציאות, חלילה! זיי האָבען אין דעם כאַפּענים געצאָהלט אַזעלכע פּרייזען, וואָס עס מעג טאַקי קומען אויף זיין אַן אויסכאַפּענים.

אַזוי ווי איך שטעה און בעטראַכט עפּעס אַ צוגעכאַפּטען (אַ ביסעל צו־געבּרענטען) סוט, ווייס איך ניט פון וואַנען עס האָט זיך אַריינגעכאַפּט עפּעס איין איירישער שכור און האָט זיך צוגעכאַפּט צו מיר זידלען און שעלטען. געוועהנליך האָט ער פון מיר זיך אויך ניט געגאַרט און געכאַפּט אַ פּסק, ווי ער האָט פּערדיענט. אָבער דער באָמער האָט זיך באַלד אַרויפגעכאַפּט שלאָגען, איך האָב געכאַפּט גוטע עטליכע קלעפּ, אָבער אין געשלעג האָב איך פּלוצים געכאַפּט אַ שטויס אין פּנים און עס האָט געכאַפּט לויפען דאָס בלוט. איך האָב מיך באַלד אַרויסגעכאַפּט אין סטריט, געכאַפּט אַ פּאָליסמאַן, אָבער ווי ער האָט נאָר מיט איהם גערעדט צוויי ווערטער, האָט ער אָנשטאָט איהם גאָר מיך געכאַפּט ביים קאַלער און באַלד טאַקע מיך אַרויפגעכאַפּט אויפ'ן פּאַטראָל וואָגען.

אין סטיישאָן הויז האָט מען מיך אויפגעכאַפּט ווי אַן אבן טוב, מיך באַלד אַריינגעכאַפּט אין אַ פינסטערע שטיקענדע סעללע, אַז עס האָט מיר פּשוט פערכאַפּט דער אָטהעם.

איך זיץ און וואַרט אויף די „הירינג". איך האָב דערווייל געכאַפּט אַ דרעמעל, פּלוצלונג הער איך עפּעס אַ געשריי. איך כאַפּ מיך אויף, מען רופט מיך צום מעדזשיסטרייט.

דער ריכטער כאַפּט מיך באַלד מיט פערשיעדענע פראַגען. געוועהנ־ליך, ווען ער האָט דערהערט מיין ענגליש רעדען, האָט ער מיך אַלס אונטער־געשטופּט. סוף כל סוף האָב איך געכאַפּט 5 דאָלאַר פיין מיט אַ מיאוס'ען נאָז דערצו.

איך האָב אַרויסגעכאַפּט דאָס געלד און בעצאָהלט און מיט אַרויסגע־כאַפּט נים טויט ניט לעבעדיג פון קאָרט, אַריינגעכאַפּט זיך אין סאַלון כאַ־פּען אַ שנאַפּס, ווייל, ערשטענס, האָט עס מיך טאַקע געכאַפּט הונגערען, און צווייטענס, האָט מיר געכאַפּט ביים האַרצען די 5 דאָלאַר אומזיסט און אומ־נישט, און עס איז שוין געווען פאַר־נאַכט, ווען איך האָב מיך אַריינגעכאַפּט אין דער היים.

יעצט קענט איהר זיך פאָרשטעלען, ווען מיין פרוי האָט ערפאַהרען פון דער גאַנצער געשיכטע, וואָס פאַר א פּבק איך האָב געכאַפּט.

איך זאָג אייך דעם אמת, אַז עס כאַפּט פשוט אָן א שרעק, ווען מען דאַרף פערברענגען א לעבען אין כאַפּעכיז, אוי, דאָס וויסטע אמעריקא מעג שוין טאַקע פערכאַפּט ווערען.

XIX.

געקענטוועסט און געלעפּסט.

גליקליך איז טאַקע נור דער ארבייטער; ער וויים איינמאָל פאַר אַלע מאָל, וואָס ער איז; ער האָט קיין קאָפּדרעהענים ניט צו זוכען אַלע טאָג אַן אנדרער ביזנעס, פון וואָס א לעבען צו מאַכען; ער איז א שניידער, א שוכ־טער, ער וויים, ער דאַרף גאַנץ פריה אַוועקגעהן אין שאָפּ ארבייטען, ביי נאַכט געהן צוריק אהיים, און מאָנטאג איז פּיידיי און דאָס לעבען געהט איהם, ווי א מזמור.

טאַקע אמת, עס ברעכט איהם די ביינער פון די אנגעשטרענגטע אר־בייט; טאַקע אמת, אויף די סטרייקס מיט די סלעק געהט אוועק כמעט דאָס גאַנצע יאָהר; טאַקע אמת, עס ברעכט איהם דאָס האַרץ קוקענדיג אויף זיין אונגליקליכער פרוי און קינדער, ווי זיי ליידען מאַנגעל און נויט — אָבער די אַלע זאַכען איז דאָך נור איינמאָל אין יאָהר, פון צום גדליה ביז ראש השנה, און די איבריגע צייט לעבט ער זיך רוהיג און גליקליך.

גליקליך איז אויך דער קליין בירגער, א קרעמערעל, א קליין סוחר'ל; ער שטעהט זיך אויפ'ן סטריט, אין סטאָר, די הענד אין די קעשענעס, דאַרף גאָר ניט טהאָן און זיין קאַפּיטאַל וואַקסט.

טאַקע אמת, די קאָנקורענץ איז אזוי גרויס, אַז איינער עסט אויף דעם אנדערען, טאַקע אמת, אַז כמעט ביי אַלע ארטיקלען לייגט מען נאָך צו, טאַקע אמת, אַז עס ווערט איהם צושפּאָלטען דער קאָפּ זוכענדיג עטליכע דאָלאַר צו צאָהלען בילס, צו לאַטען די לעכער פון די בייזע מיילער פון די גלוּיבינער; טאַקע אמת, אַז איידער ער ארבייט זיך ארויף, מוז ער שוין

ברעכען; דאָס הייסט, ער קומט צו זיך, מאַכט דעם גרויסען „היושב“. אָבער ווען טרעפט עס? נור איינמאָל אין יאָהר: פון ניי יאָהר ביז — קריסמעס, אין דער איבריגער צייט לעבט ער זיך רוהיג און גליקליך.

ווי אונגליקליך אָבער איז דער יעניגער פּראָלעטאַריער, וואָס דער אַר־בייטער איז איהם מקנא: „ער דאַרף ניט אַרבייטען, דער קליין־בירגער איז איהם מקנא, ער דאַרף פאַר געלד ניט זאָרגען, ער לעבט אויף דער קאָמ־פּאַניעס רעכנונג“, דאָס מיינט מען „ד ע ם א ג ע נ ט ע ן“.

ער דאַרף ניט אַרבייטען און אַרבייטעט מעהר, ווי אַן אַרבייטער; ער לעבט אויף יענעמס רעכנונג און דאָ לעבט די קאָמפּאַניע אויף זיין רעכנונג; ער אַרבייטעט און טהוט גאָר ניט; ער קאָלעקטירט געלד און אלס צוגאָב צו דיזער זיסער פּראָפעסיאָן מוז ער נאָך מיטשלעפּען אין זיין האַרצען „איין אונריינעס געוויסען“, גרעסער ווי ער אליין, ווייל... נו, גענוג, יעדער אַגענט ווייס עס שוין אליין.

דאַגעגען אָבער איז זיין בעשעפטיגונג ניט אַזוי פּראָסט, ווי איין אַרביי־טער; פערגעסט ניט, אַז ער „קענוועסט“, ער „לעפּסט“, ער מאַכט זיין לע־בען נור פון „קענוועסען“ און „לעפּסען“. אַך, וואָס פאַר ערהאַבענע, טער־קישע ווערטער דאָס זיינען! אַ פּראָסטער מענש פערשטעהט גאָר ניט די בע־דייטונג דערפון; נור איך, גראַדע איך ווייס עס יאַ, ווייל איך בין צום מזל געקרוינט געוואָרען אלס אינספּעקטאָר, דאָס הייסט, איך זאָל איספּעקטירען, רעווידירען, קאָנטראָלירען, און ווייל איך ווייס די אַלע ווערטער, ווייס איך אויך, וואָס עס הייסט „קענוועסען און לעפּסען“, „קענוועסען און לעפּשען“ הייסט..... דאָס הייסט; עס הייסט ניט, איך מיין, קענוועסען הייסט ניט בע־שווינדלען, און לעפּסען הייסט ניט בערויבען; קענוועסען הייסט ניט וואַר־גען, און לעפּסען הייסט ניט דערשטיקען; קענוועסען הייסט ניט גנב'ענען, און לעפּסען הייסט ניט מאָרדען; קענוועסען הייסט ניט פאַנגען אונשול־דיגע דומע פיה, און לעפּסען הייסט ניט זיי אויפפרעסען; נור קענוועסען הייסט איינפאַך: קענוועסען, און לעפּסען הייסט — לעפּסען. וואָס דאָס הייסט, דאָס ווייסען אַלע, וועלכע שרייען: „אַגענטען און קאָלעקטאָרען גע־זוכט“; דאָס ווייסען אַלע, וואָס „קענוועסען און לעפּסען“; דאָס ווייסען אויך אַלע דומע מענשען, וואָס ווערען געקענוועסט און געלעפּסט; דאָס וועט אויך ווייסען דער לעזער, ווען ער וועט מיט מיר דורכגעהן די אַלע טענע־

מענט הייזער פון אידישען פיערטעל, וועלכע בילדער איך שטעל אייך יעצט פאָר.

אלזאָ, איך בין צום מזל געוואָרען איין אינספּעקטאָר. אז איך בין גע־וועזען אין שניפּעשאָק נאָך האָב איך געמיינט, אז אן אינספּעקטאָר איז פּשוט א געוואַלד, פריהער גאָט, דערנאָך דער קיסר, דער שני למלכות, דערנאָך דער גובערנאַטאָר, דערנאָך דער אינספּעקטאָר, און דאַרום מוז ער אויך געהן אין א קיווער מיט עפּאָלעטען; אָבער איצט אין אמעריקא בין איך ערפאהרען, אז פריהער איז דער קאַפּיטאַליסט, דערנאָך זיינע צוויי לומפּיגע העלפּער: רעליגיאָן און רעגיערונג, און דערנאָך זיינע משרתים און שקלאַפען און איי־נער פון זיי הייסט „אינספּעקטאָר" און דאַרום איז איהם גענוג א סטאָוו פּייפּ מיט ברילען.

איך בין, אלזאָ, אן אינספּעקטאָר, צו מיר האָט מען צוגעפּאַסט דעם קענוועסער־לעפּסער און מיר געהען אינספּעקטען צו אלע זיינע צאַן קדשים, אויף ענגליש קאָסטאָמער גענאַנט.

יא, אין מחשבות'ען האָב איך אייך פערגעסען צו זאָגען, וואָס פאַר קאָסטאָמער? וואָס האָבען זיי געקויפט אויף אָפּצופּלאַגען? וואָס מען האָט זיי געקענוועסט און געלעפּסט? נור דאָס בלייבט זיך גלייך, מיט וואָס פאַר א שטיקעל קענוועסט מען דען ניט אין אמעריקא? וואָס גיט מען דאָ ניט אויף אבצאהלונגען?

הערט א צעטעל: שערס, טויזענד דאָלאַר פאַר 10, לייף אינשורינג פאַר'ן טוידט און נאָכ'ן טוידט, הייזער, פאַרמס, לאָטס, קאַרפּעט, אויל־קלאָטהס, קוירטענס, שפּרינג־מאַטראַצעס, הויזען, פלודערן, מייטקעס, מכניסים, תחתונים, גאַטקעס, א כשרה'ן זיווג, א גט, עולם הבא, אַדווער־טייזמענטס, א ריכטער שטעלע, א גרינגען טויט — אלעס, אלעס ווערט גע־קענוועסט, אלעס גיט מען אויף אבצאהלונגען, און ווער עס ווערט קליגער און האָט חרטה אין דער מיט, דער ווערט געלעפּסט.

גענוג פאַר די רעדע, איצט בין איך גראַדע אין לודלאָוו סטריט, נומער 1 איז מייקעל קאַפּעלויש, 4טען פלאָר. — „אָה, ווי פינסטער איז אין האָל!" אָבער איידער איך האָב נאָך געענדיגט דעם אויסרוף, טראַסק! מיר גלייך אין פּנים אריין. דזשייק דער ביגלער לויפט אין שאָפּ אריין, 10 וואָכען גע־סטרייקט, ער האָט קיין צייט ניט זיך אומצוקוקען, אז אן אינספּעקטאָר

געהט, און אויפהויבענדיג מיין צילינדער פון דער בלאָטע, האָט ער אויס־געשטאַמעלט: „איהר מוזט מיר עקסקיוזען“ און איז פערשוואונדען.

אָפּווישענדיג מיין צילינדער, שלעפּ איך מיך אויף די פינסטערע, שמאָלע, נאַסע, קנאַקעדיגע טרעפּ; איך דערפיהל א ווייכען געגענשטאַנד אונטער מיינע פיס, א צאַרטע קינדער שטימע האָט ערציטערט מיין הערץ:

— מאַמאַ; מיי הענד, מיי הענד! —

— ארמע קליינע! איהר מוטער, די אלמנה, שטעהט אויף דעם חזיר־מארק מיט אייער און מיט חריין און זי איז וויינענדיג איינגעשלאָפען אויף די שמוציגע טרעפּ. —

איהר איינצושטילען, האָב איך איהר געגעבען א גלעט איבער'ן קע־פּעלע, דאָס האָט איהר שוין שטיל געמאַכט און מיט א מיטלייד ערוועקענ־דעם צוטרויען האָט זי מיר געזאָגט: — „גיוו מי א פּעני“. איך בין ער־שטוינט! אויך טרערען בעקומט מען אויף אבצאָהלונגען. און איהר דעם ניקעל אין הענטעל געבענדיג בין איך נאָכגעגאַנגען די שטימע פון מיין קענ־וועסער־לעפּבער, וועלכע איז שוין געוועזן טאָפּ־פלאָר.

נאָך עטליכע מענשען אָנגעשטויסען, נאָך א אידענע איבערגעקעהרט א פּיטשר וואסער, וועלכען זי האָט מיט אלע קרעפטען אָנגעפּומפּט, מיין יואל קלאָפּט אין דער טיהר. „קאם אין“ און מיר זיינען אין קיטשען.

אָ, הימעל! וואָס פאר א בילד, וואָס פאר א פּאַנאַראַמע האָט זיך דאָ ענטוויקעלט פאר מיינע אויגען!

דער פינסטערער טענעמענט קבר איז פול מיט רויך און טשאַד צום ערשטיקען; ווי דורך א וואָלקען האָב איך דערזעהן איין האַלב נאַקעטע פרוי מיט א פערגעלבטעם געזיכט שטעהט און וואשט וועש, איין קליין קינד שרייט ביטערליך, ליגענדיג אין ווינקעל פון וואש־קאַסטען אונטער'ן קלאָ־זעט, צוויי גרעסערע קינדערלעך שטעהען און וויקלען זיך אין דעם קליידעל פון דער מוטער וויינענדיג עסען, פון בעד־רום הערט מען א טרויעריגעס, שווערעס קרעכצען; די פרוי בלייבט פערלעגען, פערשעהמט, כאַפּט די הענד צום קאָפּ, צום ליב, זוכט מיט וואָס זיך צו בעדעקען, און מיין יואל אַכ־טעט ניט אויף איהר פערלעגענהייט און זאָגט:

— דאָס איז דער אינספּעקטאָר פון דער קאָמפּאַני, ער געהט נאָכזע־

הען, אויב איך האָבווירקליך זאָ פיעל אָבגעגעבען אין אָפּיס, וויפיעל איך האָב ביי אייך קאָלעקטירט. ווייזט אייערע ביכלעך.

די ארמע פרוי פערשטעהט ניט דייטליך, וואָס ער מיינט, און זאָגט מיט פערצווייפלונג:

— וואָס זאָל איך טהאָן, מיין ליעבער האר, אז איך האָב אפילו ניט קיין שטיקעל ברויט פאר מיינע קינדער; ער ליגט מיר שוין קראנק 9 וואָכען, ער האָט צובראָכען א פוס, ארויסגעהענדיג פון שאָפּ פון די טרעפּ; אז ער וועט געזונד ווערען, וועל איך געוויס בעצאָהלען, וואָס איך בין שול־דיג; איין גאָט ווייס, אז איך האָב ניט....

— יא, גאָט ווייס און די קאָמפּאַניע ווייס אויך. נור איהר אליין ווייסט מן הסתם ניט, אז מען צאָהלט ניט פיער וואָכען, איז אלע פריהעריגע צאָה־לונגען פערפאַלען און מען ווערט געלעפּסט...

מיין הערץ איז געוועזען געבראָכען, איך האָב זעלבסט ניט געוואוסט, וואָס איך זאָג; אָבער קוים האָב איך געזעהן, ווי די פרוי איז ערציטערט געוואָרען פון דעם „געלעפּסט“, האָב איך מיך זאָפאָרט געפאַסט און האָב זי געטרויסט.

— ליעבע פרוי, איך קום אייך ניט מאַהנען קיין געלד, איך וויל נור זעהן דאָס ביכעל, אויב דער קאָלעקטאָר האָט ריכטיג אָנגעגעבען אייער אָנ־געצאָהלטעס געלד... —

— זיצט, זיצט, אָט גיב איך אייך —

און א שוואַכע שטימע פון בעד־רום זאָגט צום קענוועסער: — מיסטער יואל! איהר ווייסט דאָך, אז איך צאָהל תמיד פּינקטליך, איך וועל.... אוי, מיין פוס!...

די טרערען זיינען מיר געשטאַנען אין די אויגען, מאַשינאַלנע האָב איך אינספּעקטירט דאָס ביכעל, און אַ ים מיט געדאַנקען האָבען זיך מיר געגע־בען אַ שטויס אין קאָפּ, דאָס וויינען פון די קינדער, דאָס קרעכצען פון קראַנקען פּאָטער, דאָס עלענד פון דער מוטער, דאָס קענוועסען, דאָס לעפּ־סען, דאָס אינספּעקטען.... עס איז מיר געוואָרען ענג אין מיין אייגענער הויט; ווי פערריקט האָב איך פערלאָזען דעם צימער, גלייך צו די טרעפּ, אָבער מיין יואל שרייט: — פּסט! פּסט! „נעקסט דאָר, א קאַסטאָמער —

XX.

בראָנזווילער פּנקס.

די לופט איז הייס, אַלע שוויצען, אָבער נאָר די רייכע ניט, ווייל זיי פאָה־רען ארויס אין די קאַנטרים; אָבער אַזוי ווי אין בראָנזוויל זיינען קיינע מיליאָ־נערען ניטאָ, זיינען אַלע אין דער היים און יעצט איז אין בראָנזוויל ניט ווע־ניגער נייעס ווי אימער.

אין די זייטען גאסען פון בראָנזוויל איז די לופט צימליך גוט און א סך ניו יאָרקער זיינען געקומען אונז העלפען זויגען די פרישע לופט, אָבער אין מיטען פיש־מארק איז טאקע, גאָר דער זעלבער וואונדער, ווי אין בית המקדש איז געוועזען, אז די פרויען האָבען ניט מפיל געוועזען פון דעם ריח פון די היי־ליגע פלייש, דאָ איז נאָך דער וואונדער גרעסער, ווייל דאָ איז חוץ דאָס פלייש, נאָך דאָ הייליגע פיש, הייליגע הערינג, און הייליגע ציבעלעס, און אַלע ריחות אין איינעם זיינען נאָך הייליגער.

— אין די שטעדט, וואו עס איז דאָ א פיש־מארק, איז ניט מעהר ווי רעכט, אז די וואָס שלעפען און זויגען די לופט אין זיך, זאָלען נעהמען פאר׳ן מויל א טיכעל אָדער א זייער, ווי ביי אונז די עהרליכע אידען טהוען, ווען זיי טרינקען וואסער, כדי ווערימלעך זאָלען זיי ניט אריין אין מויל, ווייל אין אזעלכע שטעדט איז די לופט אויך צו־געדיכט, ווען זי קומט נאָר פון דער זייט, וואו דער פיש־מארק איז.

הלואי וואָלט איך מיר דערמאָנט אָן דעם מנהג און געהאט א טיכעל, אָדער אזייער פאר׳ן מויל, וואָלט איך דעם דינסטאג צו אזא אונגליק ניט געקומען.

די מעשה איז אזוי געוועזען: דעם דיענסטאג איז געוועזען זעהר הייס, בין איך געזעסען און האָב געשעפּט לופט, געוועהנליך מיט׳ן גאנצען אָפענעם מויל, ווייל דארויף איז קיין קאראָבקע דאָך ניטאָ.

אָבער פּלוצלינג איז מיט דער לופט מיר אריינגעפלויגען א גאנצער הע־רינג אין מויל. איך האָב מיר אָנגעהויבען ווארגען, אָבער באלד האָב איך איהם געכאפּט ביים עק און האָב איהם ארויסגעשלעפּט.

— ווי קומסטו, יונגער מאַן, אהער? — האָב איך איהם בייז געפרעגט און דער הערינג האָט מיט שרעקען מיר דערצעהלט:

— שמעני אדוני! איך בין א מאָל געלעגען מיט אַלע מיינע ברידער אין א פּאַס שעהנע עטליכע יאָהר אין ניו יאָרק ביז מיר האָבען אַלע אָנגע־הויבען פּוילען, נאָך ערגער ווי די טענענטס אין די טענעמענט הייזער.

באַלד אָבער איז געקומען א בראָנזווילער גראָסערימאַן און האָט גע־וואָלט קויפען מציאות, האָט מיין באָס מיך פערקויפט מיט אַלע מיינע ברי־דער אין דער קאַנטרי בראָנזוויל.

אָבער אין בראָנזוויל זיינען אויך דאָ פּאָליסלייטע, וואָס האָבען א חוש הריח און באַלד האָבען זיי דערשמעקט, אז מיין נייער באָס וויל זיי ניט געבען קיין לא יחרץ געלד, האָבען זיי אונז אַלע אויסגעשיט אין מיטען חזיר־מאַרק. גראַד האָט זיך אין דער מינוט אויפגעהויבען א ווינד און עס האָט מיך פערטראָגען ביז אהער צו דיר אין מויל, עקסקיוז מי. לאָז מיך כאַפּען א ביסעל לופט.

דער הערינג האָט געגעבען א בייג מיט'ן עקעל, ווי איין עדעלמאַן און איז אוועקגעפלויגען ווייטער.

יעצט האָב איך שוין ניט אזוי פיעל געהאַלטען אָפען די מויל און האָב מיר ווייטער געשלעפּט לופט.

אָה, אונגליק! ווידער איז מיר אריינגעפלויגען א וויענער װאורשטעל אין מויל.

דער יונגער מאַנטשיק איז נאָך געוועזען גאָר א פרישער, איך בין געוואָ־רען בייז און האָב איך געפּרעגט, ווי קומט ער אהער?

— די געשיכטע מיט מיר איז אזוי. איך בין געוועזען אין באָרד אין בעל־מאָנט עוועניו קאָרנער אָסבאָרן סטריט מיט נאָך מעהרערע פון מיינע קאַ־מעראדען, מיין מיסעס פון וואורשט סטאָר איז פון דער זיסער לופט איינגע־שלאָפען. א פּופּצעהן יעהריגער באָי פון דער נאכבארשאַפט האָט בעמערקט איהר שטאַרקען שלאָף. איז ער צוגעגאַנגען צום טישקעסטעל און האָט ארויסגענומען 15 דאָלאַר.

א גליק וואָס דער באָי איז ניט אַלט געוועזען זעכצעהן יאָהר, וואָלט זי איהם נאָך געדאַרפט דערלייגען א 16־טען דאָלאַר.

דער מיסטער מיינער האָט עס אָבער באַלד דערזעהן, עס איז געוואָרען א געוואַלד, א פּאַטרול וואָגען איז געקומען. דעם באָי האָט מען ארעסטירט און אוועקגעפיהרט, אָבער אין צוזאַמען לויף האָט א מיסיס א כאַפּ געטהאָן

עטליכע פון אונזערע קאמעראדען אונטער'ן פארטוך. מיר האָט זי אָבער פון שרעקעניש פערלאָרען און דער ווינד האָט מיך געטראָגען ביז אין דיין מויל ארײַן.

איך האָב איהם אפילו געוואָלט פון כעס צובייסען, איך האָב מיך אָבער דערמאָנט, אז איך וויים ניט פון וועמעס השגחה ער איז, האָב איך מיט איהם ניט געוואָלט האָבען צו טהאָן. גענה געזונטערהייד.

יעצט האָב איך צונויפגעלייגט די ליפען, ווי א קמץ און געלאָזט נאָך א קלענערע לעכעל פאר די לופט, אָבער איידער איך האָב נאָך אָנגעהויבען אטהמען, איז מיר שוין געבליבען שטעקען אין מויל א מענשליכער אויער.

איך האָב מיך דערשראָקען און האָב געציטערט, ווי א לולב, אַן אויער פון א לעבעדיגען מענשען, נאָך גאַנץ ווארעם און צאפּעלדיג, איך האָב איהם געבעטען מחילה און האָבען איהם ארויסגעשלעפּט פון מויל.

אוי! איך שטארב, נאָך מיט א גאָלדען אוירינגעל. פון א ליידי, האָב איך מיך געטראכט, דאָ מוז מען שוין זיין א ביסעל העפליכער.

— ביטע, מאַדאם, דארף איך זי געפעליגסט פרעגען, מיט וואָס איך האָב פערדיענט דאָס פערגניגען צו האָבען די עהרע פון איהרע ווערטהען געגענווארט אין מיין זינדיג מויל?

מיט א שפּיציגע שטימעלע האָט מיר דיזער עלעגאַנטער דאמען־אויער געענטפערט:

—א ווערטאָג איז מיר, איהר ווייסט עס גאָר ניט? קיצעלט מיר נאָר ניט, וועל איך אלעס דערצעהלען, איך בין זעהר קיצעלדיג.

הערט ווי אמעשה פערלויפט זיך. איך האָב געארבייט מיט מיין מי־סעס אין א שניידער־שאָפּ אין אָסבאָרן קאָרנער איסטערן פּארקוועי, האָט מען מיר דאָרט פערביטען דעם סטענד פון מיין מאשין, בין איך געקומען אָפּבייטען, א וואָרט פאר א ווארט, דער באָס איז בייז געוואָרען, ער האָט גע־כאפּט אַן אייזען און האָט מיין מיסים צוקלאפּט דעם קאָפּ און מיך אָפּגע־ריסען פון איהר.

באלד איז געקומען אַן אמבולאנס מיט א פּאטרולמאן. מיין מיסים ליגט איצט אין האָספּיטאל און דער באָס אין דזשייל אויף טויזענד דאָלאר בייל און מיך, צארטעס ווענען, האָט דער ווינד פערטראָגען ביז צו אייך אין מויל.

נאָר עס שאַדעט ניט, איהר מעגט מיך האַלטען אין מויל, איך בין גע־וואָהנט צו ליגען אין פרעמדע מיילער.

איך האָב מיך ארומגעקוקט, אויב מיין יענטע זעהט עס ניט, זי וועט נאָך מיינען, דאָס איך האָב אַן אויער פון אַ געליעבטען צום עוויגען אנדענ־קען און האָב גאַנץ העפליך דעם אויער ארויסגעוואָרפען דורך דער ווינדע.

איצט האָב איך שוין אזוי פערקוועטשט די ליפּען, אז טאַקע נור די דינסטע לופט האָט געקענט אריינגעהן.

אָבער אז איינעם איז בעשערט צרות, געהט איהם שוין, ער וויים אפילו ניט דורך וואַנען.

קוים האָב איך נאָר אַ שטאַרקען ציה געטהאָן די לופט און אַ האָאר האָט מיר געשטעקט אין מויל.

דעם האָב איך שוין געגעבען אַ כאַפּ מיט גרויס גרימצאָרן, איך זעה איך האָב אַ גאַנצע פאה אין דער האנד.

— ר׳ קרוב, ווי קומט איהר עפּעס אהער מחוץ לתחום — פון דער אי־דישער שכונה?

— וואָס הייסט, איהר ווייסט גאָר ניט ווער איך בין? איך בין אַ תלמיד חכם׳ס אַ פאה פון דעם רב פון די „לעבעדיגע העלצער, „עץ חיים“, און אייער שאלה ווי איך קום לכבודו, איז מעשה שהיה כך היה.

דער פרעזידענט פון די „באָרדערס אנשי בראָנזוויל“ האָט דאָך געוואָלט, אז אלע זאָלען נעהמען פלייש פון זיין קאַראָבקע בוטשער, האָט ער געזאָגט אויף דעם בוטשער מינדליך, אז ער האָט טרפה פלייש, דעם האָט עס נעבעך וועה געטהאָן, האָט ער איהם געשלעפּט צו אַ דין תורה טאַקי צו זיין אייגע־נעם רב פון דער זעלבער חברה.

דער בוטשער האָט דערצעהלט זיינע טענות. דער פרעזידענט האָט ניט געהאַט וואָס צו זאָגען, דער רב איז געבליבען זיצען נעבעך ווי אַ סקאַפּע אין דער בלאָטע. זאָל ער זאָגען, אז דער בוטשער איז אומגערעכט, איז דאָך אַ ליגען, זאָל ער זאָגען, אז זיין פרעזידענט איז אומגערעכט, וועט ער דאָך קיין ווייזשעס ניט בעקומען די וואָך, האָט ער געקראַצט די פאה און גאָר ניט געענטפערט.

דער בוטשער איז בייז געוואָרען און האָט איהם אָנגעהויבען רייסען די באָרד מיט די פאות און אזוי האָט דער ווינד מיך פון זיין האנד אין אייער

מויל אַריינגעטראָגען. איך בעט אייך איהר זאָלט מיר מוחל זיין.

און די פּאה איז אוועקגעפלויגען.

אָבער איצט האלט איך שוין דאָס מויל פערבונדען מיט א האנטוך און כאַפּ לופט דורך דער נאָז.

אָבער דאָס איז א געמוטשעטער לעבען. איך ראַטה אַלע מיינע פריינדע, זיי זאָלען בעסער ארויספאָהרען אין די קאָנטריעס, זיי זאָלען אָהן געפאהר קענען כאַפּען לופט און אנטלויפען פון די גאַסען פון בראָנזוויל.

זאָנסט זיינען ביי אונז אין בראָנזוויל אַלע געזונד און פריש און צופרידען, ווייל אין די היצען איז דער אַפּעטיט קלענער, פעהלט ניט אזוי פיעל צו עסען, נור ווען עס איז זעהר היים, טרינקען זיי, און וואָס מעהר זיי טרינקען, אַלץ מעהר שוויצען זיי, וואָס עס איז ביליג.

XXI.

געוואַלד, מען האָט מיך בע'גנב'עט!

אזוי ווי איך וויים, אז די טבע פון א אידשען לעזער איז אריינצולעגען פּשט'לעך און פילאָזאָפיע אין א שרייבער'ס רעד, איבערהויפּט נאָך זיין טוידט, שרייב איך דיזע מעשה מיט א „בעוואָרענעס“, אז איך אַליין זאָג אַלעס וואָס איך האָב ניט געמיינט.

אין דער גרויסער וועלט־שטאָדט פילאדעלפיא, וואו איך וואָוין (איך מיין ניט וועלדט־שטאָדט“, ווייל דאָ איז פאר אלעמען א לעבעדיגע וועלט, אדרבה, דאָ ליגען א סך מענשען אין דר'ערד ווי איבעראַל) איז דאָ א טייך מיט דעם נאָמען „סקילקול ריווער“, פון וועלכען די גאַנצע שטאָדט טרינקט וואַסער, דאָס וואַסער איז זעהר שמוציג, ווייל אַלע פעקטאָרים שטעהען ביי זיינע ברעגעס.

עס איז געווען זעהר א פינסטערע נאַכט (איך מיין ניט די פינסטערנים פון אונוויסענהייט), א דיקע כּאמרע האָט פערשטעלט די לבנה מיט די שטערען, (איך מיין ניט דעם פאנאַטיזמוס, וואָס פרעשטעלט דעם פּאָרטשריט פון דער וויסענשאַפט) און א זעהר שטיקענדע לופט האָט פון יעדען

מענשען אַרויסגעשלאָגען אַ נויט־שווייס (איך מיין ניט די פערשטיקטע ברייט־הייט, ווי אין פיעלע אייראָפּעאישע לענדער, וואו מען שלאָגט יעצט אידען), נור פּשוט די אַמעריקאַנער פערשטיקטע זאַנדערבאַרע לופט, וואָס מייסטענס רוכט זיך עס איז ניט אַזוי הייס, און דאָך איז די לופט נאַס און אונערטרעג־ליך (איך מיין ניט, אז האָטש דאָ אין אַמעריקא האָבען מיר גלייכע ביר־גער־רעכטע און פון דעסטוועגען איז מען ניט זיכער מיט דער הייקערדיגער נאָז און די עטליכע האָר אין באָרד).

האָב איך מיך מישב געווען און בין געגאַנגען אין סקילקול ריווער זיך אָפּבאָדען (דאָ מיין איך ניט צו זאָגען, אז דאָס וואַסער וועלכע האָט באַ־ציליען מיט מיקראָבען און מען וויל ניט טרינקען, דאָך געהט מען זיך דאָרט באָדען, דאָס מיינט ניט, אַז עס זיינען דאָ פיעלע מענשען וואָס האָבען איינ־נערע איבערצייגונגען געגען אַ געוויסע אידעע און ארבייטען דערוויל פאַר ירושה צו לאָזען זייערע קינדס קינדער)...

נאָר פּשוט ווייל עס איז געווען זעהר הייס, האָב איך מיך אויסגעטהאָן מיינע זאַכען הינטער אַ גרויסען באַרג צוזאַמענגעלייגטע ברעטער און האָב מיך אַריינגעכאַפּט אין ריווער און האָב מיך געקוויקט אין דעם מוטנעם וואַ־סער. (דאָס מיין איך אויך ניט די געוויסע „איסטען" וואָס כאַפּען זיך אַריין אין אַן ענגע פּאַרטיי פון געגנאָבען און שווענקען זיך אין שמוץ און מיינען, אַז עס איז גאָר קיין בעסערע אידעע ניטאָ אויף דער וועלט).

פּלוצלונג האָט אָנגעהויבען געהן אַ שטאַרקער רעגען. צום באָדען זיך האָט עס מיר צוואַר ניט געשאַדעט, ווייל די רעגען־טראָפּענס זיינען יעדענ־פאַלס געווען ריינער ווי דער ריווער, אָבער איך האָב מיך דערמאָהנט, אַז ביים ברעג דאָרט ווערען מיינע קליידער בערעגענט.

(דאָ זאָלט איהר נאָר ניט פילאָזאָפירען, אַז איך מיין, אַז ווי אַנגענעהם עס איז איין מענשען פיר זיין אייגענעם קערפּער, דאַרף ער זיך דאָך אַ מאָל דערמאָהנען אָן זיינע נעבען־מענשען), נאָר פּשוט מיינע קליידער וועלען נאַס ווערען, וועל איך ניט קענען זיי אָנטהאָן און בין באַלד אַרויסגעלאָפּען פון טייך צו מיינע זאַכען.

אויך דאָ זאָלט איהר מיר ניט מאַכען קיין פּשט׳ל, אַז איך מיין ווי מיר ליגען אָפּט אין מאַנכע שמוציגע פערהעלטניס און דערוויל פערלירען מיר די בעסטע געלעגענהייטען אים לעבען, וועלכע פערשווינדען פון אונז אויף

אייביג נאָר דורך אונזער אייגענער פערנאַכלעסיגונג, נאָר פּשוט מען האָט אוועקגע'גנב'עט מיינע קליידער און יעצט מוז איך געהן נאַקעט דורך 10 סטריטען ביז אהיים.

מילא נעכטיגען ביים ברעג איז דאָ אונמעגליך און נאַקעטערהייד מוז מען זיך אריבערכאַפּען אהיים. (אויך דאָ מיין איך ניט, אַז אין דער גרעס־טער פערצווייפלונג דאַרף אַ מענש ניט פערבלייבען מוטהלאָז אין זיין לאַגע, זאָנדערן ער מוז אַלעס אָנווענדען וואָס לאָזט זיך זיין ציעל צו ערדייכען, ניין), נאָר איינפאַך, בלייבען דאָ לענגער וועט עס ווערען טאָג און דאַן איז געווים אונמעגליך נאַקעטערהייד צו געהן איבער די גאַסען, און איך האָב מיך אָנגעהויבען שארען ביי די ווענט.

אָבער, אָה וועה! ווי שפּעט עס איז געווען אין דער נאַכט, האָב איך דאָך באַלד דערזעהן אַרום מיר, און הינטער מיר אַ גרויסע מענגע מענשען, וועלכע זיינען מיר שוין נאָכגעלאָפּען מיט געשרייען:

— אַ נאַקעטער! אַ משוגענער! אַנטלאָפען פון אַ איררען־אַנשטאַלט! ‫אַפּט איהם! היט זיך נאָר, ער זאָל אייך ניט אַ ביס טהאָן...

(דאָ פאַלט מיר אויך גאָר ניט איין די פילאָזאָפיע, אַז פיעלע נאַכט־טרעמפּס, פינסטערלינגע פערפאָלגען זעהר אָפּט איינעם, וואָס געהט זיך זיין וועג אום זיין ציעל צו ערדייכען און אָנשטאָט איהם צו העלפען, פערפאָלגען זיי איהם גאָר) אָסור! פּשוט די מאַסע אַרום מיר איז אַלץ געוואָרען גרעסער און באַלד האָב איך שוין געזעהן אייניגע פּאָליסלייט צווישען זיי מיט גע־צויגענע רעוואָלווערס.

ווי מען פלאַגט זיך אין לעבען, אָבער שטאַרבען וויל מען דאָך ניט. און איך בין געבליבען שטעהן.

באַלד האָט מיר דער שטאַרקער פויסט פון אַ פּאָליסמאַן אומקלאַמערט מיין דאַרע האַנד און מיט דער צווייטער האָט ער מיר געגלעט, שאַרף איינ־קוקענדיג אין די אויגען צו זעהן ווי ווייט איך בין משוגע.

(אָבער דאָס מיין איך געווים ניט די מאָנאָפּאָליסטען און טראָסטס, וועלכע נעהמען אונז אַרום מיט זייער קלאַמערס אַז זיי צוברעכען אונז די ביינער שיער, און מיט דער אַנדער האַנד גלעטען זיי אונז מיט גרויסע סומען אויף קירכען און טשאַריטיס...), חלילה, נאָר פּשוט, ער האָט מיר געגלעט איך זאָל איהם ניט אויסקראַצען די אויגען אָדער אַ ביס טהאָן.

— לאָז מיך געהן, הערר פּאָליסמאַן, אז איך האָב ביי מיר ניט קיין גנבות זעהסטו דאָך, איך בין דאָך נאַקעט, איך האָב מיר איינפאַך געבאָדען און מען האָט מיר צוגע'גנב'עט מיינע קליידער און איך בין געצוואונגען געוועזען וואָס שנעלער אהיים צו קומען.

(אויך דאָ קומט מיר אין זינען ניט צו מיינען, אז מיר גיבען דעם פאָלק אזעלכע דייטליכע ארגומענטען פיר געוויסע אידעען און זיי קוקען אונז אָן זעהר פערדעכטיג...) חלילה! נאָר פּשוט, איך בין צוזעצט געוואָרען רעדענדיג און שווערענדיג און ער האָט מיר אַלץ שטייפער געהאַלטען מיט איין האַנד און אַלץ מעהר געגלעט מיט דער אַנדער האַנד. און די מאַסע איז אַלץ גרעסער געוואקסען ביז דער פּאַטראָל-וואָגען איז אָנגעקומען.

א יונגער דאָקטאָרעל איז ארויסגעשפּרונגען, האָט מיר א שאַרפען קוק געטהאָן אין די אויגען, — ער איז א וואַהנזיניגער! — האָט ער אויסגערופען, און באַלד בין איך געזעסען אין פּאַטראָל וואָגען.

די פּאָליציי האָט איהר פּפליכט געענדיגט און איז אוועק, און איך בין אריינגעבראַכט געוואָרען אין האָספּיטאָל.

— ער איז וואַהנזיניג! — האָט דער יונגער דאָקטאָר רעפּאָרטעט, און מען האָט מיר באַלד אריינגעלאָזט אין א צעללע.

(אָבער לייענט דאָ ניט פּשט, אז איך מיין אונטער דעם יונגען דאָקטאָר יענע קלאַסע מענשען, וואָס קויפען א טיטול מיט געלד און פערגוואַלדעווען די וויסענשאַפט, אָדער מיט דער וויסענשאַפט פערגוואַלדעווען זיי אַנדערע מענשען, זאָל מיר גאָט היטען, איך דערצעהל אייך פּשוט, ווי עס איז געוועזען:

אין דער צעללע אריינגעהענדיג האָב איך געבעטען איינעם פון די וועכטער, ער זאָל מיר צושיקען דעם בעסטען דאָקטאָר פון האָספּיטאָל, ווייל איך בין ניט משוגע און מוז באַלד קומען אהיים צו מיין פאַמיליע; איך וועל איהם דערפאַר מאָרגען זעהר שעהן בעפרידיגען.

אין איניגע מינוטען ארום איז ביי מיר געוועזען דער בעסטער דאָקטאָר, איך האָב איהם דערצעהלט די געשיכטע, האָב אונטערדעסען איהם ערקלעהרט, ווער איך בין, אז איך בין א זשורנאַליסט, א פּאָבליק ספּיקער, אז איך האָב געשריבען און גערעדט איבער דיעזע און יענע געגענשטענדע, דערוויל האָבען מיר זיך צופילאָזאָפירט איבער דער יודען-פראַגע, איבער ציוניזמוס, סאָציאַליזמוס א. ז. וו. ענדליך האָט מיר דער פּראָפעסאָר גע־

רייכט די האַנד און האָט מיר אַריינגעפיהרט אין איין צימער און מיר גע־געבען די נויטיגסטע קליידער אָנצוטהאָן און האָט מיך אַליין בעגלייטעט ביז מיין היים.

(אויך דיעזען לעצטען פאַקט, זאָלט איהר ניט איבערלעגען, אַז איך מיין, אַז נאָר די גרינדליכע וויסענשאַפט פון עהרליכע דענקער איז אימ־שטאַנדע אונז צו רעטען פון פאָראורטהיילע, פון ליידען און פון פיעלע שלעכטע פערהעלטניסע).

ניין, נאָר איינפאַך דערמיט ענדיג איך מיין געשיכטע, וועלכע איך האָב ליידער אין דער ווירקליכקייט דורכגעמאַכט און האָב עס פיר נויטיג געפונען צו פערעפענטליכען מיט דעם „בעוואָרענעם" איהר זאָלט ניט אַריינ־לייגען קיין פילאָזאָפיע און אַנדערע פשטים ביי מיין לעבען אָדער נאָך מיין טויט, וואָס איך האָב גאָר ניט געמיינט.

דאָס איינציגע וואָס מיר טהוט לייד איז, וואָס דיעזער אַרטיקעל איז אויך געלעגען אין דעם בוזים־פּאַקעט פון מיינע גע'גנב'עטע קליידער און איז פערפאַלען געוואָרען מיט די קליידער צוזאַמען אָהן אַ שפור.

XXII.

געפונען די אמונה.

ווער ווייס עס ניט, אַז מיט אמונה ווערט מען געבאָרען, אַז אָהן גלויבען אין האַרצען איז דער מענש ערגער ווי אַ הונד...

אויך איך בין געבאָרען אין גלויבען, (מיין מאַמע עליה השלום האָט מיך געהאַט אין אַ יאַרמולקע) און איך האָב אויך געוואוסט, אַז מען דאַרף גלוי־בען, איך האָב מיך ערצויגען אין בית המדרש און מיין גאַנצעס לעבען איז געוועזן די אמונה...

ויהי היום, נישט איצט געדאַכט, אין קיין אידיש הויז געדאַכט, האָט מיר אַ בית המדרש בחור דערלאַנגט אַ לשון קודש ספר'ל, איך האָב עס גע־לעזען מיט שרעק און פערגעניגען צוזאַמען, איך האָב דאָס געענדיגט האָב איך בעקומען נאָך איינעם און נאָך איינעם, באַלד האָב איך בעקומען די

לוסט צו לערנען, א הויז לשון קודש, די רוסישע שפּראַך אויך און טאַקע אין א קורצע צייט די דייטשע אויך, א ביסעל רעכענען אויך און וואָס מעהר איך האָב מיך פערטיעפט אין די ביכער, איז אַלץ מיין ווייסען גרעסער געוואָרען און דער עולם האָט מיך אָנגעהויבען צו רופען: חקרן, פילוסוף און באַלד אויך אפּיקורס.

דאָס ערשטע מאָהל, וואָס איך האָב דערהערט, אַז מען רופט מיך אפּיקורס, בין איך געוואָרען א דערציטערטער און ווען איך האָב שטילערהייד א קלעהר געטהאָן מיט זיך אַליין וואו איך האַלט אין דער וועלט, האָב איך צו מיין גרויסען שרעק א קוק געטהאָן, איך בין פערלאָרען: מיין קאָפּ איז טאַקע געוואָרען פול, אָבער מיין הארץ איז געוואָרען פוסט, קאַפּוט די גאַנצע אמונה.

אָה, גאָט! וואו איז מיין גלויבען? ניטאָ, פערשוואונדען! און וואָס פאַר א ווערטה האָט א מענש אָהן אמונה, א הונט, א שווין איז אויך פיעל בעסער...

אָבער ניין, איך מוז זי ווידער זוכען און צוריק געפינען, עס זאָל מיר מיין לעבען קאָסטען, און דאַוויי דראַט, באַלד צום רבי'ן.

— מהייערער צדיק! העלפט איין אונגליקליכען! די מכשפה, די בילדונג האָט מיר בערויבט די אמונה, איך וויל זי צוריק, וואו זאָל איך זי געפינען?

— טהו תשובה, מיין קינד: פאַסט תעניתים, זאָג תהלים, זאָג תחינות, מעמדות, זופּ זוהר, פּלאָג דיין גוף... און דו וועסט געפינען די אמונה.

איך בין געזעסען מיט'ן היילען אין מוראזשניק, אין קאַלטע פּאָלאָנקעס, איך פּלעג פערגיסען טייכען טרעהרען ביי יעדער דאַווגען, ניט געגעסען, ניט געטרונקען, איך בין געוואָרען ווי א סקעלעט דאַר און קוואַר... אומזיסט ניטאָ די אמונה און ווייטער צום רבי'ן.

— הייליגער צדיק! איך האָב געטהאָן מעהר ווי איהר האָט געהייסען, אָבער אומזיסט, אָנשטאָט דער הייליגער אמונה דרעהט זיך אַלץ די קליפּה, די חקירה, אין מיטען מוראזשניק באַמבעלט זיך מיר אַלץ וואָס איז גאָט, ווער האָט געשריבען די תורה... אָה רבי! וואו זאָל איך צוריק געפינען די אמונה!

— ווען תשובה און תפלה האָט דיר ניט געהאָלפען, מוז דיר צדקה העל־פען, גיב צדקה און דו וועסט זי געפינען.

מיט׳ן רבי׳ס בטחון בין איך מיט א שווער הארץ געקומען אהיים, איך האָב פערקויפט דאָס לעצטע זאָגאר דאָס הייזקע, וואָס איז מיר געבליבען ירושה און האָב די עטליכע גראָשען געטהיילט צו אלע אונגליקליכע און ליי־דענדע, איך האָב דערביי געהאַט גרויס פרייד, אָבער ביי יעדען האָט זיך מיר אלץ געבאָמבעלט די פראגע: וואו איז דער גרויסער משגיח, וואָס העלפט ער זיי אליין ניט? ווארום ווארט ער אויף מיינע עטליכע אָרימע גראָשען? און זאָ האָב איך צוטהיילט ביז אין לעצטען סענט מיט מיינע נויטיגסטע זאכען און... און ניטאָ די אמונה! פערשוואונדען ווי אין דער ערד אריין, און ווייטער צום רבי׳ן.

געוואלד, רבי, איך געפין זי ניט, איך וויל בעסער שטארבען, איידער לעבען ווי א בהמה אָהן אמונה.

— זיי זיך ניט מיאש, מיין קינד, ווען תשובה תפלה וצדקה העלפט ניט, מוז לכל הדעות תורה העלפען, לערען מיין זון, לערען א סך גמרא, פוסקים, שאלות ותשובות און מוסר ספרים, דו מוזט געפינען די אמונה.

א רבי׳ן מוז מען פאָלגען, דאָס ווייס איך נאָך פון חדר און איך האָב מיר גענומען צו דער תורה, געלערנט טאָג און נאכט און א פּאָר שעה פאר־טאָג אוןביידע בין השמשות׳ן אויך, איך האָב שוין אויסגעזעהן ווי א גרוגרת דר׳ צדוק, הויט און ביינער און א פולען בויך מיט תורה, אָבער דאָס הארץ, די אמונה, ניטאָ! ניטאָ!

וואָס מעהר איך האָב געלערענט, אלץ מעהר ווידערשפּריכע, אלץ מעהר קשיות און אלץ ווייניגער תירוצים, און ווייטער צום צדיק.

— אָה, געטליכער צדיק, איך האָב שוין א פולען בויך מיט לומדות, אָבער אלץ א ליידיג הארץ פון אמונה, איך קען זי ניט געפינען.

דער רבי האָט פערגלאָצט די אויגען, זיך פערטיעפט אין מורא׳דיגע התפשטות, איך האָב געזעהן, אז ער קעמפּפט מיט די פמליא של מעלה... אָבער ענדליך איז ער אראָפּ צוריק און געזאָגט:

— געה מיין קינד אהיים, רוה דיך איצטער אויס, אין א קורצע צייט „מוזטו" געפינען די אמונה.

דאָס וואָרט „מוזטו“ האָט מיך געטרייסט, און איך בין אוועק אהיים מיט בטחון אפילו, אָבער אַלץ אָהן אמונה.

שפּעטער מיט עטליכע וואָכען עפּענט זיך פּלוצלונג ביי מיר די טהיר און עס קומען צו מיר אריין די שבעה טובי העיר, די פּרימסטע נגידים פון דער שטאָדט, און האָבען מיט גרויס דרך ארץ אַנידערגעלעגט אַ „כתב רבנות“ אויפ׳ן טיש.

איך בין געוואָרען רויט און בלאַס און ווייטער רויט און בלאַס און האָב ענדליך אויסגערופען מיט אַ ציטערנדע שטימע:

— איך אַ רב אין שטאָדט, וואָס הייסט, איהר לאַכט פון מיר, סטייטש איך האָב דאָך גאָר קיין סמיכה ניט אויף רבנות!

— זאָרגט זיך ניט, רבי — האָט דער פּרנס חודש געענטפערט — הלואי וואָלטען אַלע רבנים געהאַט אַזעלכע סמיכות ווי איהר, דער רבי זאָגט, אַז קיין רב אין דער גאַנצער סביבה קען ניט אַזוי פיעל לערנען ווי איהר, און דעם רבי׳נס סמיכה איז בעסער פון 20 רבנים.

שפּעטער מיט אַ קורצע צייט האָב איך געוואָהנט אין אַ שעהנער דירה, מיט זעהר שעהנע כלי בית און מטלטלין, ליכטיג, וואַרעם און פרעהליך, די פיינסטע בעלי בתים פון שטאָדט זיינען געוואָרען מיינע אָפטע בעזוכער, איך האָב בעקומען יעדע וואָך מיינע שכירות און אַ חוץ נאָך פיעלע הכנסות, די קאָראָבקע האָט איינגעבראַכט אַ היבשע סומע, קבלה אויף שחיטה, חתונות, ברית׳ן און גט׳ן נאָך מעהר, מתנות פון בעלי בתים און אַ ביסעל עסקא פון מזומן־געלד נאָך מעהר, און אַזוי איז באַלד די קליפּה פערשוואונ־דען, און איך האָב זי געפונען, זי, די טהייערע אמונה.

עלפטע סעריע.

I.

די ביאָגראַפיע פון א דאָלאַר

דער דאָללאר אליין דערצעהלט זיין ביאָגראַפיע און אַלעס וואָס ער האָט געזעהן און געהערט איבעראל וואו ער איז געוועז.

ליעבע לעזער! איך קום הייטע פאר אייך צו דערצעהלען אלעס וואָס איך האָב געזעהן און געהערט און דורכגעמאכט אין מיין טרויעריגעס לעבען, און איהר מעגט זיך אראָבנעהמען א מוסר השכל פון מיר, ווי פון אלע אייערע מגידים און מוסר־זאָגער, ווייל איך בין א גלייכער מיוחס מיט אייך מענשען: די ערד איז מיין מוטער, ווי אייערע, ווייל יסודו מעפר, מיין פאָטער איז גאָט, אזוי ווי איהר זאָגט עס נאָר לפנים, אזוי האָב איך דעם „אין גאָד ווי טראָסט" אויף מיין פנים און אין געוויסע בעציהונגען האַלט איך מיר נאָך העכער פון אייך, מענשען, ווייל איהר זינדיגט אליין און מאכט אנדערע זינ־דיגען און איך מאך נאָר אנדערע זינדיגען און אליין בין איך הייליג ווי א מלאך, נאָך מעהר, ווי א גאָט, איך עס ניט און טרינק ניט, איך גרינד ניט קיין סאָסייעטיס און גיב ניט אכטונג אויף כשרות און זאָ ווייטער, און איהר מענשען פערגעטערט מיך טאקע, איהר האַלט מיך פאר א גאָט איבער אלע געטער און דינט צו מיר דאָס גאנצע לעבען, אָבער ניט דערפאַר, וואָס איך זינדיג ניט, נאָר דערפאַר, וואָס דורך מיר האָט איהר א מיטעל יאָ צו זינ־דיגען, און איהר זינדיגט אויף וואָס די וועלט שטעהט און איך דאָללאר, אייער גאָט, זעה אלעס און הער אלעס און וויים אלעס וואָס אין אייערע חדרי חדרים טהוט זיך, וואָס אין אייערע הערצער טהוט זיך און איך בין שוין אזוי פול מיט עגמת נפש, אז איך ווער אקאָרשט ניט צושפּרונגען און דאָס צווינגט מיך איך זאָל ענדליך אייערע בייזע מעשים פאר דער וועלט דערצעהלען, טאָמער וועט מיר גרינגער ווערען.

איך בין געבאָרען געוואָרען אין קאַליפאָרניע אין ...18. מיין מוטער ערד איז געווען אַ מקשה לילד, זי האָט געהאַט אַ שווערע געבורט מיט מיר, ווייל טויזענדער באָבעס מיט הייבאַמען, דפּילאָמירטע און סתם מומחה׳טעס, זיינען איהר בעפּאָלען פון אַלע זייטען מיט העק, מען האָט איהר צושניטען דעם בויך און צוריסען מיט דינאַמיט ביז מען האָט מיך, דעם אבן טוב, פון איהר אינגעווייד אַרויסגענומען.

און ווי בעוואוסטלאָז איך בין נאָך דאַמאָלס געווען, געדענק איך דאָך, ווי די אַקושערקעס, וועלכע האָבען אויפגעאָפּפערט זייער לעבען אום מיך אויף דער וועלט צו ברייגנען, האָבען לײדער דאָס גליק ניט געהאַט מיך צו ערציהען, ווייל אַנדערע, שטאַרקערע פון זיי, זיינען אויף זיי בעפאַלען און האָבען מיך אויסגעגאַרט און אין די ווינדעלאָך געבראַכט אין פילאַדעלפיא.

דאָרט האָט מען מיר באַלד געבראַכט אַ הייסע באָד. מען האָט מיר ארומגערייניגט פון אַלע אונרייניגע עלעמענטען און איך בין געוואָרען ווייס און ריין „ווי זילבער“, מען האָט מיך געקראַצט, געשאָבען און געגלעט, מע־נער און פרויען האָבען מיך געגעבען איינער צום אַנדערען, ווי ביי אייך מענשען ביים קוואַטערשאַפט, און טאַקע פון דעם טאָג אין וועלכען איך רעכען אַלס מיין ברית, האָב איך אָנגעהויבען צייהלען מיינע יאָהרען, ווייל זאָ ציינט די קמיע אויף ביידע זייטען פון מיין קערפּער, און פון דעם טאָג אָן האָב איך אָנגעהויבען פיהלען און נאָכדענקען איבער אַלעס וואָס ארום מיר טהוט זיך און פון דעם טאָג אָן וויל איך אָנהויבען דערצעהלען מיין ביאָגראַפיע.

דער לעצטער, וואָס האָט מיך אַרויסגענומען פון מולטער און האָט מיך איינגעוויקעלט אַריינצולעגען אין פינסטערען וויגעלע, האָט מיך עטליכע מאָל איבערגעדרעהט אין זיינע הענד און האָט אַ זעהר שוואַכען זיפץ געטהון:

אַך, ווען איך זאָל האָבען אַזעלכע אַ 50 שטיק, ווי גליקליך וואָלט איך געווען; איך וואָלט באַלד מיין קראַנקען זון אָבגעשיקט קיין קאָלאָראַדאָ אום דאָרט געזונד צו ווערען, ווי דער דאָקטאָר בעהויפּטעט. אָה, מיין גוטער זוהן, ווען ער זאָל זיין געזונד, וואָלט איך דאָך פערשפּאָרט זאָ שווער צו אַרבייטען אויף דער עלטער, — אָבער, לײדער, איך קען עס ניט נעהמען כאָטש דאָ זיינען דאָ טויזענדער אַזעלכע, ווען דאָס זאָל זיין קלענערע, גאָל־דערנע וואָלט איך עס אַראָפּגעשלונגען, מען זאָל עס ביי מיר ניט נעפינען

ביים אַרויסגעהן — אָבער וואָס זאָג איך? האָט דען דזשאהן, וואָס האָט אַזוי געטהאָן, ניט געהאַט אַ קרימינאַל פּראָצעס; מען האָט איהם אָבגע־וואויגען ביים אַרויסגעהן פון דער „מינט“, ער איז געווען מיט אַ קליינינ־קייט שווערער, מען האָט איהם אַרעסטירט און ענדליך איז די גנבה אַרויס, און ער זיצט נאָך יעצט איינגעשפּאַרט.

„אין גאָד ווי טראָסט“! — האָט דער אַלטער אַ זאָג געטהאָן — גאָט איז דער איינציגער, וואָס קען מיין עלענד העלפען — און האָט מיך אַ וואָרף געטהון אין מיין פינסטער וויגעלע צווישען פּיעלע פון מיינע ברידער און איך בין איינגעשלאָפען.

ווען איך האָב דאָס ערשטע מאָהל געעפענט מיינע אויגען, האָב איך מיך געפונען אין אַ גרויסען אָפּפיס, וואו מען צאָהלט אויס אַלע פּענסיאָ־נירטע סאָלדזשערס פון דער ציוויל וואָר. איין אונגעהייערע מענגע אַלטע לייט זיינען געשטאַנען אין דער רייהע, אונטער זיי זיינען געווען פערקריפּ־פּעלטע: אָהן אַן אויג, אָהן אַ פוס, אָהן אַ האַנד, אָבער די מייסטע זיינען געווען נאָך צימליך געזונד, פעטע און רויטע מענער, און יעדען נאָך דער רייהע נאָך האָט מען געגעבען אייניגע פון מיינע ברידער מאַנכע אין אַ שטי־קעל פּאַפּיער איינגעראָלט און מאַנכע אין לייוועדענע זעקלאָך.

דאָ איז מיר באַלד קשה געוואָרען:

רבש“ע! מילא די פערקריפּעלטע קומט זיי, ווייל זיי זיינען אונפעהיג צו אַרבייטען, זיי האָבען פאַר דעם פאָטערלאַנד אויפגעאָפּפערט זייערע גליע־דער און דאָס פאָטערלאַנד איז פערפּפליכטעט זיי צו ערהאַלטען, אָבער דיעזע געזונטע קערלען שיינען צו זיין זעהר רייך און גוט אָב, פאַר וואָס קומט זיי?

זיי האָבען געקעמפּפט אַלס גענעראַלען, אָפיצירען און זאָנסטיגע פיה־רער, האָבען זיי דאָך דאָס געטהאָן בלויז אויס פּאַטריאָטיזמוס, אויס ליעבע צום פאָטערלאַנד, ווארום זאָל מען יעצט זיי דאַרפען געבען גרויסע סומען? ביים פאָלק צו נעהמען פערשיעדענע שטייערען אום זיי צו צאָהלען פאַר'ן פּאַטריאָטיזמוס?

אָבער בעפאָר איך האָב געקענט די אַנטוואָרט בעקומען, האָט מען מיך אַריינגעצעהלט אין אַ לייוועדענעם זעקעל מיט נאָך מעהרערע פון מיינע ברידער, מען האָט אונז פעסט פערבונדען און אַ הויכער מאַן מיט אַ סטאָוו פּייפּ אויפ'ן קאָפּ האָט אונז אַ כאַפּ געטהאָן אונטער'ן אָרים און אַרויסגע־

טראָגען אויפ'ן סטריט און אריינגעוואָרפען אין קעררידזש, וואָס האָט אין דרויסען אויף איהם געוואַרט.

II.

דער פילאָזאָפישער גנב.

דער מאַן אין סטאָוו פּייפּ, וועלכער האָט מיך ארויסגעטראָגען פון אויס־צאָהל־אמט אין קעררידזש אריין, איז ניט געווען דער אייגענטהימער פון מיר. אין קעררעדזש איז געזעסען איין אנדער מאַן וואָס האָט מיך צוגע־נומען פון זיין האַנד און האָט מיך בעהאַלטען אין זיין שוים ביז ער איז צוגעפאָהרען צו זיין הויז, א פּרעכטיג שעהנער פּאַלאַסט אין דער שעהנסטער גאַס פון דער שטאָדט.

דאָרט האָט ער באַלד געעפענט דעם זעקעל און האָט מיך מיט נאָך פיעלע פון מיינע שוועסטער אריינגעוואָרפען אין א טיש־קעסטעל פון א גרינעם טיש און פערשלאָסען און די איבעריגע האָט ער אריינגעלייגט אין זיין קאַסא־קאַסטען.

שפּעטער מיט א קליינע צייט זיינען אַלע צימערען העלל בעלייכטעט גע־וואָרען און מעהרערע העררען און דאַמען זיינען אָנגעקומען, מוזיק האָט אָנ־געפאַנגען שפּיעלען, אַלע געסט האָבען געטרונקען טהייערע שאַמפּאַניער און וועהרענד מעהרערע יונגע העררען און דאַמען זיינען ארום אין פּאַרלאָר טאַנצען און זינגען, האָט דער הויז־הער, מיין איצטיגער בעל־הבית, זיך אנידערגעזעצט מיט עטליכע הערען ארום דעם טיש, וואו איך בין געלעגען און מען האָט אָנגעפאַנגען צו שפּיעלען אין קאָרטען.

מיין ווירטה איז געווען זעהר אַן אַלטער מאַן מיט א פּליכעוואַטען קאָפּ און מיט א רויטע נאָז און דאָך איז הינטער איהם געשטאַנען איין בליהענד שעהנע דאַמע, וועלכע האָט אריבערגעקוקט אין די קאָרטען פון די אַנדערע שפּיעלער און פון צייט צו צייט איהם אין אויער עטוואָס געמור־מעלט אָדער געווינקט, אָדער בעריהרט מיט די פינגער און זאָ איז די שפּיעל געגאַנגען פּאָרווערטס.

איך בין באַלד ארויסגעשלעפּט געוואָרען אויפ'ן טיש מיט נאָך פיעלע פון מיינע קאַמעראַדען און ווי עס שיינט בין איך דעם אַלטען גאַנץ גליקליך געוועזן, וועיל יעדעס מאָהל וואָס איין אַנדערער האָט מיך צוגענומען, בין

איך מיט 20, 30 און פופציג מיינעם גלייכען באַלד צו איהם צוריקגעקומען.

גרויסע הויפענס פון גאָלד, זילבער און פּאַפּיער דאָללארס האָבען מיך באַלד צוריק בעגלייט אין קאסא קאסטען און דער אַלטער האָט מיט טריאומפירענדען גליק ארויסבעגלייט זיינע אָבגעבערענטע געסט פון זיין הויז, און ער אַליין איז אוועק מיט זיין דאַמע אין אַ זייטען צימער, וואַהרשיינליך שלאָפען.

קיין שטונדע איז אוועק און איך העד ווי מען ברעכט מיין אייזערנע וואָהנונג און פּלוצלונג איז די טהיר פון קאַסע קאַסטען אויפגעבראָכען געווארען און איין עלעגאַנט געקליידעטער יונגער מאַן האָט אָנגעפאַנגען צו שטעקען מיינע שוועסטער אין די פּאַקעטס און אין זיינעם אַ סעטשעל מיט וועלכע ער האָט מיך אויך מיטגענומען.

דער יונגער מאַן איז דערמיט נאָך ניט צופריעדען געוועזן און האָט בעזוכט אַלע ביוראָס און טיש־קעסטלעך און האָט גענומען, וואָס ער האָט נאָר געפונען פאַר נויטהיג, אָבער אין דער ווייַלע האָט ער איבערגעקעהרט אַ פּאָר טשערס און דאָס האָט וואַהרשיינליך אויפגעוועקט דעם אַלטען, וועלכער איז באַלד ערשיענען אין נאַכט־קאָסטיום אויף דער טהיר.

— וואָס איז דאָס ? — האָט ער ערשראָקען געפרעגט.

— זייט נאָר רוהיג — האָט דער גאַלאַנטער יונגער מאַן זיך צו איהם גאַנץ העפליך פערנייגענד געזאָגט, — עס איז ניט שווער פאַר איך דיעזע סיטואַציאָן צו בעגרייפען, אָבער איהר האָט ניט נויטיג אויפצואוועקען אייערע הויז־לייט, ווייל איך דראָהט דאָך קיין געפאַהר.

— קיין געפאַהר ! — האָט דער אַלטער בעמערקט, — ווען מען טרעפט איין איינברעכער נאָך האַלבע נאַכט אין מיין וואָהנונג, ווי ווייט איז פון איינברעכען ביז ערמאָרדען ?

— מאָרדען ! ווארום זאָל איך עס טהון ? ווילט איהר דען מיך ערמאָרדען ?

— אָבער ווער זיינט איהר אייגענטליך ?

— עס טהוט מיר זעהר לייד, מיין העדר, איהר זיינט פאָלקאָמען בערעכטיגט איין אונגעבעטענעם גאַסט אין זאָ איין שפּעטערע נאַכט־שטונדע צו קענען, און צו וויסען ווער ער איז, אָבער שווינען זי איהר געזונדהייט, איהר זיינט האַלב־נאַקעט און קענט זיך לייכט פערקהילען.

דער ווירטה איז געוואָרען פערבליפט. איין זעהר עלעגאַנטער העדר, מאַגנאַטיש געקליידעט, ער שיינט איהם זאָגאר בעקאַנט, ער וויל זיך נאָך עראינערען איהם אין גרויסע קלאָבס אָדער האָטעלס געזעהן צו האָבען, און דאָ שטעהט ער זיך יעצט זאָ רוהיג אַלס איינברעכער און דאָך זאָ העפליך און זאָגאר פריינדליך און אָנשטאָט שרעק, האָט ער יעצט נאָר געפיהלט ניי־גירדע און ענדליך האָט ער איהם געזאָגט מיט אַ שטעכענדען טאָן:

— זי זינד זעהר העפליך, זי פירכטען איך זאָל מיך ניט פערקיהלען, דאָך האָבען זי אָהן ריקזיכט געמאַכט אַזאַ גערויש מיך פון שלאָף אויפצו־שרעקען?

— עס טהוט מיר זעהר לייד! אָבער דאָס איז ניט מיין שולד, איך טהו געוועהנליך מיין ארבייט גאַנץ שטיל, אָבער אייער מעבעל איז ווי היינ־טיגע מענשען, דוכט זיך זיי שטעהען זעהר גוט און דאָך נאָר אַ ריהר, און זיי קעהרען זיך איבער.

— איך מיין איהר זיינט זעהר איין ראפינירטער גנב און ווילט איך זאָל געהן עטוואַס אָנטהאָן, אום איהר זאָלט קענען אנטלויפען.

— אָה, ביטע, מיין העדר, ווי פאַלט איהנען דאָס איין, אנטלויפען האָב איך געקענט, ווען איך האָב נאָר געהערט אייך עפענען די טהיר, ווייל ווי איהר זעהט איז מיין סעטשעל שוין פול געוועזן און אנטלויפען קען איך אויך יעצט, ווייל איהר זייט ניט אימשטאַנד מיך צוריקצוהאַלטען, אָבער גאַנץ ווי איך בעהויפטע, אויב איהר זיינט וויליג מיט מיר צו ריידען אַ פּאָאָר ווערטער, טהוט עטוואָס אָן אויף זיך און עס וועט מיך זעהר פרעהען מיט איהנען איין וועניג צו פּלוידערען.

אַ מערקווירדיגעס געפיהל האָט דעם אַלטען איבערצייגט, אַז ער מעג דעם אונגעבעטענעם גאַסט גלויבען און אין אַ פּאָאַר מינוטען איז ער צוריק־געקומען אין אַ מאָרגען כאַלאַט און געטראָפּען ווי דער יונגער מאַן איז בעשעפטיגט אויפצוהויבען די אומגעפאַלענע מעבעל.

— ניט נויטיג, מיין העדר — האָט יעצט דער אַלטער געזאָגט — דאָס וועלען אין דער פריה מיינע דיענער טהאָן, זי זינד מיר איין מערקווירדיגע ערשיינונג, זאָ גוט געקליידעט, זאָ גאַלאַנט, און שיינען אויך איין העכערע ערציהונג צו האָבען און דאָך זייט איהר אַ גנב.

—וואָס נעפינען זיי דאָ אין ווירדערשפּרוך? — האָט יעצט דער יונגער

מאַן געזאָגט אויף איין ראַקינג טשעהר פּלאַץ נעהמענדיג — אין פריהעריגע צייטען, ווען די גנבים זיינען געווען רויע קערלען, געקליידעט אין לומפּען, האָבען זיי דיעזע פּראָפעסיאָן געמאַכט צו שאַנדע, ווי עס איז אויך געווען א שאַנדע א שניידער, א שוכטער, אָדער יעדער ארבייטער, אָבער דער פּאָרטשריט דער צייט פערפיינערט אַלעס, דער שניידער, ווען ער ווערט נאָר איין בעסער ערצויגענער מענש, מאַכט אַן עהרע זיין פאַך, און זאָ איז אויך דער גנב.

— אָבער איין גנב זיין?

— איך פערשטעה איבערהויפּט ניט, מיין הערר, וואָס איהר וואונדערט זיך אזוי?

— וואָס הייסט? איין געבילדעטער מאַן, אין פּאָלער יוגענד קראַפט.

— אַך, מיין פריינד, אומגעקעהרט, אין דער יוגענד און מיט א גוטען גראַד פון בילדונג איז דאָך יאָ די בעסטע צייט די ריכטיגע קאַריערע צו וועהלען.

— דאָס רופען זי קאַריערע, צו זיין א גנב?

— וועלכע קאַריערע איז דען היינט בעסער? ווער איז היינט ניט קיין גנב? אַלע שטרעבען היינט נור איבערצוליפערען יענעמס געלד צו זיך אין פּאַקעט און ווענדען אָן אַלע מיטלען דערצו; איך אַליין האָב פיעלעס דורכגעמאַכט, דורך מיניסטער „נ.“ בין איך אריין אין פּאָליטיק, נון מיין הערר, דאָס ווייסט איהר, ווי איך פלעג געבען שלעכטע פלייש דער אַרמעע, פערקויפען דאָס וואַסער פון שטאָדט א. ז. וו.. דאָס איז אַלעס ריין גנבה.

— איך האָב מיך געוואָרפען אין דער בערזע מיט גרויסע סומען, קיינער וועט ניט בעהויפּטען, אז דאָס איז ניט גנבה.

— איך האָב שוין געהאַט א ריכטער שטעלע, און דעריבער פרעגען זי מיינע קלערקס.

— איך בין געווען א גרויסער פאַבריקאַנט אין פערבינדונג מיט א פאָרנעהמע טראָסט קאָמפּאַניע, נון, גניבה איז יאָ דער ערשטער פּלאַן.

—איך בין אויך געווען פּובלישער פון איין פאָרנעהמע צייטונג, דאָס מיין הערר צווייפעלט איהר דאָך געוויס ניט, וויפיעל גניבה איך האָב געמוזט ברויכען.

מיט איין וואָרט, אין א וועלט פון פרייער קאָנקורענץ איז פאָרט

ניטאָ איין ברענטש פון עקזיסטענץ, וואָס זאָל ניט זיין פול גניבה, זאָגאר די אידעאַליסטען, מאַראַליסטען און טשאַריטי פאָרשטעהער געהט אין זייערע רייהען, ווי איך, וועט איהר געוויס דאָס זעלבע בעהויפּטען, אָבער אַלס גוט ערצויגענער מאַן און אַלס עהרליכער כאַראַקטער, האָבען מיך די אַלע קאַריע־רען אָבגעעקעלט, ווייל אויסער די גניבה האָב איך נאָך געמוזט זיין איין היפּאָקריט און אימער שיינען עטוואָס אַנדערש, אַלס איך בין, און האָב ענדליך פאָרגעצויגען אום איין עהרליכער מאַן צו זיין צו ווערען איין גנב דירעקט, אָהן היפּאָקריסי, נור ווי עס פּאַסט פיר איין עהרליך פאָרטגע־שריטענעם מענשען.

— און איך בין מיט מיין נייער קאַריערע זעהר צופריעדען, דער צוועק איז דאָך נאָר יענעמ׳ס געלד צוצונעהמען, אום מיינע בעדירפניסע צו דעקען און דאָס געלינגט מיר פאָלשטענדיג אָהנע מיט מיין געוויסען אין וויעדער־שפּרוך צו קומען.

דער אַלטער איז געזעסען ווי געלעהמט, ער האָט געוואָלט נאָך איינ־ווענדונגען מאַכען, אָבער ער האָט זיך דערמאָנט, ווי ער אַליין פערברענגט זיינע לעצטע יאָהרען אין קאָרטען שפּיעלען און זיין לייזדי העלפט איהם בע־שווינדלען די געסט און אַז מעהרערע פאַמיליע פאָטער האָבען זייערע פערמע־גענס ביי איהם איבערגעלאָזט, וואָס האָט זיי געטריבען צו אַרמוטה, פער־צווייפלונג און זאָגאר זעלבסמאָרד און ער אַליין איז אַ פיעל געמיינערער גנב פון דעם עלעגאַנטען יונגען מאַן דאָ, איז ער געבליבען זיצען אין טיעפען נאָכדענקע או האָט גאָר ניט בעמערקט ווי דער יונגער מאַן האָט אויסגע־ליידיגט זיין סעטשעל צוריק און מיט אַ לעדיגען סעטשעל זיך געלאָזט געהן און ערשט ווען דער יונגער מאַן האָט איהם גערייכט די האַנד צום אַוועקגעהן, האָט ער זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ טרוים:

— וואָס, און זי געהען שוין?

— יאַ, מיין העררע, עס ווערט ליכטיג און זי זעהען איך געה אין פּראַק, ווייל איך בין אַהער געגאַנגען גלייך פון דעם גאָווערנער׳ס באַל, אין פאַל דרעס וועט עס מיר אונבעקוועם זיין צו געהן איבער די סטריטען.

— נון אַלעס גע׳גנב׳עטע לאָזט איהר איבער?

— ווען זי זעהען דאָס, איז דאָס מעהר קיין גניבה נאָר רויב און פיר רויב בין איך נאָך צו עהרליך.

— אבער אום גאָטעס ווילען, נעהמען זיי אַלעס, וואָס זיי האָבען שוין געהאַט אין האנד, זיי האָבען געארבייט שווערער אַלס איך, און נאָך מיט שרעקען, עס געהערט איהנען בעסער אַלס מיר, נעהמען זי נאָר קיינע דאָקומענטען און בעזוכען זי מיך אין אַ בעקוועמערע צייט, עס וועט מיך זעהר פרעהען אייך ווידער צו זעהן, — האָט דער אַלטער געזאָגט האַלב אין קאָנוואולסיאָן. אָבער דער יונגער מאַן האָט זיינע רייד ניט אויסגעהערט און איז אוועק מיט'ן ליידיגען סעטשעל אהיים, נאָר איך מיט נאָך עטליכע פון מיינע קאַמעראַדען זיינען פערבליבען געגען זיין וויסען אין איינעם פון זיינע פּאַקעטס און איך האָב איבערגעוואנדערט צו איין נייעם בעזיצער.

III.

די עלענדע אלמנה.

ווי לאַנג מיין נייער בעזיצער, דער עהרליכער גנב, האָט מיך ארום־טראָגען ביי זיך אין פּאַקעט, קען איך ניט גענוי געדענקען, אָבער ווען ער האָט מיך צום ערשטען מאָל ארויסגענומען פון זיין פּאַקעט, האָב איך מיך געפונען מיט נאָך פיער פון מיינע זילבערנע ברידער אין די הענד פון אַ זעהר אָרעמער פרוי.

זי האָט אונז געטראָגען באַלד צוריק צו דעם געבער, אָבער ער האָט עס ניט גענומען, ער האָט איהר נאָר געזאָגט :

— געדענק־זשע ליזע, ווארף ארוים די צוויי קישענס מיט דער קאָלדרע אויף וועלכע דאָס געשטאָרבענע קינד איז געלעגען, ווייל דאָס איז אַן אַנשטעקענדע קראַנקהייט און דיינע דריי קינדערלעך קענען נאָך קראַנק ווערען.

און מיט אַ טרויעריגען „זיי געזונד“ האָט ער זי פערלאָזען.

די פרוי האָט אונז אַ וואָרף געטהאָן אויף'ן טיש און האָט אויסגעבראָכען אין אַ ביטערען געוויין, וועלכען אַלע דריי קינדערלעך האָבען באַלד אין קאָהר בעגלייטעט.

ליגענדיג אויף'ן טיש האָב איך צייט געהאַט צו בעטראַכטען אַלעס וואָס אַרום מיר.

דער רום אין וועלכען איך האָב מיך יעצט געפונען, איז געוועזן גראַד דאָס געגענטהייל פון דעם רום וועלכען איך האָב געזעהן ביי מיין ערשטען בעזיצער, דעם פּענסיאָנירטען אַלטען. דיעזער רום איז געוועזן עטוואָס עהנ־ליך צו דער ערד הייהל פון וועלכען מען האָט מיך אויף דער וועלט געבראַכט. עס איז געוועזן אַ פינסטערער, נאַסער, קאַלטער בייסמענט פון אַן אַלטעס טענעמענט הויז.

די ווענד נאַקעט און גלימשיג, צוויי קליינע פענסטער מיט אַ טהיר צו דער פראָנט זייט, גאַנץ הויך לעבען סילינג, האָבען געצייגט, אַז דער גאַנצער קעלער איז אין דר'ערד.

אַ צובראָכענער קוילען סטאָוו, אַן אַלטער טיש מיט אַ צוויי טשערס, אַ האַלב ליידיגע שמוציגע בעט מיט אַ קאַסטען האָבען געבילדעט די גאַנצע פאָרניטשור פון דיעזען בייסמענט.

אויף דעם קאַסטען וועלכער איז געשטאַנען לעבען דעם קאַלטען אויוועץ זיינען געזעסען אַלע דריי קינדערלעך איינגעטוליעט איינער צום אַנדערען. זיי זיינען געוועזן האַלב נאַקעט, פערפרוירען און הונגעריג, זייערע געזיכטער זיינען געוועזן גרין און געל, אַז עס האָט געקענט ביי אַ טיראַן ארויסרייסען מיטלייד־טרעהרען זיי אָנצוקוקען. אָבער דערצו זיינען זיי געוועזן אַזוי שמוציג און פערנאַכלעסיגט, אַז דער געפיהל פון עקעל האָט נאָך איבערגעשטיגען דעם געפיהל פון רחמנות.

די אונגליקליכע מוטער, שיינט איז אַמאָל זעהר, זעהר שעהן געוועזן, אָבער נוים און עלענד האָט זי אַזוי פערצעהרט. דען באַלד האָט זי אָנגעפאַנגען נאָך העכער צו וויינען און איהר טרויער געוויין צו בעגלייטען מיט ווערטער:

— 5 דאָלאַר האָט ער מיר איבערגעלאָזט דער גוטער לעאָן, ער האָט מיך נאָך ניט פערגעסען, זיין ברענענדע ליעבע פון אַמאָל איז נאָך ניט פער־לאָשען געוואָרען, אָבער וואו איז ער אימשטאַנד מיך יעצט שוין ליעב צו האָבען, נאָכדעם ווי איך האָב אָבגעלעבט 8 חושך'דיגע יאָהר מיט אַ קראַנקען מאַן, וועלכער האָט מיך ענדליך איבערגעלאָזט מיט קליינע קינדער און עלענד ארבייטען ביי פרעמדע וועש וואַשען און אַלס הויזקיפּערין דיעזע

חושך׳דיגע טענעמענט הויז צו אַטענדען. אָה ניין, די 5 דאָלאַר האָט ער מיר צוגעוואָרפען אויס מיטלייד...

— מאַמאַ! — האָט יעצט דאָס קלענסטע קינד פון א יאָהר צוויי מיט א שוואַכער שטימע געוויינט.

— גיב מיר עפּעס עסען!

— מיר אויך! האָט דאָס צווייטע און אויך די דריטע צוגעברומט.

די פרוי האָט אַ קוק געטהאָן אויף די 5 צוגעוואָרפענע דאָלארס אויפ׳ן טיש און האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון טרוים.

— יעס, מיינע אונגליקליכע קינדערלעך, באַלד קריגט איהר עסען, דער דזשענטעלמאַן האָט אונז געגעבען אַ סך געלד — און נעהמענדיג אויף די פּלייצעס אַן אַלטען דזשעקעט האָט זי זיך געלאָזט ארויסגעהן פון דער טהיר, אָבער דאָ זיינען אריינגעפאַלען די גבאים פון דער חברה קדישא.

דאָס האָט די אונגליקליכע עראינערט אָן איהר 8 יעהריגעס טויטע קינד וואָס ליגט נאָך אין בעט אריבערגעדעקט. זי האָט זיך געשעהמט ווי אַ פערברעכערין, אַז זי האָט פיליכט אַ האַלבע שטונדע כסדר כמעט אין גאַנצען פערגעסען איהר גרויסעס אונגליק וואָס האָט איהר היינט געטראָפען. איהר מינקי איז געשטאָרבען פון סקאַרלעט פיווער, זי איז אומגעלאָפען צו פיעלע בעקאַנטע פרעגען אַן עצה, ווי מען קען דאָס קינד אומזיסט בעערדיגען.

אין דער חברה צו וועלכער איהר מאַן האָט בעלאַנגט האָט מען איהר געענטפערט, אַז אַזוי ווי ער איז געשטאָרבען בעלאַנגט ער ניט מעהר צו זיי און זיי דאַרפען זיינע קינדער ניט מעהר בעגראָבען, אָבער איינע פון די שכנות פון הויז האָט עס געשיקט די גבאים פון חברה קדישא.

— אַלזאָ ווילט איהר מיר זאָלען דאָס קינד צונעהמען? — האָט דער עלטערער גבאי, אַ געוועזענער איזוואָסטשיק פון צו הויז איהר אַ פרעג געטהאָן.

— פערשטעהט זיך, גוטע לייט, וואָס דען קען איך מיט מיין טויטעס קינד טהאָן?

— דאָס דאַרף אייך קאָסטען 15 דאָלאַר: 5 דאָלאַר פאַר דער קרקע, 5 דאָלאַר תכריכים און 5 דאָלאַר גראָבען אַ קבר און עקספּרעס. האָט איהר דאָס געלד וועלען מיר עס באַלד צונעהמען.

— גוטע מענשען — האָט די פרוי מיט אַ טרויעריגער איראָניע נעענט־

פערט — אז איך זאָל האָבען געלד, וואָלט איך דען דאָס טויטע קינד געלאָזט ליגען אַ גאַנצען טאָג?

— אָה, מיר ווייסען שוין די חכמות, אַלע זאָגען אַזוי, און דערנאָך געפינען מיר אויס, אַז זיי האָבען שווערע באַנק־ביכלעך.

— אָבער גלויבען זי מיר, מיינע העררען, פרעגט זיך דאָ אין הויז, איך ארבייט שווער און ביטער אויף אַ שטיקעל ברויט פאַר מיינע קינדער. קוקט אָן דעם קבר אין וועלכען איך לעב, וועט איהר זיך אַליין איבערצייגען, און וואו זאָל איך נעהמען, אַ וויסטע אלמנה מיט קינדער, איך זאָל פערקרענקען דעם סענט וואָס איך האָב אין מיין....

אָבער זי האָט די שבועה ניט געענדיגט, זי האָט זיך אין דעם מאָמענט עראינערט אָן די 5 דאָלאַר וואָס ליגען אויף'ן טיש און האָט צוגלייך בעמערקט, ווי צוויי פון די גבאים קוקען שוין אויך אויף'ן טיש.

זי איז געבליבען זעהר פערשעהמט און האָט געוואָלט דערצעהלען די וואהרהייט, זיך פערענטפערען, אָבער אין דיעזער צייט זיינען אריינגעקומען עטליכע שכנות פון דער טענעמענט הויז און איבעריגענס וואָלט איהר שוין יעצט קיין פערטהיידיגונג געהאָלפען, ווייל די 5 דאָלאַר זעהען די גבאים שוין און וויפיעל נאָך האָט זי וואָס זיי זעהען ניט?

נאָך פיעל ריידעריי פון די חברה לייט און פון די ווייבער, האָט זי זיי אוועקגעגעבען די 5 דאָלאַר, די חברה האָבען גומל חסד געוועזן און צוגענומען דאָס געלד מיט'ן טויטען קינד און זיינען ארויסגעגאַנגען.

אַ הערץ־רייסענדער געשריי פון דער מוטער, מיט אַן אויער־רייסענדען יאָמערען פון די ווייבער האָבען דאָס הויז פערהילכט.

ענדליך זיינען זיי לאַנגזאַם שטילער געוואָרען און האָבען די אונגליקליכע מוטער גענומען טרייסטען.

— גאָט וועט איך בעצאָהלען מיט נחת אָן די קינדערלעך — האָט איינע געזאָגט.

— די קינדערלעך! — האָט די מוטער ווידערהאָלט — ווייסט איהר, אַז סקאַרלעט פיווער איז אַן אַנשטעקענדע קראַנקהייט?

— וואָס מיר סקורלאַפּ פידער, וואָס מיר אַנשטעקענד, גאָט האָט געוואָלט האָט ער צוגענומען, אַלץ די אמעריקאַנער זאַבענישען — האָט איינע געזאָגט.

— אַט איז ביי מיר געשטאָרבען אַ מייד ווי אַ סאָסנע נאָר פון אַ גוטע

אויג, מען קען זיך אודאי פון דעם טויט בעהאַלטען — האָט אַ צווייטע צוגעהאָלפען.

— אָבער דער דזשענטעלמאַן, וואָס דאָ איז פריהער געווען האָט גע־זאָגט, אַז מיין קינד איז געשטאָרבען פון סקאַרלעט פיוועֶר און ער האָט מיך געהייסען ארויסוואַרפען די קישענס מיט׳ן קוואילט, עס זאָל דיעזע קינדער ניט שאַדען — האָט די טרויעריגע מוטער געזאָגט.

— אָט די דזשענטעלמענס, זיי ווייסען אודאי פון זייער געזונד, ביי מיר וואָלט איך שוין געדאַרפט דאָס גאַנצע בעט־געוואַנד ארויסוואַרפען, ווייל ביי מיר, ניט דאָ געדאַכט, זיינען שוין אוועק 5. מיט דעם זאָל שוין די ערד פערשלאָסען ווערען — האָט אַ דריטע געענטפערט. און נאָך ווייטערע פּלוי־דערייען זיינען די פרויען ארויסגעגאַנגען.

די אונגליקליכע מוטער האָט ווידער אויסגעבראָכען אין אַ געוויין, אָבער באַלד האָבען איהר די קינדער איבערגעשלאָגען.

— מאַמאַ ! איך וויל עפּעס עסען — האָט דאָס אינגערע געוויינט, און ביידע עלטערע האָבען אין קאָהר מיטגעוויינט.

— שטיל, מיינע עלענדע קינדערלעך, מאָרגען וועל איך אייך שוין קריגען עסען, מאָרגען געה איך וואַשען צום לענדלאָרד, היינט קינדערלעך, ליעגט זיך שלאָפען אַזוי.

— פאַר וואָס קויפסטו ניט ברויט ?

— איך האָב ניט קיין געלד מיין קינד.

— דער דזשענטעלמאַן האָט דאָך געלאָזען אַ סך געלד ?

— דאָס האָבען צוגענומען גוטע לייטע, פאַר דעם וואָס זיי האָבען צוגענומען לואי׳ן.

— וואוהין האָבען זיי לואי׳ן גענומען ? ווען זיי איהם דאָרט געבען קייק ? ווען די גוטע לייט קומען אונז אויך צונעהמען ? — אַזוי האָבען די עלטערע צוויי קינדער איהר בעשיט מיט פראַגען און דאָס האָט איהר געבראָכענעס מוטער־האַרץ נאָך מעהר געקרענקט און זי האָט זיך ווידער צואווינט.

זאָל איך מיך לייגען אויף לואיס׳ס געלעגער און צודעקען מיט זיין קוואילט ? — האָט דאָס עלטערע קינד געפרעגט, אויפגעבענדיג זיין קאַמפּף פאַר עסען.

— מיר אויך שלאָפען אויף לואי'ס פּליים — זיינען די אַנדערע קינדער וויינענדיג געקראָכען אין בעט.

די מוטער האָט זיך עראינערט אָן דעם דזשענטעלמאַן'ס רייד, אז די קישענס און קווילט זיינען אנשטעקענד, זי האָט זיי געוואָלט זאָגען, אז זיי זאָלען עס ניט טהאָן, זי האָט אויפגעהויבען איהרע אויגען צו גאָט:

— אַך, גאָטעניו, מיר זיינען ביי דיר אין די הענד, דו זעהסט מיין עלענד און מיין טרויער, האָב רחמנות אויף מיר, ערלעז מיך פון מיינע צרות, איך זאָל ווערען פריי — פיליכט וואָלט נאָך מיין לעבען אָנגעפאַנגען, פריי פון די אונגליקליכע קינדער, די קווילט איז אנשטעקענד — פיליכט וועט מיינע עלענדע קינדער ביי דיר בעסער זיין ווי ביי מיר אונגליקליכע.... אָה, ניין! בארעמהערציגער פאָטער, דו ווייסט דאָך בעסער, ווי פאַר מיר איז גוט, טהו ווי דו פערשטעהסט, וואָס פאַר מיר איז בעסער, נאָר העלף מיר, גאָטעניו.....

IV.

דער אידישער דיכטער.

פון דעם גבאי פון חברה קדישא האָב איך אויף'ן וועג צום בית עולם אריבערגעמופט צו א סאַלון־קיפּער, פאַר דעם זיבעטען שנאַפּס וואָס ער האָט געמאַכט.

ביים סאַלון־קיפּער אין פּאָקעט בין איך נאָר געלעגען איבער נאַכט, ווייל אויף דעם אנדערען טאָג גאַנץ פריה, ווי מיין סאַלון־קיפּער איז נאָר אריין אין סאַלון, זיינען זיינע ערשטע געסט געווען צוויי אידען.

אָבוואָהל אויף'ן ערשטען בליק וואָלט איך אויך קיין טעות ניט געהאַט, אַז זיי זיינען חלילה פראַנצויזען, ווייל זייער אַ ביסעל געקנייטשטע האַלטונג, זייערע אונרוהיגע בעוועגונגען מיט די אויגען, מאַכען מיט די הענד, בלאַסע געזיכטער, געבויגענע נעזער און ניט גאַנץ עלעגאַנט געפּוצטע בערדלעך האָבען זיי שוין פעררעטהען אַלס אידען, אָבער אויף די אַלע סמנים האָב איך נאָר ניט נעדאַרפט וואַרטען, ווייל באַלד ווי זיי זיינען אריינגעגאַנגען,

בעפאָר זיי האָבען נאָך דעם סאַלון־קיפּער געזאָגט „גוט מאָרגען" האָבען זיי שוין צווישען זיך גערעדט אויף פּליין אידיש:

— לאָזט מיך, איך וועל אייך פריהער פאָרשטעלען — האָט דער אײנ־גערער געזאָגט.

— ווייס איך וואָס — האָט דער עלטערער געענטפערט — א שענקער, א פּשוט'ער קאַבאַטשניק, דארף איך פאר איהם האָבען די צערעמאָניעס, מיך פאָרצושטעלען? — און האָט טאַקע זיך באַלד געווענדעט צום סאַלון־קיפּער, איהם איבערגעבענדיג א דיקליכע בראָשורע.

— מיסטער ברין, אייערער א פריינד האָט מיך געשיקט צו אייך, ער האָט מיר געזאָגט, אז איהר וועט זיכער נעהמען א בוך פון מיר, דאָס איז א זאמלונג פון מיינע בעסטע שירים.

— זעהר שעהן, אָבער מיט ווענען האָב איך די עהרע? — האָט דער סאַלון־קיפּער געפרעגט.

— וואָס, איהר קענט איהם ניט, הערר ברין? — האָט יעצט דער אינגערער, ווי עס שיינט זיין פיהרער, איהם געוואָלט ארויסהעלפען — דאָס איז דאָך דער גרעסטער פּאָעט פון דער יעצטיגער צייט, דאָס יודענטהום איז מיט איהם שטאָלץ, זיינע ליעדער ווערען איבעראל געזונגען מיט נאָטען....

— אָה, זאָ, זאָ, — האָט דער סאַלון־קיפּער געזאָגט איראָניש, שוין גוט, עס פרעהט מיך זעהר, אלזאָ וואָס נעהמען זי, און וואָס איז אייערס? — האָט ער געפרעגט דעם דיכטער מיט זיין פיהרער, און איידער דיעזע האָבען נאָך צייט געהאט צו ענטפערען האָט ער שוין געהאלטען א פלעשעל וויסקי און האָט זיי אָנגעגאָסען צו גלעזלעך און זיך אליין גענומען א גלעזעל סאָדא — אויף'ם וואָהל! — און ער האָט שוין געטרונקען, און זיי ווילענדיג אָדער ניט, האָבען אויך זייערע גלעזלעך אויסגעליידיגט און זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען, אויב עס שטעהט ניט אירגענד וואו א שטיקעל ברויט מיט הערינג צו פערבייסען, אָבער ליידער האָבען זיי עס אין דער פריהער מאָרגען שטונדע נאָך ניט ענטדעקט און האָבען פערביסען מיט די ליפּען.

— דאָ האָבען זי מיין בוך — האָט דער דיכטער געזאָגט, איהם דאָס בוך אָניעדערלעגענדיג אויף דער צווייטער זייט קאַנטאָר.

— איך דאַנקע שעהן — האָט דער סאַלון־קיפּער געזאָגט, עס מהוט מיר זעהר לייד וואָס איך קען שוין קוים לעזען אידיש און האָב טאַקע קיין צייט

איך ניט דאַפיר, אָבער מיין אידענע, זי מורמעלט נאָך א ביסעל, איך דאנקע.

דערווייילע זיינען אין סאלון אריינגעקומען מעהרערע מענשען, דער סאלון־קיפּער איז באלד געוואָרען ביזי, אונזער פּאָרל האָט זיך אָנגעפּאַנגען ארומדרעהען איבער'ן סאלון, פריהער ארום אלע ווענד בעטראַכטענדיג די בילדער און קאלענדארס פון די ברויערים, דאן האָבען זיי זיך גענומען לעזען די לייבעלס פון די פלעשלעך, דאן האָבען זיי אָנגעהויבען קוקען דורך דער ווינדאָו אויף'ן סטריט, זיך ווארעמען ביי דעם גליהענדען סטאָוו, און ווייטער דאָס זעלבע, אָבער דער סאלון־קיפּער זעהט זיי ניט מעהר, ער איז ביזי.

מיטלערווייילע איז אריינגעקומען דער קאָלעקטאָר פון דער ברויערי און האָט געגעבען א טריט פיר כל הנערים, דאָ האָט שוין דער סאלון־קיפּער זיך עראינערט אָן די צוויי געסט אויך.

— וואָס נעהמען זי ?

ביידע האָבען זיך אָנגעקוקט.

— איך וויים, לאָז זיין א ביער — האָט דער פיהרער געזאָגט, און דער סאלון־קיפּער האָט שוין געצאַפּט צוויי ביער.

— נעה טרינק איהם ביער אויף'ן ניכטערען הארצען — האָט דער דיכטער געזאָגט שטיל צום פיהרער, ער זאָל מיר שוין אָפּלאָזען, וואָלט איך ליעבערסט געגאנגען טרינקען א גלעזעל טהעע און עפּעס איבערבייסען, עס ציהט מיך ביז דר'ערד, איך האָב חולשת הלב, נעה מאַך עפּעס מיט די אמע־ריקאַניזירטע שכורים, — לחיים ! — האָט נעבעך דער דיכטער געערגערט גענומען דאָס גלאָז ביער צום מויל, מיט דעם אפּעטיט פון א בייבי צו קאַסטאָר אויל.

נאָך דעם גלאָז ביער האָט א צווייטער דזשענטעלמאַן געטריט און מיינע צוויי טרינקען נעבעך מיט ; דער סאלון־קיפּער אליין האָט געטרים און זיי ניבען נאָך איין זופּ פון זייערע גלעזער, א פיערטער האָט געהייסען געבען, און זיי לאָזט מען אלץ ניט ארויס פון קאָן, זיי וואָלטען נעבעך אנטלאָפען ווי פון פייער, אָבער זיי ווארטען דאָך אויף' האָנאָראר פאר'ן בוך, און ווילען גראָד שטעהן דעם בעל הבית אין די אויגען ער זאָל זיי זעהן, אָבער עס נעהמט קיין ענדע נים. צ

— אָט ווייסט איהר וואָס — האָט דער דיכטער געזאָגט צו זיין פיהרער — יקחהו אופל מיט'ן דאָלאר און לאָמיר געהן, עס פעהלט מיר טאַקע נים

מעהר, ווי זיך אָנ׳שכור׳ן אין אַ סאַלון און נאָך צו מיינע נערוועז, וואָס אַלקאָהאָל איז פאַר מיר גיפט.

— היילט זיך נאָך ניט — האָט איהם דער צווייטער איינגעווענדעט — איך וועל ניט וואַרטען אויף כבוד און וועל איהם זאָגען. — און איידער דער דיכטער האָט איהם נאָך צייט געהאַט צוריקצוהאַלטען, איז ער שוין אריין הינטערן קאָנטאָר און האָט דעם סאַלון־קיפּער עטוואָס איינגערוימט בסוד.

— גאָ אין די העלל דו דעם פול — האָט דער סאַלון־קיפּער אויסגע־רופען ווערענדיג רויט ווי צינטער — בעצאָהלען פיר אידישע ליעדער, זיי׳ פעהלען מיר, עס קאָסט מיך גענוג טשאַריטי, אָט האָב איך ערשט נעכטען אוועקגעגעבען אַ דאָלאַר פאַר 2 טיקעטס צום באָלל פון דעם 5טען וואָרד רעפּובליקאַן קלוב, קענסט זיי האָבען אז דו ווילסט, מר. פייטעל.

און ביי די ווערטער האָט ער פון צווישען די פּלעשלעך ארויסגענומען אַ פּאָאַר טיקעטס אָבגעבענדיג דעם פערשראָקענעם פיהרער.

— אָבער מר. ברין, זייט דאָך אַ מענש — האָט דער פיהרער איהם מיט פּאָרוואורף געזאָגט. — איהר זייט דאָך עפּעס אַ חשוב׳ער בעל הבית, אַ לענדלאָרד פון עטליכע פּראָפּערטיס, פּוירסט טראָסטיע אין דער אוהב ישראל שוהל, ווארום זאָלט איהר טאַקע ניט וועלען אייער נאָמען זאָל שטעהן אין די פּייפּערס, אז איהר האָט געקויפט די שירים פון דעם בעריהמטען דיכטער.

אַ שמייכעל האָט זיך בעוויעזען אויף דעם סאַלון־קיפּער׳ס געזיכט — אָבער רעמעמבער מר. פייטעל, איך קען אייך, אַז דו ביזט אַ דעם לייער, אויב אזוי קריגסטו אַ דאָלאַר דאָס מאָל, זאָלסטו מיר מעהר קיין שנאָרערס אהער ניט ברענגען, ווייל איך וועל דיך אויספּליקען די ציגען־בערדעל, נאַ דיר אַ דאָלאַר.

— איך דאַרף ניט אייער דאָלאַר, זייט אַ מענש, רופט צו דעם דיכטער און דערלאַנגט איהם דעם דאָלאַר, זאָגט אַז איהר צאָהלט איהם אַלס סוב־סקרייבער אויף זיינע שירים.

דער סאַלון־קיפּער האָט אריינגעשטעקט די האַנד אין פּאָקעט און האָט מיך אַ כאַפּ געטהאָן מיט זיינע נאַסע גראָבע פינגער און האָט אַ רוף געטהאָן דעם דיכטער, וועלכער איז געשטאַנען אומגעקעהרט צו אַ וואַנד לעזענדיג

די סיטיזען פּייפּערס פון דעם סאַלון־קיפּער, אום ניט צו צייגען אז ער וואַרט אויף עפּעס.

— סיי, מיסטער, דאָ האָט איהר אַ דאָלאַר, אָבער פערגעסט ניט מיין נאָמען זאָל זיין אין די פּייפּערס.

דער דיכטער האָט נעבעך מיט פערביסענע ליפּען מיך צוגענומען פון זיינע הענד, האָט מיך אריינגעשטופּט אין פּאַקעט און ביידע זיינען שנעל ארויסגעגאַנגען פון דעם סאַלון.

אין אַזעלכע הענד בין איך געווען צום ערשטען מאָל. דער דיכטער האָט מיך קיין רוה געגעבען אין זיין פּאַקעט. ער האָט מיך אין פּאַקעט געזי האַלטען מיט זיין שוויציגער האַנד, ער האָט מיך דאָרט געדרעהט און גע־גלעט און געקעהרט אויף אַלע זייטען. ער האָט מיך אָט צוגעטוליעט צו די קלענערע מטבעות וואָס זיינען דאָרט געלעגען, און האָט באַלד יענע צוריק אָבגערוקט און ווידער מיך אליין געקאַטשעט צווישען זיינע פינגער וועלכע האָבען געציטערט פון אויפרעגונג.

אָנפאַנגס האָב איך אליין ניט געוואוסט וואָס מיט מיין נייעם בעזיצער איז צו ציטערט ער, ווייל איך בין ביי איהם אַזאַ זעלטענער גאַסט, אָדער איז ער גאָר הלילה קראַנק, אָבער באַלד האָט ער מיך שטאַרק צוזאַמענגע־דריקט אין זיין קראַמפּפּהאַפטער האַנד און האָט מיך רוהיג געהאַלטען און איך האָב צייט געהאַט צו הערען וואָס ער רעדט מיט זיין קאַמעראַד, דעם פּיהרער.

— אָט דאָס איז אונזער שיקזאַל אין דעם אַמעריקאַ. וויפיעל בלוט עס ווערט עס פערגאָסען ביי אַזאַ גראָבען יונג צו וואַרטען אויף אַ דאָלאַר. ווי אונגליקליך זיינען אונזערע אידישע דיכטער און געלעהרטע אין אַ לאַנד וואָס מען ווייס נאָר ביזנעס און שווינדעל און קיין מענש אינטערע־סירט זיך מיט פּאָעזיע, מיט וויסען, מיט קונסט. איהר ווייכט, הערר פּיטעל, אַז איך האָב שוין קיין פּיס אויך ניט, דער רהעמאַטיזם ברעכט מיר יעדען ביין, קיין מאָגען ווייסט איהר דאָך, האָב איך שוין פון לאַנג ניט און האַלט מיך אויף מיט פּילען און מיט פּראַשקעס, קאָפּשמערצען האָב איך איצט אויך עפּטער ווי פריהער, איך ווייס, לאַנג לעבען וועל איך שוין ניט, און איהר וועט זעהן, אַזוי ווי איך וועל נאָר געבען דעם לעצטען קרעכץ, אַהאַ וועלען אונזערע היפּאָקריטיישע אידעלעך מאַכען אַ גוואַלד: דער גרעסטער אידישער

דיכטער איז געשטאָרבען, א פערעל, א ציערונג פאַר'ן יודענטהום איז דער נפטר געווען, א צווייטער זיין גלייכען איז ניט געבליבען, לאָמיר איהם מאכען הספדים אין די שוהלען, לאָמיר שרייבען אין די צייטונגען. דער וועט זאָגען דער נאַטוראַליגער משורר איז געווען מיין אינטימסטער פריינד; דער וועט ראטהען מען זאָל זיין לאָדזש א נאָמען געבען נאָך מיר; דאָ וועלען זיך די רעמינגאָלער מיט די בייסינגאָלער קריגען איבער די בכורה וועמענס לאנדס־מאַן איך בין געווען — אַלעס, אַלעס וועט מען פאַר מיר טהאָן נאָך'ן טויט. אָה איהר ניעדערינע ברואים! וואו זיינט איהר יעצט מיר צו העלפען אין מיין נויט, אין מיין קראַנקהייט? וואו איז יעצט דער עב הכפר צו מאכען א פאַנד מיינע שירים צו דרוקען? וואו זיינען די בני רחמנים צו גרינדען א שטיקעל לעבענס קוואַל פאַר מיינע אונגליקליכע פרוי און קינדערלעך? וואו זיינען די מספידים און די אינטימע גוטע פריינד מיר עטוואָס ארויסצוהעל־פען, איך זאָל ניט דאַרפען קראַנקערהייט אומפאַהרען מיט מיינע ליעדלעך שנאָרען? מיינסט איך האָב ניט געהערט וואָס דער כאַלון־קיפער האָט דיר געזאָגט? און דאָס זיינען אַלע אַמעריקאַנער אידען, נאָר ער, אַלס שכור, האָט עס געזאָגט אין אַנדערע רענקען עס, און דאָס צושטערט מיינע נערווען און מיין לעצט ביסעל קרעפטען. דו ווייסט, פריינד פייטעל, אז אין אזא מאָמענט ווינש איך, אז דאָס פינסטערע לעבען זאָל ווירקליך נעהמען וואָס שנעלער אַן ענד. פאַר מיר לעב איך ניט, פאַר מיין פאַמיליע קען איך גאָר נישט טהאָן, די וועלט דאַרף מיך ניט, ווען איך זאָל אָבער שטאַרבען, דאַן קריג איך רוהע. נאָך וועלכער איך שטרעב מיין גאַנצען לעבען, מיין פאַמיליע קריגט שטיצע. און די וועלט בעקומט א געלעגענהייט צו צייגען איהר פיינקייט.

יא פריינד, שטאַרבען, שטאַרבען, דאָס בלייבט יעצט איבער מיין שעהנסטער אידעאַל אין לעבען.

אָה, ציון! וויפיעל שעהנע ערהאבענע טרעהרען האָב איך איבער דיר פערגאָסען!

אָה, יודענטהום! ווי פלעגסטו איפפלאַקערען מיין פאַנטאַזיע!

אָה, פּאָעזיע! ווי פלעגסטו בעגייכטערען מיין גליהענדע זעעלע!

אָה, ליעבע, לעבען, פריינדשאַפט און איהר אַלע מיינע זיסע יוגענד־טרוימען! ווי שנעל זייט איהר פערשוואונדען, ווי עלענד איז אייער גלאַנץ אין מיין האַרצען אויסגעלאָשען. אַלעס איז יעצט דאָ אזוי פינסטער, אזוי

דונקעל. אַ שרעקליכע ענטטוישונג, אַ פערפלוכטע קליינליכע מענשהייט! ניין, עס איז ווירקליך ניט ווערטה צו לעבען, דער טויט, דער טויט...

— אָבער וואָס איז מיט אייך? — האָט דער פיהרער דערשראָקען אויסגערופען — איהר זיינט דאָך בלייך ווי די וואנד, און איהר ציטערט ווי אַ בלאַט. אַנפאַנגס האָב איך געמיינט, אז איהר מאכט עס אַ ניי גערדיכט, און האָב הנאה געהאט פון די פּאָעזיע, אָבער איצט ווערט די זאַך צו ערנסט, קומט אריין דאָ אין רעסטאָראַנט.

און אַן אָהנמעכטיגען האָט מען דעם אָרעמען דיכטער אריינגעפיהרט אין רעסטאָראַנט, פון דאָרט באַלד אין האָספּיטאָל, ערשט דאַן ווען די ערצטע האָבען איהם אויסגעקליידעט, האָט מען מיך פון זיין האנד ארויסגענומען. אָבער דיעזער קאַלטער שוויים, אין וועלכען איך האָב מיך דיעזע שטונדע געבאָדען, האָט מיך מיט פיעלע יאָהרען עלטער געמאַכט.

V.

פּייטעל זיין פיהרער.

ווען מען האָט מיך ארויסגענומען פון דיכטער'ס האנד, האָט ער מיט שוואכער שטימע געזאָגט, מען זאָל מיך איבערגעבען צו זיין פיהרער, מר. פּייטעל.

ביי אַ פיהרער פון אַ אידישען דיכטער בין איך, ווי עס ווייזט אויס, געוועזען נאָך אַ זעלטענערער גאַסט, ווי ביי דעם דיכטער זעלבסט, דען ער האָט מיר נאָך מעהרער געפּרעסט אין זיינע פינגער און ניט נאָר ער האָט געלעזען אפשר צעהן מאָל די ענגלישע עברי אויף ביידע זייטען מטבע זאָנדערן ער האָט אויך איבערגעצעהלט, וויפיעל קארבען איך האָב ארום מיין ראנד.

ענדליך האָט ער געזאָגט מיט פערגעניגען:

— פונקט דער 9טער דאָלאַר, היינט וועל איך צאָהלען פינקטליך „רענט“!

— חייה! — האָט ער געזאָגט פרעהליך אריינקומענדיג צו זיך אין

הויז, — היינט וועלען מיר צאָהלען רענט ווי די נגידים, פונקט דעם ערשטען, איך האָב א 9טען דאָלאַר. וואו האַלסטו די 8, נאַ לייג צו, און גע׳פּטר׳ט.

די פרוי האָט מיך טרויעריג צוגעטראָגען צו דער ביורא און האָט איבער־געצעהלט יענע 8 דאָלאַר און מיט א זיפץ מיך צוגעלעגט צו זיי.

— אַך, דאָס גאַנצע לעבען האָרעוועט מען דאָ אויף׳ן רענט, איך זאָל כאָטש קענען א פּאָאר דאָלאַר דערפון אויסגעבען אין הויז אריין, ביידע קינדערלעך געהען באָרוועס, אליין איז אויך ניטאָ א העמד אויף׳ן לייב, עס איז ניטאָ א גאַנצער ביינקעל און א מאַטראַץ וואָלט מען געדאַרפט שוין ווי אין לעבען, ער געהט נעבעך אין א זומערדיגען רעקעל און ווערט דורכגע־פראָהרען, איך האָב אויך ניט אין וואָס ארויסצוגעהן אין סטריט, דאַכט זיך מיט אזוי פיעל געלד וואָלט דאָס גאַנצע הויז אויפגעלעבט. אָבער אויף קיין זאַך פערגינט מען זיך ניט, אַלעס געהט אַריין אין דעם רענט. אמעריקאַ מעג שוין ווערען פערברענט.

די אָרעמע פרוי וואָלט איהר מאָנאָלאָג נאָך ווייטער געפיהרט, אָבער אין דעם מאָמענט האָט זיך געעפענט די טהיר און דער רענט איידזשענט איז אַריינגעקומען און שוין ארויסגענומען דעם רעסיט פון זיין בוזעם פּאָקעט.

— הערסטו חייה, אז מיר צאָהלען איהם שוין יאָ רענט דעם ערשטען, זאָל ער פיקסען דעם וואָטער קלאָזעט.

— גוד מאָרנינג סער!

— גוד מאָרנינג.

— ועסט צאָהלען רענט?

— יעס סער, באָט דו מוזט פיקסען דעם וואָטער־קלאָזעט.

— אָלל־רייט, פּיי דהי רענט, איי וויל פיקס איט.

— נו, אז איהר וועט פיקסען, וועל איך אייך באַלד געבען די רענט, איהר זאָגט מיר צו אַלע מאָנאַט און איהר פיקסט ניט.

— וויל יו פּיי דהי רענט?

— וועט איהר פיקסען דעם וואָטער קלאָזעט?

— גוד ביי, גאָד דעם שיני — האָט דער איידזשענט געזאָגט און איז מיט כעס ארוים פון הויז.

שפּעטער מיט א האַלבער שטונדע האָט מען געקלאַפּט אין דער טהיר.

— קאָם אין.

און אַ קאָנסטייבעל איז אריינגעקומען אין הויז.

מר. פייטעל האָט זיך דערפרעהט, ער האָט געמיינט עס איז אַ פּלאָמ־בער און פיהרט איהם גלייך אין וואָטער קלאָזעט.

— אַר יו קרייזי? — האָט איהם דער קאָנסטייבעל פערוואונדערט אָנגעשפּראָכען — דו ווילסט צאָהלען רענט?

— אַז איהר וועט מיר פיקסען דעם וואָטער קלאָזעט — דער קאָנסטיי־בעל האָט איהם מעהר ניט געענטפערט נאָר ער האָט פערשריבען דעם אויוועז, דעם טלית ותפילין, די ביורא מיט עטליכע טשערס און אַלע איבעריגע מטלטלין אין הויז, האָט דערלאַנגט אַ פּאַפּיער צו מר. פייטעל און איז אַרויס פון הויז.

פייטעל איז געוועז אַ ביסעל שטומפּף אויף ענגלישע עברי און האָט דאָס פּאַפּיער געגעבען זיין עלטער מיידעל איבערצולעזען און זי האָט נאָך אַלע ספּעלעכץ ערקלעהרט, אַז דאָס האָט מען געלייגט אַ לעווי אויף זייערע בעבי־כעס און יעצט האָט ער שוין צו צאָהלען ניט 9 דאָלאַר נאָר 11 דאָלאַר מיט 75 סענט, אַז ניט פערקויפט מען אַלע זאַכען.

— וואָס, 11 דאָלאַר נאָך מיט 75 סענט וועל איך איהם צאָהלען? אַ מכה אין די ביינער, לאָמיך נאָך לויפען צו איהם אין אָפיס, ער וועט שוין כאַפּען ביי מיר אַ שווארצען סוף — און ער איז באַלד געוועזן ביים איידזשענט אין אָפּיס.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ פּייפּער מר. איידזשענט?

— דאָס איז אַ לעווי פאַר'ן רענט.

— רענט? נו, און פיקסען דעם וואָטער קלאָזעט?

— דאָס מאָנט ביים לענדלאָרד.

— וואו וואָהנט דער לענדלאָרד?

— אין סאַן פראַנציסקאָ.

— פאָלג מיר אַ גאַנג! נאָר וואָס טויג מיר דער לענדלאָרד, איך האָב ביי איך גערענט די וואָהנונג, איהר נעהמט דעם רענט, און איהר דאַרפט מיר פיקסען, ווייל עס איז שוין צובראָכען פון עטליכע מאָנאַט און עס איז אַ רעגעלע פּעסט איבער'ן גאַנצען הויז.

— איי העוו נאָ טיים, דאָן באָדער מי.

— סטייטש מר. כווינטאָן, איהר אַלס דייטשער יהודי שימפּפט דאָך

אויף אונז רוסישע אידען אז מיר וואָהנען שמוציג און אייער ווייב בעלאַנגט צו די וואומען העלטה פּראָטעקטיוו אסאָסיאיישאָן, וואָלט איהר דאָך געדאַרפט געוויס פיקסען דאָס וואָס קען ברייננגען קראַנקהייטען פאַר אָרעמע פאַמיליען אין אייערע הייזער.

— עס טויג דיר ניט, מוף אַרויס.

— אָלל־רייט, וועל איך נאָך היינט אַרויסמופען — אָבער איך וועל אייך אָנצייגען אין די באָרד אָוו העלטה, וועט אייך דאָס פיקסען קאָסטען טהייערער — און מיט שטאָלץ איז פייטעל אַרויסגעלאָפען פון דעם אָפּיס און נאָך אַהיים געהענדיג האָט ער דערזעהן אַ טו לעט פון אַנדערע 2 רומקעס און בעצאָהלט נאָר 8 דאָלאַר פאַר אַ מאָנאַט רענט און מיט דעם 9טען דאָלאַר האָט ער שוין געכאַפּט אַן עקספּרעס און מיט אַ שמחה איז ער צוגעפאָהרען צום הויז, אריינ־געשפּרונגען און אויסגערופען :

— חייה, פּאַק די זאַכען, איך האָב שוין אַ וואָהנונג און מיר מופען.

צו פיעל אַרבייט האָט פייטעל מיט זיין מופען ניט געהאַט. ער, דאָס ווייב, די קינדער מיט׳ן עקספּרעס מאַן האָבען די בעבעכעס שנעל צוזאַמענגעפּאַקט און אין אַ שטונדע איז אַלעס געווען אויף׳ן עקספּרעס.

קוים האָט אָבער דער עקספּרעס מאַן נאָר געריהרט מיט די פערד פון׳ם הויז, אהאַ, דער קאָנסטייבעל איז ערשיענען ווי פון אונטער דער ערד

— סטאַפּ, נעהם אַרונטער די זאַכען — האָט ער בעפוילען, און דער עקספּרעס־מאַן, וועלכער איז גראָד ניט קיין גרינער, האָט שוין געוואָלט נעה־מען די זאַכען צוריק.

— ווייס איך וואָס ? — האָט פייטעל אויסגערופען — הער איהם ווי די קאַץ. איך צאָהל דיר.

— זייט ניט קיין גרינער ! דער קאָנסטייבעל נעהמט באַלד אַ פּאָליס־מאַן און אַרעטירט מיך, דאַן כאַפּ איך נאָך אַרעסט מיט פּאַין.

—סעי, מיסטער קאָנסטייבעל, פאַר וואָס לאָזטו מיך ניט מופען ?

—— בעצאָהל רענט.

— איך בין געווען ביים איידזשענט און ער האָט מיר געהייסען מופען.

— אָ, יעס, מופען מעגסטו, אבער בעצאָהל אַ מאָנאַט רענט.

— פאַר וואָס ? איך וועל דאָך דעם מאָנאַט דאָ ניט וואוינען.

— עס איז שוין אבער איין טאָג אין מאָנאַט.

— זאָל איך פאר איין טאָג בעצאָהלען ניין דאָלאר?

— נאָ, ניט ניין, נור 11 דאָלאר מיט 75 סענט.

— וואָס, איהר ווילט מיך בעראבעווען! לאָמיך נור לויפען צום איידזשענט, ער איז דאָך עפּעס פּאָרט א איד.

און ער איז אוועק צום איידזשענט.

— סעי, מיסטער סווינטאָן! איהר האָט מיר געהייסען מופען און דער קאָנסטייבעל לאָזט מיך ניט.

— מן הסתם האָסטו איהם קיין רענט ניט געצאָהלט.

— וואָס דען, פאר איין טאָג איהם צאָהלען רענט?

— מעגסט וואוינען א גאנצען מאָנאט.

— איך האָב דאָך אָבער דאָס געלד שוין אוועקגעגעבען פאר דער נייער וואוינונג.

— געה אין די נייע וואוינונג.

— ער גיט דאָך מיר ניט די זאכען?

— דו צאָהלסט דאָך איהם ניט קיין רענט.

—איך וועל דאָך מעהר ניט וואוינען.

— וואוין יא.

— איך האָב דאָך שוין דאָרט בעצאָהלט רענט.

— מוף דאָרט.

— ער גיט דאָך מיר די זאכען ניט.

— נעה קלאָג איהם צו די באָארד אָוו העלטה!

די לעצטע ווערטער האָט דער איידזשענט געזאָגט מיט א טייפּלישען געלעכטער, און האָט דעם אָרימען פייטעל כמעט ווי ארויסגעשטופּט פון אָפיס און פערשלאָסען די טהיר.

פייטעל איז געלאָפען פול כעס צוריק אהיים אויסלאָזען דעם כעס צום קאָנכטייבעל. אבער ווי איבערראשט איז ער געוואָרען ווען ער האָט דער־זעהען, ניט דעם קאָנסטייבעל, ניט דעם עקספּרעס מיט די זאכען, נור זיין פרוי זיצען אויף'ן שטיינערנעם טרעפּעל פאר'ן הויז און וויינען מיט ביטערע טרעהרען און אלע קינדערליך ארום איה, ציטערנדיג פון קעלט.

— וואו זיינען די זאכען?

— מע האָט זיי אונעקגעפיהרט אין סטאַראדזש — האָט איהם אַ נייער באַר ערקלעהרט.

— וואָס הייסט?

— דאָס הייסט, אז אויב איהר וועט ניט בעצאָהלען ביז פרייטאג דעם רענט, פערקויפט מען די זאכען מיט'ן שעריף.

— וואָס הייסט, איז גאָר דאָ אין אמעריקא לית דין ולית דיין?

— אדרבא, אָט זעהט איהר דאָך דעם דין און טאַקע באַלד דעם דיין.

— וויס איך וואָס, סתם ראָזבוי, לאָם איך נאָר אַ לויף טהון צו מיין בעקאַנטען לאָיער.

— שאַדע אייער לויפען, אזוי איז אין פּענסילוויינע סטייט, אז מען צאָהלט קיין רענט ניט פערקויפט מען די זאכען, און אז איין טאָג אין מאָנאט, איז שוין אזוי גוט ווי דער גאנצער מאָנאט און קיין לאָיער קען אייך העלפען. אזוי האָט דער אמעריקאניזירטער נייבאָר איהם מיט בעשטימטהייט ערקלערט און פּייטעל איז געבעך געבליבען אין שרעקליכע פערצווייפלונג.

— רבונו של עולם, סטייטש וואָס קען איך יעצט טהאָן, איך האָב דאָך קיין געלד ניט צו בעצאָהלען?

— פערזעצט אַ משכון.

— הערסט, איך האָב דאָך ניט קיין זאכען.

— לייהט ערגעץ דאָס געלד.

— וואָס רעדט איהר עפּעס! אַ קלייניגקייט 12 דאָלאַר, ווער וועט דאָס מיר לייהען אזאַ סומע?

— לייהט ביי איינעם 5, ביים אנדערען דריי....

— וויים איך וואָס איהר רעדט, עס פעהלט מיר אָפּט אויף ברויט און איך קריג ניט קיין דאָלאַר צו לייהען אפילו ביי מיינע לאַנדסלייטע.

— איז טאַקע זעהר טרויעריג!

— זאָגט־זשע מיר, פריינד, וואָס גיט מען זיך אַן עצה, איך קען דאָך פּשוט אויסגעהן מיט די קינדער אין סטריט?

דיזער געבראָכענער טאָן און פערצווייפעלטע לאַגע פון פּייטעל האָט דעם נייבאָר אַ קלעם געטהאָן ביים הארצען און ער האָט באַלד אויסגערופען מיט טריאומפף:

— וואַרט נאָר א ביסעל, לאָמיך נאָר אַריינגעהן צו חייקעל דעם שוחט, מיר וועלען זיך ביידע נאָר א לאַז טהאָן איבער א פּאָר סטריטען וועט שוין ווערען דער רעגט, און מיט די ווערטער איז דער נייבאָר אוועק.

— נו, וואָס וועסטו זיצען אויפ׳ן שטיין? — האָט פּיימעל זיך גע־ווענדעט צו זיין פרוי. — עס קלעמט מיר דאָס האַרץ, טאָמער וואָלסטו אריינ־געאַנגען אין גראָסערי עפּעס קויפען צו איבערכאַפּען דעם הונגער?

— וואו וועסטו עסען, אויפ׳ן גאַס?

— בהמה! קיין זאכען האָבען מיר ניט, אָבער א וואָהנונג, א דירה מלוכה, דער קייזער מעג דאָרט וואוינען. און מיט שטאָלץ האָט ער איהר גע־וויזען דעם שליסעל פון דער נייער וואוינונג — געה נאָר אריין אין גראָסערי.

— דו פערגעסט, אז איך בין שולדיג דעם חזן אין גראָסערי אפשר 65 פענים.

— הער נאָר אַן אונגליק, דו פערגעסט, אז מיר איז נאָך געבליבען א דאָלאַר פון דעם רענט.

און מיט א געוויסע גאַלגען פריידע האָט ער מיך ארויסגעכאַפּט פון זיין וועסט פּאַקעט און איבערגעגעבען צו זיין חיה.

VI.

דער חזן.

ווי די לעזער געדענקען נאָך געוויס, בין איך פון דעם פיהרער׳ס ווייב׳ס האַנד איבערגעוואַנדערט צום גראָסערימאַן דעם חזן. און אזוי ווי דער חזן האָט א זעהר שפּיציגען בייקעלכעל, וועלכער ווערט זעהר אָפּט קאַליע, פּלעגט ער עס שאַרפען מיט רויע אייער.

אָבער דאָ אין אמעריקא זיינען די אייער אליין אויך קאַליע און מען גע־פינט זעהר אָפּט גאַנצע הינדעלעך אינוועניג. מילא אויף קאָכען און באַקען, זיינען געקאָכטע און געבאַקטע הינדעלעך ניט ערגער ווי געקאָכטע און גע־באַקטע אייער, אָבער צו שלינגען לויזע אייער מיט הינדעלאך צוזאַמען, און טאָמער איז דאָס חלילה נאָך א האָהן און הויבט אָן קרעהען ביים חזן אין

האָלז, קען ער אין גאַנצען חלילה בלייבען אָהן פרנסה און דארום פלעגט אונ־
זער חזן קויפען זיינע אייער דירעקט ביים פאַרמער, און אזוי ווי דער חזן
איז אַ גרינער, דאָס הייסט אייגענטליך איז ער גרויט ווי אַ צוויק, נור ער איז
גרין אין לאַנד, דאָס הייסט אייגענטליך איז ער אפילו ניט נעכטען פון דער
שיף, ער איז שוין בעריהמט און בעליעבט און געשעצט אַ יאָהר 12 אין אַלע
גרויסע און קליינע אידישע שטעדט פון גאַנץ אמעריקא, נאָר ווייל ער קען
נאָך קיין ענגליש ניט רעדען, הייסט ער נאָך אַ גרינער און מוז קויפען זיינע
לויזע אייער פון אַ אידישען פאַרמער, ער זאָל ווייניגסטענס אָפּדינגען אַ פּעני
פון אַ דאָזען.

מילא אז אַ חזן קען קיין ענגליש ניט, איז נאָך ניט אזא גרויסע מעלה,
ווייל עס טרעפט פשוט'ע מענשען וואָס קענען קיין ענגליש ניט, אָבער אונזער
חזן קען קיין עברי אויך ניט און דאָס איז שוין אַ מתנה פון גאָט, ווארום
שטעלט זיך פּאָר אַ חזן וואָס זאָל קענען עברי און פערשטעהן פירוש המלות,
ווי וואָלט ער געקענט זאָגען: „כתפילת זקן ורגיל ופרקו נאה.... ? און ווי
וואָלט ער זיך געקענט צו־וויינען ביי פרים הנשרפים ? און ווי וואָלט ער גע־
קענט זינגען אַ קאָזאַטשקע ביי די עשרה הרוגי מלכות ?

און איבערהויפּט אַ חזן וואָס קען עברי, זאָגט מען באַלד אויף איהם, אז
ער קען ניט זינגען, „ווייל אַלעס אין איינעם איז ניטאָ ביי קיינעם" און ווייל
אונזער חזן קען קיין ווארט עברי ניט, איז ער טאַקע דערפאַר אליין דער
גרעסטער מנגן אין דער וועלט.

און אז ער קען קיין עברי ניט, דאַרף איך פאַר איהם ניט שווערען.
עפענט אויף זיין בוך פון די נאָטען, וועט איהר זיך באַלד איבערצייגען פון
די טיטלען אויף יעדער קאָמפּאָזיציאָן: „מעוואָרחין האכיידעש", אנדערע
שרייבען „מברכין החודש", „מישע בייראאח", אנדערע שרייבען „מי שברך",
„יאַנקי פורקאָטאַן", אנדערע שרייבען „יום כפור קטן". אָבער וואָס קימערט
אונזער קאָמפּאָזיטאָר, וואָס אנדערע שרייבען, אבי ער שרייבט עס און ער
אַליין לייענט עס איבער און ווייסט באַלד, וואָס די נאָטען מיינען, ווייל אין
גרונד גענומען פערשטעהט ער די נאָטען אויך ניט, נאָר אזוי ווי ער האָט
תמיד אַ קאָהר פון 16 פּערזאָן, דאָס מיינט 7 אינגלעך, ווי איז ניטאָ איינער
וואָס קען לעזען די נאָטען, דען נאָך אַלעמען זיינען דאָך די נאָטען נאָר גע־
מאַכט פאַר'ן קאָהר, ווייל דער חזן אליין דאַרף דאָך נור אריינפּאַלען אין דער

מיט מיט שטיינגער, נו, וואָס מאכט דאָס אויס, ווי ער פּאַלט אריין, צו ווי אַ יון אין סוכה, צוי ווי אַ פליעג אין אַ טעלער זופּ, אבי דער איינפאַל איז חזנ׳יש.

ווארום אונזער חזן קען קיין נאָטען ניט, איז אויך אַ היסטאָרישע בע־דייטונג, ווייל אזוי ווי ער איז אין דער יוגענד געווען אַ שוסטער און צו יע־נער צייט פלעגט אַ חזן דאַווגען מיט פּלעקער און אַ שוסטער נייהען מיט נאָטען, און איצט דאַווענט אַ חזן מיט נאָטען און אַ שוסטער נעהט מיט פּלע־קער, וויל ער ניט, אַז אימיצער זאָל זיך דערמאָהנען אָן זיינע יונגע יאָהרען, קען ער ניט קיין נאָטען און דאַווענט גראָד מיט פּלעקער.

ווי געזאָגט, האָט אונזער חזן אַ שפּיציגען בייקעלעכעל, זעהר אַ שפּי־ציגען, נאָר האָט ניט קיין טעות, איך מיין ניט אַ שפּיציג קעפּעל", אומגע־קעהרט, ער האָט גראָד אַ זעהר גראָבען קאָפּ, דאָס דערקענט מען אין די 8 שפּיציגע יארמולקע און אַ ביסעל אין די אויסדריקסלאָזע אויגען. איך מיין טאַקע אַ „שפּיציג קעלעכעל", און דאָס וואָס האָט איהם אזוי בעריהמט גע־מאכט אויף דער וועלט, דען האָט׳ש ער איז שוין אַ מטופּל מיט 5 פּיפּקעלעך, זאָלען לעבען, איז נאָך זיין שטימע ביז איצט ווי פון אַ בן פּקוע׳לע, אָדער אַ קליינע בת היענה׳לע און דערצו האָט ער נאָך אַ טרעלער, דאָס הייסט אין אמעריקא אַ קאָלוואראטור און אין דער ליטא „ער ציקעלט זיך", איז דאָס אַ טרעלער פון זיין ליעבען נאָמען, ער געהט ארויף און אראָב מיט׳ן טרעלער פון קעלער ביז אין שפּיץ דאַך.

אַלזאָ, זיין שטימע איז שפּיציג און זיין טרעלער איז קיילעכדיג. יעצט שטעלט זיך פאָר אַ קיילכיגע זאך מיט שפּיצען, ווי למשל אַ ראָד, פון וועל־כע דער אבאָד איז אראָב און עס בלייבט דאָס קיילכיגע קלעצעל מיט די שפּיצען און דאָס דרעהט זיך איבער דעם עולם׳ס אויערען....

פּונקט אזוי, למשל: אָט טרעלערט ער שטיל, שטיל און פּלוצים פּאַלט ער אריין און כאַפּט זיך ארויף מיט׳ן שפּיץ קוויטש, דאָן איז הימעל עפענען זיך, די האָר שטעלען זיך קאַפּויר, עס געהט איבער אַ סקרוך איבער׳ן לייב, אָדער ווי דייטשען לויבען איהם (ער עקעלט) זיי מיינען געוויס די עקלעך פון זיין טרעלער. און זיי בעהויפּטען, אַז זיין זינגען רייסט די אויערען. אָבער ווער הערט די דייטשען, זיי מוזען דאָך לאבען פון אונזערע חזנים, ווייל זיי

האַלטען ניט פון אידישקייט, אָבער די אמת'ע אידען, די אמת'ע שניידער און שוסטער פון צו הויז, וועלכע זיינען די אמת'ע מבינים אויף זינגען, זאָגען, אז ער איז א צאַצקע און זיי וואָלטען א יום כפּור איהם צו הערען אוועקגע־שטעלט דעם בעסטען געבראָטענס.

נאָר מיינט ניט, אז אונזער חזן צייכענט זיך אויס מיט זינגען אליין, ער צייכענט זיך אויס מיט אַלע מעלות וואָס א היימישער און אמעריקאנער חזן דאַרף זיך אויסצייכענען, אָט הערט: ערשטענס הייסט ער רעווערענד, צווייטענס, איז ער א סמאַרטער קערעל, אָדער ווי עס הייסט אין דער ליטא א גרויסער חצוף, דריטענס אזי ער א ביזנעס־מאַן, דאָס הייסט, ער רייסט פון טויטע און לעבעדיגע. איך האָב איהם אונלענגסט געזעהען אטענדען א ברית־מילה, איז ער ביי די מי שברך'ס וואָס ער האָט געקענט דעם קוואָדער דער־גרייכען מיט דער האַנד איבער 5 קעפּ, נאָך געזעסען אויף איין אָרט, קוים איז ער געקומען מיט די „מישע בייראַחס" צו די וואָס זיצען שוין צו ווייט פון איהם, איז ער געקראָכען איבער די טשערס הינטער די געזעסען פון די שוין אָפּגעמישעבייראַכטע, אזוי אַרום און אַרום ביז ער איז צוריקגעקומען אויף זיין פּלאַץ אויבען אָן. דערצו איז ער נאָך אַזאַ דורכגעטריבענער ממזר־קאָפּ, אז קוים איז ער געקומען מיט'ן מישעבייראַח צו א בכבוד'יגען בעל־הבית, ווי ער האָט געפּיהלט, אז דאָרט שמעקט מיט 2 קוואָדערס, האָט שוין די קאַזאַצקע פאר'ן ונאמר אמן געהאַט גאָר אַן אַנדער פּנים, עס איז איז שוין געוועזען מיט א פינף טרעלערס מעהר, נו, די שונאים מעגען זאָגען אז ער איז א שנאָרער, ער וויל אָבער קיין געלד ניט נעהמען אומזיסט, מעהר א קוואָ־דער, מעהר זיך געציקעלט.

דערצו איז ער זעהר א שפּאַרזאַמער מענש, אָדער ווי זיין שוויגער זאָגט, סקופּי ניע גלופּי, פאר א ניקעל וואָלט ער זיך געלאָזט א פּאָר ציין אַרויסנעהמען, אָדער 7 מאָל אין פּנים שפּייען. ווען ער געהט ערב יום כפּור קויפען א כפּרה, אָדער ערב פּסח דרוקען טיקעטס, דאַן פּיהלען די גוים און די פּרינטערס דעם טעם פון גסיסה. איבער פינף סענט קען ער אויסגעהן די גאַנצע שטעדטעל און זיך אויסרעדען די גאַל, נאָר איין זאַץ פערגעסט ער צו זאָגען, נעמליך, ווי גוטע אידען זאָגען — א קאַרגער מענש איז א קאַרגער איד.

אַלזאָ, ווי איהר זעהט, איז אונזער חזן א מושלם בכל המעלות: נאָטען קען ער ניט, עברי קען ער ניט, קיין שטימע האָט ער ניט (נאָר א בייקעלע־

כעל), קיין אויער האָט ער ניט, מוזיקאַליש איז ער ניט, קיין איד איז ער ניט, קיין מענש אודאי ניט, און דערצו איז ער נאָך דער בעליעבטעסטער, בע־ריהמטעסטער קאָמפּאָזיטאָר און מוזיקער, און דערפאר שלאָגען זיך טאקע פיעלע קהלות איבער איהם, דאָס הייסט, די אנשטענדיגערע בעלי בתים שרייען, אז זיי ווילען ניט א שליח ציבור א גראָבען יונג, אָבער די אמת'ע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין ביער און פערשטעהען זיין נגינה, זיינען פאר איהם שטאָהל און אייזען.

איך האָב געהערט ווי איינער פון זיינע אנהענגער האָט איהם געזאָגט בתמימות: — וואָס טויג מיר פּיצע, וואָס טויג מיר זולצער מיט זייערע קאָ־רענע געזעננגע, עס נעהמט מיך ניט, און ווען איהר גיט א זינג א וואָלעבעל, א קאזאטשקע, אָדער סתם א ביסעל אידישען שטייגער און קאטשעט זיך ארויף און אראָפּ, פיהל איך אז עס זינגט זיך! וואָס טויג מיר צוקער־לע־קעך, קאָמפּאָט, דאָס איז נאשעריי, א באָרשטש, א פעטען זויערען קרויט מיט א גוטען שנאפּס פון פאָרענט און פון הינטען, דאָס הייסט געגעסען, וואָס זאָגט איהר, חזן, ניט אזוי?

אפילו גאָט אליין מוז אויך אזא חזן ליעב האָבען, אלס שליח פון זיין ליעבען פאָלק, עס איז עפּעס מיט הארץ און מיט לעבער....

ליגענדיג ביי דעם חזן אין לעדערנעם בייטעל, האָב איך געמיינט, אז דאָ וועל איך מיך אָפּרוהען א לענגערע צייט, ווייל איך האָב בעמערקט, ווי ער קוועטשט די דאָלארס ביז ער קוועטשט צוזאמען א פופציגער און גיט עס אוועק אויף פּראָצענט. ליידער האָב איך מיר געטוישט. טאַקע אויף דעם זעלבען ברית וואָס איך האָב געשילדערט, האָט ער פריהער געמאכט א שעה־נעם מי שברך דעם צייטונגס־רעפּאָרטער, וועלכער איז געוועזען ספּעציעל גע־לאַדען, און האָט מיט א פּאָר טרעלערס מעהר אויסגעטרעלערט ביי איהם א קוואָדער און דאן איהם בעטענדיג ער זאָל נור האָבען שכל אריינגעבען א גוטען רעפּאָרט אין דער צייטונג, האָט ער מיך ארויסגעשלעפּט פון פּאקעט און איבערגעגעבען צום רעפּאָרטער, זיך פרעהענדיג, אז דאָס קאָסט איהם בלויז 75 סענט, ווייל א קוואָדער האָט ער ביי איהם צוגענומען פאר'ן מי שברך. און עס איז ווירקליך געווען מיט וואָס זיך צו פרעהען, דען אויף מאָרגען איז געשטאנען אין דעם פיעל געבלאָפטען געליעבטען בלאט:

„איך, דער שרייבער פון דיזע ציילען, האב בייגעוואוינט דעם ווירדיגען ברית־מילה ביי חיים חייקעל חייקעלאָוויטש וואו די גרעסטע פני העיר זיינ־דען אבוועזענד געווען און דער בעריהמטער קאמפאזיטאר און בעליעבטער מוזיקאלישער חזן ומנגן רעוו. טודרוס האט געצייגט אז ניט אומזיסט האט ער פערדיענט זיין נאמען. פייטעל בהר״ב ר׳ ביינוש, חתן הרב דפאטריקא מא. יליד שניפעשאק, המכונה קיש־קיש, 222 רחוב קיסטאן פה פילאדעלפיא פא, עיר ואם בישראל.“

VII.

דער אידישער רעפארטער.

ווי די לעזער געדענקען, בין איך איבערגעגאנגען פון דעם חזן צו דעם אידישען רעפארטער. ר׳ פייטעל איז ניט געווען א אידישער רעפארטער, דאס הייסט ניט א איד א רעפארטער פאר גוי׳עשע צייטונגען, נאר פשוט א אידישער איד, וואס רעפארטעט אין אידישע צייטונגען פון אידישע ענינים.

איך בעטאן צופליים, אז ער איז ניט געווען קיין גוי׳עשער רעפארטער, ווייל א רעפארטער ביי די אומות העולם קריעגט בעצאהלט ענטוועדער פער ליין, פער קאלום, אדער ער איז ענגיידזשד מיט וועכענטליכער סאלאריע. א אידישער רעפארטער אבער איז ניט ענגיידזשד און קריעגט ניט בעצאהלט פאר זיינע רעפארטען, אדרבא, ער מוז נאך אפט בעצאהלען פאר זיינע רעפארטען, אז מען זאל זיי צונעהמען און דאן ערשט האט ער א שאו, אז מען זאל דרוקען א קליינעם טהייל פון זיינע רעפארטען און גראד די מינדער וויכטיגע. און דאס וואס ער האט געהאט נויטיג צו זעהען געדרוקט, דאס האט די ווערטהע רעדאקציאן אריינגעווארפען אין פאפיער־קארב.

מאנכער לעזער וועט דא פרעגען, צו וואס טויג עס דעם רעפארטער אהן געלד צו ארבייטען? אבער די זאך איז די, אז ער ארבייט טאקע ניט אומ־זיסט, נאר אז רעדאקציאן בעצאהלט איהם ניט, קריגט ער בעצאהלט פון די יעניגע קרבנות, וועלכע ווערען אריינגעהאצקעט אין זיינע רעפארטען, און צוואר: פאזיטיף, נעגאטיף און רעוואלוציאנער.

דאָס זאָגט די וועלט. ווער עס איז אָבער געווען אזא בוזים־פריינד, ווי איך בין געווען ביי פייטלען ווייס, אז אזוי פיעל הכנסה האָט פייטעל ניט, ווארום ניט יעדען טאָג טרעפען זיך ניסים און ער מיט זיין פרוי און קינדער מוזען עסען ניט נאָר יעדען טאָג, נאָר זעהר אָפט צוויי מאָל א טאָג און זומער טאקע דריי מאָל א טאָג, און דאָס קומט איהם נעבעך אָן זעהר שווער. מילא רענט, פטור, איז דאָ צאָהלט מען, אז ניט מופט מען איבער ביי נאכט, פאר־טאָג און אפילו אין מיטען טאָג. וואָס האָט דען פייט... מורא, ווי טהייער זיינע פאָרניטשור זאָלען ניט זיין, קען עס נאָך אלץ ניט דעקען א גאַנצען מאָנאט רענט און דערפאר וועט איהר טאקע זעהן א 12 מאָל אין יאָהר זיין אדרעסע גענעדערט.

— וואָס זאָל ער נעבעך טהאָן? — זאָגט אָפט זיין אייגען ווייב — אז ער איז פאָרט ניט פאר אמעריקא! דאָ איז א מדינה נאָר שווינדעל און גנבה און גזלה גילט און נאָר פאר גראָבע יונגען איז דאָ א לעבען. אָבער מיין אל־טער קען דאָס ניט, וואָס זאָל ער נעבעך טהאָן? געהן ארבייטען אין שאפּ מיט אָפּערייטאָרס און פינישערס? פּאַסט עס פאר ר' איצע דעם דיין'ס זוהן און פאר מיין פאמיליע, און דערצו איז ער נאָך קיין געזונטער אויך ניט. זאָל ער ארויסגעהן פּעדלען? מוז ער דאָך האָבען א ביסעל וואארע און ווער וועט עס איהם געטרויען, אז שוין פון עטליכע יאָהר, אז וואו מען כאפּט א גמילות חסד, גיט מען ניט אָב, און צו ביזנעס, איז ער ניט דער מענש פון שווינדלען און זאָגען ליגען. ער שרייבט אפילו א מאָל א ליגען, נו, וואָס טהוט מען ניט צוליעב פרנסה? (אגב איז ער מקיים א מצוות עשה, מדבר שקר תרחק, ווייל ער שיקט אוועק דעם ליגען וויט, ווייט, אזש קיין ניו יאָרק), און פון די טשאריטיס, ווי זאָגט מען דאָס, א לעבעדיגען זאק קען מען ניט אָנשטאָפּען, נו, וואָס־זשע מיינט איהר? דערפאר מוטשעט מען זיך טאקע מיט'ן טוידט איידער מען דערלעבט זעהען דאָס שטיקעל ברויט, מן הסתם וויל גאָט אזוי.

ווי איהר זעהט, איז אונזער פייטעל רעפּאָרטער ניט אויף ראָזען גע־בעטעט, ער לעקט ניט קיין האָניג אין אמעריקא און איהר קענט איהם א מאָל בעגעגנען א צוויי טעג נאָך דינער און לויט נאָך זיין ווייב'ס עדות קענט איהר זי טרעפען מיט די קינדערלאך א דריי נעכט פאר סאפּער. דאָך גיט גאָט די קעלט נאָך די קליידער נאָך און פייטער רעפּאָרטער איז א פרעהליכער יונגער מאן, איהר בעגעגנט איהר אימער פרעהליך און רעווערענד מעסינ

געקליידעט און זעהר אָפּט מיט א סיגאר אין מויל. זעלבסטפערשטענדליך, זייט איהם ניט חושד, אז ער האָט חלילה געקויפט א סיגאר, ווערענד פאר 5 סענט קען ער האָבען א ברייטעל אויף א גאַנצען טאָג. א סיגאַר, דאָס איז געווים א פּרעזענט פון א נעגאַטיווען קאָסטאָמער און אָפּט אויך פון א פּאָזיטיפען.

איהר בעגעגענט איהם זעהר אָפּט און איבעראל, טאָמער דארפט איהר צו איהם, האָט איהר ניט נויטהיג צו וויסען זיין אדרעס, ווייל איידער איהר וועט צוגעהן אימיצען פרעגען, בעגעגענט איהר איהם אליין. איהר בעגעגענט איהם אויף אלע ברית׳ן, חתונות, בר מצוה׳ס, אויף אַלע קהל׳שע מיטינגען, מאַססמיטינגען, ביי אַלע רבנים און שוחטים, ביי אַלע פּרינטערס און ביי אלע צייטונגס־פּערקויפער, אימער און איבעראל, האָט ער אייך עטוואָס צו זאָגען, אָבער ניט אום אייך עטוואָס ערפאהרונג צו געבען, זאָנדערן פון אייך עטוואָס צו ערפאהרען.

די וועלט האָט איהם ניט פיינט, מילא ער איז דאָך אן אָרעמאַן, **די** וועלט האָט איהם ניט ליעב, ווייל עס איז ניטאָ פאר וואָס.

פון רכילות און לשון הרע היט ער זיך ווי פון א ליגען, א פרעמדער סענט איז ביי איהם טריף, כמעט אזוי ווי זיין אייגענער.

אַז ער זאָגט אייך עטוואָס צו, פערלאַנגט ער גאָר ניט איהר זאָלט איהם גלויבען, ווייל צו אונמעגליכעס האָט ער גאָר קיין השגה ניט.

ער איז חלילה ניט קיין פאַנאַטיקער אין דער רעליגיאָן, דאָך מאַכט ער מיט אַלע אידישע זאכען, פּשוט ווייל דאָרט זיינען דאָ א סך אידען, און ער שילט אַ מאָל די אפּיקורסים, איז דאָס נאָר אייך צוליעב, ד. ה., זיין פּרנסה צוליעב, אָבער אין הארצען איז ער קיינעם קיין שונא ניט און זוכט זיך צו בעגעגענען מיט אַנאַרכיסטען און סאָציאַליסטען אויך.

מילא וואָס ער איז קיין ביזנעס־מאַן ניט און קען קיין מלאכה ניט, פּער־דריסט איהם ניט, אדרבא, דאָס איז נאָך פאר איהם אמאָל א שטיקעל כבוד, פאָרט ניט קיין פּראָסטער מענש, אָבער איין זאך הערט איהר איהם יא זעהר אָפּט בעדויערן, וואָס ער איז קיין רעדנער ניט. צו זיין גרוים השלמה, צו אַלע זיינע מעלות און איבערהויפּט צו זיין פּרנסה, וואָלט ער געדאַרפט זיין אַ שטיקעל ספּיקער. עס איז זעהר אונאנגענעהם איבעראל צו זיין און ניט קענען נעהמען דאָס ווארט פאר׳ן פּובליקום, און זיך מוזען אימער בעגניגען

דאָס זאָגט די וועלט. ווער עס איז אָבער געוועזן אזא בוזים־פריינד, ווי איך בין געוועזן ביי פּייטלען ווייס, אז אזוי פיעל הכנסה האָט פּייטעל ניט, ווארום ניט יעדען טאָג טרעפען זיך ניסים און ער מיט זיין פרוי און קינדער מוזען עסען ניט נאָר יעדען טאָג, נאָר זעהר אָפט צוויי מאָל א טאָג און זומער טאקע דריי מאָל א טאָג, און דאָס קומט איהם נעבעך אָן זעהר שווער. מילא רעגט, פּטור, איז דאָ צאָהלט מען, אז ניט מופּט מען איבער ביי נאַכט, פאר־טאָג און אפילו אין מיטען טאָג, וואָס האָט דען פּייטעל מורא, ווי טהייער זיינע פאָרניטשור זאָלען ניט זיין, קען עס נאָך אלץ ניט דעקען א גאַנצען מאָנאַט רענט און דערפאר וועט איהר טאקע זעהן א 12 מאָל אין יאָהר זיין אדרעסע געענדערט.

— וואָס זאָל ער נעבעך טהאָן? — זאָגט אָפט זיין אייגען ווייב — אז ער איז פאָרט ניט פאר אמעריקא! דאָ איז א מדינה נאָר שווינדעל און גנבה און גזלה גילט און נאָר פאר גראָבע יונגען איז דאָ א לעבען. אָבער מיין אַל־טער קען דאָס ניט, וואָס זאָל ער נעבעך טהאָן? געהן ארבייטען אין שאָפּ מיט אָפּערייטאָרס און פינישערס? פּאַסט עס פאר ר' איצע דעם דיין'ס זוהן און פאר מיין פאמיליע, און דערצו איז ער נאָך קיין געזונטער אויך ניט. זאָל ער ארויסגעהן פּעדלען? מוז ער דאָך האָבען א ביסעל וואארע און ווער וועט עס איהם געטרויען, אז שוין פון עטליכע יאָהר, אז וואו מען כאַפּט א גמילות חסד, גיט מען ניט אָב, און צו ביזנעס, איז ער ניט דער מענש פון שווינדלען און זאָגען ליגען. ער שרייבט אפילו א מאָל א ליגען, נו, וואָס טהוט מען ניט צוליעב פרנסה? (אגב איז ער מקיים א מצוות עשה, מדבר שקר תרחק, וויל ער שיקט אוועק דעם ליגען ווייט, ווייט, אזש קיין ניו יאָרק), און פון די טשאַריטיס, ווי זאָגט מען דאָס, א לעבעררדיגען זאק קען מען ניט אָנשטאָפּען, נו, וואָס־זשע מיינט איהר? דערפאר מוטשעט מען זיך טאקע מיט'ן טוידט איידער מען דערלעבט זעהען דאָס שטיקעל ברויט, מן הסתם וויל גאָט אזוי.

ווי איהר זעהט, איז אונזער פּייטעל רעפּאָרטער ניט אויף ראָזען גע־בעטעט, ער לעקט ניט קיין האָניג אין אמעריקא און איהר קענט איהם א מאָל בעגעגענען א צוויי טעג נאָך דינגער און לויט נאָך זיין ווייב'ס עדות קענט איהר זי טרעפען מיט די קינדערלאך א דריי נעכט פאר סאַפּער. דאָך ניט נאָט די קעלט נאָך די קליידער נאָך און פּייטער רעפּאָרטער איז א פרעהליכער יונגער מאַן, איהר בעגעגענט איהר אימער פרעהליך און רעווערענד מעסיג

געקליידעט און זעהר אָפּט מיט א סיגאר אין מויל. זעלבסטפערשטענדליך, זייט איהם ניט חושד, אז ער האָט חלילה געקויפט אַ סיגאר, ווערענד פאר 5 סענט קען ער האָבען א ברייטעל אויף א גאנצען טאָג. אַ סיגאר, דאָס איז געוויס אַ פּרעזענט פון אַ נעגאטיווען קאָסטאָמער און אָפּט אויך פון אַ פּאָזיטיפען.

איהר בעגעגענט איהם זעהר אָפּט און איבעראל, טאָמער דארפט איהר צו איהם, האָט איהר ניט נויטהיג צו וויסען זיין אדרעס, ווייל איידער איהר וועט צוגעהן אימיצען פרעגען, בעגעגענט איהר איהם אליין. איהר בעגעגענט איהם אויף אלע ברית'ן, חתונות, בר מצוה'ס, אויף אלע קהל'שע מיטינגען, מאססמיטינגען, ביי אלע רבנים און שוחטים, ביי אלע פּרינטערס און ביי אלע צייטונגס־פערקויפער, אימער און איבעראל, האָט ער אייך עטוואָס צו זאָגען, אָבער ניט אום אייך עטוואָס ערפאהרונג צו געבען, זאָנדערן פון אייך עטוואָס צו ערפאהרען.

די וועלט האָט איהם ניט פיינט, מילא ער איז דאָך אן אָרעמאן, די וועלט האָט איהם ניט ליעב, ווייל עס איז ניטאָ פאר וואָס.

פון רכילות און לשון הרע היט ער זיך ווי פון א ליגען, אַ פרעמדער סענט איז ביי איהם טריף, כמעט אזוי ווי זיין אייגענער.

אַז ער זאָגט אייך עטוואָס צו, פערלאַנגט ער גאָר ניט איהר זאָלט איהם גלויבען, ווייל צו אונמעגליכעס האָט ער גאָר קיין השגה ניט.

ער איז חלילה ניט קיין פאנאַטיקער אין דער רעליגיאָן, דאָך מאכט ער מיט אַלע אידישע זאכען, פשוט ווייל דאָרט זיינען דאָ אַ סך אידען, און ער שילט אַ מאָל די אפיקורסים, איז דאָס נאָר אייך צוליעב, ד. ה., זיין פּרנסה צוליעב, אָבער אין הארצען איז ער קיינעם קיין שונא ניט און זוכט זיך צו בעגעגענען מיט אַנאַרכיסטען און סאָציאַליסטען אויך.

מילא וואָס ער איז קיין ביזנעס־מאַן ניט און קען קיין מלאכה ניט, פער־דריסט איהם ניט, אדרבא, דאָס איז נאָך פאר איהם אמאָל אַ שטיקעל כבוד, פּאָרט ניט קיין פּראָסטער מענש, אָבער איין זאך הערט איהר איהם יא זעהר אָפּט בעדויערן, וואָס ער איז קיין רעדנער ניט. צו זיין גרויס השלמה, צו אַלע זיינע מעלות און איבערהויפּט צו זיין פּרנסה, וואָלט ער געדאַרפט זיין אַ שטיקעל ספּיקער. עס איז זעהר אונאנגענעהם איבעראל צו זיין און ניט קענען נעהמען דאָס ווארט פאר'ן פּובליקום, און זיך מוזען אימער בעגניגען

מיט די פּאָר מענשען, וואָס זיצען לעבען איהם, זיי זיין מיינונג, ווען ער האָט וועלכע, צו ערקלעהרען.

און איבער דיזע רעדען פעהלט איהם נאָך א קליינינקייט. עס איז צוואר ניט אזא גרויסע הכמה, אָבער איהם וואָלט עס צוניץ געקומען, נעמ־ליך, אלס צייטונג־שרייבער, וואָלט ער געדארפט קענען א ביסעל שרייבען. ווען ער זאָל קענען א מאָל אָנשרייבען האָט׳ש א קליין מעשה׳לע פאר א צייטונג, וואָלט דאָך איהם אויך אריינגעפאַלען א דאָלאר, און ער, גראָד אלס רע־פּאָרטער און וואָס וויים די אדרעסען פון אלע אידישע צייטונגען אין אמע־ריקא, דארף ער גראָד ניט קענען שרייבען.

נאָר מילא זיך געהן זאָרגען פאר וואָס מען קען ניט עפּעס, און אז איהר קענט ניט קיין פראנצויזיש און איך קיין כינעזיש! אלעס אינאיינעם איז דאָך ניטאָ ביי קיינעם. אבי ער איז אָהן דעם א מושלם בכל המעלות.

און אזוי לעבט דיזער פייטעל, דער אידישער רעפּאָרטער, דער פּובליק־מען א רעטהזעלהאפטען לעבען. אלע קענען איהם און קיינער קען איהם ניט פערשטעהן פון וואָס ער מאכט א לעבען. ער אליין וואונדערט זיך א מאָל דערויף: עט — זאָגט ער — אז מען לעבט, גיט גאָט צום לעבען, איהר האָט א סיגארעטעל? — איהר האָט א מעטש אויך? — איהר האָט ניט ביי זיך א ניקעל? איך דארף נעהמען די קאר און האָב פערגעסען נעהמען טשענדזש צו הויז — קומט אריין, הייבט געבען א גלאָז ביער — אין דעם סאַלון איז א פרעכטיגער לאָנטש... א דאנק גאָט, מען שלאָגט זיך דורך....

דאָס הייסט א וואונדער מענש און דאָך איז קיין וואונדער ניט פאר וואָס די אידישע צייטונגען ענגיידזשען ניט אזעלכע אין יעדער שטאָדט, ווייל פשוט:

שלעכטעס שרייבען אויף אימיצען האָבען זיי גענוג אין זייערע ציינונגען. גוטעס שמעקט שוין מיט אדווערטייזמענט און דאפיר דארף מען דאָך זיי צוצאָהלען.

דערווייל בלייבט פיר זאָלכע אידיישע רעפּאָרטערס קיין פּלאַץ ניט פאר סאלערי און דאהער כאפּט אונזער פייטעל דעם דאָלאר ווי עס לאָזט זיך און פערווענדעט איהם געוועהנליך אויף דאָס נויטיגסטע. און ווען ער האָט מיך דערטאפּט ביים חזן, האָט ער מיך ממש געקוסט פאר ליעבשאפט, און גע־חענדיג פון א ברית איז ער געבליבען שטעהן לעבען א וואָגען פון א פאר־

מער, האָט געקויפט פאר גאנצע 19 סענט יונגע ציבעלעס, עטליכע רעטעכלעך מיט אַ פּאָר באַנאַנעס פאר די קינדער און האָט מיך מיט אַ זיפּץ איבערגע־געבען צום פּארמער און דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען האָב איך געזעהען ווי מען נעהמט ארוים טשענז פאר מיר, דאָס הייסט אַז מיין נייער בעזיצער, דער אידישער פארמער, האָט פאר מיר בעצאָהלט 81 סענט קעש אַ חוץ די ציבעלעס מיט'ן רעטעך.

VIII.

דער אידישער פּאַרמער.

ביים פּארמער אין פּאקעט ליגענדיג בין איך רייכער געוואָרען מיט דער אנטוואָרט אויף די זאָפּיעל געשפּראָכענע און געשריבענע „ערד־פּראגע“ פאר אידען, און אזוי ווי עס זיינען פאראנען טויזענדער אידען וואָס שווערמען נאָך ביז יעצט פאר דער שעהנער אידעע צו לערנען ערד־ארבייט, דענק איך, אַז פאר זיי וועט מיין דיזע ערפאהרונג זיין זעהר וויכטיג.

זיין אַ פּאַרמער איז להבדיל באלף הבדלות ווי צו זיין אַ שניידער ווי שנעלענבערג אין פילאדעלפיא, וועלכער האָט עטליכע הונדערט הייזער אלס ריעל עסטייט, עטליכע גרויסע דעפּארטמענט סטאָרס, עטליכע הונדערט טוי־זענד דאָלאר אין די בענק, און ניט נאָר ער האָט אליין פערגעניגען, נאָר ער קען ספּענדען אוועקצושיקען אַ פּאָר צעהנדליג לעהרער, אָדער אַ פּאָר צעהנד־ליג רעווערענדס קיין יוראָפּ אויף זיינע קאָסטען. שטעלט זיך יעצט פאָר, ווען עס זאָלען קיינע אידישע שניידערס ניט זיין, וואָלט מען געווויס געקלונגען מיט אַ „שניידער־פראגע“ פאר אידען — סטייטש פאר וואָס ווילט איהר קיין שניידער ניט זיין? אָט זעהט ווי גליקליך, ווי רייך שניידער זיינען.

אזוי ווי אידען זיינען אָבער מעהר שניידער ווי אלע אנדערע נאַציאָנען אין אמעריקא און פיעלע שטארבען 7 מאָל אַ טאָג פאר הונגער און פארמערס זיינען וויניג, און מען זעהט ניט קיין דריי טויזענד פארמער מיט אַ מאָל סטרייקען פאר צעהן סענט ווידזשעס מעהר, שרייט מען: פאר וואָס ווילען אידען ניט ווערען קיין פּאַרמערס? וואָס האָבען זיי זיך עפּעס גענומען צו שניידעריי, צו מסחור א. ד. גל.?

דער עולם פערגעסט אָבער גאָר, אז פארמעריי איז להבדיל ווי שניי־דעריי, ווען מען ארבייט מיט טויזענדער קע״ש, און אנדערע מאכען מיר דאָס לעבען זיס מיט זייער ארבייט, קען מען טאקע ווערען פון אזא ארבייט רייך און גליקליך, אָבער א שניידער, וואָס פערמאָגט נאָר די נאָדעל מיט א זיבען קליינע קינדערלעך צו סופּאָרטען, ליעגט ער אזוי גוט אין דער ערד, ווי אַן אָרימער קלעזמער, אָדער אַן אָרימער קרעמער, אָדער אַן אָרימער אָרימאַן.

ביי פארמינג איז פונקט דאָס זעלבע. ווען איינער האָט א פּאָר טויזענד אַקער לאַנד מיט א פּאָר צעהנדליג טויזענד דאָלאר אויף אלע נויטיגע מאָדערנע איינריכטונגען, מיט געגוג הענד צו ארבייטען איז טאקע פארמינג זיס און שעהן.

ווער עס האָט אָבער עטליכע אַקער לאַנד נאָך מיט׳ן בוש, און האָט קיין געלד אפילו א הייזעל אויפצובויען פאר זיין וואָוינונג און דערצו האָט ער נאָך א זיעבען קליינע קינדערלעך צום העלפען עסען, אָבער ניט ארבייטען, אוי, קייעט ער די ערד ווי, להבדיל, אַן אָרימער שוסטער, אָדער אַן אָרימער פּרינטער.

די מאָראַל דערפון איז, אז געלד געהט צו געלד, מיט געלד מעג מען אפילו האַנדלען מיט שמאַטעס, ווערט מען רייך, און אָהן געלד מעג מען אפילו האַנדלען מיט דער תורה, וואָס זי איז די בעסטע סחורה, ד. ה. זיין א מלמד, בלייבט מען אַלץ א קבצן ביז׳ן טויט.

נאָך א זאַך וואָס פיעלע נאַרען זיך אָפּ אין דעם, נעמליך צו געדענקען דעם גרויסען אונטערשיעד פון טהעאָריע ביז פּראַקסיס, פון דער אידעע ביז דערווירקליכקייט. זיי פערגעסען, אז אזוי ווי אלעס אין דער וועלט, אזוי האָט אויך ערד־ארבייט צוויי זייטען: די ליכט זייטע און די שאָטען זייטע. דער פּאַנטאַזיאָר זיצט זיך פערטראַכט נאָך א הייסע רעדע פון א נאַציאָנאַליסטי־שען רעדנער איבער ערד־ארבייט:

אָה! און ווי גליקליך זיינען טאַקי די מענשען וואָס לעבען אויפ׳ן לאַנד! זיי ווערען פּטור פון קאָבענדיגע, רוישענדע גרויסע שטעדט, מיט די גרויסע חטאים, גרויסע שווינדעל פון די פערפּעסטעטע, פערשטיקטע שעפּער און טע־נעמענט־הייזער און מען לעבט זיך גליקליך אונטער גאָטעס הימעל, מען גע־ניסט די פרישע ריינע לופט, מען טרינקט פרישע קלאָרע וואסער, פרישע ריינע מילך, מען עסט פרישע אייער, פּוטער און פערשיעדענע פריכטע, מען

ליעגט זיך אונטער דעם שאָטען פון א בוים אויפ'ן גראָז און מען קוקט אויפ'ן בלויען הימעל און מען הערט דאָס בלעקען פון די אונשולדיגע קעלבעלעך, מיט די געטליכע שפּיעל־פייגעלעך.... איז דאָס ניט דער גן עדן אויף דער וועלט!

ווען זיי זאָלען אָבער קענען זעהען די צווייטע זייטע, אז דער פּארמער שטעהט אויף גאנץ פריה, געהט ארויס אין פעלד, עס הויבט אָן גיסען א רע־גען, ער שלעפּט זיך אין דער בלאָטע צוריק, דאָס פערדיל האָט קיין כח ניט צו שלעפּען דעם וואָגען, דער פּארמער בראָדזשעט נעבעך מיט די באָרוויסע פיס אין דער קאַלטער טיפער בלאָטע. אין מיטען דערינען, טראסק, צוברא־כען א ראָד. ער בלייבט ערשראָקען, געערגערט, ניטאָ מיט וואָס צו פיקסען, נעהמט דעם ראָד אויף דער פּלייצע, מיט דער צווייטער האנד פיהרט ער דעם פערד, דער קאַלטער רעגען נעצט איהם דורך ביז אין די ביינער. קוים לע־בעדיג קומט ער אהיים. און דאָס ווייב מיט א געוויין זאָגט איהם אָן די איינציגע קוה איז ענדליך גע'פּגר'ט. די קינדערלעך ארום איהר וויינען, זיי זיינען הונגעריג, זיי ווילען האָטש א גלעזעל טהעע, איז קיין צוקער ניטאָ, צום שטאָדט איז ווייט, קיין קעש געלד איז אויך ניטאָ, דער פּארמער קראצט זיך נעבעך, וואו עס בייסט איהם ניט און טראכט: אָה, ווי אונגליקליך זיינען פּארמער, און ווי גליקליך זיינען די שטאָדט־לייט, דאָרט קריגט מען דאָך אין א נויט געבאָרגט, געליהען, אויסגעהאָלפען און דאָ האָט מען א שאָו פון הונ־גער אויסצוגעהן, א האָהן זאָל אפילו ניט קרעהען. אָה, דאָס איז טאַקע נאָר דער גהינום אויף דער וועלט!

נור וואָצו די פילאָזאָפיע, אָט זעהט דעם לעבען פון מיין פּארמער און אורטהיילט אליין.

שנייער איז א איד אין די 40 יאָהרען. דאָס געזיכט איז געקנייטשט, דאָס בערדיל גרוי ווי ביי א זקן פון 70, מיט 20 יאָהר צוריק איז ער געווען איין עלעגאַנט געפּוצטער לעהרער אין א גרויסער שטאָדט אין רוסלאַנד, עמ־פּפענגליך פון אידעאַלען, איז ער געוואָרען אן „עם עולם'ניק", אויסגע־וואַנדערט נאָך אמעריקא, געוואָרען א פּארמער דורך די גנאַדען פון א קאָמי־טעט, א פּארמער איבער 7 אקער לאַנד ניט בעארבייטעט, אָהן א סענט קעש, נאָר מיט א וועלט פּאָעזיע און 7 קינדער פון דריי יאָהר אַלט אָנגעפאַנגען ביז 15 יאָהר דער עלטעסטער, א באָי וואָס האָט שוין געהאַט צוויי קלאַסען גימנאַזיום הינטער זיך און צעהן מאָס סטודענטען־שטאָלץ אין זיך.

ברײנגע, די מוטער פון זײנע 7 קינדער, ניט אזוי פארטגעשריטען ווי ער אבער אויך מיט גוטע האפנונג, אז די קינדער וועלען איה"ש אונטערוואקסען און אלע וועלען ארבײטען בײ דער פארם, וועלען זײ איה"ש א מאהל נאך רײך ווערען.

די ערשטע עטליכע יאהר האט מען געארבײטעט אונערמידליך און גע־ליטען אונערטרעגליך, אז אט באלד וועט שוין די ערד זײן קליער, די גע־פלאנצטע בוימלעך וועלען אנהויבען געבען פריכטע, די עלטערע דרײ פיער קינדער וועלען אנהויבען העלפען אין דער ארבײט און מען האט געגעסען האפנונג אנשטאט ברויט און צום ברויט פלעגט מען צו שנארען בײ א קא־מיטעט, בײ גוטע פרײנד אין דער שטאדט, און מען האט זיך געמוטשעט און געליטען אויף וואס די וועלט שטעהט.

אבער ענדליך איז דער זיסער טרוים פערשוואונדען און די ענטטוישונג איז געקומען אין איהר שרעקליכסטער ווירקליכקײט.

דער עלטערער באי האט געהאט אײן אידעאל צו ווערען דאקטאר און האט זיך צו דער ארבײט אפילו ניט צוגעריהרט און אום דאך א מאהל צו קריגען א ביכעל און צו האבען א רעקעל, וואס דער פאטער האט איהם ניט געקענט געבען, איז ער דערווײל געווארען א העמדעל־נײער, דער צווײטער באי נאך איהם, איז נעבעך געוועזן גאר א שוואכער אין דער געזונדהײט און האט גאר ניט געקענט העלפען, ער האט געהאט אײן אמביציע צו לערנען מוזיק, אבער קײנע מיטעל דאצו; דאס מײדעל איז געוועזן שעהן, צו שעהן פיר ערד־ארבײט, אבער קלײן און שוואך געוואקסען און זעהר נערוועז פון שונד־ראמאנען; די קלענערע פיער צו קלײן צור ארבײט און דערצו דער מאנגעל אן ערציהונג, זײנען געוואקסען ווילד און אונערצויגען. די מאמע אימער אנגעשטרענגט פון שווערע ארבײט אין הויז, איז געווארען האלב־צוזאמענגעבראכען פון פערצווייפלונג.

די מענשען ארום אונזער פארמער, שכנים, זײנע אידעאליסטישע עם־עולם'ניקעס, מאנכע אביסעל בעסער אפ ווי ער, אבער מײסטענס היפאקרי־טען, פלעגען איהם פערביטערען זײן לעבען פאר זײנע פרײע אנשויאונגען און ענדליך האט זיך אונזער שנײער געפונען אין א שרעקליכע לאגע פון אלע זײטען און דאס „ליגען אונטער א בוים, קוקען אויפ'ן בלויען הימעל און הערען ווי די פײגעלעך זינגען" איז שוין לאנג פערשוואונדען פון זײן

פאַנטאַזיע און זיין איינציגעס דענקען איז געווען ווי זיך פון דער פאַרם ארויסצוכאַפּען און אין וועלכער שטאָדט צו קענען א לעבען מאַכען פון אר־בייט אין א שאַפּ.

אָבער דאָ קומט די נויטה מיט איהר אייזערנע האנד: ארויסמופען מוז מען האָבען עטליכע דאָלאַר אויף א דירה צו רענטען, די קינדער אביסעל צו בעלאַטען און דערויף איז נאָר איין מיטעל: די פאַרם צו פערקויפען.

אָבער וואו זיינען די קונים, דאָ איז איינער אנטלאָפען אין שטאָדט און האָט איבערגעלאָזט זיין פאַרם פון 5 יעהריגע ארבייט אין גוטע האָפנונג און די פאַרם שטעהט פוסט.

דאָ האָט איינער פאַר זיין גאַנער פאַרם גענומען 40 דאָללאַר און איז אנטלאָפען מיט'ן לעבען. און אַלע איבעריגע ווילען נאָר פערקויפען, אָבער ניט קויפען.

און זאָ האָט שנייער נעבעך געמוזט בלייבען פאַרמער אין צרות נעגען זיין ווילען.

אָבער איין סעריע פון צרות און ליידען האָבען איהם געשטערט דעם געגנוס זאָגאַר פון די געוויקסע, וואָס ער האָט שוין ערציעלט פון זיין שווערער ארבייט.

דאָ פאָהרט ער מיט זיין פערדיל צו דער נעכסטער באַהן סטאַציאָן, א טריין קומט און דאָס פערדעל דערשרעקט זיך, הייבט אָן לויפען, צוברעכט דעם וואָגען אויף שטיקלאַך מיט די הינטערשטע פיס צוזאַמען, און שנייער דאַרף ווייטער ליידען און זאָרגען אויף אַן אַנדער פערד און וואָגען.

דאָ האָט ער אָוועקגעשיקט זיינע סטראָבעריס, אויף וועלכע ער האָט געאַרבייט אַזוי שווער, צום איידזשענט און האָט געהאָפט הייטע אָדער מאָר־גען צו בעקומען כאָטש דעם קלענסטען פּרייז, און ענדליך האָט איהם דער איידזשענט אריינגעשיקט א לעטער און האָט געמאָהנט פאַר סטאָרעדזש, ווייל ער קריגט קיין קאָסטימער ניט דערויף.

דאָ קומט דער איידזשענט פון קאָמיטעט און מאָהנט דעם מאָרטגיידזש און דראָהעט איהם אין גאַנצען ארויסצוואַרפען.

ענדליך זיינען די דריי עלטערע קינדער אַוועק אין שטאָדט, ארבייטען אין שעפּער און ווילען ערדייכען זייער שטודיום, דאָס מיידעל רעאַליזירען איהר פאַנטאַזיע און אונזער שנייער חושך'ט ווייטער אַלס פאַרמער.

אלזאָ, דאָס קאָמיטעט מיט איהר גוטען ווילען האָט פון שנייער'ס פאַ־מיליע קיינע פאַרמער געמאַכט, אָבוואָהל זיי האָבען מאַנכע ערפאַהרונגען גע־וואונען. אבער דער קערפּערבוי, די נאַטירליכע נייגונגען, די ערציהונג, די אידעאַלען, וואָס אַזעלכע אידישע פאַמיליען ברייננגען מיט פון זייער אַלטער היימאַט קען מען ניט זאָפאָרט, אין איין דור, אויסוואָרצלען. מען קען אַ פאָלק אין איין גענעראַציאָן, אָדער אפילו אין צוויי־דריי גענעראַציאָנען ניט איבערמאַכען. צו מאַכען פון לומדים און סוחרים פאַרמער איז ניט אַזוי לייכט ווי די נאַציאָנאַליסטישע שווערמער מיינען.

דערצו נאָך דער אומשטאַנד, וואָס די פאַרמער האָבען ניט גענוג ערד און ניט גענוג מיטעל פיר זייער בעדירפניס צו ענטוויקלען זייערע פאַרמס, קען דורך טשאַריטי קיין מאָהל ניט פאָלקאָמען געדעקט ווערען, דען זאָגאַר גוי'אישע אָרימע פאַרמערס קענען אויך ניט פאָרווערטס קומען און פיעלע געהען נעבעך צו גרונד.

דיעזע ערפאַהרונגען האָט שוין יעצט שנייער פאָלקאָמען געוואונען, און איך, ביי איהם אין פאַקעט ליגענדיג, בין מיט איהם פאָלשטענדיג איינ־פערשטאַנדען.

ניט איך אליין האָב מיך געוואָלגערט ביי שנייער'ן אין פאַקעט, ער האָט געהאַט נאָך אַ 24 זילבערנע און פאַפּירענע דאָללארס מיט מיר, און עס האָט מיך זעהר געוואונדערט, אַז אין אַזעלכע נויטען ווי שנייער האָט זיך געפונען אין דער לעצטער צייט, דאָך האָט ער קיינעם פון אונז ניט ארויס־גענומען, איהם פון זיין נויט צו ערלייכטערען. ענדליך האָב איך אָנגע־הויבען דענקען, אַז ער מוז האָבען איין פיעל גרעסערע צרה ווי די אַלע, אויף וועלכע ער שפּאַרט אונז, און ווירקליך, איך האָב געטראָפען, דען אין אַ שעהנעם הערבסט טאָג איז צוגעפאָהרען צו זיין הויז אַ דייטשער יהודי מיט אַ זיסליך־זויערליכען שמייכעל אויף די ליפּען און ביטערען שטאָך אין די אויגען, מיט אַ מיכּטרויאיש פערדרייטען הויקער־נאָז און נאָך דער ערשטער היטרע־פריינדליכער בעגריסונג האָט ער אָנגעהויבען ביי איהם מאָהנען דעם מאָרטגיידזש צאָהלען, דאַביי שימפּפענדיג אויף אַלע אונדאנקבארע, אונאָר־דענטליכע, אונציוויליזירטע אידען.

שנייער האָט, ווי עס ווייזט, די מגלה געקענט אויסווענדיג און האָט איהם קיין בעזונדערע אכטונג דאַפיר געגעבען. ער האָט נאָר מיט אַ זיפץ,

אָבער מיט א געוויסען שטאָלץ, אונז אַלע ארויסגעשלעפּט פון פּאַקעט, א 25 אין דער צאָהל, האָט עס געגעבען דעם יהודי געגען א רעסיט.

און צום ערשטען מאָהל אין מיין לעבען האָב איך מיך געפונען אין הענד, וועלכע האָבען מיך ניט געוואָלט בעריהרען, ווי מען וואָלט זיך פון אונז געעקעלט ווי פון שרצים, און נאָך דעם ווי מען האָט אונז איינגעוויקעלט אין פּאַפּיער און אריינגעוואָרפען אין לעדערנעם טאַש האָב איך געמאַכט די רייזע קיין נויאָרק צום האָכווירדיגען קאָמיטעט, וועלכען עס פעהלט די ערפאַהרונג, אַז איין אָרימער פּארמער איז טויזענד מאָהל ערגער אָפּ, ווי איין אָרימער שניידער אין דער שטאָדט.

צוועלפטע סעריע.

געמישטע הומאריסטישע סקיצען

I.

ראחמיסטריווקער לבנה.

די פרעהליכקייט פון רבין'ס הויף, וואו אלעס האט געלעבט מיט דעם גרונד־זאץ: „דער רבי האט געהייסען פרעהליך זיין", איז פלוצלונג פערשוואונדען, א שלעכטע בשורה איז אנגעקומען, אז ר' אהרעלע קארלינער איז געשטארבען, זכותו יגן עלינו.

ר' אהרעלע קארלינער איז געוועזן איינער פון די בעריהמטע צדקים אין קארלין לעבען פינסק, און זיין טאכטער טריינעלע איז געוועזן ר' דודל'ס ווייב, ד' ה' ר' יוחנ'צע דעם ראחמיסטריווקער'ס א שנור.

טריינעלע האט זיך געזעצט שבעה און ר' יוחנ'צע איז איהר געגאנגען מנחם אבל זיין, אנשטאט אבער צו געהן מיט חלאוונע דעם גבאי איז אבער איהם נגזר געווארען מן השמים ער זאל געהן מיט מיר, ווייל אזוי ווי ער איז ארויס פון זיין שטיבעל האט ער צו מיר א וואונק געטהאן, האט ארויפגעלייגט זיין הייליגע האנד אויף מיין פלייצע און געזאגט:

— לוטוואק־מתנגד, קום טהאן א מצוה.

מיט גרויס נצחון האב איך געטראגען מיין פלייצע אונטער זיין האנד דורכגעהענדיג דעם גאנצען עולם דאוונערס אין קלויז, ניט איין חסיד האט מיך מקנא געוועזן פאר אזא כבוד, און אזוי זיינען מיר דורכגעגאנגען דעם גאנצען הויף ביז זיין זוהן דוד'לס פליגעל.

אין גרויסען זאאל איז טריינעלע געזעסען אויף דער ערד זיפצענדיג איבער'ן ספר איוב, אין צווייטען צימער אנטקעגען מיט געעפענטע טהירען איז ר' דוד'ל געזעסען איבער א גמרא און געלערענט. דער רבי איז געבלי־

צוועלפטע סעריע.

געמישטע הומאריסטישע סקיצען

I.

ראחמיסטריווקער לבנה.

די פרעהליכקייט פון רבין'ס הויף, וואו אלעס האָט געלעבט מיט דעם גרונד־זאַץ: „דער רבי האָט געהייסען פרעהליך זיין", איז פלוצלונג פערשוואונדען, א שלעכטע בשורה איז אָנגעקומען, אז ר' אַהרעלע קארלינער איז נע־שטאָרבען, זכותו יגן עלינו.

ר' אַהרעלע קארלינער איז געווען איינער פון די בעריהמטע צדקים אין קארלין לעבען פינסק, און זיין טאָכטער טריינעלע איז געווען ר' דודל'ס ווייב, ד' ה' ר' יוחנ'צע דעם ראחמיסטריווקער'ס א שנור.

טריינעלע האָט זיך געזעצט שבעה און ר' יוחנ'צע איז איהר געגאנגען מנחם אבל זיין, אָנשטאָט אָבער צו געהן מיט חלאוונע דעם גבאי איז אָבער איהם נגזר געוואָרען מן השמים ער זאָל געהן מיט מיר, ווייל אזוי ווי ער איז ארויס פון זיין שטיבעל האָט ער צו מיר א וואונק געטהאָן, האָט ארויפגעלייגט זיין הייליגע האנד אויף מיין פלייצע און געזאָגט:

— לוטוואק־מתנגד, קום טהאָן א מצוה.

מיט גרויס נצחון האָב איך געטראָגען מיין פלייצע אונטער זיין האנד דורכגעהענדיג דעם גאנצען עולם דאוונערס אין קלויז, ניט איין חסיד האָט מיך מקנא געווען פאר אזא כבוד, און אזוי זיינען מיר דורכגעגאנגען דעם גאנצען הויף ביז זיין זוהן דוד'לס פליגעל.

אין גרויסען זאאל איז טריינעלע געזעסען אויף דער ערד זיפצענדיג איבער'ן ספר איוב, אין צווייטען צימער אנטקעגען מיט געעפענטע טהירען איז ר' דוד'ל געזעסען איבער א גמרא און געלערענט. דער רבי איז געבלי־

בען שטעהן אַ פּיער איילען ווייט פון זיין שנור און זיין האַנד נאָך אַלץ אויף מיין פּלייצע.

— אוי, אַזאַ צדיק, אזא צדיק! — האָט זיך טריינעלע צואווויינט דער־זעהענדיג דעם רבי'ן.

— שוטה וואָס דו ביזט — האָט דער רבי איהר געטרייסט — אַ טאַטע אַ גנב זאָל ביי דיר שטאַרבען, וואָלט דיר מעהר ניחא געווען? אדרבא, טרייסט דיך, מיין קינד, ער האָט געלעבט ווי אַ צדיק, געשטאָרבען ווי אַ צדיק...

ר' דוד'ל איז ערשיענען אויף דער טהיר, בעגריסט מיט כבוד דעם פאָ־טער און געזאָגט:

— טאַטע לעב, מצוה גוררת מצוה, דו ביזט געקומען מנחם אבל זיין טריינעלען, דערווייל האָסטו מיר געבראַכט דוד'קען. איך האַלט איצט ביי דער שיטה פון ר' חנינה סגן הכוהנים אין דער גמרא שבת און קען דאָרט עפּעס ניט משיג זיין.

דער רבי האָט אראָפּגענומען זיין האַנד פון מיין פּלייצע און איך בין מיט נאָך מעהר שטאָלץ אריין אין צווייטען צימער צו ר' דוד'לען.

אַ פּאָר מינוטען שפּעטער בין איך שוין געווען מיט ר' דוד'לען פער־טיעפט אין דעם הארבען ענין פון די י"ח גזירות, האָב געדרעהט מיט די פינגער, געגלאָצט מיט די אויגען, ר' דוד'ל האָט אויפמערקזאַם מיך צוגע־הערט און אַ צופריעדענער שמייכעל האָט געשוועבט אויף זיין ערנסטען פּנים. איך האָב הפּנים אויסגעגלייכט זיינע ספיקות, ווי ער האָט ערוואַרטעט פון מיר.

קיין וואונדער, מען האָט מיך גערופען דער ליטווישער עילוי און בין דערצו אויך געווען מלמד אין הויף ביי ר' נחום'ן, נאָר די חסידים וואָס פלעגען מיך מקנא זיין פלעגען מיך רופען: דוד'קע דער ליטוואַק — מתנגד.

ווען ר' דוד'ל האָט אריינגעלעגט זיין פאטשיילקע אין דער גמרא און פערמאַכט, איז געווען אַרום 12 אַ זייגער ביי נאַכט, און דאָס האָט געהייסען אַ סיגנאַל פאַר מיר צו געהן אהיים שלאָפען.

טריינעלע'ס צימער איז שוין געווען לאַנג פינסטער, ווען און מיט וועמען דער רבי איז אוועקגעגאַנגען האָב איך ניט געזעהן, זייענדיג פער־טיעפט אין די 18 גזירות און אפילו שוין נאָכ'ן לערנען האָב איך נאָך פון שלאָפען ניט געוואָלט דענקען.

דער איינדרוק פון רבין'ס האַנד אויף מיין שולטער, און אַז ר' דוד'ל,

דער גרעסטער למדן אין הויף, האָט געדאַרפט אָנקומען צו מיר מיט אַזאַ הארבען ענין, האָט מיך זעהר אנגענעהם אויפגערעגט, און אָנשטאָט ארויפּ־צוגעהן דורך דער הויף־טהיר, בין איך ארויס דורך דער הינטער־טהיר אין גאָרטען אריין.

עס איז געווען אַ פּרעכטיג שעהנע פריהלינג נאַכט, אַ פולע לבנה האָט בעלייכט די דעכער פון הויף און די שפּיצען בוימער אין פולער פראַכט, אַ מילדער ווינטעלע האָט בעגייסטערט די צווייגען און די בלעטלעך צו אַ שטי־לער תפילה פול מיט הימעלשע סודות און די נאַכטיגאַלען האָבען מיט אַ כרובים־כאָהר צו זייער שטילער תפילה צוגעטרילערט.

אין דעם מאָמענט האָב איך פערלאָרען די ערד מיט'ן נפש הבהמיות, און דאָס ערשטע מאָהל אין מיין לעבען האָב איך בעקומען „התדבקות". איך האָב מיך בעהעפט מיט דער שכינה, איך בין געווען אין די עולמות עליונים, אין זיעבענטען הימעל.

די באַנק אויף וועלכע איך האָב מיך געזעצט האָט מיר געשיינט ווי אַ לייכט־פליהענדער וואָלקען, מיינע בליקען זיינען געווען געריכטעט צו דער העלער לבנה, אין וועלכער איך האָב געזעהן פריהער יהושע'ס פּנים, אָבער באַלד איז יהושע'ס פּנים פערשוואונדען און איך האָב דאָרט דערקענט גאַנץ דייטליך דעם שעהנעם ,רונדען, ווייסען, שמאַכטענדען פּנים פון חוה'לע דעם רבינס יונגערע טאָכטער.

חוה'לע איז געווען אַ מיידעל פון אַ יאָהר 18, איך האָב מיט איהר גע־לערענט לשון קודש אַ פּאָאָר מאָהל אין דער וואָך, זי פלעגט מיט איהרע גרויסע שוואַרצע אויגען אריינקוקען טיעף אין מיינע אויגען, איך פלעג דע־מאָלס פיהלען ווי שטראָמען פאַרפומירטער וויין פליסען אריין אין מיינע אָדערען און טובל'ען דאָרט מיין נשמה.

פון דעם זינדיגען געפיהל פון ערדישער ליעבע האָב איך אין איהר געגענוואַרט קיינמאָהל ניט געוואַגט צו טראַכטען.

חוה'לע איז אַ הייליגע, אַ צדיק'ס אַ טאָכטער, און וועט באַלד ווערען אַ צדיק'ס אַ פרוי און האָבען קינדער צדיקים. ווי קום איך, זינדיגער מתנגד, מחלל צו זיין דיעזע הייליגע מיט מיינע ליטווישע גשמיות'דיגע מחשבות?

און דיעזע הייליגע זעה איך איצט אין דער לבנה, און זי קוקט מיך אָן מיט די זעלבע גרויסע שמאַכטענדע אויגען, און עס שיינט מיר, אַז אויף די

שטראַהלען פון איהרע אויגען ווער איך געטראָגען ארויף נעהענטער צו איהר, אַלץ העכער און העכער, און פיהל זאַ הימליש־גוט און געטליך־גליקליך...

פּלוצים דערהער איך אַ זיפץ הינטער מיר.

אַ זיפץ פון אַ לעבעדיגען מענשען זאַ שפּעט ביי־נאַכט אין רבינ׳ס גאָרטען האָט מיך פון הימעל אראָפּגעשלעפּט. איך האָב מיך שנעל אומגעקעהרט אהינטער און, וואָס זעה איך!

ביי איין אָפענעם פענסטער פון דער רבי׳צינס שלאָפצימער זיצט חוה׳לע מיט איהר אַלבאַסטער־ווייסען אָרעם, איהר שעהנעם קאָפּ אונטערגעשפּאַרט, איהרע טונקעל זיידענע האָאָר צולאָזט איבער איהר שעהן געפאָרמטען מאַרמאָר־נאַקען, איהר בליק געריכטעט צו דער זעלבער לבנה.

— גאָט אין הימעל, ווי ערהאַבען דיין וועלט איז, אָט דאַכט זיך האָב איך אין דיין לבנה געזעהן דאָס שעהנע פּנים פון חוה׳לע און אָט זעה איך אין דעם שעהנעם פּנים פון דיין חוה׳לע די פּרעכטיגע לבנה!...

און אונווירקירליך האָט זיך ארויסגעריסען פון מיין הארצען אַ שטילער רוף „חוה׳לע“.

און צו מיין ערשטוינען האָב איך באַלד דערהערט איין ווידער־קול: „דוד׳קע!“

איך ווייס ניט ביז איצט, צו ווייל די שטראַהלען פון חוה׳לעס בליקען אין פענסטער האָבען געהאַט מעהר מאַגנעט ווי די שטראַהלען פון חוה׳לעס בליקען אין דער לבנה, אָדער ווייל דאָס פענסטער איז געוועזען נעהענטער צו מיר ווי די לבנה, גענוג אז אַ פּאָאָר סעקונדען שפּעטער בין איך געשטאַנען ביי חוה׳לעס פענסטער.

— ווי קומט עס, אז דו ביזט זאַ שפּעט אין גאָרטען? — האָט זי מיר גאַנץ שטיל צוגעפליסטערט.

איך ווייס כמעט אליין ניט, איך בין עפּעס גאָר ניט שלעפעריג, — האָב איך איהר מיט דער זעלבער שטילקייט געענטפערט.

— עס מוז געוויס זיין פון אויפרעגונג, פון דיין לערנען מיט מיין ברודער דוד׳ל. —

— פון וואַנען ווייסטו אז איך?...

זי האָט מיר ניט געלאָזט ענדיגען מיין פראַגע ענטפערענדיג:

— דו ביזט געוועזען אזוי פערטיעפט אין די אכטצעהן גזירות מיט איהם,

אז דו האָסט גאָר ניט בעמערקט, אז איך מיט דער מאַמען זיינען דאָרט אויך געווען ביי טריינעלען מנחם אבל זיין, מיר האָבען דיך געזעהן צוהיצט ביי דער גמרא. אך, דוד'קע, דו האָסט זאַ שעהן אויסגעזעהן, טאקע די שכינה האָט גערוהט אויף דיין פּנים, איך האָב מיינע אויגען ניט געקענט אָברייסען פון דיין ליכטיג פּנים, איך וואָלט עפּעס געוואָלט הערען אַ גאַנצע נאַכט דיין ניגון פון דער גמרא, וואָס האָט פאַר מיר געקלונגען ווי זיסע מוזיק, אָבער די מאַמע האָט מיך ווי מיט געוואַלד אוועקגעריסען און גענומען אהיים, מיך האָט עס אָבער אַזוי פערדראָסען, אז איך קען איצט ניט איינשלאָפען און עס האָט מיך געצויגען צום פענסטער, אַזוי ווי אַ רוח הקודש וואָלט מיר געלאָזט וויסען, אז דו ביסט איצט אין גאַרטען.

— ביזט דאָך אַ קלוג מיידעל, גלויבסטו דען ווירקליך אין רוח הקודש? איך מיין פּשוט, אַז דער טרויער פון טריינעלען האָט דיך צורודערט, וואָס איהר טאַטע איז געשטאָרבען.

— ער איז געווען אַ מאַן פון 80 יאָהר, און אויף אַזאַ מת טרויער איך ניט, נאָר איך האָב מיין אייגענעם מת ביי מיר אין הארצען, האָט זי געענדיגט מיט אַ שטילען זיפץ.

— וואָס מיינסטו דערמיט?

— איך מיין, איך פיהל דאָ ביי מיר אין הארצען טיעף מיין חתן אַ טויטען.

— חוה'לע, דו ביזט אַ צדיק'ס אַ טאָכטער, און דיין חתן אַ צווייטען צדיק'ס אַ זוהן!

— דו מיינסט אויך ווי אַלע פאַנאַטיקער, אז אַ צדיק'ס אַ טאָכטער האָט קיין הארץ ניט, קיין נשמה ניט, אז אַ צדיק'ס אַ טאָכטער וויל ניט ליעבען און געליעבט זיין?

— און ליעבסטו דען ניט דיין חתן?

אַ סאַרקאַסטישער שמייכעל האָט זיך געצייגט אויף איהרע ציטערנדע ליפּען.

— דו קענסט איהם ניט, דוד'קע, ער איז מיט דריי יאָהר אינגער פון מיר, אַ ניכטס־וויסענדער, פערצערטעלטער חדר־אינגעל, נאָך מיט אַ פּייכט נעזעל, און מיט איהם וויל מען דאָס מיך באַלד חתונה מאַכען!...

טרעהרען האָבען דערשטיקט איהרע ווערטער. איך האָב אויף איהר

א בליק געטהאָן מיט מיטלייד. איהרע אויגען זיינען געריכטעט צו דער לבנה און די טראָפּענס טרעהרען האָבען געבליצט ווי דימענטען געגען איהרע שטראַהלען. איך האָב אויך געקוקט צו דער לבנה.

עטליכע סעקונדען האָבען מירביידע געשוויגען.

אָבער פּלוצים האָב איך דערפיהלט ווי עפּעס בעריהרט זיך צו מיינע האָאָר אויפ׳ן קאָפּ, און א מאָמענט האָב איך געמיינט עס איז א צווייגעל פון דעם בוים וואָס איז געשטאַנען נאָהענט צום פענסטער, אָבער באַלד האָב איך דערפיהלט די וואַרימקייט פון חוה׳לעס האַנד.

— אַך, וואָס פאַר דינע ווייכע האָאָר דו האָסט, אַזוי ווי זייד — און איהר האַנד האָט זיך אַראָבגעלאָזט אויף מיין באַק.

איך בין יעצט נאָך אויך ניט קיין גרויסער העלד אונטער די ליעב־זאָגונגען פון א שעהנעס פרויענצימער, אָבער דאַמאָלס, א איינגעל פון 18 יאָהר, זייענדיג א יתום פון דער מוטער שוין פון 9טען יאָהר, האָט די לאַסקע פון א פרויענצימער, די וואַרימע ווייכע האַנד פון א צדיק׳ס א טאָכטער מיר גענצליך עלעקטריזירט, און דאָס בילד פון מיין שעהנער, יונגער גאָטזעליגער מוטער האָט א בליץ געטהאָן פאַר מיינע אויגען און פון גרויס ענטציקונג האָב איך געבאַפּט איהר שעהנע האַנד, צוגעדריקט צו מיינע ליפּען מיט ביידע הענד און האָב אויפגעדריקט א טיעפען וואַרימען קוס.

זי האָט איהר האַנד ניט צוריקגעצויגען, איך האָב נאָר געפיהלט איין לייכטעס צוקען פון איהרע בלוט־אָדערן, דאָס האָט מיר נאָך מעהר מוטה געגעבען און איך האָב אָנגעפאַנגען מיט מיינע ליפּען צו צייכענען א געאָ־גראַפישע קאַרטע אויף איהר נאַקעטען אָרעם; איך האָב איהר בעדעקט מיט הייסע קושען פון איהרע שפּיץ פינגער ביז איהר שלאַנקען האַלז.

איך געדענק ביז איצט ניט, ווי איך בין געקומען צו איהר האַלז, ווייל אין גאַרטען איז געווען פיעל נידריגער ווי אין צימער, צו בין איך אַרויפּ־געשפּרונגען אוף דער פּריזבע, אָדער האָט זי מיר אַרויפגעצויגען; דאָס האָב איך ניט געפיהלט, איך האָב ערשט דערפיהלט ווען איהר צווייטע האַנד איז געווען אַרומגעוויקעלט אַרום מיין האַלז און אונזערע ביידענס ליפּען האָבען זיך מתדבק געווען אין א הייליגען קוס.

צוויי הייסע טרעהרען פון איהרע האַלב־פערמאַכטע אויגען האָב איך דערפיהלט אויף מיינע באַקען, און דאָס האָט מיר עראינערט אַז א צדיק׳ס

א טאָכטער דריקט מיך צו איהר ברוסט און אז אויף איהר גרעסטע פריידע האָט זי ניט פערגעסען ציון וירושלים און פערגאָסען צוויי טרעהרען אויף ביידע חורבנות...

ווי ריזיקאַלנע עס איז געוועזן דאָס שטעהן אויף דעם שמאָלען פונדאַ־מענט פון דעם הויז אין גאָרטען ניט צוהאַלטענדיג זיך, האָב איך העלדיש געכאַפּט איהר ׳שעהנעם קאָפּ אין מיינע ביידע הענד און בעדעקט מיט לייַ־דענשאַפטליכע קושען איהר געזיכט, איהרע אויגען, איהרע האָאַר.

— ביזט א ווילדער, דוד׳ל, — האָט זי געשעפּטשעט מיט איהרע ליפּען. אָבער איך האָב דעם זאַץ פערשטיקט מיט מיינע ליפּען און האָב מקדש געַ־ווען די לבנה, וועלכע האָט זיך קלאָהר אָבגעשפּיגעלט אין איהרע אויגען...

א שרעקליכער, הערצרייסענדער „אוי" האָט אונזער קדוש־לבנה פּלוציב איבערגעריסען ; מיר האָבען זיך ביידע בליץ־שנעל אָבגעלאָזט. די רבי׳צין חוה׳לעס מוטער, איז געשטאַנען אין טהיר אין איהר נאַכט־העמד.

ווי א פייל פון בויגען בין איך פון דעם פענסטער פערשוואונדען, אריין צוריק אין דוד׳לס פראָנט רום, א וואָרף געטהאָן זיך אויף א זאָפע און אין טויט־שרעק געזוכט צו מאַכען זיך, אז איך שלאָף גאַנץ שטארק.

מיין הארץ האָט אָבער געקלאַפּט ווי מיט האמערס, איך האָב געהערט טיהרען קלאַפּען, רעדען, וויינען...

איך בין געלעגען.

איך האָב דערהערט פּלוצים דעם רבי׳נס שטימע אין ערשטען צימער.

— האָסטו, גאָטעניו, צו די אכצעהן גזירות נאָך א גזירה, וועה איז מיר, זלאָוונע, שנייד מיר קריעה.

עס האָט מיר געקלאַפּט א צאָהן אָן א צאָהן, איך בין געלעגען.

— חלאָוונע, זאָל מען באַלד איינשפּאַנען א פּאָאָר פערד, און זאָל מען דעם ליטוואַק באַלד אָפּפיהרען נאָך סמילע, איידער עס ווערט טאָג, הערסטו !

ראחמיסטראָווקע האָב איך ניט מעהר געזעהן, אָבער „ראחמיסטראָווקער לבנה" שטעהט מיר נאָך היינט פאר די אויגען.

II.

דער דיבוק.

טשארטקאָוו איז א בעריהמטע שטאָדט אין גאַליצען לעבען דער רוסי־שער גרענעץ, אָבער בעריהמט איז זי ניט צוליעב איהר גרויסקייט, ווייל אין גאַנצען זיינען דאָרט דאַ עטליכע טויזענדע אידען, אפשר נאָך א מאָהל אזוי פיעל ציגען און גוים להבדיל, אָבער בעריהמט איז טשארטקאָוו, ווייל דער טשארטקאָווער רבי וואָהנט דאָרט, ווייל קאַרל עמיל פראַנצאָז, דער בע־ריהמטער דייטשער שריפטשטעלער איז דאָרט געבוירען געוואָרען און ווייל הר׳ יהושוע שאפּירא, דער גאַליציאַנער קרייז־ראבינער, האָט דאָרט געוואָהנט.

אין רעכטען מיטען שטאָדט, ביים סאַמע סטרום (שאָסע) האָט גע־וואָהנט ר׳ חיים ברוך, א מאָהל געווען דער גרעבסטער גביר פון שטעדטעל, היינט אויך פון די חשובע בעלי בתים, אַלע קינדער פערהייראטעט, בלויז די לעצטע מוזינקע מלכה דבורה, א בילד שעהנע מיידעל, וועלכע האָט גע־פיהרט די ווירטהשאפט נאָך איהר מוטער׳ס טויט.

פּלוצים, מען ווייס ניט פון וואָס און פון ווען, האָט זיך אין איהר ארייג־געכאַפּט א דבוק רחמנא לצלן, וואָס האָט געמאַכט די גאַנצע שטעדטעל צי־טערען, און גאַנץ גאַליציען האָט מיט דעם דבוק געקלונגען.

דער דבוק איז געווען ווי אַלע דבוקים, א גאַנצען טאָג פלעגט מלכה־דבורה אומגעהן זעהר צוטראַגען און פלעגט לעזען זעהר פיעלע דייטשע בי־כער, אָבער ווען עס פלעגט קומען נאָך האַלבע נאַכט, פלעגט מען הערען אין איהר צימער שווערע טריט, זיפצען, וויינען, לאַכען, זינגען ליעדער, שושקע־רייען, אז עס פלעגט געהן א סקרוך איבער׳ן לייב

ווען דאָס טרעפט ביי איין אַנדער אידען, וואָלט געווען זעהר לייכט פון דעם דבוק פּטור צו ווערען, ווייל דער לאַסקעוויצער איז א גרויסער מומחה צו דבוקים, ער טרייבט זיי ארויס ווי מיט דער האַנד און פון טשארטקאָוו קיין לאַסקאָוויץ איז בלויז אייניגע תחום שבת׳ן, אָבער ר׳ חיים ברוך איז א מקורב צו צוויי „גרויסע“ גוטע־אידען, צום הוסיאַטינער און צום טשארט־קאָווער,ביידע דעם ריזנער׳ס קינדער, וועט ער דאָך ניט געהן מורד במלוכה זיין צו א קלײנעם גוטען אידען, און פון די צוויי גרויסע גוטע אידען האָט

גראַד איינער געהאַט דעם שליסעל פון רעגען און דער צווייטער דעם שליסעל פון קינדער, און צו דבוקים האָט זיי זייער שר דעם שליסעל ניט איבער־געגעבען, און דאָ איז דער דבוק ביי מלכה דבורה'ן געוואַקסען און דאָס אונגליק איז געוואָרען פון טאָג צו טאָג גרעסער.

ר' חיים ברוך איז געווען אַ גרויסער חסיד און אַ גרויסער בעל־בטחון, האָט ער אַלץ געהאָפט, אַז גאָט וועט זיך מן הסתם מרחם זיין, אָבער די משפחה און טאַקע די גאַנצע שטעדטעל האָבען געאַרבייט מעשים, ער זאָל געהן צו אַ זנאַכער, צו אַ טאָטער, צו אַ ציגיינער, אַבי פון דעם אונגליק פטור צו ווערען, איבערהויפט נאָך וואו מלכה דבורה איז אַ יתומה, אָהן אַ מוטער, אָבער ר' חיים ברוך האָט געלעבט מיט בטחון, דערוויילי איז דער דבוק אַלץ גרעסער געוואָרען, מלכה דבורה איז געוואָרען אויס מענש, פער־לאָרען דעם אַפּעטיט, פלעגט פערשוואונדען ווערען אויף גאַנצע טעג, ערשט פאַר האַלבע נאַכט פלעגט זי קומען צוריק, און באַלד נאָך האַלבע נאַכט האָט דער דבוק אָנגעהויבען זיין אַרבייט.

עס איז געווען אין יאָהר 1882. איך האָב דאַמאָלס געוואָהנט אין הוסיאַטין, אַ גאַליציאַנער גרענעץ־שטאָדט ניט ווייט פון טשאָרטקאָוו. פער־שטעהט זיך, אַז איך האָב אויך געוואוסט פון דעם דבוק, אָבער איך בין דאַמאָלס געווען פערנומען עטליכע וואָכען אין טשערנאָוויץ, וואו איך האָב געלאָזט דרוקען מיין „שולחן ערוך, הלכות תקון" און האָב כמעט אין גאַנצען פערגעסען דעם דבוק.

אין אַ שעהנעם זומער־טאָג בעקום איך אַ בריעף פון שאַפּיראָ ז"ל, דעם טשאָרטקאָווער קרייז־ראַבינער, אַז ווען איך וועל פאָהרען צוריק אַהיים, זאָל איך אָבטרעטען אין בערעזאָווקע, אין קאָהאַנ'ס פּאָסעסיע לעבען טשאָרט־קאָוו, וואו ער פערברייננגט זיין וואַקיישאָן.

שאַפּירא איז געווען איינער פון די גרעסטע געלעהרטע אידען אין גאַ־ליציען, שעהן ווי אַ נביא און ליעבענסווירדיג ווי אַ מלאך.

ער האָט מיך אויפגענומען ווי אַ פאָטער אַ קינד און האָט מיר געמאַכט אייניגע בעמערקונגען איבער מיינע אַ סעריע אַרטיקלען אין דער בראָדיער העברעאישע צייטונג „עברי אנכי" איבער קינדער־ערציהונג אין גאַליציען. אָבער באַלד האָט ער דעם געשפּרעך אָבגעבראָכען און מיר געזאָגט צו וועל־כען צוועק ער וויל מיך זעהן. געמליך, איך זאָל עפּעס טהאָן וועגען דעם דבוק.

איך האָב אויסגעשטעלט א פּאָאר גרויסע אויגען, אָבער אָנשטאָט מיר צו ערקלעהרען עטוואָס דייטליכעס, האָט ער מיך גענומען אונטער'ן אָרעם און ארויסגעפיהרט אין דעם פּרעכטיגען גארטען הינטער'ן הויף, צוגעפיהרט צו א שעהן־געפּלאנצטע אלטאנקע, וואו עס זיינען געזעסען א שעהנער יונגער־מאן און נאָך א שעהנערעס פרייליין און דריי היבשע קינדער, אלע פערטיעפט אין ביכער.

ווען זיי האָבען דערזעהן דעם ראבינער מיט א נייעם גאסט, האָבען אלע אוועקגעלייגט די ביכער און זיך אויפגעהויבען. דער ראבינער האָט מיך פאָרגעשטעלט פאר זיי און דאן זיי פאר מיר.

ווען ער איז מיט דער פאָרשטעלונג פערטיג געוואָרען, האָט ער געגעבען א וואונק צו די קינדער און מיט אלע דריי אוועקגעהענדיג זאָגט ער צו מיר מיט א שמייכעל:

— די יונגע לייט וועלען אייך שוין ערקלעהרען דעם צוועק צוליעב וועלכען איך האָב אייך אהער מטריח געווען, און ער איז מיט די קינדער אוועק אין א געדיכטע אלעע פון בוימער.

— ליעבער הערר! — האָט זיך יעצט דער יונגער־מאן, — ברוידע האָט ער געהייסען, — זיך צו מיר געווענדעט. איהר האָט געהערט ווי דער ראבינער האָט מיך פאר אייך פאָרגעשטעלט, איך בין א מעדיצינישער סטודענט אין וויען, דאָס יאָהר דארף איך ענדיגען אלס דאָקטאָר. עס האָבען מיר געפעהלט מיטלען דערצו, האָב איך אָנגענומען די לעהרער־שטעלע היער ביי קאהאן. קומענדיג אָפט צו הערען פראנצאָז אין דער אפּטייק, האָב איך געהאט די געלעגענהייט זיך צו בעקענען און צו פערליעבען זיך אין דיעזעס... פרייליין, אָדער אָפען געזאָגט אין מיין ליעבע פרוי.

ער האָט א ווײַלע אָבגערוהט און נאָכדעם פאָרטגעזעצט:

— אונזער שטארקע ליעבע האָט דערצו געפיהרט, אז מיר האָבען געדארפט הייראטען און דער ראבינער האָט אונז פערהייראטעט. דאָס איז אָבער געשעהן אָהן דעם וויסען פון איהר פאָטער, וועלכען איהר קענט געוויס, ר' חיים ברוך, א גרויסער פאנאטיקער; ער וואָלט מיט גוטען קיינמאָהל ניט איינגעוויליגט דערצו.

— אָה, ר' חיים ברוך־קענען קען איך איהם ניט, נאָר איך האָב געהערט עפּעס וועגען זיינע א טאָכטער מיט א...

— מיט א דבוק — האָט ער מיר אונטערגעכאַפּט. דאָס איז די מלכּה דבורה מיט'ן דבוק. איהר פערשטעהט דאָך געוויס, אז ניט האָבענדיג די געלעגענהייט מיט איהר צו לערנען און צו פערברייינגען עפענטליך, פלעגען מיר געברויכען די געהיימע צוזאַמענקינפטע נאָך האַלבע נאַכט אין איהר צימער און איך האָב עס די עהרע צו זיין איהר דבוק. און יעצט לעגען מיר אונזער שיקזאַל אין אייערע הענד.

אין מיינע הענד? וואָס קען איך דען טהון אין דיעזען פאַל?

— זעהר פיעלעס, מיין הערר. עס מוז נעהמען איין ענדע צו די גערע־דעריי פון דעם דבוק, אונזער היירא̇טה מוז אַנערקענט ווערען ווענינסטענס פון איהר פאָטער, ווייל ערשטענס האָט ער פאַר איהר טויזענד גולדען נדן און צווייטענס ווילען מיר ניט אַוועקפאָהרען אָהן זיין וויסען, איהם ניט צו קריינקען, און ווי דער ליעבער ראַבינער האָט מיר פון אייך דערצעהלט, זייט איהר דער איינציגער מענש וואָס קען אזא שטיקעל ארבייט מאַכען גלאַט, אפשר וועט דער „דבוק"־גלויבען אייך געבען דעם שליסעל צו דער אויפ־לעזונג פון דער געשיכטע.

נאָכדעם ווי מיר האָבען איבערגערעדט ווי די שטיקעל ארבייט אָפּצו־מאַכען, האָבען זיי מיר ביידע געדריקט די האַנד און מיט טרעהרען אין די אויגען האָבען זיי איבערגעגעבען זייער שיקזאַל אין מיינע הענד.

שפּעטער מיט א שטונדע בין איך שוין געוועזען אין טשאַרטקאָוו און צו מנחה האָב איך מיך שוין פאָרגעשטעלט פאַר ר' חיים ברוך'ן אלס א מעזש־בישער, דעם בעל שם'ס אַן אור־אייניקעל און אז איך וועל ארויסטרייבען דעם דבוק פון זיין טאָכטער אָהן א קרייצער געלד.

נאָכדעם ווי ער האָט זיך בעראָטהען מיט'ן רבי'ן, איז ער צו מיר צוגע־לאָפען מיט שמחה און מיר געזאָגט, אז ער גיט מיר איבער די היילּיגע ארבייט.

— איהר מוזט אָבער פאָרבערייטען: ערשטענס, דריי אַלטע אידען אל־עדות צו הערען דעם דיבוק'ס טענות, דאַן א מעבור יבוק, א שטיקעל קרייד און א קנויל כשר'ה פאַדים, און אויב איהר האָט פאַר אייער טאָכטער נדן, מוזט איהר עס אויך האַלטען ביי אייך מזומן און איצט זאָגט מיר, ווען יאָוועט זיך ביי אייער טאָכטער דער דבוק?

— נאָך האַלבע נאַכט.

— אַלזאָ, פאַר האַלבע נאַכט זאָלט איהר אַלעס צוגרייטען און זיין אויפ'ן פּלאַץ.

— געוויס, געוויס! גאָט זאָל אייך בענשען.

עלף אוהר ביי־נאַכט בין איך שוין געווען ביי ר' חיים ברוך'ן אין הויז און דאָס פּאָרעל האָט געוואַרט אין דרויסען אין דער פינסטערער נאַכט אויף מיין קאָמאַנדע.

איך האָב מיך איצט געווענדעט צו ר' חיים ברוך מיט די אידען זיי זאָלען מיך אריינפיהרען אין מלכה דבורה'ס שלאָף־צימער. איך האָב גע־גלאָצט מיט די אויגען, געבלאָזען אויף די ווענד און מיט'ן קרייד געמאַכט אַן עגול ארום צימער, און געעפּענט דאָס פענסטער, געוועהנליך דער דבוק זאָל האָבען פון וואַנען אריין און אַרויסצוגעהן, און מיט די פיער אידען אַרויסגעהענדיג צוריק אין פראָנט צימער, האָב איך זיי קאָמאַנדעוועט:

איצט זאָלט איהר טהאָן אַלעס פּונקטליך, ווי איך וועל אייך הייסען, און האָב זיי אויפגעמישט אַ גרויסען שטיק מעבר יבוק: דאָס זאָלט איהר זאָגען מיט גרוים כונה הונדערט מיט איין מאָהל, אָבער ניט אַרויסנעהמען די אויגען ביז איך וועל אייך הייסען, און מיר גיט די קרייד מיט דעם כשר'ען פּאָדים צו מאַכען אַן עגול אַרום הויז.

זיי האָב איך געלאָזט זאָגענדיג און איך בין אַרוים אין דרויסען צום יונגען פּאָאָרעל.

— אַלעס איז פערטיג, — האָב איך צו זיי געזאָגט שטיל. איהר פריי־ליין געהט אריין גלייך דורך דער טהיר אַרויף אין אייער שלאָף־צימער און פערשליסט זיך, און איהר, הערר ברוידע, געהט דורכ'ן פענסטער, ווי אַלע נאַכט, און איהר זאָלט נור ריכטיג ענטפּערען אויף מיינע פראַגען.

— פּינקטליך, — האָט מיר ברוידע געענטפערט, — אוןביידע זיינען פערשוואונדען אין פערשיעדענע זייטען.

ווען איך בין געווען צוריק אין הויז, האָב איך געהייסען די אידען אייפהערען זאָגען און זאָלען מיט מיר געהן אַרויף צו זייער טאָכטער'ס צימער.

אין ערשטען צימער בעפאָר זיין טאָכטער'ס גיב איך איהם אַ פרעג:

— איז שוין אייער טאָכטער דאָ?

— יאָ, — האָט ער מיר געענטפערט.

— זאגט זשע איצט אלע פיער דריי מאהל ויהי נועם.

זיי האבען געזאגט.

— איצט איז נור איין זאך נויטהיג, איהר זאלט זיך גאר ניט שרעקען און זיין עדות אויף אלעם וואס דער דבוק וועט צוזאגען, ער זאל ניט קענען חרטה האבען, און האט אין זינען אז מיר מוזען מנצח זיין דעם סטרא אחרא.

איך האב פערגלאצט די אויגען און געגעבען דריי קלאפ אין טהיר:

— זאג מיר נאר, מלכה דבורה בת ר׳ חיים ברוך, האסטו נאך דעם דבוק אין דיר?

— יא, — האט געענטפערט א שוואכע פרויען־שטימע.

— זאג זשע דריי מאהל „ארוים דו דבוק" און פערמאך דיינע אויגען און הער זיך צו וואס איך וועל ריידען מיט דיין דבוק.

— איך וועל אזוי טהאן, — האט זי געענטפערט.

די פיער אידען האבען געציטערט ווי אין א פיעבער.

— זאג מיר נאר, דבוק, מה שמך?

— ליבוש בן יאחנע, — האט ער געענטפערט.

— פאר וואס פאר א חטא ביזטו מתגלגל געווארען אין ר׳ חיים ברוך׳ס בתולה?

— ווייל איך האב געהאט דריי אלטע בתולות חתונה צו מאכען און האב עם פערנאכלעסיגט, געוואלגערט זיך אין קלויז צווישען די יושבים, און איצט קען מיין נשמה קיין תיקון ניט געפינען.

— מיט וואס קען דיין נשמה יא קריגען א תיקון?

— מיט דעם וואס ר׳ חיים ברוך וועט חתונה מאכען זיין בתולה און געבען צושטייער מיין אלמנה חתונה צו מאכען מיינע אלטע בתולות.

— אין וועלכער שטאדט געפינט זיך דיין אלמנה מיט די בתולות?

— אין קיפיצעניץ.

— מיט ווענען זאל ר׳ חיים ברוך חתונה מאכען זיין בתולה?

— מיט איהר אמת׳ען זיווג מן השמים.

— ווי איז דער נאמען פון איהר זיווג?

— שלמה בן שרה ברוידע?

— וואס פאר א מענש איז ער?

— א תלמיד חכם, א בעל משפחה, א קענער און א לב טוב.

— וואו איז ער איצט?

— אין וויען.

— קענסטו געבען א צייכען אז דיינע רייד זיינען אמת?

— יאָ.

— טאָ ברייננ אראָב מיט קפיצת הדרך דעם זיווג פון וויען כהרף עין.

— זאָגט זשע, איהר אידען מיט מיר 7 מאָהל 7 „וישם לדרך פעמיו“.

זיי האָבען געציטערט און געזאָגט. ווען זיי האָבען געענדיגט האָב איך ווייטער געפרעגט דעם דבוק:

— ליבוש בן יאחנע, וואו איז דיין צייכען פון זיווג?

— ער וועט באַלד אריינקומען אין אייער הויז.

— ווען וועסטו ארויסגעהן פון דער בתולה?

— ווען ר׳ חיים ברוך וועט געבען א תקיעת כף צו די דריי אידען, אז ער איז מסכים צום שידוך און אז ער וועט דערלאַנגען דעם נדן פון זיין טאָכ־טער דעם חתן אין די הענד, און צוגלייך אראָבנעהמען פון די 1000 גילדען 300 און איבערגעבען צו די דריי אידען, אז זיי זאָלען עס אָבשיקען צו מיין אלמנה אין קיפּיטשעניץ.

— ר׳ חיים ברוך, זייט איהר מסכים צו די תנאָים פון דעם דבוק?

— אודאי וועל איך מסכים זיין, אָבער מיט דעם תנאי, אז דער חתן וועט טאקע באַלד קומען פון וויען און אז דער דבוק וועט זיכער ארויס פון מיין קינד — האָט דער אַלטער געענטפערט, ציטערנדיג ווי א בלאַט.

— גיט די אידען אייער תקיעת כף. אידען, אתם עדים!

א הילכיגער געלעכטער האָט זיך דערהערט פון שלאָף־צימער.

— הער נאָר, דו דבוק, דו לאַכסט גאָר פון אונז? — האָב איך מיך שטארק געבייזערט.

— ניין, הייליגער מאַן, — האָט איצט מלכה דבורה געענטפערט מיט א פעסטער שטימע, — דאָס האָב איך מיך צולאַכט, ווייל אין דער רגע איז פון מיר ארויס דער דבוק און איך בין גערעטעט. לאָזט מיך יעצט צו צו מיין ליעבען פאָטער.

די טהיר האָט זיך געעפענט און מלכה דבורה איז ארויסגעקומען און געפאַלען איהר פאָטער אויפ׳ן האלז.

אין דעם זעלבען מאָמענט האָב איך געעפענט די אויסערע טהיר און ברוידע איז אריינגעקומען.

ר' חיים ברוך איז געשטאַנען ווי בעטויבט, האָט אָנגעקוקט דאָס שעהנע פּאָאָר און האָט זיין תקיעת כף פינקטליך ערפילט.

אויף מאָרגען האָט גאַנץ טשארטקאָוו געקאָכט מיט מיין מופת איבער'ן דבוק און ביי הערר קאהאן אין פּאָסעסיע האָבען מיר געפּראַוועט א רענעלע חתונה...

III.

שמע ישראל!

עס איז געוועזן אין דער צווייטער העלפט פון די 70־ער יאָהרען ווען עס איז געוועזן א גוואַלדיגע אויסוואַנדערונג פון הונדערטע ישיבה־בחורים פון דער ליטא אין די „ווייטע מדינות" קיעווער, חארסאָנער, פּאָלטאוואער גו־בערניעס דאָרט צו שאַרען גאָלד, אַלס לעהרער, מלמדים, רביים און ז. וו.

מיין שיקזאַל האָט מיך געבראַכט קיין ראחמיסטריווקע, קיעווער גובער־ניע, און זייענדיג א למדן פון א סדר גמרא אויסווענינ, און דערצו אָנגעזאָפּט מיט דער השכלה פון יענער צייט וויא פויק: א בעל תנ"ך, א בעל דקדוק, א שטיק קאַליגראַף אין פּויליש, רוסיש, דייטש און אידיש, א זינגער, א שווי־מער, א בעל חשבון, א ווערטיל־זאָגער, א דרשן, מיט איין וואָרט, וואָס אין דער קאָרט, האָט מיר דיזער סטאַק געגעבען די געלעגענהייט אויסגעכאַפּט צו ווערען אַלס לעהרער ביים סאמע ראחמיסטריווקער רבי, ביי ר' יוחנ'צע אַליין.

אָבער טראָטץ וואָס איך האָב מיך פערלאָזט שעהנע פּאה'קעלעך און גע־טראָגען א גאַרטעל צום דאַוונען און האָב דאַמאָלס פלייסיג שטודירט אַלע בעריהמטע ספרי מוסר, ווי דעם חובת הלבבות, מסילת ישרים, ספר הישר לרבינו תם און זאָגאַר דעם ראשית חכמה און פלעג אָוועקשטעהן א שמונה־עשרה א האַלבע שעה מיט די גרעסטע כונות, דאָך האָט דער עולם געמור־מעלט אויף מיין פרומקייט.

די חסידים גלויבען ניט א ליטוואַק אפילו ווען ער שמד'ט זיך.

אין איין שעהנעם טאָג צווישען רה"ש און יום כפור איז פערפאָהרען

אויפ'ן רבי'ס הויף א קארעטע מיט פיער פערד און באַלד איז אין קלויז געַ־וואָרען אַ רעש: ר' ליבעלע קרוצאקער איז דאָ, דער גביר, דער למדן, תורה וגדולה במקום אחד.

עס איז געוואָרען אַ לויפעכץ צווישען די גבאים, משרתים, שמשים, קלויז־ניקעס, איך בין אָבער ניט נתפעל געוואָרען און האָב מיך געלערענט מיט מיין חברה.

אָבער מיט אייניגע מינוטען שפעטער האָט מען מיך איבערראַשט, ארייצשיקענדיג צו מיר דעם גבאי, אז דער רבי רופט מיך.

איך בין אריינגעשטופט געוואָרען אין רבי'ס חדר מיוחד כמעט געגען מיין ווילען, ווייל פיעלייכט טאָמער עפּעס אן עבירה'לע, ווייל גאָר ריין פון זינד בין איך כמעט קיינמאָל ניט געווען, אָבער הערענדיג ווי דער רבי זאָגט צו ר' לייבעלע דעם גביר:

— אָט דאָס איז דער ליטוואקעל וואָס איך נארייע אייך, איך האָף צו השם יתברך, אז ער וועט אייערע קינדער מדריך זיין בדרך הישר, נאָר אַ בי־סעלע פרימער זאָל ער זיין. —

— הקדוש ברוך הוא איז מדקדק מיט די צדיקים כחוט השערה, און דער רבי איז מדקדק מיט די ליטוואקעס כחוט השערה — האָב איך ערמונטערט געזאָגט צו ר' לייבעלען, איהם רייכענדיג די האַנד מיט אַ מונטערען שלום־עליכם.

ביידע האָבען געשמייכעלט פון מיין האַלבען וויץ, און נאָך דעם ווי ר' לייבעלע האָט זיך געזעגענט מיט'ן רבי'ן און איבערגעלאָזט אַלע מקבלים און שנאָרער שעהנע נדבות, האָט ער מיר אין קורצען ערקלערט אום וואָס עס האַנ־דעלט זיך און שפּעטער מיט אַ האַלבע שטונדע האָב איך געהאַט די גרויסע עהרע דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען אריינצוקריכען אין דעם שעהנעם פייעטאָן („קעררעדזש) מיט ר' לייבעלע קרוצאקער אויבען אָן אַלס פּריץ אין געגענוואָרט פון הונדערטער ישיבה־בחורים, חסידים און בעלי־בתים, וועלכע האָבען מיר געוואונשען אַ גילקליכע רייזע.

אויפ'ן וועג קיין קרוצאק האָט מיר ר' לייבעלע ערקלעהרט:

— איך האָב חלילה קיין מאָל ניט געלערענט מיינע קינדער קיין תנ"ך, דיקדוק, און די גוי'עשע זאכען געוויס ניט, נאָר איצט האָב איך אַ שידוך גע־טהאָן מיט מיינעם אַ אייניקל קיין אַלט קאָנסטאַנטינאָוו און דאָרט איז זעהר

א היינט־וועלטישע הויז, האָט דער מחותן אין די תנאים ארייגעשטעלט א פּונקט, אז איך מוז נעהמען א לעהרער פאר איהם צו די אלע הייגטוועלטיגע זאכען, אז ניט קען ער איהם ניט נעהמען אהין אויף קעסט, און דאָס האָב איך מיר בעראַטהען מיט'ן רבי'ן זאָל לעבען און ער זאָל לעבען האָט מיר געזאָגט, אז דו ביזט א וואָהל־קענעוודיגער און דערצו א למדן און א פרומער אויך, עס וועט דיר איה"ש ביי מיר גאַנץ גוט זיין, א הויז פון כל טוב, איך האָב דריי פּאסעסיעס, אין צוויי זיצען מיינע קינדער, א זון מיט אן איידעם און איינע פיהר איך א דאנק גאָט אליין. אָט ווי דו קוקסט מיך אָן, רעד איך א ביסעל רוסיש אויך, און בין שוין געוועזן צוויי מאָל אין פּאַריז ביי מיין פריץ פון שטעדטעל און ער וואָלט פאר מיר קיין זאק באַרשט ניט געגומען, נאָר פון דעסטוועגען זאָלסטו וויסען אז א חוץ אלע זאכען זאָלסטו דעם בלאָט גמרא מיט מיין חתן ניט פערבויגען און ועל כולם אכטונג געבען אויף יראת שמים, ווייל ביי מיר איז זעהר א פרומע הויז.

עס איז מיר קיין וואונדער ניט געווען וואָס ער רעדט מיט מיר פער דו. ערשטענס, איז דאָס דער חסידישער דרך, צווייטענס, איז ער געווען א איד א דעמב, הויך און ברייט און פעט, און איך בין געווען א איגגעלע פון 20 יאָהר, און האָב אויסגעזעהען ווי פון 15 יאָהר, קליין געוואקסען, דין, שמעכטיג, מיט א מיידעלש געזיכטעל, נאָר א ברענענדיגע פּאָר אייגעלאך, זעהר ציכטיג געקליידעט און אימער לוסטיג, מיט שטעהגרייפע וויצען און שאַרפזיניגע ווערטלעך, וועלכע זיינען פאר ר' לייבעלען א קנאפּע סחורה געווען.

דערפאר אָבער אָבזייענדיג איבער ווינטער ביי איהם אין הויז בין איך געוואָרען א טהייערע סחורה פאר זיין הויז־געזינד, איבערהויפּט פאר זיין 16־יעהריגע פּרעכטיגע שעהנע טאָכטער, וועלכע האָט אויסגעזעהען לויט איהר קאָרפּולענטע הויכע וואוקס מיט א 4 יאָהר עלטער.

ניט איין מאָל פלעגען מיר מיינע כונות אין שמונה עשרה מבולבל ווערען דורך איהרע שעהנע אויגען ברענענדע, ווי צוויי דימענטען, צוויי באַקען ווי צוויי שעהנע ראָזען און צוויי שעהנע ליפּען ווי פרישע קארשען, וועלכע האָבען כמעט געשריען:

— שוטה, ווי קענסטו זיך איינהאלטען זיי ניט צו קוסען?....

אָבער איך בין געווען אמת פרום, דאָס הויז א פרומע און האָב מיר אליין געשראָקען פאר דיזע זינדיגע מחשבות און האָב באלד גענומען דעם מיטעל

פון דעם תנא ר׳ יוחנן צו טראכטען, אז אלע פרויען זיינען בלויז ווייסע גענז.

נון, אז ווייסע גענז, האָט עס אָבער געגענזעלט און טאַקע נאָר דורך מיין פרומקייט און אפשר איז דאָס געווען זכות אבות, אז ביז די בוימער אין סאָד ארום דעם שעהנעם הויף האָבען זיך גוט צובליהט, איז ווי א פרומער איד פערפעהלט ניט דאַווגען, אזוי האָבען מיר ניט פערפעהלט יעדע נאכט אין א בעסעדקע אונטער די בוימער צו פערברענגען אין הימלישער אונשולדיגער ליעבע, אומאַרמונג, לאַכען און קושען זיך, אָהנע אייגענטליך זיך אָבצוגעבען רעכנונג, וואָס מיר ווילען און וואָס פון דעם קען ווערען.

עס איז געווען איינמאָל שבת ביי טאָג, ווען די גאַנצע פאַמיליע לייגט זיך שלאָפען נאָכ׳ן קוגעל און איך בין געזעסען אין מיין צימער איבער צוויי־פעל׳ס „שלום על ישראל“, עפענט זיך פלוצים די טהיר און מיין שעהנע רחל קומט אריין מיט א טעלער פרישע פלוימען, הפנים ערשט אָפּגעריסען פון בוים נאָך מיט דער העל־בלויע בארווע פון אויבען און גיט עס מיר אלס שבת־אייפּס.

זעלבסטפערשטענדליך, אז א פרומער יונגער מאַן ווי איך געניסט ניט אָהן א ברכה, און איידער איך האָב נאָך פערזוכט איין פלוים, האָב איך די רייצענדע ברעננגערין שיער צודריקט אין מיינע אָרימס און איהרע זיסע ליפּען צוקוסט שיער ביז בלוט.

אָבער פלוצלונג האָט זיך דערהערט עפּעס א קליינער גערויש הינטער דער טהיר פון מיין צימער, רחל האָט אוועקגעשטעלט דעם טעלער מיט שרעק און איז געוואָרען בלאַס ווי די וואַנד און האָט מיט פערצווייפלונג געקוקט אויף מיר, מיר האָט אויך דאָס האַרץ אָנגעהויבען קלאַפּען, אָבער איך האָב מיך באַלד געפאַכט, און בין גלייך צו דער טהיר צוגעגאַנגען, איהר אָנוויזענ־דיג אויפ׳ן פענסטער אין סאָד אריין, און אזוי ווי איך האָב געעפענט א בי־סעל די טהיר, זעה איך איהר מוטער זיצט אויף א ביינקעל גראַדע נעבען דער טהיר וואָס געהט ארויס פון קאָרידאָר אויפ׳ן גאַניק און נאָהענט צו דער טהיר פון מיין צימער.

וויעדער איז מיר אָבגעריסען געוואָרען אין האַרצען און שיער האָב איך צוגעמאַכט צוריק די טהיר, אָבער נאָר דורך גאָט׳ס וואונדער האָב איך מיך באַלד געפאַסט און געעפענט די טהיר, ארויסגעגאַנגען צוריק, צוגעמאַכט און כלומרשט אַרויס אין הויף און הינטען ארום אין סאָד אריין צום פענסטער

פון מיין צימער, געעפענט זי זאָל ארויסשפּרינגען און... אָה וועה! צו שפּעט!
די מוטער האַלט איהר שוין ביי די האָאר מיט איין האַנד און מיט דער צווייטער בוכצעט זי איהר, ווי זי קריגט נאָר די געלעגענהייט און מיין זיסע רחל וויינט און בעט זיך ביי איהר ווי ביי א גזלן.

איהר קענט זיך פאָרשטעלען מיין לאַגע — — — — —

אָבער גאָט איז מיט דעם עלענדען, איך בין גליך אריין דורך דער הינטער טהיר, אין שלאָף־צימער פון מיין תלמיד דעם חתן און האָב איהם גע׳מוסר׳ט, וואָס ער שלאָפט אַזוי שפּעט און ביז ער האָט זיך אויסגעטשו־כעט און אויסגעטרונקען די טהעע, וואָס דער משרת האָט איהם אריינגע־טראָגען, זיינען מיר אריין צו מיר אין צימער, די מאַמע מיט דער טאָכטער זיינען שוין ניט געווען, און מיר האָבען זיך גענומען צום לעהרנען.

ביים שלוש סעודות האָט ר׳ לייבעלע ווי געוועהנליך געזאָגט תורה פאַר זיין פאַמיליע, אויף׳ן גוטען־ אידישען שטייגער און דערביי זאָגאר איבערגעזאָגט מיינע א תורה, וועלכע איך האָב גע׳גנב׳עט פון אלשיך הקדוש און ער האָט זאָגאר געזאָגט אז דאָס איז „אונזער ליטוואקעל׳ס" און פיהלענדיג זיך אַזוי שטאָלץ האָב איך גערעכענט, אז די מוטער וועט געווים די גאַנצע זאַך פאַר אַלעמען פערשוויגען.

אָבער „דער מענש דענקט און דער עזעל לענקט" — זאָגט היינע. מאָרגען פריה, נאָך פאַר׳ן דאַוונען, רופט מיך דער משרת צו ר׳ לייבעלען אין קאַבינעט.

ווייטערא שרעק, ווידער א האַרץ־קלאַפּען. איך בין אריין מיט א געמאַכטען שטאָלץ, און ר׳ לייבעלע אָהן פאָררעדען זאָגט צו מיר:

— גאָספּאָדין לעהרער, אָט האָט איהר אייערע 50 רובעל, וואָס קומט אייך נאָך ביז סוף זמן, א בריטשקע שטעהט פערשפּאַנט און איהר קענט פאָהרען אפילו ביז יעליסאַוועטגראַד, „אייער זמן איז געענדיגט". — און האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ.

איך ווייס ניט, וואו עס האָט זיך צו מיר פּלוצים גענומען אַזוי פיעל מוטה, טאַקע נאָר דער זכות פון מיין שעהנער רחל איז מיר בייגעשטאַנען, און האָב איהם אָנגעכאַפּט ביי ביידע הענד:

— ר׳ לייבעלע, איך נעהם ניט די 50 רובעל און איך פאָהר ניט, איך וויל וויסען פאַר וואָס קומט מיר די שאַנדע און אייך אליין, אלע ווייסען ווי

איהר האָט מיך געהאַלטען טהייער, איהר פלעגט מיט מיר געהן געאָרעמט אין שוהל אריין, וואָס איז די אורזאַכע?

— איהר ווייסט עס.

— ניין, איך ווייס גאָר נישט.

— וואָס האָט רחל געטהאָן נעכטען ביי אייך אין צימער?

— גאָט מיין גאָט! גאָר אַזאַ חשד, איהר קענט ניט אייער אונשולדיג קינד, איהר קענט ניט מיין פרומקייט, ווי קענט איהר איהר קלוגער און פרומער איד גאָר קומען צו אַזאַ בייזע מחשבה? די גאַנצע פאַמיליע האָט מיך ליעב, מעג זי דאָך מיר אריינטראָגען עטליכע פלוימען...

— וואָס־זשע ביזטו געגאַנגען עפּענען אַ פענסטער, זי זאָל ארוים?....

— ארויסוואַרפען די פלוימען, ווייל איך האָב מורא געהאַט, טאָמער האָט זי עס חלילה געריסען אום שבת. פוי! ר׳ לייבעלע, איהר זינדיגט געגען גאָט און געגען....

— בן ציון! — האָט ער אַ רוף געטהאָן זיין עלטערען זוהן אין קאַבינעט, און ווי יענער איז נור אריין, זאָגט ער צו איהם:

— הייס אויסשפּאַנען, דער לעהרער בלייבט, דיין מאַמע׳ס אויבער הסברות... זייט מיר מוחל ר׳ יואל, צו וואָס קענען די ווייבער ניט ברענגען זייט דעם עץ הדעת.

און דער הימעל איז ניט איינגעפאַלען, די וועלט איז ניט אונטערגעגאַנגען, די זון האָט ווייטער געשיינט ביי־טאָג, און ביי נאַכט פלעגען מיר ווייטער האָבען ראַנדעוואָוען מיט רחל׳ן, אמאָל אין סאַד און אמאָל ביי איהר נייטערקע אין הייזעל וואָס האָט געוואוסט פון אונזער ליעבע.

איין אבענד געפין איך רחל׳ס אַ צעטעלע ביי מיר אין אַ קעשענע, אַז צוועלף אוהר ביי־נאַכט, ווען אַלע וועלען שוין שלאָפען, וועט זי מיך אָבוואַרטען אין בעסעדקע.

די נאַכט איז געוועזן אַ פינסטערע. איך בין געוועזן אין דער בעסעדקע מן הסתם פאַר 12 און האָב מיט שרעקליכע אונגעדולד געוואַרט פון מינוט צו מינוט... לויט דאָס קלאַפּען פון מיין האַרץ, האָב איך געמיינט אַז עס איז שוין צוויי מעת־לעת, און האָב גערעכענט איך זאָל איהר בעשטראָפען, וואָס זי לאָזט מיך אַזוי לאַנג וואַרטען.

ענדליך זעה איך אַ ווייסע פיגור ארויסגעהן פון דער הינטער טהיר

גלייך אין סאָד אראָב די טרעפּ, לאַנגזאַם האָט זי געזוכט מיט די אויגען צווישען די בוימער, און האָט זיך צוגעהערט אונטער דעם רוישען פון די בלעטער און דעם צוויטשערען פון די פויגעלעך צו אונטערשיידען א מענשען בעוועגונג און איז אלץ נעהנטער געקומען צום בעסעדקע. איך האָב איינגע־האַלטען דעם אָטהעם אום זי פּלוצים צו איבערראַשען, און אַזוי ווי זי איז שוין געווען איין טריט פון בעסעדקע האָב איך געגעבען א שפּרונג צו איהר, ארומגעכאַפּט מיט מיינע אָרימס און אָנגעפאַנגען ליידענשאַפטליך קוסען.

א הערצן־רייסענדער געשריי האָט פּלוצים פערהילכט דעם סאָד:

— שמע ישראל! ראַטעוועט! אידען!

אָנשטאָט רחל׳ן האָב איך געהאַלטען איהר אַלטע מוטער אין מיינע אָרימס.

מיט שרעק האָב איך זי אָבגעלאָזט, ווי א וויכער בין איך אריבער־געשפּרונגען דעם הויכען פּארקען.

איצט איז מיין זמן געווען געענדיגט.

IV.

דער אלבום.

א זעהר סענזאַציאָנעלע פאַמיליען־טראַגעדיע האָט ביי אונז אויפגע־קאָכט דאָס גאַנצע שטעדטעל, און כאָטש דאָ אין אמעריקא זיינען מיר אין פאַמיליען־טראַגעדיעס ניט זשעדנע, דאָך צייכענט זיך דיזע אויס אין איהר מאָדערנעם סטייל, אַז עס איבערראַשט יעדען אידען. דען ווייל מיר אידען צייכנען זיך אימער אויס מיט די הייליגקייט פון פאַמיליען־לעבען, שיינט אונז פאַסט אונגלויבליך, אַז ביי אידען זאָל עס טרעפען — און דאָך איז דאָס ליידער וואהר.

און ווייל דיזע געשיכטע ווערט דערצעהלט פון מויל צו מויל אין זעהר פערלעצענדע פאָרמען, גיב איך עס דאָ איבער אַזוי אנשטענדיג ווי איך קען אין דער פאָרם, ווי דער בעטרעפענדער אליין דערצעהלט עס:

„איהר קענט דאָך מיך, איך בין א דזשולער און צימליך גוט אָב. איך בין צוואר ניט קיין גרויסער בעל־ צדקה און נעהם קיין אנטהייל אין סאָסייעטי לעבען, אָבער דערפאר ליג איך מיט מיין לייב און לעבען אין מיינע ביזנעס און זוך מיין פאמיליע גליקליך צו מאכען. איך האָב זעהר אנשטענדיג פערהייראטהע זין און טעכטער און בין גאנץ צופריעדען.

אָבער מיט איינמאָל האָט ווי א בליץ א צופאָל מיין גאנצעס גליק מיט איין מאָל צושטערט און מיין עהרע צו גרונד געריכטעט. הערט און איהר וועט שטוינען:

א געוויסע פרוי, די הייבאמע מאני, האָט ביי מיר גענומען א וואטש און טשיין אויף אינסטאָלמענט. לעצטען דיענסטאָג בין איך צו איהר געקומען קאָלעקטען און זי האָט ארויסגענומען א 10 דאָלאר ביל און איך האָב גראד ניט געהאט איהר ארויסצוגעבען קיין טשיינדזש.

איך האָב עס ביי איהר געוואָלט נעהמען און אראָבגעהן טשענדזשען, זי האָט עס אָבער מיר ניט געגעבען, זי האָט געזאָגט: „איך געה יעדענפאלס ארונטער אין דער גראָסערי, וועל איך שוין קריגען געטשענזשט, איהר קענט דערווייל דאָ בלעטערען מיין אלבום“.

און זי איז ווירקליך באלד ארויסגעלאָפען מיט׳ן צענערעל. איך האָב דערווייל א פּאָאר מאָל איבערגעצעהלט מיין געלד, בערעכענט וויפיעל איך האָב נאָך צו קאָלעקטען, ווען איך דארף די וואָך צאָהלען און זי איז נאָך אלץ ניטאָ. איך האָב מיר עטליכע מאָל אויסגעגענעצט — זי איז נאָך אלץ ניטאָ. איך האָב אָנגעהויבען פיהלען, אז איך דרעמעל איין, אָבער עס איז מיר באלד איינגעפאלען ווי ניט שעהן דאָס וועט זיין ווען זי קומט ארויף און געפינט מיר שלאָפען. און איך האָב מיך דערמאָנט אָן דעם אלבום.

איך בין אפילו ניט קיין ליעבהאָבער פון קוקען אין אלבומס אויף אונבעקאנטע פּייסעס אלע אויסגעפּוצט אין יום־טוב׳דיגע קליידער מיט די אנגעקראָכמעלטע פּאָזיציאָנען, אָבער אום ניט איינצושלאָפען האָב איך עס גענעפענט און איך בין זיך מודה, אז עס האָט מיך איבערראשט. א פולער אלבום מיט שעהנע פרויענצימער, איינע שעהנער פון די אנדערע, און גראד ניט אין קיין יום־טוב׳דיגע קליידער, אָדער חופּה־קליידער, זאָנדערן אָדער האלב נאקעט, אָדער אין הוה׳ס קאָסטיום, אָדער אזוי אויסגעבלויזט און יעדע אין אן אנדער פּאָזיציאָן, ניט ווי די שטייפע מחותנת׳טעס און

געשלייערטע כלות, נאָר שטייענדיגע, זיטצענדיגע, ליעגענדיגע און סתם פערדרעהטע.

איך האָב מיך פערוואונדערט, ווי קומט צו איהר אין אלבום אזעלכע פרויען, אָבער באלד האָב איך מיר עראינערט, אַז זי איז אַ העבאַממע און דאָס מוזען זיין איהרע פּאַציענטען די געווינערינס, צוואר איז מיר ניט געפעהלען געווען די פּרעהליכע פּייסעס און די האלטונג, נאָר אַ קשיה אויף ווייבער, וועלכע תנועות זיי מאַכען ביי אַ קינד געבאָרען.

ווען איך האָב מיך אַזוי געפילאָזאָפירט, איז דערווייל מיסיס מאַני אריינגעקומען און מיר דערלאַנגענדיג די 2 דאָלאַר זאָגט זי צו מיר:

— נו מר. פאָגעל, ווי געפעהלט אייך מיין אלבום?

— איך וויים, וואָס זאָל מיר דאָ געפעלען, דורכאוים געווינערינס, דאָס איז דאָך אייער ביזנעס.

— אוי מר. פאָגעל, זייט איהר אַ יאָלד, עס זיינען טאַקע געווינערינס, אָבער דאָס קען זיין אייער אינטערעסע אויך, געפעלט אייך ניט קיינע פון די פאָטאָגראַפּיען? טאָמער געפעלט אייך איינע קענט איהר זי באלד קריגען.

— וואָס, איהר האלט עס די פאָטאָגראַפּיען צו פערקויפען?

— אוי אַ יאָלד, ווי איך בין אַ אידיש קינד, ניט די פאָטאָגראַפּיען — נאָר די אָריגינאַלען, מר. פאָגעל. איהר ווילט אמאָל אַ שטונדע פערגעסען אייערע צרות, קלייבט אייך אוים איינע.

— וואָס הייסט? — האָב איך געזאָגט האלב פערשעהמט — איהר האָט זיי דען אלע ביי אייך אין הויז?

— חלילה, פע, פאַר אזאַ מענשען האלט איהר מיך, פערגעסט ניט, אַז ביי מיר איז אַן אנשטענדיגע אידישע הויז, און מיר ערציהען אונזערע קינדער צו גאָט און צו לייט, נאָר דאָס איז אונזער ביזנעס; עס קומען בעקאַנטע, זוכען צווישען די פאָטאָגראַפּיעס אין אלבום און אַז איינע געפעלט זיי, גיב איך באלד אַ קאַרטעל אין אַ האָטעל און זיי שיקען שוין רופען די יעניגע, וואָס איז אייך געפעלען...

— איך בין געבליבען זיצען ווי אַן אָבגעשמיסענער, אַן אנשטענדיגע פרוי, אַ אידיש הויז — און הער, גאָט וויים וואָס פאַר ביזנעס אמעריקאַ גנב קען אויסטראַכטען. פון אַן אלבום אויף'ן טיש מאַכען אַ לעבען....

— הערר פאָגעל — האָט מיר מיסיס מאַני איבערגעשלאָגען מיינע געדאַנ־

קען — איהר זאָלט חלילה ניט מיינען, אז דאָס זיינען נחות דרגא'ס, דאָ האָט איהר איינע אין איינע בעלי בת'ישע פרויען, נאָר מאנכע האָבען ניט קיין מאַנען, מאַנכע האָבען קראַנקע אָדער שוואַכע מאַנען, און מאַנכע האָבען שלימזלניקעס אָדער לעבען אַן אונגליקליכעס פאַמיליען־לעבען, און מאַנכע טאַקע צוליעב די עטליכע דאָלאַר, יעדענפאַלס געהט עס צו זעהר געהיים, כלעבען הערר פאָגעל, קלייבט אויס איינע.

און איך האָב ווידער געעפענט דעם אלבום. נאָר איך גיב מיין עהרענ־וואָרט, אז ניט מיט א בייזען געדאַנק חלילה. ערשטענס, ווייל איך בין ניט פון די וואוילע יונגען, איך בין אימער ביזי און האָב קיין צייט ניט אפילו צו דענקען איבער דיעזע נאַרישקייטען. צווייטען, ווייסט איהר אז איך האָב א שעהנע געזונטע פרוי און בין ניט אזא מילדער מחותן אויף א דאָלאַר. נאָר איך ווייס אליין ניט, צו ווייל איך האָב געוואָלט יוצא זיין פאַר איהר, ווייל איך האָב שוין ביי איהר געלעזט עטליכע צעהנדליג דאָלאַר, זי זאָל מיינען, אז איך וויל איהר געבען א שאָו, נאָר קיינע געפעלט מיר ניט, אָדער פילייכט די נייגירדע צו זעהן איהרע בעלי־בת'ישע פרויען, און אזוי האָב איך ווייטער געבלעטערט.

אָבער פלוצים האָט מיר איין פאָטאָגראַפיע א שלאָג געטהאָן אין געזיכט זעהר בעקאַנט.

עס האָט מיר פלעצליך אזוי ווי עפּעס אָבגעריסען אין האַרצען.

אָבער ניין, מיין פרוי האָט דאָ ניט קיין שוועסטער און אפילו קיין ווייטע קרובה.

אָבער דאָך... דאָס בלוט פון אלע אָדערען האָט מיר אָנגעהויבען שיסען אין קאָפּ אריין. דאָס האַרץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאַפּען ווי מיט א האַמער, אין די אויגען איז מיר געוואָרען פינסטער, די פיס זיינען מיר געוואָרען ווי אָבגענומען, איך האָב געפיהלט אז איך בין נאָהענט צו אַן אַפּאָפּלעקסיע.

ניין, ניין! עס קען ניט זיין, מיין פרוי איז דאָך אזאַ צנוע, זי איז דאָך אזוי בעשיידען, אז איך האַלט מיך אימער געגען איהר פאַר א נאַרישען בעל־תאוה. ניין, עס קען ניט זיין!

איך טראָג צו דעם אלבום צום פענסטער, איך רייב אויס די אויגען, אָה גאָט, ערבאַרם דיך איבער מיר...

א העפטיגער פיבער האָט מיך אָנגעהויבען צו טרייסלען, איך האָב מיין

שטאַרקען בליק ניט אַראָבגענומען פון דיעזער פאָטאָגראַפיע און געהאַלטען מיט קראַמפּפהאַפטע הענד פעסט דעם אַלבום, אָבער אין מיינע אויערען האָב איך געהערט ווי עס קלינגט — דאָס איז זי!...

— ענדליך הערר פאָגעל איז אייך איינע דאָך געפעלען — האָט דיעזע פערדאַרבענע פרוי מיט אַ טריאומפירענדער מיענע מיך אויפגעריסען פון מיינע שרעקליכע געדאַנקען.

— געוויסהייט! — האָט מיר פּלעצליך אַ שלאָג געטהאָן אין קאָפּ. איך מוז האָבען געוויסהייט.

— מיסיס מאַני, קענט איהר דיעזע פרוי?

— ליידער הערר פאָגעל, קען איך קיינע פון זיי פּערזענליך, אָבער איך גאַראַנטיר אייך פאַר יעדערע, וועלכע איהר וועט אויסוועהלען, אַז זי איז אַ בעלי־בת'ישע פרוי.

— אַלזאָ גוט, אָט די געפעהלט מיר. גיט מיר אַ קאַרד, וואָס קאָסט עס?

— 10 דאָלאַר.

— אָל־רייט, דאָס איז ניט צו טהייער — און איך האָב אַרויסגענומען אַ 10 דאָלאַר ביל און איהר דערלאַנגט.

זי האָט מיר באַלד אָנגעשריבען אַ קאַרד מיט אַ נומער און אויף די אַדרעסע פון האָטעל ב.

ווי אַ בליץ בין איך אַרויסגעפלויגען פון'ם הויז. די עטליכע סקווערס וועלכע איך בין דורכגעלאָפען, זיינען פאַר מיר געווען ווי די כוואַליעס פון ים, ווייל קיין מענשען האָב איך אין מיין פיבער ניט בעמערקט און באַלד בין איך געזעסען אין אַ בעזונדערען צימער פון האָטעל, איך האָב געמאַכט דעם געז־לייט זעהר קליין און האָב מיך אַניעדערגעזעצט אין טויט־אַנגסט וואַרטען אויף די אונגליקליכע.

פריינדע! אויב איהר האָט זיך אַמאָל פאָרגעשטעלט די מערטירערייע פון דער אינקוויזיציאָן, די שרעקליכע קוואַלען פון ברענען לעבעדיגערהייט, דאָס איז קיין אָנהויב ניט געגען די קוואַלען, וואָס איך האָב דורכגעפיהלט אין די עטליכע מינוט.

מאָרד און זעלבסט־מאָרד! זיינען געווען מיינע איינציגע געדאַנקען. אַ קלאַפּ אין דער טהיר! און מערקווירדיג, איך בין פּלעצליך געוואָרען ווי אויסגעניכטערט, רוהיג, ווי עס וואָלט גאָר ניט געשעהן, עס איז מיר דורכ־

געפלויגען א גערדאנק, אז די גאנצע זאך איז א חלום, עס וועט געווים ערשיינען וויים איך וואָס פאר אן אויסגעלאָסענע פרוי, איך וועל איהר א שפּיי טהאָן אין פנים און לויפען באלד אהיים פאלען מיין פרוי צו די פים און איהר בעטען אום ענטשולדיגונג פאר מיינע בייזע גערדאנקען געגען איהר...

די טהיר האָט זיך געעפענט און זי איז אריין.

איך האָב זי באלד דערקענט, אָבער איך האָב מיינע אויגען אין האלב דונקעל ניט געגלויבט און האָב אויפגעצויגען די געז.

ווערהענד איך האָב דאָס ליכט גרעסער געמאכט האָט זי אראָבווארפענדיג פון זיך איהר קייפּ געזאָגט:

— מיסטער לעבען, איך האָב אייך ניט געלאָזט ווארטען לאנג, באדערט מיך אויך ניט צו לאנג, ווייל מיין מאן...

א געוואלדיגער פּאטש אין איהר געזיכט איז געווען מיין אנטוואָרט אויף איהרע פרעכע רייד. מיט א הערצרייסענדען געשריי: — דאָס ביזטו! — איז זי געפאלען א פערבלוטיגטע צו דר׳ערד און איך האָב פערלאָזען דיעזע מערדער־העלע.

און וואו איז זי יעצט? — מיין עהרע, גליק און רוהע איז פערשוואונדען אויף אייביג".

V.

ר׳ יאָסעלע מלאך.

ערסטער טהייל.

— נעוואלד יאנקעל! דאָס קינד איז שוין דריי יאָהר און קען נאָך אפילו ניט זאָגען „טאטע", וואָס טראכסטו ניט עפּעס צו טהון?

— וואָס זאָל איך טהון, ציפּע?

— פאָהר מיט׳ן קינד קיין דריפּסק צום מלאך...

— דבורה, עס איז שוין באלד 10 יאהר ווי מיר האָבען חתונה געהאַט און מיר האָבען נאָך אַלץ קיין קדיש ניט, באלד וועל איך דיר מענען געבען נט אהן כתובה. וואָס זאָלען מיר טהון?

— מיין עצה וואָלט געווען, מיר זאָלען פאָהרען קיין דריפּסק צום מלאך...

— ווייסטו וואָס, ברײנע, דאָס קינד מאָזעלט, פאָהר קיין דריפּסק צום מלאך.

— עס האָט זיך מיר גע'חלום'ט א שווארצער הונד. — קיין דריפּסק צום מלאך!

— רבש"ע, וואו איז דריפּסק, און ווער איז דער מלאך?!

— א קליינינקייט, איהר ווייסט גאָר ניט? עפּעס ליעגט איהר מסתמא אונטער'ן אויווען. ווער וויים עס ניט, אז דריפּסק איז בעריהמט אויף דער גאנצער וועלט דורך די צוויי גרויסע זאכען, וואָס זי האָט: די גרויסע דריפּסקער בלאָטע און דער גרויסער דריפּסקער בעל מופת — ביידע גלאנצען מיט זייער טיעפקייט.

— נו. און ער העלפט טאקע?

— דו זעהסט דאָך!

— וואָס זעה איך? איך זעה דאָך גאָר ניט!

— וואָס הייסט, דאָס איז נאָך ווייניג? זעה ווי די וועלט פאָהרט צו איהם. אז ער זאָל ניט העלפען, וואָלט דאָך די וועלט ניט געפאָהרען!

— דאָס איז נאָך גאָר ניט געזאָגט. די וועלט איז אָן עזעל מיט לאנגע אויערן. זי בעט זיך רחמים מען זאָל זי אָבנאררען. אבער איך פרעג דיך, וואָס איז זיין כח? פאר וואָס איז ער א מלאך?

— אָט האָסטו דיר. דו ווייסט ניט ווי אזוי מען ווערט א מלאך? מען לערנט גוט דורך דעם ספר זכירה, דעם מפעלות אלקים, דעם שביל אמונה, דעם ספר הסגולות און דעם ספר רזיאל המלאך און מען ווערט א מלאך.

— דו פערשטעהסט נאָך אלץ ניט וואָס איך פרעג, די אלע ספרים האָב איך אויך געלערנט, אָבער איך בין ניט געוואָרען קיין מלאך. וואָס איך פרעג דיך איז, וואָס טהוט ער אזוינס, פאר וואָס די וועלט האלט איהם פאר א מלאך?

— זעהסטו, אזוי פרעגסטו ווי א מענש. גאָר פשוט, ער פאַסט הפסקות, ער דאווענט מיט כונה, ער לערנט ספרי קבלה, ער כאַפּט מלאכים, ער מוטשעט שדים, ער שרייבט קמעות, ער זאָגט סגולות, ער שפּרעכט אָב

רויזען און עיזהרע׳ס, ער בענשט געזונטע און היילט קראנקע. ער מאכט עס זאָל געהן ווינטער א רעגען און זומער א שניי...

— ווארט, ווארט! איך וויים שוין וואָס ער איז, פשוט א מכשף!

— זאָל גאָט היטען! טאקע א מכשף קען אויף דאָס זעלבע מאכען, נאָר אָנשטאָט, וואָס א מכשף מאכט מיט כשוף, מאכט ער מיט שמות, פערשטעה־סטו יענער מאכט מיט שדים, און דער מאכט מיט מלאכים.

— איצט פערשטעה איך שוין, טאקע עפּעס א מכשף, נאָר א אידישער מכשף!!! זאָג נאָר, ציהט ער טאקע דערפון זיין היונה?

האָסטו דיר! מען שיט איהם פשוט אָב מיט געלד, אלע מאמעס ווינשען זיך אזעלכע קינדער צו האָבען, אלע כלות אזעלכע חתנים, אלע ווייבלאך געהען פערמאכטערהייט די אויגען פון מקוה ביז זיין שטוב, אום אויף איהם דעם ערשטען קוק צו טהאָן, אלע טאטעס בענשען זיך מיט איהם, עס קאָכט מיט איהם די וועלט, ער האָט א שם פון דאַנען ביז בראָד, אלע חסידישע רבי׳ס זיינען נאָר ניט אנטקעגען איהם.

צווייטער טהייל.

עס איז געוועזען א שרעקליך פערוואָלקענטע און טריבע נאכט. עס איז שוין 2 שטונדען נאָך דעם סדר, אין די געסלאך אין דריפּסק זעהט מען קיין לעבעדיגען נפש. זעלטען וואו ברענט נאָך ליכט אין די הייזער וואו מיט עטליכע שעה צוריק זיינען געזעסען די בני מלכים פריילאך און לוסטיג, אָבער מיעד פון די שווערע ארבייט ארויסראמענדיג דעם חמץ. מען הערט נור פייפען דעם ווינד און בילען די הינד. א קליין שטיבעלע אין באָד גאַס, אין פירהויז שטעהט א יונגער־מאנטשיק מיט׳ן חאלאטעל בלויז ארויפגענומען אויף די פּלייצעס און די באָרוויסע פיס ארייגעשטעקט אין די צוריסענע שיך און ציטערט פאר קעלט.

— צו וועלכען צוועק? —

— איך וועל אייך זאָגען: א פיעל הייליגערער צוועק, ווי רויבען, גנב׳ענען אָדער מאָרדען, די זעלבע פּאָליטישע אורזאכע, וואָס האָט געפיהרט לואיס דעם 15טען צו זיין געליעבטע פּאָמפּאדרי, די זעלבע זאך האָט אויך געפיהרט דיעזען פערליעבטען אין יארמעלקע צו זיין געליעבטער איטקען.

זי האָט איהם געבטען צוגעזאָגט, אז היינט ביי־נאכט וועט זי קומען

אין זיין קעמערל אַ ביסעל פריהער, און איצט איז שוין נאָך האַלבע נאַכט און זי איז נאָך ניטאָ.

דער מענש איז ניט פון אייזען. ער וואַרט אַ שעה, ער וואַרט צוויי, ביים שטאַרקסטען מענשען מוז די געדולד פּלאַצען, ער האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין געלעגער, אַ טאַפּ געטהאָן די יאַרמעלקע, אַרויפגעכאַפּט דעם כאַלאַטעל, אַריינגעשטעקט די שיכלעך און מיר זעהען דעם ריטער אונטער דער טהיר פון זיין ערוואַרטעטע איטקע, וועלכע וואָהנט אין זעלבען הויז אונטער'ן זעלבען שטרויענעם דאַך, נאָר דער פיר־הויז מיט צוויי וועגט טהיילען זיי אָפּ פון איינאַנדער, און יעצט נאָר איין דינע טהיר מיט אַ פּלעקעל צום עפענען און צום פערמאַכען, און אַ פּאָאָר לעכער פון די פריהעריגע פּלעקלאַך, וואָס האָבען זיך שוין לאַנג אויסגעבראָכען.

אונזער העלד בויגט זיך איין צו איינע פון דיעזע לעכער אין טהיר און שרייט אין דער שטיל: „איטקע! איטקע!“ ער הערט זיך ריהרענדיג, אָבער ווייטער שטיל.

— איטקע, איטקע! דאָס בין איך! — מען ריהרט זיך; אָבער קיינער געהט ניט אַרויס.

— איטקע! איטקע! — זיינע אויגען האָבען אָנגעהויבען גלענצען, ער האָט דערהערט שאָרסקען דאָס שטרוי אין בעט, דאָס בעט האָט אָנגעהויבען סקריפּען, ער הערט שוין טריט פון באָרוועסע פיס, די טהיר האָט זיך לאַנגזאַם געעפענט און אַ נידריגע, גראָבע פרויענצימער איז ערשיענען דורך דער טהיר.

אונזער העלד האָט נעבאָך צופיעל געוואַרט, ער זאָל נאָך האָבען געדולד צו וואַרטען ביז איטקע וועט איבערגעהן איבער'ן פיר־הויז, ער האָט איהר נאָר געזאָגט: פּע, ניט שעהן פון דיר, האַלסט ניט קיין וואָרט! און האָט זי געגעבען אַ כאַפּ ווי אַ קליין קינד אויף די הענד, אום זי ריטערליך ביז אויף זיין געלעגער אַרויפצוטראָגען.

אָבער איין שרעקענס־געשריי פון אַן עלטערע פרוי און זי האָט זיך פון זיינע הענד באַלד אויסגעלייזט, זי איז אַראָפּגעפאַלען אויף דר'ערד און ער איז שנעל פערשוואונדען אין זיין קעמערל.

אָנשטאָט איטקען האָט ער געכאַפּט איטקעס מוטער...

ער האָט זיך צוריק געלייגט און געציטערט פון קעלט און פון שרעק, אין 5 מינוטען איז אַריינגעשפּרונגען חיים קאַראַבעלניק, איטקעס פאָטער,

מיט א צופלינע (סטראפּ); איטקעס מאמע, וועלכע איז פריהער געווען אויף יאָסעלע מלאך׳ס הענד, איטקע אליין און איהרע צוויי עלטערע ברידער און דריי קלענערע שוועסטער — אלע האָבען זיך ארייגגעשאָטען אין ר׳ יאָסעלע מלאך׳ס צימער.

דאָס ערשטע האָט חיים איהם פערקאַטשעט דאָז כאלאטעל און אָנגעפאנגען צו שמייסען, אויף זיינע קולות זיינען זיך באלד צוזאמענגלעאָפען אלע שכנים.

— דאָ האָסטו דיר! — האָט חיים איהם געזאָגט אין אלעמענס געגענווארט מיט טריאומף, ווי א מלמד צו אַן אָבגעשמיסענעם איגגעל. איך וויים, דו פערפיהרסט די גאנצע וועלט מיט דיינע קאָמעדיעס און מלאכים שטיקלעך, דו האָסט געמיינט, אז מיין איטקען קען מען פערפיהרען? ניין, ניין! איך אליין האָב זי געשיקט אין דיין צימער, זעהן וואָס פאר א מלאך דו ביזט. איהר האָסטו אלעס אויסגעזאָגט, אז די צעטעלעך פון מלאכים, וועלכע דו געפינסט אונטער׳ן קישען, שרייבסטו עס אליין אָן. גענוג דיר יעצט צו בעשווינדלען די וועלט! נא! נא! נא!

אויף מאָרגען פריה איז יאָסעלע מלאך פערשוואונדען געוואָרען ואיננו.

VI.

דער ממזר.

דאָס האָט געטראָפען מיט זעהר פיעל יאָהרען צוריק. ווי אלט איך בין דאמאָלס געווען געדיינק איך ניט, אפשר וועלען עס מיינע לאנדסלייט געדיינקען.

עס איז געווען צו יענער צייט, ווען מיר פלעגען קויפען א וואגאָן בעריזאָווע האָלץ פאר 5 „בערלינקעס“ און ערב ראש השנה 3 פלוימען אויף שההינו פאר א „פייעס“ ווען ר׳ מאיר האָבערניק און ר׳ חיים ליפעראנט האָבען נאָך געהאט זייער נאָמען און פערמעגען פון סעוואסטאָפּאָלער מלחמה און פאר א אידישען סאָלדאט פלעגט מען קויפען א נעלם פאר איין אָחאָטניק, ווען אונזערע נרויכע לומדים האָבען געהאט פאר זייערע נעמען א ר׳ און

נאָך זייערע נעמען אַ „לע“: ר׳ איצעלע, ר׳ שלמה׳לע, ר׳ חיים׳על... ווען אונזערע נגידים האָבען געהאַט נאָך זייערע נעמען אַ „ציג“: בערציג דער לעדערהענדלער, לייביג דער שוחט, איציק דער נגיד... און אונזערע פּשוט׳ע בעלי־בתים אַ „קע“ צום סוף: חיימקע כאַפּער, פייפקע כלי זמר, שלמה׳קע רופא... ווען לערנען גמרא האָט געהייסען „חכמה“ און שרייבען אידיש „קענטנים“; ווען וויסענשאַפט האָט געהייסען „טומאה“ און שפּראַכען — „אַפּיקורסות“, ווען אַ רב איז נאָך קיין שאַנדע ניט געווען און אַ ממזר איז נאָך קיין מיוחס ניט געווען; ווען אַ למדן איז געווען אַ ציהרונג פאַר דער שטאָדט און אַ בערלינער אַ פלעק אין דער משפּחה; ווען מען איז געגאַנגען עסען נאָכ׳ן דאַוונען און שלאָפען נאָך זשאָרעס פויקען; ווען אין שוהל פלעגען דאַוונען ביי־נאַכט די מתים, פאַרטאָג די ותיקין און גאַנץ פריה די בעלי־בתים. פונקט ווען דער גרויסער בית המדרש האָט זיך שוין איבערגעבויט און דעם קליינעם בית המדרש האָט מען איינגעוואָרפען צום איבערבויען און גליקעלעס קלייזעל, קצבות׳ע קלייזעל, מסילת ישרים קלייזעל, און תהלים־שטיבעל האָבען איינגעקויפט נייע געשניצטע פאַפּירענע מזרחים. גראַד ווען די גאַנצע שטאָדט האָט געקוואָלען פון ר׳ איציקעל פּנחס „חדושי יצחק“ און געשאָלטען בענצקע דעם בערלינער; ווען עס איז אַרויס די גזרה, אַז אַלע מאַמעס דאַרפען אויסהיילען זייערע אינגעלעך די קעפּלאַך און אויפנעהען תחתונים׳לעך צו געהן אין דער ראַבינער שוהל, וואו „רומס“ און „גאָרדאָן“ זיינען געווען די לעהרער. ווען דער נייער פּלאַן האָט זיך אָנגעהויבען בויען און די אַלטע בריק איבער דער נאַוויאַזאַ איז איינגעפאַלען. גראַד נאָך דער בהלה, און פאַר דעם פּוילישען מיאַטיעזש — אָבער דאָך גענוי די צייט געדענק איך ניט, אָבער איך געדענק, אַז דאָס איז געווען פרייטאָג אין דער־פריה.

אַ געוואַלד, אַ רעש אין שטעדטעל, די גאַנצע שטאָדט לויפט אויפ׳ן שוהל־הויף. וואָס איז? ר׳ ...ציק דער שוחט האָט זיך אַליין אויסגעבראָכען אַ פינגער!

— זיך אַליין! ווהע איז מיר!

— וואָס איז די מעשה, פאַר וואָס?

— ער וועט שוין געוויס ניט טאָרען קוילענען.

— אַ שאָד, ער איז זעהר איין עהרליכער איד!

— עס איז שוין אַ גוטע חרפּה פאַר דער שטאָדט.

— דער ממזר לעבט!

די אַלע פראזען האָב איך געהערט, אָבער דאָך איז מיין נייגירדע ניט אַזוי אויפגעוועקט געוואָרען, ווי ביי דער לעצטער פראַזע: דער ממזר לעבט!

עפּעס איז דאָס שוין ניט אַזאַ גלאַטע מעשה מיט איין אויסגעבראָכענעם פינגער, נאָר עפּעס מיט אַ ממזר אויך. דאָס איז שוין עטוואָס אינטערע־סאַנטעס אין אַ אידישע שטאָדט, אַפילו פאַר אַזאַ קליינעם אינגעל ווי איך אויך, איך מוז אַלעס וויסען.

מיט מיינע דאַרע הענטלאך און שפּיציג נעזעל האָב איך מיך אריינגע־שטופּט אין אַ קופּקעלע אידען און מיט זייער שטראָם בין איך אריינגע־טראָגען געוואָרען אין גרויסען בית המדרש.

— אוי וועה, אַ מעשה נורא! — האָט אָנגעהויבען מיט אַ פּליסטערענדע אָבער בעדייטונגספאָלע שטימע יאַנקעל דער אידישער סאָלדאַט — דאָס פערלויפט זיך איין מאָהל אין טויזענד יאָהר.

די צוהערער האָבען מורא דעם אָטהעם צו כאַפּען זיי זאָלען חלילה ניט פערעהרען אַ וואָרט און קוקען געשפּאַנט איהם אין מויל, און איך דרעה אוועק דאָס נעזעל מען זאָל ניט בעמערקען, אַז אַזאַ קליינער הערט זיך צו, אָבער דערפאַר האָב איך נאָך נעהנטער אריינגעשטעקט מיין רעכטען אויערל, כאָטש שוין דאַמאָלס האָב איך מיט מיין נעזעל מעהר געהערט, ווי מיט די אויערען.

יאַנקעל דער סאָלדאַט דערצעהלט ווייטער:

— די שעהנע חייקע ליפּקע דעם טרעגערס, וואָס דיענט ביי ...ציק דעם שוחט האָט היינט פריה געהאַט אַ ממזר.

— אוי, אוי, אַ ממזר! — איז אריינגעפאַלען זלמן דער שאַראָווער פרוש — ווען האָט זי געטראָגען?

— אביסעל אַ קשיא — האָט אַ נייגעריגער שנעל אונטערגעכאַפּט — מן הסתם פאַר'ן האָבען.

— וואָס דען — האָט ווייטער פאָרטגעזעצט יאַנקעל — ווי טאָג אַזוי נאַכט, גאַנצע ניין חדשים.

— ר' יאַנקעל, פון ווענען? — פרעגט ווייטער דער פרוש.

— בע, בע! איך זאָל זיין אַ גבאי, — זאָגט יאַנקעל טרויעריג — וואָלט

ר׳ ...ציק דער שוחט ניט געטראָפפען אזא אונגליק — דער עולם שוויינגט, זעהר געשפּאַנט צו הערען וואָס פאר א שייכות האָט דער צובראָכענער פינגער פון דעם שוחט מיט חייקעס ממזר.

— אָט דאָס איז די גאנצע צרה, — זאָגט יאנקעל ווייטער, — עס איז איין אַלטער אידישער מנהג, אז ווען א אידיש מיידעל געהט חלילה צו קינד, זאָגט מען איהר, אז זי וועט גרינגער האָבען, ווען זי וועט אויסזאָגען פון וועמען זי טראָגט, און אזוי ווי די שוחט׳קע האָט אויך חייקען געפרעגט, האָט זי געענטפערט: פון ר׳ ...ציק דעם שוחט.

ר׳ ...ציג דער שוחט האָט פון אנגסט אָנגעהויבען צו ברעכען די הענד און האָט זיך אויסגעבראָכען א פינגער.

אזוי ווי מען צובינדט א קויל קינעלע (באַלאַנעס) און זיי צושיטען זיך, אזוי האָט זיך די גאַנצע קופּקע אידען שנעל אויפגעלעזט און איך האָב גע־געבען א פאַל צו דר׳ערד. זיי האָבען שוין אַלעס געהערט, און אגב איז ר׳ הערשעל דער דין אריינגעקומען אין בית המדרש דאַווגען מנחה גדולה.

אָרימער ר׳ ל...ציק דער שוחט! א איד טאָר ניט זיצען בשלוה! ער איז א למדן, א חכם, איין עושר, תורה וגדולה במקום אחד, און אזוי חשוב און בעליעבט ביי דער שטאָדט — און דאָך אזוי אונגליקליך.

נאָך האָבען זיך ניט פערהיילט זיינע ערשטע וואונדען, ווי מען האָט געכאַפּט זיין בענציל לערנען תנ״ך מיט׳ן באור פון משה דעסויער אין סאַמע בית המדרש, זיין בן יקיר, זיין עלוי, זיין הדרת פנים, און איז ניט פאַר קיין אידען געדאכט געוואָרען א „בערלינער״ און די גאַנצע וועלט האָט מיט איהם צו טהאָן, — און אָט האָסטו דיר א צווייטען אונגליק.

מיין שפּיץ נעזעל האָט זיך פערדרעהט און אין מיין קינדיש קעפּעל האָט זיך אָנגעפאַנגען צו דרייען געדאַנקען וועגען אונגליקען: ר׳ ...ציק שוחט איז אַלט, פרום, עס קען ניט זיין; בענצקע איז יונג, שעהן, ניט פרום; חייקע שעהן, פריילאָך... אי זי זאָגט פון ר׳ ...ציק שוחט, — דאָס איז אָנגעשטעלט פון בענצקען, ווייל דער פאָטער האָט איהם געשלאָגען און ארויסגעטריבען, און ער וואַלגערט זיך איצט ביי מיין טאטען אין הינטער־שטיבעל, האָט ער איהם געהייסען אזוי זאָגען...

אַלע אידען האָבען געזונגען „לכה דודי״ און איך בין ארויס פון שוהל,

אריינגעלאָפען צו בעגצקען אין שטיבעל, ער איז געזעסען איבער מרדכי אהרן גינזבורג׳ס „הדביר“ ביי א חלב־ליכט.

— בענציל, איהר וועט מיך נישט אָנפּאטשען, איך וויל אייך עפּעס פרעגען.

— פרעג, דוד׳ל, — האָט ער מיר געזאָגט.

— איע, אייער טאַטע איז ניט שולדיג? איך זאָל אזוי לעבען, ווי איך וועל קיינעם ניט אויסזאָגען.

— אָבער דוד׳ל! דו ביזט נאָך א קינד פון זעקס־זיעבען יאָהר, ווי קומט צו דיר אַזעלכע פראגען; דו וועסט צו־פּריה אלט ווערען.

— נישקישה, — האָב איך האלב פערשעהמט געענטפערט און דערביי איהם אַזוי שאַרף געקוקט אין די אויגען, אַז ער האָט מיך ארומגעכאַפּט און געגעבען א קוש.

— ביזט זעהר א קלוג קינד, דוד׳ל, אָבער האַלט דיין שבועה און רייד מיט קיינעם ניט דעריבער. איך וועל מיט דיר אַלעס לערנען. טראָג מיר אָפּ דאָס בריוועלע צו חייקע, גיב עס איהר אָב קיינער זאָל ניט זעהן און האַלט די צונג צווישען די צייהן, מיין קליינער דוד׳ל.

דאָס קינד האָט מען אָבגעגעבען צו ערציהען צו איצע דעם סאָלדאַט פון יענער זייט בריק. חייקע איז אַוועקגעפאָהרען קיין קאָוונע, און איך האָב מיין סוד געהאַלטען ביז היינט, שוין עטליכע צעהנדליג יאָהר.

היינט בין איך פאָרגעשטעלט געוואָרען דעם פרומען פרעזידענט פון דער .... שוהל, אין ... סטריט, מיר האָבען זיך באַלד דערקענט אלס לאַנדס־לייט. נאָכדעם ווי איך האָב ערצעהלט ווער מיין משפחה איז, האָט ער מיר גענאַנט דעם נאָמען פון זיין פאָטער עליו השלום.

„איצע דער סאָלדאַט פון יענער זייט בריק“.

אז איצע דער סאָלדאַט פון יענער זייט בריק איז געוועזן א בעזדיעטניק ווייס איך בעסער פון איהם; אז זיין פאָטער לעבט נאָך ווייס איך אויך בעסער פון איהם, און דאָך קומט מיר דיעזער פּרעזידענט פאַר מעהר מיוחס אַלס ממזר, ווי ווען ער וואָלט ווירקליך געוועזן א זוהן פון איצע דעם סאָלדאַט...

VII.

קורץ און טרויעריג.

ע ר ש ט ע ר ט ה י י ל.

איך בין אליין איין אונגארישער, מיין נאָמען איז בערקאָוויץ, איך בין 22 יאָהר אלט און בין ביים פּאָטער אין געשעפט, אין פּעדלער סופּליי סטאָר, אין דער ליטא בין איך קיינמאָהל ניט געוועז.

מיין פּאָטער איז יעצט 40 יאָהר אלט און איז איין זעהר שעהנער קרעפּ־טיגער מאַן און דערצו נאָך זעהר פרום, אָבער אין דער ליטא איז ער אויך קיין מאָהל ניט געוועז.

מיין מוטער איז א זעהר ליעבענסווירדיגע פרוי, זי האָט ליעב דעם פּאָטער, מיך און מיין אינגערע שוועסטער, אָבער זי איז אין דער ליטא אויך קיין מאָהל ניט געוועזען.

אָבער דאָך, ווי שווערמע איך פאר די ליטווישע געגענד, עס איז איינ־פאַך איין פּאראדיז, א גן עדן!

ווי גרין זיינען דאָרט די פעלדער, ווי געדיכט זיינען דאָרט די וועלדער, די בלומען פערשפּרייטען זייער דופט איבער דער גאנצער וועלט.

ווי קלוג און ווי געבילדעט זיינען דאָרט די מענשען; ווי גוט זיינען זייערע הערצער, ווי עדעל זייער כאראקטער, ווי שעהן און רייצענד זייערע געזיכטער!

אָה די שעהנע, פּרעכטיגע ליטווישע לאַנד!

איך בעוואונדער דיך, דו פּאראדיז פון דער גאנצער וועלט.

איך בין אין דער ליטא קיין מאָהל ניט געוועזן, אָבער איך זעה איהר פּראכט, ווייל איך ליעב סערעה׳ן, און זי איז א געבאָרענע ליטוואטשקע.

ווי קען דאָס לאַנד, וואו אזא בלום איז געבאָרען, גאָר אנדערש זיין, אלס א פּאראדיז?

איך ליעב זי שוין זייט עטליכע מאָנאטען און וואָס איך קען זי מעהר, ליעב איך זי מעהר. איהרע אויגען זיינען פול אונשולד און טרייע, ווי א ליליע. איהר געזיכט איז ווייס ווי מארמאָר און ראָזיג ווי א שעהנער זונען־

אונטערגאַנג, איהרע ליפּען זיינען רויטה ווי פּורפּור, ווייך ווי פּוטער, גלאַט ווי סאַמעט און שמעקען ווי פרישע מאַי־בלומען.

אָה דיעזע ליפּען און דיעזע אויגען, זיי האָבען מיין בליק געפאַנגען און מיין הארץ ווי מיט אַ געוואַלדיגען מאַגנעט צוגעצויגען.

איך בין פערליעבט, שטערבליך פערליעבט אין דער ליטוואַטשקע.

אָבער זי ליעבט מיך אויך, זי ליעבט מיך מיט דער גאַנצער גלוט פון איהר יונגעס, אונשולדיגעס הערץ.

ווען זי דריקט מיך אין איהרע אַרמען, פיהל איך הימעלשע וואָנע, ווען זי דריקט איהרע ראָזיגע ליפּען אויף מיין מונד, דאַן שמעלץ איך אין גליק און זעליגקייט.

אוועק איהר קאַלטע פילאָזאָפען וואָס איהר לאַכט פון ליעבע, וואָס איהר קריטיזירט איהר טרייהייט, ליעבע קאָן ניט פאַלש זיין, ליעבע קען קיין פאַנטאַזיע ניט זיין; ליעבע איז גליק אין לעבען.

ווי גליקליך שעצ איך זיך פון אַזאַ אונשולדיגען ענגעל געליעבט צו זיין! ווי גליקליך בין איך, ווען איך קום צו דיעזען הייליגטהום אויך מיט איין אונבעפלעקטע זעעלע, אויך איך האָב נאָך קיין פרויענצימער געליעבט און קיינע בעריהרט, זי איז דאָס ווערטה, דאָס איהר ערשטע ליעבע זאָל מיט ערשטער ליעבע בעלאָהנט ווערען.

אָבער איך ליעב זי צו שטאַרק, אום די זאַכע נאָך ווייטער צו לאָזען געהן ווי זי געהט, איך פיהל מיינע כחות אויסגעהן, איך מוז זי האָבען גאַנץ נויטיג אין מיין בעזיץ, איך מוז באַלד הייראַטהען.

איך מוז געהן צו איהר מיט איהר אַלץ אָבריידען, און דערנאָך ביי מיין ליעבען פאָטער זיין שטיצע פערלאַנגען און זיין זעגען, און די ליעבע טרייע ליטוואַטשקע וועט מיין פרוי ווערען.

צווייטער טהייל.

— ליעבע סערעה! — האָב איך איהר געזאָגט געסטערן אבענדס, ווען איהר בלאָנד קעפּעלע איז געלעגען אויף מיין ברוסט און איהרע אויגען האָבען אַזוי טריי מיר אין מויל געקוקט און איהרע ווייכע רונדע הענטעלעך האָבען מיין האַלז אַרומגענומען. ליעבע, סערעה, וואָרום זאָלען מיר זיך נאָך ווייטער פּלאָגען, איך וויל מיר זאָלען זיך ענדליך פערבינדען מיט דעם הייליגען עהע בונד מיר זאָלען מיט פרייד און גליק אונזער האָבצייט פייערן".

— אָה דו מאכסט מיך גליקליך, מיין טהייערער — האָט זי מיר גע־ענטפערט, און איהרע אויגען זיינען פייכט געוואָרען פון גליק. יעצט איבער־צייג איך מיר, אז דו ליעבסט מיך טריי און איניג, איך וועל פון דיין ווילען קיין מאָל ניט אָבטרעטען. ערשט נאָך דער חתונה זאָלסטו וויסען, ווי ליעב איך האָב דיך, דיך אליין! נאָר דיר געהערט מיין הערץ און זעעלע. — איין אינניגער, לאנגער הייסער קוש האָט מיר איהר צושטימונג בעשטעטיגט.

איך האָב מעהר קיין ווערטער געהאט מיינע געפיהלען אויסצודריקען, איך בין צופיעל ענטציקט געוועזן. אָבער זי מיט איהר גרויסע שטארקע זעעלע איז געוועזן די ערשטע, וואָס האָט מיך דערמאָהנט, אז עס איז שוין שפּעט אין דער נאכט און עס איז צייט איך זאָל אהיים געהן.

— דו, מיין געליעבטע, ביזט פינקטליך, ווי א זייגער; אימער מוז איך דיר פערלאָזען אום 10 אוהר. הייטע אָבער, מיין ליעבע סערעה, מוז איך ביי דיר אביסעל לענגער בלייבען.

— ניין, מיין ליעבסטער, איך וויל זאָלסט האָבען א פרוי ריין ווי אן ענגעל, זי זאָל אויף זיך קיין לייטישע נאָכרייד ניט האָבען; זאָלען זיי ניט זאָגען, אז איך האַלט דיך אויף צו שפּעט, עס איז שוין דאָך ניט ווייט צו אונזער האָכצייט. דאַן זיינען מיר ביידע אין אונזער וועלט.

— האָסט רעכט, מיין געליעבטע, אדיע!

און מיט הייסע פייערינע קושען האָב איך איהר צימער פערלאָזען.

דריטער טהייל.

אלס איך בין אונטען פון דעם סטופּ ארונטערגעגאנגען, זעה איך: עס שטעהט אן עלטערער מאַן גראד אויף די טרעפּ און קוקט מיר פעסט אין די אויגען אריין.

— איהר זיינט הערר בערקאָוויץ, שיינט מיר, — האָט דער אלטער געזאָגט.

— פון וואַנען קענט איהר מיך און ווער זיינט איהר?

— אָה, איך קען ִאייך און אייער פאָטער, איך בין א מאָהל ביי אייך א הויז־קיפּער געוועזן, יעצט בין איך אין דעם הויז הויז־קיפּער.

— איהר האָט מיר געוואָלט עטוואָס זאָגען?

— אָה יא, ניט עטוואָס, נאָר זעהר וויכטיגעס.

— אַלזאָ רעדט, איך הער.

— איהר ליעבט די סערעה דאָ פון דעם צווייטען פלאָר?

— וואָס קימערט דאָס אייך?

— רעדט מיט מיר פריינדליכער, הערר בערקאָוויץ, איך רעד אין אייער אינטערעס, ניט אין מיינער, ווייל איך קען אייך און איהר טהוט מיך לייד.

— וואָס איז דען, זאָגט שנעל.

— סערעה בעטריגט אייך.

— אַלטער לומפּ וואָס איהר זייט, ווי וואגט איהר אויף דיעזען ענ־געל... — איך האָב דעם אַלטען געוואָלט אראָפּלאָזען אַ פּאטש, אָבער ער האָט גאַנץ קרעפטיג געפּאסט מיין האנד.

— פריהער איבערצייגט אייך. ווען איהר וועט געפינען, אז איך זאָג אייך ליגען, וועט איהר צייט האָבען מיך צו שלאָגען, אָדער גאָר צו טוידטען. איך וואוין טאקע אין דער זעלבער זייט וואו סערעה וואָהנט, און מיין בעד־רום מיט איהרע שיידט נאָר אָפּ אַ דינע טהיר.

דיזע זיכערע ווערטער פון דעם אַלטען מאַן האָבען מיך ווי עלעקטריזירט.

— אָבער געדענקט, ווען דאָס איז פּאַלש, מעגט איהר שוין אָבזאָגען וידוי. יעצט זאָגט וואָס ווייסט איהר?

— איך ווייס, אז איהר זיינט ניט דער ערשטער און אויך ניט דער לעצטער. געהט נאָר אריין צו מיר אין בעד־רום, ווארט נאָר אַ האַלבע שטונדע און איהר וועט מיט אייערע אייגענע אויערען הערען אָדער זאָגאר מיט אייערע אויגען זעהן אַ צווייטען בעזוך.

— וואָס רעדט איהר, אַלטער, איז דאָס וואהר? — האָב איך מיט הארץ־וועהטאָג געזאָגט.

— אָבער, הערר בערקאָוויץ, איך האָב קיין אינטערעסע אייך אָדער איהר צו שאַדען, נאָר גראד היינט האָב איך אין מיין בעד־רום ניט ווילענדיג געהערט, אז איהר מיינט עס ערנסט און איהר ווילט זי הייראטהען, זאָ האָט עס מיר לייד געטהאָן איהר זאָלט אזוי בעטראָגען ווערען.

— איך דאַנק אייך, פריינד. אין איין פערטעל שטונדע בין איך ביי אייך, — האָב איך צערשטרייעט געזאָגט, און בין באלד אריינגעלאָפען אין אַ פּאַון־שאַפּ, וואו איך האָב דערזעהן רעוואָלווערס ליגען. איך האָב גע־קויפט אַ רעוואָלווער, דען יעדענפאלס איז עס מיר אונבעדינגט נויטווענדיג

געוועזן: — איז עס אַ ליגען, זאָל דער הויז־קיפּער שטאַרבען, איז דאָס וואהר, זאָל זי מיט מיין נעבעז בוהלער שטאַרבען; איין מאָרד מוז געשעהן.

מיט אַלע 5 קוילען האָב איך מיין רעוואָלווער געלאָדען און האָב אַליין ניט בעמערקט ווי און ווען איך בין צוויי טרעפּ ארויפגעלאָפען.

צום הויז־קיפּער אריינגעהענדיג, האָט דער אַלטער מיר אַ וואונק געטהאָן איך זאָל שטיל זיין און איהם נאָכגעהן.

אַלס מיר זיינען אריין אין לעצטען בעדרום האָט אַ גאַנץ דינער ליכט־שטראהל אריינגעשיינט פון דעם בעדרום, וואו סערעה האָט געוואָהנט און אַ שטילער געשפּרעך איז געקומען אין די אויערען.

דאָס בלוט איז מיר אריין אין קאָפּ, מיין הארץ האָט אָנגעהויבען שלאָגען ווי מיט האמערס, ווען איך האָב דערזעהן אַ מאַן, וועלכער איז געזעסען אויפ'ן בעט מיט'ן רוקען צו מיר. סערעה איז געלעגען ביי זיין ברוסט מיט איהרע אָרעמס אויף זיין האלז, פּונקט ווי ערשט איין האלבע שטונדע צוריק ביי מיר, זיי זיינען געוועזן שטאַרק פערטיעפט אין זייער ליעבע, ווי עס שיינט, ווייל זיי האָבען ניט געהערט, ווי איך האָב עטוואָס מעהר די טהיר צו מיר געעפענט, איך זאָל דייטליכער זעהן און הערען, וואָס דאָרט געהט פאָר.

— אָבער וואָס זעהען מיינע אויגען! דער אונשולדיגער ענגעל, וועלכע איך האָב מיך ניט ערלויבט די גאַנצע צייט זאָגאר איהר קערפּער צו בעריהרען, זעה איך יעצט אַ גאַנץ פרעמדען מאַן מיט זיינע רויהע הענד אומטאַפּען זי אונפערשעהמט! עס איז מיר זאָפאָרט איינגעפאַלען איהר פרעכהייט, ווי זי האָט מיר אום צעהן אוהר פון איהר צימער פאַסט ארויסגעשטופּט און ווי עס שיינט האָט זי עס מיט אבזיכט געטהאָן.

מיין בלוט האָט געקאָכט, מיינע גליעדער האָבען געציטערט, ניט ווילענדיג האָב איך געפיהלט ווי מיין האַנד האָט געגריפען דעם רעוואָלווער.

אין דעם מאָמענט האָב איך דערזעהן ווי דער מאַן האָט זי אַנידערגעלעגט אויפ'ן בעט און האָט אָנגעפאַנגען איהר בוזעם אויפצושפּילען.

איין קנאַל, און דער אונבעקאַנטער מאַן איז צוריק־געפאַלען אויף דער ערד מיט'ן געזיכט, און בעפאָר איך האָב דעם צווייטען שאָס געוואָלט אָפּפּייערען אויף די נידערטרעכטיגע פעררעטהערין, האָב איך דערקענט דאָס געזיכט פון דעם נעבען־בוהלער, — ער איז געוועזן מיין פאָטער.

XIII.

פרישע לופט.

— נו, חנה, גיב מיר נאָך א שטיקעל קוגעל.

— זאָל איך בלייבען א יונגע אלמנה, אויב דו קריגסט אפילו איין ביסען. הערסטו שלמה, אָט האָב איך דיר געשוואָרען.

— אָבער אז איך וועל דיר שוין צוזאָגען מאָרגען אויסצופאָהרען?

— גיב איך דיר אוועק אין גאַנצען.

— אָלל־רייט, לאָמיר מאָרגען אויספאָהרען. עס איז אפילו א שאָד, עס דארף קאָסטען אריבער א דאָלאר, אָבער אז דו האָסט זיך שוין איינגעשפּארט.

— איך האָב מיר איינגעשפּארט, אז אָך און וועה איז מיר, אָט פעהלט מיר טאַקע נאָר פערגעניגען, איך מיין דאָך נאָר פון די קינדערלאַכ׳ס וועגען, זעה ווי דזשייקעל זעהט אויס, ער איז דאָך שוין גרין און געל, און בעקי איז שוין אויך געוואָרען הויט און ביינער, און קיידע האָט א מאָגען, — אויף דעם לענדלאָרד געזאָגט געוואָרען, און די קליינטשיגע איז אויך קוים וואָס זי לעבט! אז די קינדער זאָלען נאָר זיין געזונד, דארף איך די אויספּאָהרעכיז, איך וויל נאָר די קינדער זאָלען כאַפּען א ביסעל לופט. און פרעג איך דיך, תכשיט מיינער, איך אַליין בין שוין גאָר קיין מענש ניט? פאַר וואָס פלעגסטו רייסען די הויט פון מיר אין נויאָרק מיר זאָלען אויספאָהרען אין צענדערל פּארק?

— אין נויאָרק איז עפּעס אנדערש, מען נעהמט די קאר און מען פאָהרט. דאָ, געה וויים וועלכע קאר מען נעהמט און מען דארף ערשט פאָהרען צוויי שטונדען.

— וועלכע קאר, אומשטיינס געזאָגט! א מאַנסביל זאָל ניט וויסען! נאָר מיר קענען דאָך פאָהרען מיט חיים שמואל׳ן; זיי פאָהרען דאָך אויף אויס אַלע מאָהל, מאָרגען גאַנץ פריה פאָהרען זיי אויס, זיי וועלען אונז טאַקע ווייזען א גוטען פּליים ווייט אונטער די בוימער, מיר זאָלען זיך אַלע קענען בעקוועם מאַכען און אנידערלעגען.

— אָלל־רייט, זאָג זיי, אז מיר וועלען פאָהרען צוזאַמען, אָבער פערגעס

גים עפּעס מיטצונעהמען, מען זאָל דאָרט ניט דאַרפען ליידען קיין הונגער, ווי דו פלעגסט טהאָן אין נויאָרק.

— וואָס זאָגסטו זאָל מען מיטנעהמען? שאַ, ווייסטו וואָס, דעם פיש וואָס איך האָב נעכטען געקויפט, וועל איך מיטנעהמען, און איך וועל מיט־נעהמען דאָס פיש־פּענדעל, און מיר וועלען עס דאָרט אָבקאָכען.

— עפּעס פיש אַליין; עפּעס אַ גאַנצען טאָג טרוקענס? פּערנעס נים, אַז דער טאָג איז איצט אַ יאָהר, עס ווילט זיך טאַקע עטליכע מאָהל עסען, און בפרט די קינדערלעך. אַז דו זאָלסט האָבען האָלץ־קוילען, וואָלט איך אַ בעלן געוועזן מיטצונעהמען דעם סאַמאָוואַר אויך.

— געזונד זאָלסטו זיין, שלמה'ניו. זעהסטו, דאָס איז פון דיר אַ גוטער איינפאַל, וועט מיך טאַקע דאָס קינד ניט נאָגען אַ גאַנצען טאָג. געוויס וועל איך קריגען אין דער גראָסערי האָלץ־קוילען. נאָר ווייסטו וואָס מיר דאַכט זיך, מיר האָבען גאָר קיין צוקער ניט.

— אָט אויך אַ זאַך, וועסט אַריינלויפען אין גראָסערי און קויפען אַ פּייפּער צוקער.

— לויף טאַקע דו, שלמה'ניו, איך דאַרף נאָך אויספּרעסען פאַר די קינדערלאַך אַ פּאָר קליידלעך מיט דזשאָמפּערלאַך. הער נאָר, קויף דזשייקלען אַ העטקעלע אויך, עס איז ניט שעהן כלעבען, דאָס אַלטע העטקעלע זעהט אויס ווי אַ שמאַטע, און פאַראיינס נעהם שוין מיר אַ פּאָר סטאַקענס. אַ נעקטיי האָסטו?

— אַ נעקטיי? מיר שיינט איך האָב גאָר קיין געפּרעסטע העמד אויך ניט, און איך וואָלט געדאַרפט מיינע שיך אַריינטראָגען צום שוסטער פּיק־סען. וויפיעל ברויט זאָל איך נעהמען? זיי האָבען אין דער גראָסערי פּי־קעלס? זאָל איך בעסער נעהמען וואורשט אָדער קאָרען־ביף?

— נעהם ביידעס, נאָר פערגעס ניט צו קויפען אַ פונט בראָקען סייק פאַר די קינדער און פאַר אַ פּאָר סענט ליידיעס פינגער פאַר דער קליינטשיגע, זעהסטו אָט איצטער האָב איך מיר דערמאָהנט, איך האָב ניט איין דייפּער־פּין, איך מוז טאַקע געהן אויסוואַשען עטליכע דייפּערס. אַז דו זאָלסט זיין אַ גוטער, וואָלסטו פעראיין־וועגס אַרויפגעשפּרונגען צו ביילקען איהר זאָגען, אַז איך האָב געבעטען לייהען איהר העט. זאָל איהר אַזוי זיין ליעב דאָס לעבען, ווי מיר איז ליעב צו איהר געהן עפּעס לייהען, נאָר געה איצט

אויסגעבען 4 דאָלער אויף א העט, אז איך דארף דאָס קלייד ארויסנעהמען פון דער דרעס־מייקעריז.

דער קינעל איז געווען א וויינינער און שלמה האָט פון איהם געלעקט די פינגער, און ביי דיעזען פינגער־לעקען איז דער אָבמאך צווישען דעם פאָר־פאָלק געגאנגען ווי געשמירט, און דער פרעהליכער ווינטעל, וואָס האָט איצט געבלאָזען אין דער פאמיליע, אז מאָרגען וועט מען א גאנצען טאָג כאפּען פרישע לופט, האָט אָנגעמאכט א גאנצען שטורם אין הויז דעם גאנ־צען נאָכמיטאָג.

שלמה איז געלאָפען אלע ווײלע ארויף און אראָפּ די דריי הויכע טרעפּ אלעם פאָרצובערייטען. חנה האָט דאָס א ביסעל צוגעשוועקט, דאָס א בי־סעל צוגעפרעסט און דאָס א ביסעל צוגעשטאָכען און די קינדער האָבען גע־וויינט און געשריען ביז 12 אוהר ביי נאכט.

דאן זיינען ערשט אלע איינגעשלאָפען מיט דער זיכערער האָפנונג, אז מאָרגען זונטאג גאנץ פריה פאָהרט מען אויס אין פערמאָונט פארק כאפען א ביסעל פרישע לופט.

אָבער אָנשטאָט אויפצוכאפען זיך אום 6 אוהר פריהמאָרגענס, כדי מען זאָל נאָך אוועקפאָהרען ווען עס וועט נאָך זיין קיהל און מען זאָל קענען מעהר עטליכע שטונדען צוברענגען אין פארק, איז גראָד ווי אויף צו להכעיס די גאנצע פאמיליע פערשלאָפען ביז 9 אוהר.

חנה איז געווען די ערשטע, וואָס האָט זיך אויפגעכאפט ווי פון פייער מיט די ווערטער:

„שלמה, עס איז שוין האלבער טאָג, שנעל ווארף ארויף די הויזען און גיב א שפּרונג צו דער דרעססמעקערין נאָכ'ן קלייד, אָבער זאם דיך ניט, וועסט מיר העלפען אָנטהאָן די קינדערלעך און איינפאקען.

שלמה אָט אפילו איצט געהאלטען אין מיטען חלום, אז דאָס וואָס ער האָט גערעכענט, אז דער אויספאָהרען דארף קאָסטען איין דאָלאר, האָט ער שוין אויסגעגעבען פינף, אָבער דזשייק'ס העטקע און חנה'ס קלייד מיט די סטאָקינגס, זיינע שיך מיט'ן נעקטיי איז דאָך ניט אויף איין מאָל, און דער־ווייל וועט מען דאָך כאפען א ביסעל פרישע לופט.

ער האָט זיך שנעל אויפגעכאפּט און אָנגעטהאָן, און געהענדיג צו דער דרעססמעקערין איז ער אריינגעשפּרונגען צו זיין בארבער כאפען א שייוו, אזוי

ווי אָבער ביים באַרבער איז געווען פאַלל נעקסטס איז ער דערווייל צוגע־שפּרונגען צום קאָרנער כאַפּען אַ שאַין.

ער האָט אַריינגעכאַפּט דעם שאַין און דעם שייוו און האָט זיך אַריינגע־כאַפּט צו דער דרעסמעקערין. דאָס קלייד איז אפילו שוין געווען פאַרטיג, אָבער די דרעסמעקערין האָט געזאָגט, אַז חנה אַליין מוז קומען דאָס קלייד אָנמעסטען.

שלמה איז געלאָפען אהיים, ווייל עס איז שוין געווען 11 אוהר. חנה האָט איהם דערזעהען אָהן איהר קלייד, איז איהר געוואָרען אַ לאָך אין האַר־צען, אָבער דאָ העלפט ניכט, שלמה האָט געמוזט איבערנעהמען די קינדער אָנצוטהאָן איז זי געלאָפען צו די דרעסמעקערין.

צוויי קינדער זיינען שוין געווען אָנגעטאָן און די אַנדערע צוויי האָט ער געדאַרפט אויספּוצען, אבער איידער ער האָט אויסגעפונען די שיכעלעך מיט די גאַטעס פון איין קינד, איז דערווייל קיידי אַריינגעפאַלען אין וואַש־טאָב, אין וועלכען די מוטער האָט זי ערשט געבאָדען, לאַ די וואָס זי האָט איינגעמאַכט איהרע קליידלעך האָט זי נאָך דערביי געמאַכט אַ געוואַלד ווי אין אַ דולהויז און ביז ער האָט איהר אויסגעטאָן די נאַסע קליידלעך און שטיל געמאַכט האָט די קליינציגע דערווייל אָבגעטאָן דאָס, וואָס איהר מוטער אין איהרע יאָהרען.

דאָ איז די חכמה פון שלמה געבליעבען שטעהן, און ער האָט זיך קיין עצה ניט געקענט געבען. ער האָט דערווייל געכאַפּט די נאַסע קליידלעך פון קיידי, אום מיט זיי טרוקען צו מאַכען די קליינציגע, און אין דעם מאָמענט איז חנה אַריינגעקומען מיט'ן קלייד, און פון דער סצענע איז איהר געוואָרען אַ לאָך אין האַרצען, ווייל די ראָזע קלייד, וואָס זי האָט ביי דער דרעסמעקערין אָנגעטהאָן, האָט זי שוין ניט געוואָלט אויסטהאָן, אום צו פערשפּאָרען אַ צווייטעס מאָל אָנטהאָן, מען זאָל גיכער קענען פאָהרען, און דאָ איז, ווי אויף צופוקענים גאָר קיין אנפאַנג ניט.

מיט שעלטען און שרייען האָט חנה איבערגענומען די אַרבייט פון דער קליינציגער און איהם געהייסען דערווייל יענע קינדער גיכער אָנטהון.

דאָס פּאָאַר פאָלק האָט געאַרבייט מיט דער גאַל, מען האָט זיך געאיילט ווי אין דער בהלה, אין מיטען־דערינען איז אָנגעקומען חיים שמואל זאָגען, אַז זיי פאָהרען שוין אַלע, און זיי זאָלען זיך גיכער צוקלייבען.

— מיר האָבען נאָך ניט איינגעפּאַקט קיין זאַך! — האָט חנה אין אנגסט אויסגערופען.

— אויב אזוי קענען מיר ניט וואַרטען. — האָט חיים שמואל געזאָגט — אַלע שטעהען און וואַרטען אויף דער גאַס מיט די קינדערלעך און מיט די קלומקעס. מיר וועלען אויף אייך וואַרטען אין לעצטען האָלל, וואו די מוזיק שפּיעלט.

מיט די ווערטער איז חיים שמואל אוועקגעגאַנגען און שלמה האָט איבער־געלאָזט דאָס פיערטע קינד אויף זיין פרוי און ער אליין האָט זיך גענומען צום איינפּאַקען אין די באַסקעטס. איינער איז באַלד פול געוואָרען מיט'ן סאַמאָוואַר און מיט'ן פיש־פענדעל, דער אנדערער מיט די קוילען, די רויהע פיש און דאָס ברויט; אין אַ סערוועטעל האָט מען איינגעבונדען דעם צוקער, פעפער, זאַלץ, ציבעלעס, אַ פּאָאַר גלעזער מיט קאָפּע, מעסער מיט לעפעל, וואורשט מיט דייפּערס, בראָקען־קייק מיט אַ באָטעל מילך, אַ קליין העקעל מיט אַ פּאָאַר באַקסלעך סיגאַרעטס.

דער זייגער האָט געשלאָגען צוויי, ווען די פאַמיליע איז געווען פערטיג צום אויספאָהרען. די מוטער איז געוועזן בעוואָפענט מיט אַ קינד ביי דער ברוסט, דאָס צווייטע אין דער האַנד; דער פאַטער מיט צוויי באַסקעטס, איין קינד מיט צוויי שירעמס און דער אנדערער מיט צוויי סערוועטס.

קוים איז מען נור אראָב אויפ'ן סטריט, האָט זיך חנה דערמאָנט אַז מען האָט די טהיר ניט פערשלאָסען. שלמה שטעלט אוועק די באַסקעטס, שפּרינגט ארויף, עס איז גאָר פערשלאָסען, ער שפּרינגט אראָב צוריק, מען לויפט צו דער קאַר, מען שרייט צום קאָנדוקטאָר, דער קאָנדוקטאָר, דערזעהענדיג דעם רומעל מיט די קלומקעס וויל ער ניט בלייבען שטעהן, קומט אונטער אַנאַנדער קאַר, מען זעצט זיך, דער קליינער עולם האָט אביסעל פרייער אויפגעאָטהעמט.

די קאַר געהט מיט עלעקטריק, אבער נאָך אימער ניט אזוי שנעל עס זאָל פּאַסען צו די אונגעדולד פון שלמה'ן. ער זעהט דער זייגער איז שוין דריי און ער איז נאָך אַלץ אין מיטען שטאָדט. ער שטופּט מיט'ן זיץ־טהייל די קאַר, עס זאָל זיך גיכער רוקען, און אויף־צו־להכעיס בלייבט זי גאָר שטעהן. אַ פּאָאַר פּאַסאַזשירען געהען אראָב, אַ פּאָאַר ארויף, מען פאָהרט ווייטער. אבער דער גרויסער וועלט־מעער מיט הייזער נעהמט קיין ענדע ניט. ביי

שלמה'ן פּלאַצט די געדולד, ער גיט אַ פרעג דעם קאָנדוקטאָר ווי ווייט עס איז נאָך צום פּאַרק.

—וועלכער פּאַרק? — פרעגט דער קאָנדוקטאָר לאַכענדיג —— מיר זיינען שוין מיט צוואַנציג בלאָק וויטער.

— וויטער! — האָט חנה אויסגעשריען אויסער זיך — ליימענער גולם, וואָס האָסטו פריהער ניט געפרעגט? דער קאָרסעט פרעסט מיר ארויס די נשמה, דאָס קינד דרעהט מיר אויס די הענד, אָט דאָס איז דאָס פערגניגען וואָס דו טהיילסט מיר צו...

שלמה קראַצט זיך די פּאַטילניצע, די קאַר בלייבט שטעהן, זי קעהרט זיך אום צום ריקוועג, און דער קאָנדוקטאָר מאָהנט ביי שלמה'ן אנדערע קאַרפער.

— נו, און דער פּאַרק? — פרעגט ער דעם קאָנדוקטאָר.

— בעצאָהלט פער, — זאָגט דער קאָנדוקטאָר — וועלען מיר פאָהרען צוריק, וועל איך אייך געבען אַ טראַנספּער אין פּערמאָנט עוועניו, און פון דאָרט איז נור אכט מייל צום פּאַרק.

שלמה האָט נעבעך בעצאָהלט און מען פאָהרט שוין צוריק, און מיט אַ שטונדע שפּעטער, נאָכדעם ווי מען איז שוין געפאָהרען מיט דער אנדער קאַר, האָט מען מיט גרויס פרייד בעמערקט די בוימער.

מיט ענטציקען איז די גאַנצע פאַמיליע אראָבגעשפּרונגען פון דער קאַר. מען שלעפּט זיך אריין אין פּאַרק, אלע זיינען מיעד, פון די עלטערן רינט דער שווייס אין גרויסע טראָפּענס, די קינדער וויינען עסען, אבער וואו איז חיים שמואל מיט דער פאַמיליע? מען האָט דאָך עפּעס אָבגערעדט!

שלמה האָט דערזעהן אַ פּאָליסמאַן.

— וואו איז ערגעץ לעטען היל? — פרעגט ער איהם.

— דאָרט, רעכטס, באַרג־ארויף, אַ דריי מייל.

— פאָלג מיך אַ גאַנג. דער זייגער איז שוין האלב נאָך פיער, שלעפּ זיך דריי מייל! איך דאַרף חיים שמואל'ן אויף כפּרות. לאָמיר זיך שוין אנידער־זעצען וואו־עס־איז. — זאָגט חנה קוים דעם אָטהעם כאַפּענדיג.

אָבער דאָ איז דאָך אפילו קיין גראָז ניטאָ, קיין בוים, וואָס פאַר אַ פּלעזשור?

— איך פאַל פון די פיס, די קינדער זיינען הונגעריג.

— נו, זעץ זיך אין זאמד. — האָט שלמה געזאָגט פערדריסליך. אבער

חנה האָט זיך ניט געזעצט אין זאמד, ווייל זי האָט זיך געוואָלט אויסטהון, אום צו קענען געבען דעם קינד זייגען. זי מוז האָבען איין בוימעל כאָטש, און זיי זיינען געגאנגען טיעפער אין וואלד.

מען געהט. וואו עס איז דאָ א בוים, זיצען שוין עטליכע מענשען, מען געהט נאָך ווייטער איז שוין דאָ א בוים, איז קיין גראָז ניטאָ. מען געהט ווייטער... אבער פּלוצים איז געוואָרען א געוואלטיגער שטורם־ווינד, באלד דארויף א רעגען,, די ראָזע קלייד ווערט די כּפּרה, די קינדער שרייען געוואלד און אלע ווערען נאַס ווי די העהנער.

— א כּפּרה זאָלסטו ווערען מיט דיינע פרישע לופט, לאָמיר שוין פאָהרען אהיים צוריק. — האָט חנה געוויינט פון פערדרוס.

— לאָמיר פאָהרען אהיים. ממילא איז שוין באלד נאַכט. עס איז שוין ועקס אוהר.

מען האָט זיך אומגעקעהרט פאָהרען אהיים, און מען איז נאָך ווייטער פערקראָכען אין וואלד, דער רעגען שמייסט און אונזער פאמיליע שלעפּט זיך מיעד, הונגעריג און שלעפעריג. חנה שעלט און וויינט, די קינדער כאַפּען אנשטאט פרישע לופט גאָר פרישע רעגענוואסער, מען איז אונגליקליך.

אבער פּלוצים זיינען זיי געקומען צו א גרויסען פּלאַץ, זיי האָבען בעמערקט ווי הונדערטער מענשען שטופּען זיך צו די קארס. מיט שווערע מיה איז זיי געלינגען ארויפצושטופּען זיך אויף א קאר, און מען פאָהרט שוין מיט מזל צוריק.

די קינדער זיינען איינגעשלאָפען אויף זייערע הענד, שלמה'ס געפּרעסטע העמד זעהט נאָך ערגער אויס ווי חנה'ס ראָזע קלייד. אום האלב נאָך ניין אוהר אין אבענד איז מען אריינגעפאלען צוריק אין די רומקעס. דעם סאמאָוואר ניט געשטעלט, דעם פיש ניט געקאָכט, דעם וואורשט ניט געגעסען און קיין פרישע לופט ניט געכאַפּט.

דערפאר האָט אָבער שלמה געכאַפּט א וויסטען, פינסטערען סוף פון חנה'ן.

IX.

זומער־פלעזשור.

איך האָב אפילו קיין טבע צו שטעהען געגען שפּיגעל, אבער אז דער קאלער וויל זיך ניט צושפּילען צום קאלערבאָטען און מען מוטשעט זיך אוועק

א פּערטעל שטונדע און מען קען פּאָרט ניט, מען פערבייסט שוין די צייהן און מען קען פּאָרט ניט, מען רוהט אַ ביסעל אויס די הענד און מען שפּיעלט ווייטער און מען קען פּאָרט ניט, איז מען דאָך פּאָרט ניט מעהר ווי אַ מענש און מען געהט צום שפּיגעל.

דער קאָלער האָט זיך צוגעשפּילעט, אבער אה! ווי געל מיין געזיכט זעהט אויס, די אויגען מאַט אָהן אַ ברעקעל פּלאַם, די ליפּען בלאַס... נור וואָס איז דער וואונדער, די גרויסע היצען, דער שטראַסען־שטויב, דאָס שפּעט לעגען זיך.

אָבער איך קען דאָך אזוי ניט בלייבען. עס ווילט זיך דאָך ניט אַלט ווערען פאַר דער צייט, איך מוז האָבען פרישע לופט. אַלע פאָהרען אויף פּלעזשור אין די קאָנטרים, כאָטש אויף איין טאָג כאַפּען אביסעל פרישע לופט, פאַרוואָס איך ניט?

הייבט זיך אָן: נעהמען מיין יענטע׳ן, וואו וועלען בלייבען די קינדער־לעך? — נעהמען די קינדערלעך אויך, איז אזא פּלעזשור זאָל שוין גאָט אויס־היטען! דאָס וויל עסען, דאָס וויל שלאָפען, שלעפּ זיך מיט זיי פון דער קאַר אויף דער פעררי, פון דער פעררי אויף דעם עלעווייטאָר, מען שוויצט זיך אָן, מען פּלאָגט זיך אָן נאָך מעהר ווי אַלע טאָג. אַז אָך און וועה אזא פּלעזשור!

אַלזאָ, נור אַליין פאָהרען. עס איז אפילו אַ געוויסען־זאַך. וואָס, זי איז נעבעך קיין מענש ניט. אבער איך בין דאָך דער ברויט־געבער, איך מוז שוינען מיין געזונד פון זייערטוועגען, און אַז זי קען ניט פאָהרען, זאָל איך אויך ניט פאָהרען; וואָס וועט זי דערפון האָבען?

אַלזאָ, איך וועל פאָהרען אַליין, זי זאָל ניט וויסען.

אפילו אַ שאָד אַ דאָלאַר, און אפשר נאָך מעהר. סטייטש אַ דאָלאַר! איך זאָל בעסער אָבגעבען דעם דאָלאַר אין גראָסערי, אין בוטשער־סטאָר אָדער אין שוה־סטאָר, אָדער, אָט איז שוין נאָך שבת ווייטער רענט, אָדער, אָט לויפט מיר נאָך דער מלמד און בעט כאָטש אַ דאָלאַר; זי געהט נעבעך באָרוועס — איהר געבען דעם דאָלאַר אויף שיך?

עה, כאַפּט עס דער טייוועל! איך ווייס, כ׳לעבען, ניט וואו פריהער צו פערשטעקען דעם דאָלאַר. מיט דעם דאָלאַר, אָהן דעם דאָלאַר, דאָס געזונד איז טהייערער. מאָרגען פריה מוז איך פאָהרען קיין ראָקאָוועי ביטש.

— יואל! יואל! שטעה שוין אויף, געה גיך, טאָמער וועסטו פאָרט קריגען אַ טאָג ארבייט?

אזוי האָט מיך מיין יענטע אויפגעוועקט אויף דעם אנדערן פריהמאָרגען, שוין אום 8 אוהר.

— האָסט רעכט! — האָב איך איהר געענטפערט, זיך אויפכאַפּענדיג ניט טויט און ניט לעבעדיג — דער באָס האָט מיר טאַקע געהייסען היינט קומען. — אבער צו מיר אַליין האָב איך געזאָגט: שלימזל, היינט האָסטו דאָך ראַקאָוועי ביטש. — און איך האָב מיך באַלד אָנגעטאָן און אָהן פריהשטיק געלאָפען.

— בייס עפּעס איבער פריהער.

— איך וועל מיר שוין קויפען אַ סענדוויטש.

— אָרעמער יואל, ער האָט נעבעך אפילו קיין צייט ניט צו עסען. — האָב איך געהערט די לעצטע ווערטער פון מיין יענטע'ן. איך בין אראָבגעלאָפען די טרעפּ און געכאַפּט די גרינע קאַר צו פאָהרען צו בראָדוויי פעררי, ברוקלין.

— טפו, צום טייפעל, וואָס איז דאָס? איך בין גאָר אויף יוניאָן סקוועהר.

אנשטאַט די גרינע קאַר צו גרענד סטריט פעררי, האָב איך מיך אויפגעזעצט צו דער 42טער סטריט פעררי.

אראָבגעשפּרונגען, אַ כפּרה די פינף סענט, אבי איך זאָל נאָך האָבען צייט צו פערברענגען. גענומען אַן אנדער קאַר און מיט שמחה האָב איך דערזעהן די פעררי.

קוקענדיג אויף די אַלע פרעהליכע געזיכטער אויף דער פעררי, מענער, פרויען און קינדער, וואָס פאָהרען געוויס אויך אַלע אויף פּלעזשור, האָב איך דערפיהלט, אז עס קלעמט מיר דאָס הארץ. עס איז שוין געווען האַלב נאָך צעהן, איך האָב נאָך קיין גלעזעל טהעע אפילו ניט געטרונקען. איך האָב פערוויכערט נאָך אַ סיגאַרעטעל און בין דערמיט זאט געווען ביז איך האָב מיך געדאַרפט אויפזעצען אויף דעם עלעוויייטער.

דאָרט האָב איך געקויפט צוויי באַנאַנעס פאַר פינף סענט, איבערגעכאַפּט דעם הונגער און באַלד בין איך געפלויגען אויפ'ן עלעוויייטער.

אַ גליק אביסעל! מיר איז גראַד אויסגעקומען זיך צו זעצען נעבען אַ שעהן מיידעל. אַ שעהנע קען מען אפילו ניט זאָגען. מיין יענטע פאַר דער חתונה איז געווען שעהנער פון איהר, נור, אָט גאָר ניט. אַ ווייס קליידעל

מיט געלע בעפּוצונג, אַ גרין היטעלע מיט אַ סך רויטע בלומען, אַ מיידעל — איך טהו עפּעס מיט איהר אַ שידוך?

אפילו אליין אויף פּלעזשור פאָהרען, האָט מיר אַ טעם... ווען איך זאָל כאָטש וויסען, אַז דאָס מיידעל פאָהרט אויף קיין ראקאָוויי ביטש, וואָלט איך מיך שוין מיט איהר בעקענט. דאָס וואָלט ווירקליך געווען אַ לוסטיגער טאג.

— עקסקיוז מי, וועט איהר מיר ערלויבען צו פרעגען וואו איהר פאָהרט?

— קיין ראקאָוויי ביטש. — האָט זי געענטפערט.

— קיין ראקאָוויי ביטש? — האָב איך אויסגעשריען.

— וואָס איז דען? — האָט זי מיך געפרעגט.

— איך פאָהר אויך קיין ראקאָוויי ביטש. איהר פאָהרט גאָר אליין?

— וואָס, אימיצער וועט מיך אויסכאַפּען? איך פאָהר שוין ניט דאָס ערשטע מאָל, מען געפינט דאָרט גענוג בעקאַנטע.

— אַז איהר ווילט, קענען מיר פאָהרען צוזאמען. עס איז עפּעס פרעהלי־כער אין צווייען.

גענוג, ביז אין פינפטען סטיישאָן זיינען מיר שוין געווען אלטע בעקאַנטע. איך האָב מיר שוין ערלויבט אריבערלעגען מיין האַנד איבער'ן אָבשפּאַר הינטער איהר פּלייצע און מיר האָבען שוין גערעדט פון ווידזשעס, פון סטרייקס, פון אידישע ראָמאַנען און... און... פון ליעבע.

איך קוועל, איך צאַפּעל, מיט אַ האַלבע ליעבע בין איך שוין פערטיג. אויפ'ן נעכסטען סטיישען איז ארויפגעקומען דער לאַנגער דזשייק, מיין לאַנדסמאַן.

— האַלאָ, יואל, וואו פאָהרסטו?

— קיין ראקאָוויי ביטש.

— ווער איז די בתולה? — פרעגט ער מיך שטיל, אויפ'ן אויער.

— מיינע אַ קוזינע. — האָב איך איהם שנעל געענטפערט.

— אַ, אַמעריקאַנער קוזינעס און אַמעריקאַנער לאַנדס־מיידלעך. האָב קיין מורא ניט, איך בין אַ מבין אויף אַ פּיק.

דאָס מיידעל האָט זיך, ווי עס ווייזט אויס, בעליידיגט און האָט זיך אומגעקוקט צו איהם מיט אַ בייזען קוק.

— אָה, סאָנעצקי! — האָט דזשייק אַ געשרייע געטהאָן — דו ביזט עס די קוזינע. אוי אַ רוח אין דיין קאָפּ אריין.

— זעהסטו יואל, איך האָב באלד פערשטאַנען. האָסטו עטליכע דאָלאַר צו פערספּענדען, זי איז אַ שווערער פּאַסאַפּשיר, אדיע! — ער האָט זיך צולאַכט און ביים נעכסטען סטיישאָן איז ער אראָב פון עלעוויימער.

האלב נאָך צוויי זיינען מיר ערשט אָנגעקומען אין קאַנאשביי און מיט איין מאָמענט האָבען מיר פערזאַמט די באָוט.

— אַ גאַנצע שטונדע ווארטען, און דאָ קלעמט מיך דאָס הארץ אז עס איז אַ געוואלד. — האָט סאָנעצקי געזאָגט.

— מיר קלעמט אויך. — האָב איך צוגעשטימט.

— נו, זיי אַ קאַוואַליער און הייסט געבען מיטאג. — מען קען קיין חזיר ניט זיין — פּלעזשור איז פּלעזשור.

— דו ווייסט דאָך ניט וואו, קום, איך וועל הייסען געבען. — האָט מיין סאָנעצקע מיט אַ שמייכעל געזאָגט, און האָט מיך אונטער'ן אָרעם אריינ־געפיהרט אין אַ רעסטאָראַנט.

דאָס עסען איז אפילו גוי'שע, אבער הונגריג בין איך געווען, אַ שנאַפּס, אַ גלעזעל ביער, אַ גלעזעל וויין האָט מיר דעם ריח פערטריעבען און סאָנעצקעס אַ שמייכעל האָט מיך אויך געמאַכט פערגעסען דעם פּרייז וואָס איך וועל דארפען בעצאָהלען פאר אזא מיטאג.

—אַ דאָלאַר סיקסטי פייוו. — האָט דער ווייטער אַ זאָג געטהאָן.

די האָאר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּויער, צוויי דאָלאַר מיט טשענזש איז מיין גאַנץ פערמעגען געווען. איך קראַץ מיר פאָרענט, איך קראַץ מיך הינטען, איך הויב אָן צאָהלען.

„אז דו ווילסט פּלעזשור צאָהל יואל“, האָט סאָנעצקי געזאָגט גאַנץ לוסטיג.

איך האָב אַ קוק געטהאָן אויף דעם צוהיצטען געזיכט פון סאָנעצקי, אַ זיסער האָפנונגס־שטראַהל האָט מיך ערמונטערט און איך האָב בעצאָהלט.

„האַלאָ סאָנעצקי“! האָט איצט אַ געשריי געטהאָן אַ קריסט, וואָס איז אריינגעקומען אין רעסטאָראַנט און ווי אַ פייל פון דעם בויגען האָט זי זיך אויפגעכאַפּט פון דעם ביינקעל און איז מיט איהם אוועקגעגאַנגען.

„סאָנעצקי“! האָב איך זי מיט אַ פערקלעמטען הארץ אַ רוף געטהאָן. אַ

קוס אין איהרע אייגענע שפּיץ פינגער איז געווען די אַנטוואָרט אויף מיין רופען.

איך האָב געמיינט, אַז דאָס הייסט אויף פּלעזשור לשון, איך זאָל אַ ביסעל אויסוואַרטען און איך האָב געוואַרט אַ שטונדע, צוויי און סאָנעצקי איז פערשוואונדען, — זי איז געווים אוועק קיין ראָקעוויי ביטש, — האָב איך געטראַכט, דאָרט וועל איך זי געפינען.

ניט געטראַכט, אַרויפגעכאַפּט זיך אויף'ן באָוט און מיט מיין זיץ־פּלייש האָב איך פון אונגעדולד געשטופּט די באָוט זאָל שנעלער געהן, אָבער אויף צו להכעיס האָט זי זיך קוים געריהרט און פּונקט 7 אוהר בין איך געקומען קיין ראָקעוויי ביטש.

האַלב נאָך 7 געהט די לעצטע באָוט צוריק, האָב איך געהערט, ווי אידען לייענען איבער אַ סיין ביין ברעג.

אבער אין איין האַלבע שטונדע קען איך זי טרעפען, און בין ווי אַ משוגענער אומגעלאָפען אין אַלע ווינקעלעך, נישטאָ סאָנעצקע דאָ שפּיעלט מען, דאָ וויעגט מען זיך, דאָ פאָהרט מען, און מיין סאָנעצקע איז ניטאָ

אַ סוף פון דער באָוט, איך מוז לויפען צוריק, מיין יענטע וועט ניט וויסען וואָס איבערצוטראַכטען, איך וועל ערשט אום צוועלף אוהר קומען אהיים, איך לויף מיט אַלע כחות. פּונקט ווי איך בין געקומען צום ברעג איז די באָוט אָבגעגאַנגען. מיין רעטורן־טיקעט איז ערשט גוט אויף מאָרגען.

איך קען אפילו פאָהרען מיט דער באהן, פעהלט מיר אָבער ביז דער ברוקלין פעררי 13 סענט און די פעררי 2 סענט איז 15, און דאָ זעה איך קיין בעקאַנטען. מיינע כחות געהען מיר אויס, איך וויין פון פערדרוס, נור עס העלפט ניט.

אבער גאָט איז מיט דעם עלענדען. איך האָב מיך דערמאָהנט אַז איך קען פערקויפען מיין שירם, קיין רעגען געהט ממילא ניט.

געטראַכט און געטהאָן. נאָך אַ שטונדע אומשלעפּען זיך, האָב איך קוים פאַר מיין שירם געקראָגען אַ קוואָדער אן באַלד געקויפט אַ טיקעט און איך זעץ מיך אריין אין וואַגאָן.

— סאָנעצקע! — האָב איך אַ געשריי געטהאָן אַז אַלע פּאַסאַזשירען האָבען זיך צולאַכט. אָבער סאָנעצקע איז זיך אומגעגאַנגען אויף דעם באהן־

סטיישען מיט'ן קריסט געאַרמט און האָט מיר אפילו ניט געענטפערט. דער טריין איז אוועק.

האַלב נאָך צוויי נאָך האַלבע נאַכט בין איך געקומען אהיים, מיעד הונגעריג און שלעפעריג. נאָך אין קיטשען האָב איך אויסגעטהאָן די שיך מיין יענטע זאָל מיך ניט הערען אריינגעהן. אויף די שפּיץ פינגער בין איך צוגעגאַנגען צום בעט און האָב מיך געוואָלט אנידערלעגען אַז זי זאָל גאָר ניט וויסען.

אבער וואָס איז דאָס ?! זי איז גאָר אין בעט ניטאָ ! וואו איז מיין יענטע ?

איך וועק די קינדער, אַלע האַלטען אין איין כליפּען. איך פרעג : „וואו איז די מאַמע ?" אבער באַלד האָב איך דערהערט אויף די טרעפּ א טרויער־ליעד :

— וועה איז מיר, אָך איז מיר, גאָט ווייסט וואו ער איז אהינגעקומען. וואו וועל איך מיך אהינטהאָן מיט פיער קליינע קינדער...

אָבער קוים האָט זי נור געעפענט די טהיר און מיך דערזעהן, האָט זי שוין בעקומען אַן אנדער קול : ביזט גאָר אין דער היים, טפו ! וואָס האָט זיך גע'חלומ'ט מיר, מיינע קינדערלעך, מיינע פריינד און אַלע אידען, זאָל אויסגעהן צו דיין קאָפּ, צו דיין לייב און לעבען, צו דיינע הענד און פיס, צו דיינע האָר און צו דיר גאָר ! וואו שלעפּסטו זיך דאָס אַוועק שלימזל מיינער אויף א גאַנצען טאָג און א גאַנצע נאַכט, אַז מיר זאָל די נשמה ארויס ?

— נו, זאָגט איהר, וואָס האָב איך איהר געקענט ענטפערן ?

— אויף א מיטינג אין דער יוניאָן...

— צושמיטיננגט און צומוניאָנט זאָלסטו ווערען ביז טאָג, האַרצינער פאַטער, מיט זיי דאַרט אין איינעם. אזעלכע טעג און נעכט זאָלסטו האָבען רבונו...

די מוזיק האָט געדויערט ביז טאָג.

נו, נעה דערצעהל איהר פון מיין פּלעזשור מיט סאָנעצקע.

X.

דיואַי'ס צוג.

— אין די העלל זאָל געהן די דייטשקע, עס איז שוין באלד נאכט און זי האָט מיר דאָס קלייד נאָך ניט אָבגעבראכט, און מאָרגען איז שוין דיואַי'ס פּאראד און איך האָב פּשוט ניט וואָס אָנצוטהון.

דאָס איז געווען דאָס טרויער־ליעד פון דער צוואַנציג־יעהריגער שעהנער בעקי פאר איהרע חבר'טעס אַ נאכט פאר דער גרויסער דיואַי־פּאראד אין ניו יאָרק.

— אַ זאָרג דו האָסט! — האָט איהר איינע פון די חבר'טעס געטרייסט — וועסטו אָנטהון דיין גרין זיידען קלייד.

— וואָס, איך בין עפּעס אַ באָמערקע! — האָט בעקי אויסגעשריען בעליידיגט — וואָס? איך ארבייט ניט סטעדי און פערדין ניט מיינע זעקס דאָלאר וויידזשעס אַ וואָך! אַ קלייניגקייט, מאָרגען וועלען דאָ זיין אַ וועלט מיט מענשען, זאָל איך געהן אין אַ קלייד וואָס איך האָב שוין אפשר צעהן מאָל געטראָגען. משוגע בין איך?

— דו מיינסט אודאי, אַז האָבסאָן וועט מאָרגען אויך זיין אויף דעם פּאראד, און אין דעם גרינעם קלייד וועט ער דיר ניט וועלען געבען אַ קוס? — האָט אַ צווייטע געלאכט.

— איך האָב האָבסאָן אין דר'ערד, נור סתם פאר מענשען, און אגב וועט דאָך מאָרגען זיין דזשייק פון ראָטשעסטער — די לעצטע ווערטער זיינען איהר פערקיהלט געוואָרען אויף דער צונג, ווייל אין דעם מאָמענט האָט זיך געעפענט די טהיר און דזשייק איז אריינגעקומען.

— אַז מען דערמאָהנט דעם מלאך, קומט דער גלח — האָט די צווייטע חבר'טע ווידער געלאכט — אָט ערשט האָט זי דיך דערמאָהנט אַז דו וועסט קומען, און דו ביזט שוין דאָ.

— וואָס דען, איך וועל ניט זיין אויף דעם דיואַי פּאראד? — האָט דזשייק געזאָגט מיט שטאָלץ, צוּוואַרפענדיג אַ ליעבעס־בליק צו בעקי. — און איבערהויפּט אַז בעקי האָט מיר געשריעבען אַז זי האָט אַזאַ פּרעכטיגען פּלאַץ אַלעס צו זעהען.

— מיר האָבען אַ פּלאַן וואָס איז ווערטה צעהן דאָלאַר. אונזער יענטקע פון יאַגיסטאָוו ארבייט ביי אַ באָס, וואָס ער וואוינט אין דער 5טער עוועניו, גראד אנטקעגען דעם וועלט־אָף־היסטאָרי (וואַלדאָרף אסטאָרי), און זי האָט מיר נאָך מיט פינף וואָכען צוריק פערשפּראָכען אהין ארייננצונעהמען אין פּאַרלאָר אויף צוויי ווייכע ראָקינג טשעערס, און זי וועט אונז אויפנעהמען ווי די קייסערס. יענטקע איז מיין כפּרה, זי וואָלט זיך פאר מיר געלאָזט אַ האַנד אָבשניידען. אבער אַ כפּרה זאָל ווערען די דייטשקע, וואָס זי ברענגט מיר ניט דאָס קלייד...

דער אבענד איז אוועקגעגאַנגען אין פּאָרבערייטונגען און אָנגרייטען עטליכע בעגס קייק, עפּעל, אַ פּלאַציגע פלעשעלע מיט שנאַפּס, אַ פּאָאר סענדוויטשעס, די געהעריגע וועש און קליידער וואָס איז נעטהיג צו אזא יום־טוב. געשלאָפען איז מען זעהר ווענינ, אונרוהיג, דורך די פאָרשטעלונגען פון דעם מאָרגענדיגען טאָג און גאַנץ פריה איז מען שוין געווען אויף די פיס און עס האָט אָנגעפאַנגען די טאָאלעטע.

ביי דזשייק׳ן איז דאָס געגאַנגען שנעל, ווייל ער איז שוין געקומען יום־טוב׳דיג ; אבער בעקי, ווייל זי איז געווען געערגערט וואָס די דייטשקע האָט איהר דיסאַפּאָינטעד מיט דעם נייעם קלייד, איז איהר אַלעס געפאַלען פון די הענד, דאָס האָט זיך ניט נעשפּילעט, דאָס האָט זיך ניט געהעקעלט, דאָס האָט ניט געפּאַסט, און פאר פערדרוס האָט זי גאָר געוואָלט וויינען.

דערפאר אָבער איז דיזער אומשטאַנד פאר דזשייק׳ן געווען אַ לעבען : ער האָט איהר געמוזט העלפען, דערלאַנגען, פערהעקלען, פערשפּילען, פערקניפּען, פערשלייפען, און ביי אזא דזשאב קאָסט דערווייל ביליגער אַ בעריהרונג און טאקע אַ קוס אויף.

אַ ביסעל בערוהיגט און פערגעכענדיג אָן אַלע צרות האָט זי זיך דערזעהען אין שפּיגעל פיקס און פערטיג, אויסגעפּוצט אין עסיג און אין האָניג שוין מקבל פּנים צו זיין דיואי׳ן.

אָבער אויך דאָס גליק קומט אָפּט ניט אין דער צייט.

אזוי ווי זיי האָבען שוין אָנגעהויבען צעהלען די טרעפּ פון פינפטען פלאָר, אראָבצוגעהען, קומט אָן די דייטשקע מיט׳ן נייעם קלייד.

— איך מוז איבערטהאָן דאָס קלייד. — האָט בעקי געזאָגט שטעהען־בלייבענדיג.

— לאָז שוין זיין אַזוי! האָט די מיסיס געזאָגט, אין אנגסט טאָמער פערזאַמען זיי די פּאַראַד.

נאָך אַ קורצער דעבאַטע איז געבליעבען, אַז דזשייק זאָל ענטשיידען.

זעלבסטפערשטענדליך איז דזשייק געווען אויף בעקי'ס זייט, ניט פער־געסענדיג אַז דאָ וועט דער דזשאַב זיך ווידערהאָלען פון אָנפאַנג אָן, און דאָס האָט איהם הפּנים געשיינט פיעל אינטערעסאַנטער ווי די גאַנצע פּאַראַד.

אַלע בעגלייטער זיינען אַוועק, און דזשייק מיט בעקי'ן האָבען זיך אומגעקעהרט.

זעלבסטפערשטענדליך האָט דאָס איבערטהאָן־זיך געדויערט פיעל לענגער אַלס דאָס אָנטהאָן, ערשטענס ווייל דאָס איז דאָך אַ נייעס קלייד און, צווייטענס, זיינען זיי יעצט געווען אַליין אין הויז.

ווען זיי זיינען ווידער פערטיג געוואָרען און אַרויס אויף דער פרייער לופט, איז געווען אַרום 1 אוהר.

דאָ פאַנגט שוין אָן די פּאַראַד, און ביז דער 34טער סטריט האָט מען שוין גענומען די קאַר.

אבער קומענדיג צו דער פינפטער עוועניו האָבען זיי ערשט דערפיהלט, וואָס עס הייסט זיך פערשפּעטיגען.

אַן אונגעהויער געדיכטע מאַסע פון טויזענדער מענשען זיינען שוין געווען אויסגעשטעלט אויף די סיידוואָקס און זאָגאַר אין מיטען סטריט, און מיט לעבענס־געפאַהר איז יעצט זיך צוצושלאָגען צו יענטקעס באָס הויז, וועלכעס איז גראַד אין מיטען בלאָק.

אבער דאָ בלייבען שטעהן אין אונמעגליך, ווייל דאָ וועט מען גאָר ניט קענען זעהען, און דאַן איז די גאַנצע פּאָרבערייטונג געווען אומזיסט.

— בעקי, איך דענק, מיר וועלען מוזען פאָהרען צוריק אהיים. — האָט דזשייק געזאָגט מיט אַ פערצווייפעלטען טאָן. אבער אַ געהיים פייערל האָט אַ בליץ געטהאָן אין זיינע אויגען.

בעקי האָט דיזעס פייערל צופעליג בעמערקט, און האָט כלומרשט זעהר אונמוטהיג געענטפערט:

— איך ווייס? סטייטש, אַזוי פיעל געפּלאָגט זיך און ניט זעהען דיוּאי'ן! נור אַז זעהען קען מען ממילא ניט...

יעס, זיי זיינעןביידע בערייט געווען צו געהען צוריק, אבער דאָ זיינען

שוין געשטאַנען הונדערטע מענשען הינטער זיי, און צוריק איז שוין אויך נעווען אונמעגליך זיך דורכצושטופּען.

— אָה, זאָרג זיך ניט, איך וועל שוין מאַכען א וועג פאר אונז. איך האָב שוין אמאָל אין טאַלנע ביים רבי'ן געפּרופט מאַכען א וועג מיט מיינע עלענבויגענס צווישען די חסידים.

אָבער קוים האָבען זיי געמאַכט עטליכע שריט צוריקצוגעהען, האָט זיך דערהערט דער קלאַנג פון דער ערשטער בענד מיוזיק.

דאָ מוז מען שוין זיין שטאַרקער פון אייזען צו וועלען געהען צוריק.

— ניין ! —— האָט בעקי אויסגערופען — עס זאָל מיך אפילו קאָסטען דאָס לעבען, איך געה ניט צוריק. מיר מוזען זיך דערשלאָגען צו יענטקעס באָס הויז.

דאָ האָט אָנגעפאַנגען פאר אונזער פּאָאר א געפעהרליכע רייזע, ווי צו קלעטערן אויף די קאַרפּאַטען־געבירגע. ווען דזשייק האָט זיך געשטופּט פאָראויס, האָט ער באַלד איינגעזעהען אז ער וועט פון הינטען באַלד פער־ליערען זיין בעקי. ער האָט אַלזאָ באַלד געענדערט זיין פּלאַן און האָט געלאָזט בעקי'ן פאָראויס און מיט זיינע ביידע הענד פאָראויסגעשטרעקט פון ביידע זייטען פון בעקי, האָט ער זיך מיה געגעבען צו מאַכען א וועג פאר איהר. ער האָט אפילו געכאַפּט א פּאָאר שטעך פון בעקי'ס האָארנאָדלען הינטען אין פערוויקעלטען צאָפּ גלייך אין נאָז אריין, און א פּאָאר קעמלעך אין די אויגען, — אבער די האָארפּינס פון א געליעבטער שטעכען דען ? און מען האָט זיך אָבגעגאָסען מיט א נויט־שוויים, מען איז שוין באַלד געבליבען אָהן זייטען און מען שטופּט זיך מיט אנגסטען אליץ ווייטער און ווייטער.

דער מאַרטש האָט זיך שוין לאַנג אָנגעהויבען. די מוזיק הילכט צווישען די געביידען, די הורריי־געשרייען פערטויבען די אוירען : הורריי פאר דיואי ! און ביי דזשייק מיט בעקי ווערט א לאַך אין הארצען, זיי זעהען איהם ניט, ווייל טויזענדער מענשען שטעהען פאר זיי אויף קעסטלעך, אויף באַקסעס, אויף לייטערס. הורריי פאר שליי ! — און אָה, קלאַגען ! ווייטער אפילו ניט א שפּיץ פון א פלעג צו זעהען. הורריי פאר סאַמפּסאָן ! — ווערהטאָגען מיינע ! וואָס וועט דאָ זיין ? הורריי פאר רוזוועלט ! איך וועל מיר נור א מעשה אָנטהאָן ! איך בלייב אָהן זייטען און זעהען, זעהען מיר גאָר ניט.

וויעדער א נייער בענד מוזיק. הורריי פאר דעם זיעבענטען רעגימענט !

און ביי בעקי׳ן האָבען זיך אָנגעהויבען גיסען די טרערען פון פּערדרוס, און אויך דזשייק איז געוואָרען שטאַרק אונרוהיג, און מיט פערצווייפלונג האָט ער אלץ געמאַכט אַ שריט פאָרווערטס דורך דער געוואַלדיגער מענגע, שלעפּענדיג בעקי׳ן מיט זיך.

— הורריי פאַר דיואַים צוג! — האָט אָנגעהויבען דונגערן פון אַלע זייטען, און בעקי האַלט ביים שטאַרבען פון פּערדרוס.

אבער דאָ איז דזשייק געפאַלען אויף אַ געטליכען, ריטערליכען איינפאַל. ער האָט זיך מיט פערצווייפלונג קוים איינגעבויגען און פעסט אומקלאַמערט בעקי׳ן ביי די פיס און זי אויפגעהויבען אין דער הויך.

און בעקי האָט זיך פלוצים דערפיהלט ווי אַ קייזערין ערהויבען נאָך מיט אַ האַלבען קאָפּ העכער פון אַלעמען.

דיואַי׳ס צוג! — האָט זי אויסגערופען ענטציקט, און מיט׳ן באַנדעל האָט זי אָנגעהויבען פאָכען אין דער לופט: הורריי פאַר דיואַי׳ס צוג!

אָבער דאָ האָט זיך איהר באַנדעל מיט די צוקוועטשטע קרעקערס און באַנאַנעס צושאָטען איבער אַלעמענס קעפּ, און קולות פון עטליכע איירישע, וועמעס אויגען זיינען פערשאָטען געוואָרען פון די ברעקלעך, האָבען דעם ריטערליכען דזשייק געצוואונגען זיין קייזערין פון איהר לעבעדיגען טהראָן אראָבצולאָזען.

די בעגייסטערונג פון דיואַי׳ס צוג און פון דעם פּרעכטיגען אויסזעהען פון די בונטע סאָלדאַטען און מאַרטש און פון דער אונגעהויערער מענגע מענשען, האָבען בעקי׳ן נאָך מעהר צורייצט, און ווי אַ לעווין האָט זי יעצט אָנגעפאַנגען זיך דורכצושלאָגען צו יענטקעס באָס הויז, וועלכע זי האָט אין איהר הויכע פּאָזיציאָן דערזעהען.

און שטעלט זיך פאָר די פריידע, אַז אונטער די הונדערטער מענשען האָט זי זיך גראַד אָנגעשלאָגען פּנים אל פּנים מיט יענטקע׳ן נים ווייט פון איהר באָס הויז.

— לאָמיר ארויפגעהן. —— האָט בעקי פרעהליך אויסגעשריען.

— וואו ווערסטו געהן? — האָט יענטקע טרויריג געענטפערט — דער באָס האָט דאָס הויז פערדענט פאַר טויזענד דאָלאַר. אַ סיט אויפ׳ן ערשטען פלאָר, קאָסט צעהן דאָלאַר, אויפ׳ן צווייטען — זעקס, אויפ׳ן דריטען — דריי און אויף דעם פיערטען — צוויי דאָלאַר.

— נו, און אויפ'ן רוף?

— קאָסט אויך א דאָלאר.

— קום אויפ'ן רוף.

—— און ווען דו זאָלסט געבען צעהן דאָלאר, איז שוין אויך קיין פּלאַץ ניטאָ. און ווען עס זאָל שוין אפילו זיין פּלאַץ, ווי קענסטו זיך אהין דער־שלאָגען?

— הוררי פאר דיואי'ס הונד! — האָט ווידער אָנגעהויבען דונגערן פון אַלע זייטען. בעקי האָט זיך שנעל אומגעקוקט צו דזשייק'ן, אין דער ערוואַרטונג, אַז ער וועט זי ווייטער אויפהייבען, אבער אָה, וועה! ניטאָ דזשייק!

מיט פערצווייפלונג האָט זי זיך א וואָרף געטהאָן אין דער ריכטונג, וואו זי האָט געלאָזט דזשייק'ן הינטער זיך, זי האָט פּיעלע פרויען ארונטער־געוואָרפען פון די קעסטלעך, זי האָט געכאַפּט העפטיגע שטויסען אין די זייטען פון אונהעפליכע מענער, און זי האָט זיך אַלץ ווייטער געשטופּט שרייענדיג: דזשייק!

א ווילדער געשריי און שרעק פון פרויען און קינדער האָט זיך צולעגט איבער'ן גאַנצען סטריט, א געוואַלטיגע מאַכט האָט געשטופּט די מאַסע צוריק, פרויען און קינדער זיינען אומגעפאַלען, איבער וועלכע די געדרענגטע מאַסע האָט געטראַמפּעלט, און די קולות האָבען געררייכט ביז אין הימעל.

די בעריטענע פּאָליציי, וועלענדיג מאַכען פּלאַץ פאר'ן מאַרטש, האָבען ארויפגעריטען מיט די פערד אויף דער מאַסע, וועלכע האָט מיט שרעקען זיך צוריקגעדרענגט און דערווייל ניט געקוקט אויף דאָס לעבען פון אנדערע.

באַלד זיינען אויפגעלאָפען אַמבולאַנסען, די גע'חלש'טע און פער־וואונדעטע ארויפצונעהמען, און צווישען דיזע איז אויך געוועזן אונזער בעקי. .

* * *

אויף מאָרגען האָט דזשייק מיט שווערער מיהע אויסגעפונען זיין בעקי אין גאָווערניר האָספּיטאַל.

— אוי, א דאַנק גאָט איך בין נאָך אַרוים מיט'ן לעבען. — האָט געזאָגט בעקי אונטער קרעכצען פון איהרע שמערצען.

— אבער וואָס זאָגט דער דאָקטאָר? — האָט דזשייק געפרעגט.

— איך וועל מוזען ליעגען אַ פּאָאר וואָכען.

— האָסטו כאָטש עטוואָס געזעהען?

— אוי, טאַקע ניט מעהר ווי „דיואי׳ס צוג“!

XI.

אַ דראַמאַטישער קוימען.

אז גאָט קען דעם עולם ניט דערגאַדזשען, איז שוין אַן אַלטער כלל. איהר וועט צו יעדער צייט הערען דעם עולם זיך בעקלאָגען: „דאָס וועטער מאַכט אַ תל פון ביזנעס, יעצט וואָלט שוין געדאַרפט זיין ווארם פאר זומער־סטאַק און דאָ איז גאָר נאָך קאַלט.“ אָדער אומגעקעהרט: „עס האָט שוין לאַנג געדאַרפט זיין קאַלט פאר ווינטער־גודס, און דאָ האָסטו גאָר זומער.“ איך בין גראַד אַ בעסערער מענש, און פאר וואַרמקייט האָב איך צו גאָט קיינמאָל קיין טענות ניט, ווייל גאָט ווייסט מן־הסתם וואָס ער טהוט, און אגב זיינען מיינע זיעבען פּיפּקעלעך האַלב־נאַקעט און גאַנץ באָרוועס, און מיין שוועער איז גראַד קיין קוילען־הענדלער אויך ניט; אין דער יוניאָן קאָאל קאָמפּאַניע קיין שערס האָב איך אויך ניט, און מיין סטאַק גילט אין זומער־סיזאָן ווי אין ווינטער־סיזאָן, ווי מלמדות, פאר וועלכען גרונד זאָל איך פּראָטעסטירען נעגען גאָט׳ס ווילען, און בין דערפאר מקבל באהבה דעם זומער אפילו ווען ער פערשלעפּט זיך ביז חנוכה.

אָבער אַלעס האָט אַן ענדע און אָט האָט נאָכ׳ן גרויסען רעגען, וואָס האָט אָנגעהאַלטען דריי טעג, פּלוצלונג געגעבען אַ בלאָז אַ צפון־ווינד און עס האָט אַ כאַפּ געטהאָן אַ געשמאַק פרעסטעל. מיינע פּופּקעלעך האָבען עס דערפיהלט גאַנץ פריה אין בעט ליעגענדיג, און כאַפּענדיג אַ ציטער, האָבען זיי געמאַכט אַ געוואַלד: עסען! עסען! איך האָב מיך אָבער שטאַרקער איינגעטולעט אין דינעם ליילעך און געפּרופט ווייטער שלאָפען.

אבער איהר ווייסט דאָך, אז צדיקים ווילען ליעגען בשלוה שפּרינגט אויף זיי דער רוגז פון... אהא, יענטע׳ס קול׳כעל.

— יואל, גענוג דיר שוין דאָרט הויליען. דו הערסט ניט אז עס האָט גענומען א פראָסט און עס קלאַפּט די קינדער א צאָהן אָן א צאָהן?...

— ווארום הער איך ניט; וואָס איז, איך בין בלינד?

— טו, וואָס שטעהסטו ניט אויף?

— דענקסטו, אז עס וועט ווערען ווארעמער? בעסער טהו זיי אָן די ווינטערדיגע קליידלעך! — אבער ציטערנדיג האָב איך א לאַף געטהאָן צו מיר אליין, איך האָב מיך דערמאָנט, אז די קינדער׳שע ווינטער־קליידער זיינען נאָך ניט איבערגעלופטערט, דאָס הייסט, איך מיין, נאָך ניט איבערגעליפערט פון די סטאָרס אין מיינע רומס.

— וואָס מיר קליידלעך, ווער מיר קליידלעך? נגיד מיינער, מען דארף דערווייל מאכען ווארם אין הויז.

— אָלל ראיט, מאך ווארם אין הויז. דו ווייסט דאָך, אז איך זאָג דיר קיין דעות ניט.

— ער זאָגט מיר קיין דעות ניט. הער נור די לאַסקע! וואו זאָל איך דיר מאכען פייער, אין בעט? מען דארף אויפ׳שטעלען דעם אויוועז.

— וואָס? האָב איך א פרעג געטהאָן, מעהר צו זיך אליין ווי צו מיין יענטע.

— וואָס וואָסקעסטו דאָרט? דו ווייסט ניט אז מען דארף אויפ׳שטעלען דעם סטאָוו און פיקסען די פּאיפּס? נו, מאך עס טאקע האָררי־אָפּ, ווייל די קינדער ווערען פערפרוירען.

— נו, דאָ איז דאָך שוין ניט שייך טענה׳ן, ווייל אז אָך און וועה איז מען ווען מיין יענטע איז גערעכט. און איך האָב זיך באַלד טאקע אראָבגעכאַפּט, אָנגעטהאָן, און בעפאָר איך האָב נאָך גענומען א גלעזעל ווארמס, בין איך שוין געשטאנען אויף א ביינקעל און האָב געפּרובט די אלטע פּאיפּס פון פאר־א־יאָהרען ווינטער, וועלכע זיינען געלעגען א גאנצען זומער אונטער׳ן בעט, שטופּען אין דער טשימני.

אָבער צו מיין שלים־מזל איז עס עפּעס ניט געגאנגען.

— דו ווייסט, יענטע לעבען, דאָס איז עפּעס א צו שווערע שטיקעל ארבייט, און אגב דארף איך ארויסגעהן זעהען אימיצען אין סטריט. רוף אריין א שווארצען לאָז ער צופיקסען דעם סטאָוו.

— ביזטו פערריקט, צי משוגע? די קינדער ווערען פערפרוירען און ער

הייסט מיר ערשט זוכען א שווארצען! און דאן, נגיד מיינער, האסטו מיט וואָס צו בעצאָהלען? נעווער מאינד, איך וועל דיר צוהעלפען. — און זי האָט מיר שוין דערלאַנגט אנדערע צוויי שטיקער פּאיפּ.

איך בין אפילו ניט פון מנוח'ס חברה צו פאָלגען א ווייב, אבער מיין יענטע אז זי שפּארט זיך איין, העלפט אפילו די תורה אויך ניט: אז זי זאָגט חרעטשקע מוז זיין חרעטשקע — ווי דער פאָניע זאָגט. און א כאפּ־טהוענדיג די פּאיפּס פון איהר האנד ארויף צום טשימני, איז געשעהן עטוואָס שרעקליכעס...

די שווארצע סאזשע, וואָס איז אינוועניג פערבליעבען פון לעצטען יאהר, האָט זיך א שיט געטהאָן אויף מיין העט, אין מיינע אויגען, אויף מיין וויס געפּרעסט העמד און אין סאמע בוזים אריין, ווייל איך האָב גראדע געטראָגען א קאָלער א פּאָאר סייזעס גרעסער ווי מיין האלז, געטראָפען א בארגיין אויף א פושקארט.

נו, ווי די מעשה איז, איך בין דאָך א מאנסביל, — וואָס קענען מיר מאנסבילען ניט איבערטראָגען! אָבער, אָה, וועה, מיין יענטע האָט אויך בעקומען דעם זעלבען פּולווער צו שמעקען אויף איהרע נאָך נאַסע האאר, אין איהרע פייכטע בלויע אויגען, און דעם גרעסטען טהייל אין איהר אָפען מויל.

א דאָנער־וועטער, א האָגעל פון קללות, א ברום־סטיק, א גט און נאָך שרעקליכערעס האָב איך דאָ ערווארטעט. אבער ווי ענטטוישט בין איך געבליעבען אז אנשטאט קללות האָט זי איראָניש א זאָג געטהאָן:

— אוי, א שלימזל, טויג הפּנים צו עפּעס, און אפילו א קאָז אן עק צו פערבינדען? געהט צו פּיקסען א סטאָוו מיט א העט, א ראָק, א געפּרעסט העמד ווי א חתן צו דער חופּה. ווארף אראָב דעם ראָק, טהו אויס דעם העט, נעהם ארונטער די קאָפּס.

זעהר גליקליך מיט דיזער מאראל, האָב איך גלייך אויסגעטהאָן מיין העט, און ניט האָבענדיג קיין פּלאטץ וואו אוועקצולעגען, האָב איך איהם אנגעטהאָן מיין יענטע'ן אויפ'ן קאָפּ, און מיין ראָק האָב איך אויפגעהאנגען אויף איהרע פּלייצעס און די קאָפּס אראָבגעלאָזען אויפ'ן ברום־סטיק, וועלכען זי האָט געהאלטען מיר אונטערצוהויבען די פּאיפּ צו דער טשימניע. אזוי, אז איך האָב א קוק געטהאָן אויף מיין יענטע בין איך איבערראַשט געוואָרען, איך האָב געמיינט אז איך זעה פאר מיר די אידיישע שרה בערנארד אלס פערקליי־

דעטער העלד אין דער היסטאָרישער אָפּערא „שמענדריק“. און ווירקליך האָט זי מיט א דראמאטישען נגון אין אָטהעללאָ־טאָן א בעפעהל געגעבען צו מיר:

— יואל, נעהם דיך צו דער ארבייט, שטעה ניט ווי א גולם, די קינדער ווערען פערפרוירען.

און איך צו דער ארבייט! איך גיב א הייב דיזעלבע שטיק פּאַפּ גלייך צום טשימני, שטופּ אהין, שטופּ אהער, עס געהט ניט.

— שלימזל, דאָס איז דאָך די לינקע זייט.

איך קעהר איבער מיט דער רעכטער, עס געהט אליין ניט.

— שלימזל, דאָס איז דאָך די ברייטע זייט. ווי ווילסטו עס זאָל געהן?

איך פרעג פערלעגען: אז איינע איז די לינקע און די צווייטע איז די ברייטע און ביידע ווערען ניט, וואָס־זשע זאָל איך טהון; דאָס שטיק פּאַפּ האָט דאָך ניט מעהר ווי צוויי זייטען?

— בהמה! נא־דיר אַן אנדער פּאַפּ, פּריוו נור.

איך נעהם די צווייטע פּאַפּ מיט דער לינקער האנד און שטופּ, עס געהט ניט.

— שוטה! דאָס איז דאָך די רעכטע זייט. קעהר איבער.

רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר — די לינקע געהט ניט, די רעכטע געהט ניט, וועלכע זאָל איך נעהמען? נור יענטע זאָגט דאָך, קעהר איך איבער און בין זיכער אז עס וועט געווים ניט געהן. אָבער צו מיין יענטע׳ס נצחון איז גראד דער צווייטער עק אריין כמעט ביז די העלפט פּאַפּ.

— זעהסטו, איך זינדיגע אידענע בין קליגער פון דיר. יעצט שטופּ אריין די צווייטע אין דער ערשטער.

איך פּאָלג די קאָמאנדע. אבער איצט געהט ניט.

— בהמה, קעהר איבער.

איך קעהר איבער, אבער עס געהט ניט.

— שלימזל, וואָס שטופּסטו די שמאָלע אין דער שמאָלער. קעהר איבער.

— אבער איך האָב דאָך שוין איבערגעקעהרט און עס געהט ניט.

— קעהר־זשע איבער די ערשטע.

איך טהו ווי זי הייסט און שלעפּ ארויס די ערשטע פּאַפּ פון טשימני און קעהר איבער — עס געהט ניט.

— שלימזל, אויף דער אנדער זייט.

— איז דאָך שוין פריהער געווען און עס איז ניט געגאַנגען.

— איך מיין די אנדערע פּאיפּ.

איך נעהם די אַנדערע פּאיפּ, אריין אין טשימני. איך נעהם די ערשטע אויף דער, עס געהט ניט.

— ער מאַכט מיך היינט קראַנק. דו נעהמסט דאָך די ברייטע זייט צו דער ברייטער.

איך קעהר איבער, עס געהט ניט.

— קעהר איבער די צווייטע.

איך קעהר איבער, עס געהט ניט.

— בהמה, מיט דער ברייטער זייט.

איך פּרוּף מיט דער ברייטער, עס געהט ניט.

— קעהר־זשע איבער די ערשטע.

— איך האָב דאָך איבערגעקעהרט און עס געהט ניט.

— פּרוּף מיט דער שמאָלער זייט.

— געהט דאָך ניט.

— טאָ פּרוּף די ערשטע מיט דער שמאָלער זייט און די צווייטע מיט דער ברייטער.

— געהט דאָך טאַקע ניט.

— דרעה־זשע איבער פערקעהרט.

— פערדרעהט זאָלסטו שוין ווערען — האָב איך געזאָגט שוין פערליע־רענדיג די געדולד,ביידע שטיקלעך פּייפּ האָבען סך הכל 4 עקען און איך האָב שוין איבער געדרעהט 16 מאָל, אז עס געהט ניט, געה מאַך דו, אז דו קענסט.

— הערסט אַ חכם, אז ער קען ניט, וויל ער, אז איך אַ נארישע אידענע זאָל קענען, נאָר וואָס קענסטו יא, אומשטיינס געזאָגט, מעהר ווי דאָס גרויסע מויל האָסטו דאָך ניט, מיר האָט, ניט ווערטה צו דערמאָנען זיין נאָמען, צוגעטהיילט דעם בעסטען חלק אז אָך....

הערענדיג איהר פערצווייפעלטע דרשה האָט מיר דערווייל אָנגעהויבען ברעכען דער קאָרק האַלטענדיג דעם קאָפּ פערריסען ארויף און אַ נויט־שוויס האָט מיך אָבגעגאָסען פון דער ארבייט, די טראָפּענס האָבען זיך צומישט מיט דער שוואַרצער סאַזשע און גערונען איבער'ן פּנים און האָב אויס־געשריען מיט כעס :

— גרויכע בריה מיינע, האַלט אונטער מיט'ן ברום די צווייטע זייט פייפ, ווייל די האנד האָט מיר שוין אָבגע'חלש'ט.

אָבער איידער זי איז צוגעקומען מיט'ן ברום צום פייפ, זיינעןביידע פייפס א פאל געטהאָן איינער מיר אין קאָפּ אריין און די צווייטע אָה וועה! גלייך אין מיין יענטע'ס קאָפּ.

הימעל עפען זיך! יענטע האָט געגעבען א קוויטש, ווי ביים ערשטען קינד האָבען ניט איצט געדאַכט און האָט זיך א כאַפּ געטהאָן מיט ביידע הענד ביים קאָפּ. דער ברום האָט א פאַל געטהאָן אויף דער שוויגער'ס קאָפּ, וועלכע איז אריינגעשפרונגען דערשראָקען פון יענטע'ס קוויטש, דער שווער איז אריינגעלאָפען אויף דער שוויגער'ס קוויטש, אַלע זיעבען קינדערלעך נאָך זייערע קוויטשען און אַלע שכנים אויף אונזער אַלעמענס בייז וואונדער.

און אזוי איז דיעזער דראַמאַטישער קיימען געבליבען ניט אויפגע־שטעלט ביז, ווען עס האָט געכאַפּט דער צווייטער פראָסט.

XII.

יעקעל מיט זיין פעקעל.

א בעקער'ס צרות.

יעקעל בעקער איז זאָנסט געווען א גרייליכער מענשעל, ער האָט צו דער וועלט קיינע טענות ניט געהאַט, מיט אַלעמען זעהר גוט געלעבט.

אָבער פאַלקאָמען איז קיינער ניט, דאַרף ער גראַד האָבען א צו לעבהאַפטע פאַנטאַזיע, כמעט א גערייצטע פאַנטאַזיע, און פון די קלענסטע ערשיינונג פלעגט ער זיך באַלד פאָרשטעלען גאַנצע וועלטען.

צום ביישפיעל, מיר זעהען א פאָליסמאַן, כאַפּען מיר אראָפּ די אויגען און קוקען אויף עפּעס אנגענעהמערעס, יעקעל, אז ער פלעגט דערזעהן א פאָליסמאַן, פלעגט ער זיך באַלד פאָרשטעלען דעם גראָבען קערפער אלס דער ערד־קוגעל, דעם אומגעלומפּערטען קאָפּ אלס דעם בארג וועזאָוויוס, דעם גרויסען מויל אַלס א קראַטער, און די טשור־טאָבעקאָ וואָס ער שפּייט,

אלס די לאַוואַ פון די פייערשפּייענדע בערג, און ער פלעגט אָפּט מיט שרעק ענטלויפען פון דער געפאַהר.

מיר זעהען אַלע זאַהר אָבּט פליעגען, נו זעהען מיר, יעקעל אָבער אַז ער פלעגט זיצען ביים טיש און זעהן אַ מאַסע פליעגען, פלעגט ער זיך באַלד פערטיעפען אין זייערע בעוועגונגען אין לעבען און פלעגט באַלד זיך פאָר־שטעלען די ארבייטער מאַסען וואָס זוכען ברעקלעך פון יענעמס טישען, פלעגען נאָך די פליעגען רוהיג געניסען, פלעגט ביי איהם טאַנצען דאָס האַרץ פון פרייד: — ביזי טיים, עס געהט זיי קיין מעשה ניט. פלעגט זיך אָבער אַראָבלאָזען אַ בייזע פליעג און אַלע איבעריגע צוטרייבען, פלעגט ער שוין טראַכטען: — אהא, אַ באָסאַק, אַ רוח אין זיין טאַטען, איהם אַליין קומט צום פרעסען... שוטים, וואָס זייט איהר ענטלאָפען, איהר זיינט דאָך אַ סך, ער איינער, אַנו ברעכט ברעכט איהם די ביינער... — און איז פשוט געווען פערטיג צו די פליעגען צו האַלטען אַ רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציאָנס־רעדע.

און אַזוי פלעגט ער אָפּט וויינען, לאַכען פון זיינע אייגענע פאָרשטעלונ־גען, אַ גליק וואָס ער האָט ניט פיעל צייט געהאַט און ניט פיעל ערשיינונגען קענען זעהן, ווייל זיין אַרבייט איז געווען ביי נאַכט, און ביי טאָג פלעגט ער שלאָפען.

צום אונגליק האָט ער יעצט אַ פּלאַץ אין אַ בעקערי, וואו די מייסטע אידישע בעקערייען, אַ פינסטערער סעלער אין דר'ערד און שמוץ פון אויבען ביז אונטען: ראַטען, מייז, קאָקרוצעס, פליעגען, מאָסקיטאָס און אַנדערע ווערעם שוויבלען און גריבלען דאָרט.

געוועהנליך האָט יענקעל מיט זיין געררייצטע פאַנטאַזיע דאָרט זעהר פיעל געליטען.

ער האָט עפּעס ניט לאַנג געלייענט אַן אַרטיקעל איבער באַקטעריען, באַצילען, וואָס פערשפּרייטען טיפוס, קאָנסאָמפּשאָן, כאָלערא און אַנדערע עפּידעמישע קראַנקהייטען, און אַז פליעגען און מאָסקיטאָס פערשלעפּען עס אויף זייערע פיסלעך און טהיילען עס מיט צו די מענשען דורך די עסענ־ווארג וועלכע זיי בעריהרען, און איצט, זעהענדיג אין זיין בעקעריי די אַלע מיאוסקייטען אין אַזעלכע גרויסע מאַסען, פלעגט זיך זיין פאַנטאַזיע צושפּיע־לען, אַז ער פלעגט פשוט זעהן אויף יעדען פיסעל פון אַ קאָקערוטש אָדער אַ

מאַסקיטאָ מיליאָנען געפּעהרליכע באַצילען, און ווי ער אליין קנעט זיי איין אין דעם טייג, און ווי טויזענדער מענשען עסען דעם ברויט מיט די באַצילען, ווי זיי ווערען אלע קראַנק, ווי זיי שטאַרבען פאַר דער צייט, ווי עלטערען לאָזען איבער עלענדע יתומים... און ער אליין, יעקעל דער בעקער, העלפט עס מיט זיינע הענד צו טויטען כמעט די גאַנצע מענשהייט.

דאָס האָט איהם געמאַכט זעהר נערוועז די לעצטע צייט.

איין טאָג שטעהענדיג ביים קאַסטען טייג פאַלען איהם אריין אין טייג עטליכע קאָקרוטשעס, א צוויי דריי האָבען אוספּייעט ענטלויפען בעפאָר ער האָט זיי געקענט איינקנעטען. איינע נעבעך איז געפאַלען אויף'ן רוקען און האָט זיך געצאַפּעלט מיט אלע זעקס פיסלעך.

יעקעל האָט זיך פערטיעפט אין פאַנטאַזיע — א פּנים נעבעך א קראַנקע, שוין אָנגעשטעקט מיט באַקטעריען, קען זיך ניט איבערקעהרען, ארבייט מיט דער גסיסה... אוי, רבונו של עולם, מיין באָס זאָל זיך שוין אזוי צאַפּלען.

דער רחמנות האָט איהם פערקוועטשט דאָס הארץ, ער האָט לאַנגזאַם מיט א שפּענדעל זי אראָבגענומען פון דעם טייג און אראָבגעוואָרפען.

ער האָט זיך נאָך ניט אויסגעטשוכעט פון דער סצענע, הערט ער ווי זיין חבר ברוך מאכט א געוואלד:

— יעקעל, קום אהער זעה, אויף דעם קאַסטען טייג איז א מזל־טוב, איינע פון אונזערע מייזלעך איז הפּנים געלעגען געוואָרען, פינף קליינע מייזעלעך, נאָך האלב נאַקעטע, אָרעמע בעשעפּענישען.

— כאַפּט דיר דער רוח מיט'ן באָס צוזאַמען, אָנקוקען נייע צרות, א נייעם עקעל — און האָט זיך ווייטער געקנעטען.

דער באָס איז אויך צוגעקומען צו דעם קאַסטען טייג, אָבער מיט בייזקייט.

— וואָס שטעהט איהר און שפּיעלט זיך! איהר ווילט פּראַווען א ברית? נעהמט דעם קאַסטען טייג צום אויוועז.

אויף זיין קאָמאַנדע האָבען צוויי ארבייטער צוגעטראָגען דעם קאַסטען יום ברענענדינען אויווען און דער באָס אליין האָט גענומען א וואלגער־האָלץ און העלדיש אריינגעשאַרט די ניי געבאָרענע מייזעלעך אין ברענענדיגען אויווען. זיי האָבען זיך עטוואָס א צאַפּעל געטהאָן און באלד איינגעקאָר־מישעט זיך און טאַקע באלד איז פון זיי געבליבען א קופּקעלע אש.

די אַרבייטער זיינען געבליבען תם׳עוואַטע מיט געמישטע געפיהלען, אָבער דער באָס האָט זיי א קאָמאַנדעווע געטהאָן: האַרי אָפּ!

און דאַכט זיך אַלעס אין דער אָרדנונג, דער עולם וויצעלט זיך ווייטער.

אַלע זיינען געשטאַנען ביים אויוועז, געזעהן די סצענע און הערען די קוויטשען האָט קיינער ניט און יענקעל, שטעהענדיג גראָד פון ווייטען, איז אויסער זיך פון שמערץ, ער שווערט אז ער האָט געהערט די אונשולדיגע בעשעפעניסען פּיסצען און געזעהן זייערע שרעקליכע קאָנוואולסיאָנען און אין דעם מאָמענט האָבען זיך אין זיין פאַנטאַזיע צושפּיעלט אַלע ערשיינונגען פון דער שמוציגער בעקערי און ער האָט אין זיך מעהר ניט געקאָנט איינ־האַלטען, ער האָט אַרויסגעפּלאַצט:

— אידיאָטען, פערד, וואָס לאַכט איהר, וואָס וויצעלט איהר זיך, פאַר וואָס זעהט איהר ניט, אַז איהר אַליין ליגט אויף אין דעם זעלבען שמוציגען סעלער, אויף דעם זעלבען שמוציגען טייג ווי די מייז, די קאָקרוטשעס און אַלע איבעריגע ווערעם.

— פאַר וואָס בעגרייפט איהר ניט, אַז דער שטויב, די פייכטקייט, די געשטיקטע לופט, די באַקטעריען עסען זיך איין אין אייערע אייגענע ביינער, נאָר מילא, אַז איהר האָט קיין שכל ניט, כאַפּט אייך דער רוח, אָבער פער־געסט ניט אַז דאָס ברויט וואָס מיר מאַכען דאָ צוזאַמען געקנעטען מיט דעם גאַנצען שמוץ עסען אַנדערע מענשען, מאַמעס האָדעווען זייערע צאַרטע קינדער דערמיט, מאַכען זיי קראַנק און וואונדערען זיך דערנאָך: — גאָט ווייס פון וואָס די קראַנקהייט איז דעם קינד געקומען!

— מען האָט אין דער ערד די מאַמעס, פאַר וואָס אַז מיר האָבען גע־סטרייקט פאַר ריינע, ליכטיגע שעפּער, האָבען זיי אונז ניט געהאָלפען אין סטרייק, און האָבען דאָך געקויפט די ברויט פון די אַלע שמוציגע בעקערים?

— אָבער איהר אַליין זייט קיין מענשען ניט? — האָט יעקעל זיך ווייטער צוהיצט — הערט די שאַנדע, היינט געה איך אַרויס אין יאַרד, זעה איך מען גראָבט אַ גרוב אין אַנדערען יאַרד.

— וואָס, קאָנקורענץ, ווייטער אַ בעקערי?

— נון — צולאַכט זיך דער אַרבייטער.

— דאָס גראָבען מיר אַ גרוב פאַר אַ טאָילעט.

— איהר הערט, אַ וואָטער־קלאָזעט אין דער ערד, אַ בעקערי אין דער

ערד, און וואו, דאָ אין אמעריקאַ, וואו אפילו מאַילעטס ווערען אויך געמאכט אויף די העכסטע פלאָרס שעהן און זויבער. פאר דריי גודס, פאר טשוועקעס האָט מען שעהנע פעקטאָריס, און פאר ברויט אָהן וועלכע מענשען קענען א טאָג ניט לעבען — איז קיין אנדער פּלאַץ ניטאָ ווי אין דער ערד, אין א שמוציגען פינסטערען גרוב, ניין, איך וויל ניט מעהר ארבייטען דאָ, איך זאָל אפילו וויסען פון הונגער שטארבען.

און מיט כעס האָט ער אַראָבגעוואָרפען זיינע תכריכים־ארטיגע מלבושים און איז א צוהיצטער אוועק אהיים.

די כצענע פון די אין גיהנום פערברענטע אונשולדיגע בעשעפעניסע האָט איהם ניט אָבגעלאָזט, ער האָט פאר דינער געמאכט צוויי שנעפסלעך און נעגעסען מיט א צורייצטען אפעטיט א סך מעהר ווי אימער.

מלכה, זיין פרוי, האָט בעמערקט אז איהר יעקעל איז עפּעס ניט מיט אלעמען און האָט איהם געראטהען ער זאָל זיך באלד צולייגען.

יעקעל האָט געקוקט מלכה'ן און זיינע קינדערלעך: הייקען, שמואליקען און קיידי'ן און איז באלד געפאלען שלאָפען.

אָבער נאָך אזא כצענע אין דער בעקערי, א ביסעל שנאפס צו פיעל און אן איבעריגען ביסען אויך, קען אפילו א געזונטען מענשען אויפרעגען דעם שלאָף, איבערהויפט יעקלען.

ווילדע הלומות האָבען איהם געפּלאָגט, געמוטשעט, ער האָט זיך נעקעהרט און נעקרעכצט אין שלאָף.

מלכה האָט איהם א פּאָאר מאָל בערוהיגט, אָבער באלד איז איהם ער־שיענען דער שרעקליכער הלום, ער האָט געזעהן ווי טויזענדער קינדער, קראנקע, בלאסע, וואלגערען זיך אין די גאסען און זיין באָס טרעט איבער זיי מיט זיינע גראָבע פיס, זיי שרייען, יאָמערען און קנייטשען זיך אין דרייען פון שמערץ און דער באָס לאכט מיט א טייוועלשען געלעכטער.

פּלוצים דערזעהט ער ווי דער באָס כאפּט זיינע דריי קינדערלעך: חייקען, שמואליקען און קיידי'ן, רייסט אראָב זייערע קליידלעך און מיט דעם זעלבען טייפעלשען געלעכטער ווארפט ער זיי אריין אין דעם ברענענדען באק־אייווען, זיינע קינדער פּיסצען, צאפּלען זיך און ברענען....

מיט א הערץ־רייסענדען געשריי האָט ער זיך אויפגעכאפּט, אראָבגע־

שפּרונגען אַ פּערוווירטער גלייך אין סטריט, ניט הערענדיג דאָס רופען פון זיין מלכה און גלייך אין שאַפּ אריין.

דער באָס איז געשטאַנען ביים קאַסטען טייג.

— אהא ! — זאָגט ער צו יעקלען — זיך איבערגעבעטען !

אָבער יעקעל האָט קיין וואָרט ניט גערעדט, ארויפגעפאַלען אויף'ן באָס און מיט זיינע דאַרע פינגער פוןביידע הענד האָט ער ארומגעכאַפּט דעם פעטען האַלז פון דעם באָס און אָנגעהויבען דריקען מיט אַלע קרעפטען.

דער באָס האָט דאָ געזעהן דעם טויט פאַר די אויגען, ער האָט זיך געצאַפּעלט מיט אַל־די־פיער, אָבער זיין שווערער קערפּער איז געלעגען מיט'ן רוקען אויף דעם קאַסטען טייג.

— דיין טויט מוז דאָ זיין, דו מערדער פון מיינע קינדער ! — האָט יעקעל געשריען אויסער זיך. אָבער אין דעם מאָמענט איז אריינגעלאָפען זיין מלכה, וועלכע האָט זיך געשראָקען פאַר זיין ארויסלויפען פון דער היים און האָט איהם נאָכגעפאָלגט.

— וואָסער מערדער ? וועלכע קינדער ? — האָט מלכה געשריען זעהענדיג די סצענע און הערענדיג זיינע ווערטער.

— יעקעל ! לאָז איהם אָב, בעזין זיך.

— ער מיינט ניט זיינע קינדער — וויצעלט זיך ברוך — ער מיינט די פערברענטע מייזעלעך, די קאָקרוטשעס.

יעקעל דערהערענדיג זיין פרוי'ס שטימע האָט אַ קוק געטהאָן צו איהר פערווירט, און דאַן זיך געוועגדעט צום באָס וועלכען ער האָט שוין אָבגעלאָזען, אָבער יענער האָט זיך געצאַפּעלט, ניט קענענדיג זיך אויפהויבען פון קאַסטען טייג.

— יאָ, אָרעמער באָס, דו צאַפּעלסט זיך ווי די מייזלעך אין אויוועך, ווי דער קאָקרוטש אין טייג, אַ רחמנות אויף דיר. גיב איבער אויף אַנדערע הענד.

זיין מלכה האָט איהם נאָך אַ האַלב פערשלאָפענעם צוריק אַ היים גענומען.

XIII.

מזל טוב — דער טאַטע איז געלעגען געוואָרען.

וואָס, ליעבער לעזער, איהר ווילט געווים ניט גלויבען, אַז דער טאַטע איז געלעגען געוואָרען? ווארום ניט? אין אַמעריקאַ איז אַלעס מעגליך. אַז מען קען פאבריצירען אייער, אויסבריהען אונצייטיגע קינדער, אַ גומענע קישקעלע זאָל זינגען כל נדרי א. ז. וו., ווארום זאָל ניט מעגליך זיין אַז אַ טאַטע זאָל געלעגען ווערען? און די ערפינדונג איז טאַקע זעהר ניצליך אויך. אין אַ לאַנד וואו ליידי איז פוירסט, וואו די פרומסטע ווייבלעך זוכען מיטלען ביי די דאָקטוירים ניט געלעגען צו ווערען, האָט טאַקע די וויסענשאַפט געמוזט אויסגעפינען דעם פּלאַן, אַז דער טאַטע זאָל געלעגען ווערען, און ר׳ יואל איז טאַקע מיט מזל געלעגען געוואָרען.

אַז יואל האָט געטראָגען, האָבען אַלע געוואוסט. ער האָט געטראָגען אַ בויך מיט מכות פון זיין סטאָרקע, אַ האַרץ מיט וואונדען פון זיין פרוי, אַ קאָפּ מיט דרעהענים פון זיין חברה, אָבער ווי לאַנג ער האָט געטראָגען און אויב ער איז שוין אויף דער צייט האָט קיינער ניט געוואוסט. און דאָך איז ער געפאָהרען מאָנטאַג אויף דער טראָלי קאַר און האָט זיך פערקוקט אויף אַ זעהר דיקע פרוי, וואָס איז געזעסען געגען איהם, ווי פּלוצלונג האָט געגעבען אַ שטאַרקער קנאַק, אַן עקספּרעס איז אריינגעפאָהרען אין דער קאַר, אַ הערץ־רייסענדער געשריי האָט זיך ארויסגעריסען פון אַלע פּאַסאַ־זשירען מיט איין מאָל, אַ ווילדער שרעק האָט איין מאָמענט בעהערשט אַלע מענשען ארום. איין אויגענבליק מעהרערע מענשען זיינען פון קאַר ארויסגע־שפּרונגען, איינינע זיינען ארויסגעפאַלען, נאָך איין אויגענבליק און די געפאַ־לענע האָבען זיך מיט פערשיעדענע קליינע פערלעצונגען צוריק אויפגעהויבען און זיך אויף דער קאַר צוריק געזעצט, אָבער איין ר׳ יואל איז געבליבען ליגען אין שרעקליכע געשרייען.

אַ גרויסע מענשען־מענגע האָבען זיך ארום איהם ארומגעשטעלט, דער פּאָליסמאַן האָט פערשריעבען דעם נומער פון די קאַר, קאָנדוקטאָר און מאָטאָר־מען, די קאַר איז אוועקגעפאָהרען און אַן אַמבולאַנס איז געקומען.

— ר׳ יואל! — האָט אַ בעקאַנטער אַ זאָג געטהאָן יואל׳ן אין אויער —

פאַהרט ניט אין האָספּיטאַל, זיי וועלען אייך דאָרטען פּערגיפטען, אַבי די קאָמפּאַני זאָל אייך ניט דאַרפען בעצאָהלען. קומט מיר וועלען אייך אָבפּיהרען אהיים, נעווער מיינד, אייך וועט שוין טראָגען צו האָבען צוויי דאָקטוירים, קומט.

און מיט די ווערטער האָבען א פּאָאר בעקאַנטע פריינדע שוין געהאָל־טען דעם האַלב בעוואוסטלאָזען יואל אונטער די אָרימס און געבראַכט צו איהם אהיים.

אין ערשטען אויגענבליק האָט זיך זיין יענטע מיט זיינע קינדער שטאַרק דערשראָקען און האָבען שוין געעפענט די מיילער צו שרייען און קלאָגען אָבער א גוטער פריינד האָט באַלד פערשטאַנען די פאַמיליע צו טרייסטען.

— שרעקט זיך גאָר נישט, עס וואָלטען זיך פיעלע געוואונשען אזא פאַל צו קריגען, הלואי זאָל איך עס אָבשפּאָרען אין צוויי יאָהר וואָס איהר וועט נעהמען פון דער קאָמפּאַני, רופט נאָר שנעל א דאָקטאָר, צוויי דאָקטוי־רים און ליינגט איהם אריין אין בעט און זאָל ער ליגען, איהר הערט, ער זאָל טאַקע ליגען, פערשרייבט מיר פאר אן עדות.

יענטע'ס אויגען האָבען א בליץ געטהאָן. מיט די גרעסטע צערטליכקייט האָט זי איהר שלימזל אין בעט געבראַכט און מיט א פערשטענדניספאָלען בליק אַלע ווײַלע יואל'ן צוגעוואונקען, און באַלד זיינען געשטאַנען 2 דאָק־טוירים נעבען זיין בעט, איינער זיין הויז־דאָקטאָר, נאָך וועלכען מען האָט געשיקט און דער צווייטער, וועלכער איז אָנגעקומען פריהער די ערשטע הילפע צו לייסטען, אָבער ביידע האָבען געטרייסט דעם קראַנקען, אַז זיי האָבען די עקסידענט קייסעס צו 6 יעדע וואָך, און ווייסען שוין ווי דערפון צו מאַכען א גאַנצען צימעס, און דער קאָמפּאַני דאָקטאָר איז זייער בעסטער פריינד, און זאָגט תמיד נאָך וואָס זיי ווילען.

ר' יואל אָבער איז געלעגען אין שרעקליכע שמערצען און האָט זיך דאָך געשעהמט שרייען, ווייל אין אמת'ן ווי קען מען שרייען פון וועהטאָג, אז באַלד ווערט מען אַן עושר פון וועניגסטענס 10 טויזענד דאָלאַר, ווי די דאָקטוירים בעהויפּטען, ווייל דער רעכטער פוס איז איהם געבראָכען.

— מזל טוב ! דער טאַטע איז געלעגען געוואָרען, — האָט אויסגעשריען זייער שכן פון נעקסט דאָר, צו יואל'ס עלטערען באָי, — קען מען ארויפגעהן צום פאָטער געוואהר ווערען וואָס ער מאַכט ?

און אָהנע צו ווארטען אויף אַן ענטפער, איז ער שוין ארויף צום קראַנקען.

— איך ווינש אייך גליק, ר' יואל!

— אוי, וואָס מיר גליק, ר' שמואל, איך האַלט ניט אויס פון שמערץ, דער רעכטער פוס איז מיר געבראָכען.

— פוס געבראָכען! גוט, ווי איך בין א איד, הלואי אויף מיר געזאָגט געוואָרען, דאָס איז א 10 טויזענד דאָלאַר קיים.

— אוי, וואָס מיר טויזענד? — האָט ר' יואל פערבייסענדיג די צייהן פון שמערצען געזאָגט — איך וואָלט מוחל געווען די טויזענד און וואָלט ניט געוואָלט די שמערצען, עס פעהלט מיר נאָך איך זאָל חלילה בלייבען אַן אייביגער קאַליקע.

— האָבען עס די דאָקטוירים געזאָגט? אויב אַזוי זייט איהר א גליקליכער מענש, איהר זייט שוין פערזאָרגט מיט אייערע קינדס־קינדער, הלואי אויף אַלע אידען געזאָגט געוואָרען.

— אויף אַלע אידען, אָבער איך וואָלט זיי מוחל געווען, די יסורים האַלט איך גאָר ניט אויס.

— יעס, מילא, לכתחילה, פערשטעהט זיך, אָבער אַז עס האָט זיך שוין געמאַכט, דאַנקט גאָט, וואָס טהוט מען חלילה, אַז דאָס טרעפט זיך און מען האָט ניט קיין קאָמפּאַני צו נעהמען טויזענדער, און מחשבות'ן, איז שוין געווען א מאַן פון דער קאָמפּאַני?

— די דאָקטוירים האָבען געזאָגט, אַז מאָרגען וועט איינער קומען.

— גאַנץ גוט, ווי איך בין א איד, זייט־זשע ניט געזונד, ר' יואל, ביז דער מאַן פון דער קאָמפּאַני וועט קומען.

און מיט א ביסעל קנאה אין הארצען און א פריינדליכען שמייכעל אויף די ליפּען איז ר' שמואל ארויס פון צימער, און הייקעל, זיין שוואָגער, איז אַנגעקומען.

— נו, וואָס הערט זיך יואל? די גאַנצע שטאָדט איז דיר איצט מקנא, א דאַנק גאָט, זאָל זיך אַמאָל אין אונזער משפּחה אויך וואַלגערען עטליכע טויזענדער, וואָס זאָגען די דאָקטוירים?

— שלעכט, שוואָגער לעבען, דער רעכטער פוס איז מיר געבראָכען.

— נאָר איין פוס! וואָס דען, אַנצ וועט עפּעס בעשערט זיין, אַז גאָט

שיקט אונז עטוואָס צו, עס זאָל שוין זיין מיט אַלעמען, דו ווייסט, שוואָגער לעבען, אַז ווען דו ברעכסט ביידע פיס, איז דאָס אַ 25 טויזענד דאָלאַר קיים.

— ווייסט וואָס, שוואָגער לעבען, — האָט יואל געזאָגט מיט פערדרוס, וואָס קיינער פיהלט ניט מיט זיינע שמערצען, נאָר יעדער פרעהט זיך מיט דעם געלד וואָס ער וועט נעהמען — אַז דו וועסט האָבען אַ קאַר עקסידענט, זאָלסטו שוין זיין קליגער און ברעכען דעם קאָפּ אויף.

— הלואי שיקט עס מיר גאָט נאָר צו, ווען איך זאָל ניט לעבען, וואָלט איך כאָטש מיינע פייגעלעך פערזאָרגט.

און אַזוי האָבען זיך געשיט די וויזיטאָרס איינער נאָך דעם אַנדערען:

— איהר זאָלט נור ליגען אין בעט ווי לאַנג איהר קענט, און בעטטעלט דעם בעסטען לאָיער פון דער שטאָדט — האָט איינער געראַטהען.

— נאָר ניט לאָזען צו קיין טרייעל, פאַר וויפיעל איהר קענט נאָר, סעטעלט, ווייל די טרפה הצלחה פון דער קאָמפּאַני איז אַ געוואַלד.ביים סעטלען בּאַטען זיי אַמאָל טויזענד דאָלאַר, און ביים טרייעל פסק'ענט די דזשורי ניט צו אַ פּעני — האָט אַ צווייטער געזאָגט.

— איהר מישט זיך גאָר ניט, גיט עס איבער מיין לאָיער, און ער וועט אייך שוין זאָגען, וואָס איהר האָט צו טהאָן.

— מיט איהם וועט איהר עפּעס אויספיהרען, מיט מיין שלימזל, ביי אַ רעכטען מאַן וואָלט מען דערפון געקענט מאַכען מיליאָנען, אָבער ער, איהר וועט זאָגען, אַז איך האָב אייך געזאָגט, איהם וועט מען אָבקומען מיט 10 טויזענד, מיט שיהע פיהע... — האָט זיך זיין יענטע צולאָזט אויף אַלע כלים, און אַלע האָבען געהאַלטען נאָר אין איין רעכענען, צעהלען און עצות געבען.

די דאָקטוירים האָבען איהם צוואַר דעם פוס באַנדאַזשירט, אָבער צו היילען און לינדערען דעם שמערץ האָבען זיי זיך ניט געהיילט, אום די קיים זאָל ווערען שטאַרקער אין די אויגען פון דעם קאָמפּאַני מען און פון דעם קאָמפּאַני דאָקטאָר.

דערווייל איז יואל געלעגען אין שרעקליכע שמערצען און אין קיין קריינק האָט ער ניט געהאַט אַזוי פיעל גוטע פריינד, וואָס זאָלען איהם אַזוי פלייסיג מבקר חולה זיין און אַזוי פיעל גוטע עצות געבען און אַלע זיינען געוועזן אין דער בעסטער לוינע. מען האָט געלאַכט, געטריבען וויצען,

געמאכט פּלענער פון זיין באַלדיגען רייכטהום, מען האָט איהם זאָגאר דערצעהלט פון זיינע שונאים, וועלכע זאָגען, אז ער איז אומישטנע ארויס־געשפּרונגען פון דער קאר, אבי געלד צו נעהמען, און ער איז געבעך נאָך קראנקער געוואָרען פון עקעל אין פּערדרוס, אז ער פּערגעהט פון שמערץ, און אלע ארום איהם זיינען מלא שמחה, נאָך מעהר אלס די מאמע ווערט נעלעגען.

* * *

שפּעטער מיט דריי יאָהר.

די לעצטע פּערהאנדלונג מיט דעם אורטהייל דארף באלד שטאטפינדען.

מען האָט יואל'ס פּוס גענצליך אויסגעהיילט, די קאָמפּאני האָט איהם געבאָטען צוויי טויזענד דאָלאר, אָבער זיין לאָיער און זיינע גוטע פריינד האָבען ניט צוגעלאָזען און עס האָט זיך אָנגעפאנגען א טרייעל.

ניט איין מאָל האָט יואל פּערלאָזט זיין געשעפט, זיינע וויכטיגסטע ארבייט און האָט געהאלטען אין איין לויפען דאָ צום לאָיער, דאָ צו די עדות און דאָ אין קאָורט, אָבער דער קאָמפּאני לאָיער האָט נעהאט מעהר גערולד די קייס צו ציהען 3 לאנגע יאָהר, וועלכע זיינען געווען פאר יואל'ן מיט זיין פאמיליע 300 יאָהר.

אָבער ענדליך איז דער גליקליכער טאָג געקומען. אלע עדות זיינען פּער־הערט געוואָרען, קיינער האָט זיך ניט פּערפּלאָנטערט. דער לאָיער האָט געהאלטען א רעדע און די דזשורי האָט זיך צוריקגעצויגען צור בעראטהונג און אלע האָבען שוין פריהער פּערשטאנען, אז יואל האָט געוואונען די צעהן טויזענד דאָלאר.

— יעצט האָט איהר נאָך צייט — האָט דער קאָמפּאני לאָיער געזאָגט צו יואל'ן — נעהמט צוויי טויזענד דאָלאר און קומט אהיים.

אָבער וועלכער משוגע'נער וועט עס בייטען צעהן טויזענד אויף צוויי טויזענד, און דער לאָיער האָט א שלעפּ געטהאָן יואל'ן פאר'ן ארבעל, און האָט איהם אפילו ניט געלאָזט ענטפערען.

ענדליך איז די דזשורי ארויס, יענטעס אויגען האָבען אויפגעבליצט; אָט באלד פאָהרט זי קיין אטלאנטיק סיטי מיט אלע קינדערלעך, חייקע וועט צופּוקעט ווערען קוקענדיג....

„די קייס איז דיסטשארדזשד. איט איז נאָט די קאָמפּאנים פאָולט“ —

האט די דזשורי דעסיידעד, און אלע זיינען געטראפען געווארען ווי פון א דונער.

יואל אבער האט קיין מינע ניט געמאכט, נאר בייסענד אויסגערופען צו זיין פאמיליע און זיינע פריינד:

— מזל טוב! דער טאטע איז געלעגען געווארען....

XIV.

דיסמיסט.

זאפיע ערנסט איז געוועזן פרעכטיג און האט געהאט זעלטענע פעהיגקייטען צו שטודירען. צום 22סטען יאהר איז זי שוין געוועזן אויסשטודירט דאקטאר מעדיצין אין פעטערסבורג.

איהר ברודער, עלטער פון איהר מיט 2 יאהר, איז נעבאך ביי דער לעצטער פריפינג דורכגעפאלען און פאר שאנדע איז ער געקומען נאך אמעריקא.

אין אמעריקא קומט אבער דער טיטעל דאקטאר פיעל גרינגער אן אלס אין רוסלאנד, און בערנהארד ערנסט האט אין 2 יאהר דא זיין ציעל ערררייכט און איז דאך געווארען דאקטאר.

זיין שוועסטער זאפיע האט אין פעטערסבורג פיעל גרעסערע האפנונגען געהאט אלס ער דא. דארט בעצאהלט זיך פראקסיס פיעל בעסער און מען האט אויך מעהר געלעגענהייט צו פראקטיצירען.

אבער וועלכע האפנונגען זיינען דארט זיכער?

איהר געליעבטער, איין יונגער אינזשיניער, איז פערהאפטעט געווארען אלס פערדעכטיגער ניהיליסט און אין דער זעלבער נאכט האט זאפיע געמוזט אבטרעטען פון פעטערסבורג, מען זאל זי אויך ניט פערהאפטען.

וואו קען מען זיכערער זיין פון דער רוסישער קנוטע אלס אין אמעריקא? איבערהויפט האט זי נאך דארט א ברודער, און זאפיע ערנסט איז געקומען נאך אמעריקא.

א שמחה, א פרייד, בערנהארד האט א גאסט; זיין איינציגע שוועסטער זאפיע איז געקומען. אייניגע לאנדסלייטע פאהרען צו איהם ארוים אין דער

86טער שטראסע. מען פערברענגט עטליכע אבענדען גאנץ לוסטיג, אָבער ברענהארד האָט זיך זעהר פיעל אָנגעליטען אָן אנשטענדיגען אָפּיס צו עפּענען און זיין פּראקסים איז נאָך ניט ענטוויקעלט. עס ענטשטעהט איינע עקזיס־טענץ פראגע פאר זאָפיע.

— ווען איך זאָל נאָר מיינע פּאַפּירען האָבען, וואָלט איך ביים ערלערנען די ענגלישע שפּראכע נור איין עקזאמען געדארפט האלטען און איך וואָלט מיט דיר צוזאמען געקענט פּראקטיצירען, אָבער אָהן די פּאַפּיערען איז וויר־ ליך א הארבע פראגע — האָט זאָפיע גאנץ ערנסט געזאָגט צו איהר ברודער.

— האָסט רעכט, שוועסטער, דאָס וואָלט נאָך דאָס בעסטע געוועזן. שרייב אלזאָ מען זאָל דיר די פּאַפּיערען צושיקען.

— איך האָב גאָר ניט אזא פריינד, ווער עס זאָל זיך דאָרט פאר מיר בער־ ווענדען, דאָרט איז דאָס א שווערע שטיקעל ארבייט א דיפּלאָם ארויסצוקריגען פאר א פערדעכטיגע פּאָליטישע פערזאָן.

— זאָפיע, הער וואָס מיר פאַלט איין, איך זאָל פאָהרען נאָך פעטערס־ בורג דיר דיינע פּאַפּיערען ברענגען.

— און וואָס וועט ווערען פון דיין ביסעל פּראקסים און פון וואַנען זאָל איך דאָ דערווייל לעבען?

— הער, מיין שוועסטער, וואָס מיר פאַלט איין, דאָס וועט זיין א שטי־ קעל שפּאָס און דאביי אויך פּראקסים. דו פערקלייד זיך פאר א מאַן, דו ביזט גאנץ עהנליך צו מיר און דו וועסט אין מיין נאָמען אויף מיין דיפּלאָם דערווייל דאָ פּראקטיצירען.,

— עה, בראטושקא, טי באַלטייעש! — (דו רעדטסט נארישקייטען, מיין ברודער).

— באָלטייעש אהער, באָלטייעש אהין, דער פּלאַן איז ניי, אָבער גרויס־ ארטיג! פאָלג מיר, שוועסטער, דאָס איז נאָר דער איינציגער וועג וואָס מיר קענען געראַטעווען ווערען. דאָן, שוועסטער, ווען איך קום צוריק, וועט זיין א לעבען ווי אין אמעריקא, צוויי דאָקטוירים ערגעץ, א שוועסטער מיט א ברודער און געלד וועלען מיר האָבען ווי שפּענער.

— דו האָסט מיר שוין באַלד איינגערעדט, ברודער.

— אָל ראַיט, אזוי בלייבט עס, דאָס איז געניאל.

דער ברודער האָט זיך מיט דער שוועסטער צוקושט.

שפּעטער מיט צוויי טעג האָט דאָקטאָר ערנסט בעגלייט דאָקטאָר ערנסט צום שיף. דאָקטאָר ערנסט איז אוועקגעפאָהרען און דאָקטאָר ערנסט איז געפאָהרען צוריק צו דער 86טער שטראַסע אין זיין אָפיס.

שפּעטער מיט צוויי וואָכען איז מען געקומען פון מיסטער נעלסאָן פון דער 5טער עוועניו רופען דעם דאָקטאָר ערנסט, די טאָכטער איז קראַנק.

— באַלד געה איך — האָט דאָקטאָר ערנסט געאַנטוואָרטעט דעם דיענער, און איז אליין באַלד צוגעגאַנגען צום שפּיעגעל, די געשאָרענע האָר נעהמט זיך אויס אונטער'ן צילענדער עלעגאַנט, די גאָלדענע ברילען גיט צו אינטעליגענץ צום געזיכט, דער העלער אנצוג ליגט גרויסאַרטיג, די א ביסעל צו הויכע ברוסט מאַכט נאָך שעהנער, מען זעהט אויס ווי א סאָלדאַט. דער איינציגער פעהלער איז: דער זיטץ־טהייל איז א ביסעל צו־ברייט, אָבער דער לענגליכער דזשעקעט גלייכט עס וואונדערבאַר אויס. דער סעטשעל מיט די אינסטרו־מענטען אין דער האַנד, נאָך א מאָל די וויזיט־קאַרטע דורכגעלעזען און צו דער ערשטער פּראַקסיס אוועקגעגאַנגען.

דער דאָקטאָר ערנסט האָט געפונגען די בעלל, דער דינער האָט איהם באַלד געעפענט און איהם געפיהרט אויפ'ן פלאָאָר וואו די קראַנקע איז גע־לעגען.

אויף א שעהנער זאָפע איז געלעגען א יונגע דאַמע פון א יאָהר 22, אַריסטאָקראַטיש אויסגעצויגען, דאָס געזיכט עטוואָס בלאַס, אָבער מיט איין פייערינגעם אויג.

— ווילקאָמען, העררר דאָקטאָר — האָט די דאַמע געזאָגט מיט א פריינד־ליכען טאָן, און האָט דעם קאָפּ מיט דער רעכטער האַנד אונטערשטיצט, — נעהמען זי פּלאַץ.

און דאָקטאָר ערנסט האָט זיך געזעצט א ביסעל שעהמעדיג אויף דעם גרויסען טשער אַנטקעגען דער קראַנקער.

— זי זעהען הייטע זעהר בליהענד אויס, העררר דאָקטאָר — האָט די דאַמע געזאָגט, און האָט זיך גענייגט אויף דער זייט צום דאָקטאָר.

דאָקטאָר ערנסט האָט א ציטער געטהאָן — דאָס איז א בעקאַנטע דאַמע פון מיין ברודער — האָט זי זיך געטראַכט — דאָ בין איך פערלאָרען — און דאָס הערץ האָט זיך אין איהר געוואָרפען ווי קוועק־זילבער.

— איך שיין איהנען אַנבעקאַנט, העררר דאָקטאָר — האָט די דאַמע וויי־

מער געזאָגט אין אַ ליעבליכען טאָן — זי האבען פערגעסען, דאָס מען האָט זי מיר פאָרגעשטעלט אויף דעם פיקניק פון ליידיעס אייד סאָסייעטי? — מיין נאָמען איז עני נעלסאָן, איך בין די איינציגע ערבין (יורש'טע) פון מיין אלטען פאָטער, וועמען עס געהערט דיזעס הויז און איין פערטיל מיליאָן דאָלאר קעש דערצו.

— מיין נאָמען איז דאָקטאָר ערנסט, עס פרעהט מיך זעהר — האָט איצט דער דאָקטאָר געזאָגט מיט א לייכטערע האַרץ. — דארף איך וויסען וואָס איהנען פעהלט, פריילין נעלסאָן?

— איך ווערדע איהנען די וואהרהייט זאָגען, הערר דאָקטאָר, ווען זי זיצען לעבען מיר, פעהלט מיר שוין גאָר ניט.

— איך דאַנקע איהנען פאר דאָס צוטרויען, פריילין, אָבער פיעלייכט איז עטוואָס נעטהיג צו פערשרייבען פאר די צייט ווען איך וועל פון איהנען אוועקגעהן?

— קענען זי דען ניט, הערר דאָקטאָר, דאָ נעבען מיר זיצען ביז איך וועל גאַנץ געזונד ווערען? איהרע צייט זאָל בעצאָהלט ווערען פירסטליך.

— ווען איך ווערדע זי אונטערזוכען און פינדען מיין נעגענוואַרט פיר נעטהיג, פריילין.

— נעטהיג, זעהר נעטהיג, הערר דאָקטאָר — האָט די דאמע נעזאָגט, און איין ליידענשאַפטליכער בליץ פון איהרע אויגען האט געטראָפען דעם דאָקטאָר'ס אויגען.

דאָקטאָר ערנסט האט זיך אויפגעהויבען פון טשער. ער האָט איצט פערשטאַנען די קראַנקהייט פון דער דאמע און איז געוואָרען בלאַס ווי אַ טויטער.

— אָהנע איך צו בעטראַכטען, פריילין, ערקענע איך, דאָס איהר זייט פאָלשטענדיג געזונד, נאָר איין ווענינ נערוועז, זי ברויכען קיין מעדיצין, נאָר צערשטרייאונג.

— עס העלפט ניט, הערר דאָקטאָר, זייט איך האָב זי צום ערשטען מאָל געזעהן, האָבען זי מיך ווי בעצויבערט, קיין צערשטרייאונג און קיין פערגני־גען מאכט מיר פערגעסען איהר שעהנעס געזיכט, און ווייל איך האָב קיין אַנדער געלעגענהייט געפונדען איך צו זעהען, האָב איך זי איינפאַך געשיקט רופען צו מיר, און יעצט זעהען זי אויס נאָך רייצענדער און נאָך שעהנער,

ווי דאמאָלס, הער דאָקטאָר — האָט די דאמע פון הערצען ארויסגעהויכט און האָט דעם דאָקטאָר ביי דער האנד געגריפען און צו זיך געצויגען.

איידער דאָקטאָר ערנסט האָט נאָך צייט געהאַט זיך צו וועהרען, זיינעןביידע ארעמס פון די פערליעבטע רייכע פריילין געוועזן ארום זיין האלז און איהם פעסט צו איהר ברוסט צוגעדריקט.

מיט עקעל און פעראכטונג האָט זיך פון דעם דאָקטאָר'ס מויל ארויס־געכאפּט די ווערטער: „נו קטשאָרטו!‟ און מיט א בליץ שנעלען ריס האָט ער זיך אויסגעדרעהט פון איהרע הענד און פערגעסענדיג דעם סעטשעל איז ער ארויסגעלאָפען פון הויז.

דער דינער איז געשטאנען מיט אויסגעגלאָצטע אויגען אין האָל און האָט ניט געוואוסט וואָס דאָס איז געשעהען.

— ווילי, האָרי־אָפּ, געה שנעל רופ מיין לאָיער — האָט די ערהיצטע פריילין נעלסאָן געשריען צו איהר דינער.

דער דינער איז אָבגעגאנגען און זי איז מיט שנעלע טריט ארומגעלאָפען איבער דעם גרויסען פּארלאָר דענקענדיג וועגען ראכע אויף דעם לומפּיגען דאָקטאָר ערנסט.

נאָך דעם זעלבען טאָג האָט מען דעם דאָקטאָר ערנסט פערהאפטעט פאר „גוואלדטהאט‟ און אויף מאָרגען פריה האָט מען איהם אָדער איהר, דעם דאָקטאָר ערנסט געבראכט פאר'ן געריכט.

די קלעגערין האָט מיט פייער פינקעלדיגע בליקען אויסגעהערט די אנ־קלאגע פון איהר לאָיער און דאָקטאָר ערנסט איז געזעסען בלאַס ווי א פער־אורטהיילטער אין פערצווייפלונג.

— וואָס טהוט מען דאָ? — האָט זי זיך געטראכט — זאָל איך מיר מודה זיין, אז איך בין א פרוי, איז קרימינאל פאר דעם שווינדעל, זאָל איך מודה זיין אויף פערזוך געוואלד געגען די פריילין, איז ווידער קרימינאל — זי ברעכט די הענד, זיפצט און וויים ניט וואָס צו טהאָן.

— אלזאָ, וואָס האָבען זי צו זאָגען צו אייער פערטהיידיגונג? — האָט דער ריכטער געפרעגט דעם בלאַסען דאָקטאָר.

פּלוצלונג האָט זיך דאָקטאָר ערנסט אויפגעהויבען, די אויגען האָבען ביי איהם אויפגעלעבט.

— בעפאָר מיין אויסזאגע, ערזוכע איך דאָס האָהע געריכט, מיך מיט

די קלעגערין אין געגענוואַרט פון דעם ריכטער און ווען נעטהיג נאָך איין ערות אין איין בעזאָנדער צימער אויף איין מינוט אריינלאָזען, און ווען די קלע־גערין וועט איהר קלאַגע ניט צוריקציהען, נעהם איך די שטראַפע אָן.

דער ריכטער האָט בעטראַכט דאָס אונשולדיגע געזיכט פון דעם דאָק־טאָר. די קיים איז איהם געוואָרען אינטערעסאַנט און ער איז מיט זיי ביידע אריין אין א בעזונדער צימער.

קיין 5 מינוטען האָט געדויערט און אלע דריי זיינען צוריק ארויס פון צימער.

פרייליין נעלסאָן איז ארויס פערשעהמט און בלאַס, דאָקטאָר ערנסט פערשעהמט און רויטלאַך און דער ריכטער האָט זיך לאַכענדיג געזעצט אויף זיין טשער און א געשריי געטהאָן: „דיסמיסט!“

XV.

מזל טוב! — מזל טוב! זי איז געשטאָרבען.

זייט איך בין איידזישענט און קאָלעקטאָר אין דער אינשורענס קאָמ־פּאַניע, האָב איך ניט צוגעבראַכט אַזא פרעהליכען טאָג ווי היינט.

אם פּריה־מאָרגען בין איך אומגעגאַנגען זעהר טרויעריג. דעם טרעף איך ניט אין דער־היים, דעם טרעף איך, האָט ער קיין געלד היינט ניט. דאָ איז פערשלאָסען, דאָ שליסט מען מיר צו די טיהר אונטער דער נאָז און פּאַר כעס האָב איך שוין געוואָלט געהן אהיים און אויפגעבען די קאָלעקשען.

— אָבער איך בין שוין דאָ — האָב איך מיר געטראַכט — לאָמיך שוין ארויפגעהן טאָפּ־פלאָר צו חיים האָז, פון איהם קומט שוין פּאַר 4 וואָכען.

ווי איבערראַשט בין איך געוואָרען, ווען איך האָב געפונען די טיהר אָפען און פרעהליכע מענשען געהען אריין און ארויס, מען טראָגט פיינטס ביער, מען זינגט, מען לאַכט, און ער אַליין איז אויך מלא שמחה, דאָס געזיכט פלאַמט, די אויגען בליצען...

— וואָס איז דאָס? — טראַכט איך מיך — וואָס פּאַר א שמחה זאָל דאָ זיין? — האָט חיים התונה געהאַט? דאַכט זיך, ער האָט א יונגע שעהנע ווייב.

זאָל דאָ זיין אַ ברית? דאכט זיך, זי האָט אַ פּיצעלע קינד פון עטליכע מאָנאט.

אָבער איידער איך האָב נאָך צייט געהאַט אַלעס גוט צו בעטראכטען, האָט מיך חיים דערזעהען און האָט פרעהליך אויסגעשריען:

— קומט אריין! קומט אריין! מיסטער איידזשענט! איהר מעגט אויך עפּעס טרינקען אויף מיין שמחה.

— וואָס פאר אַ שמחה איז ביי אייך היינט, ווען איך פרעגען דארף? — האָב איך חיים'ען געפרעגט אריינגעהענדיג אין הויז.

— אַ קלייניגקייט אַ שמחה, די גרעסטע שמחה אין מיין לעבען. איהר האָט עס נאָך ניט געהערט? זי איז דאָך געשטאָרבען!

דאָס וואָרט „געשטאָרבען“ מיט „שמחה“ האָט מיר געמאכט פארווירט, אז פאר'ן טרינקען האָב איך שוין געמיינט, אז איך בין שכור.

פרעהט ער זיך מיט'ן טוידט פון דעם רוסישען קייסער, וואָלט ער דאָך געדארפט זאָגען: ער איז געשטאָרבען. פרעהט ער זיך מיט'ן טוידט פון זיין ווייב, דאכט זיך,, זי דרעהט זיך אום אין הויז, בעדיענט די געסט און איז נאָך פרעהליכער פון איהם; איך האָב אַלזאָ געפרעגט גאַנץ פערלעגען:

— ווער איז אייגענטליך די „זי“ וואָס איז געשטאָרבען און ביי אייך איז אזא שמחה?

— מיין ווייב, מיין ווייב! — האָט חיים אויסגערופען און האָט מיך געצוואונגען צו טרינקען מיט איהם לחיים.

ערשטענס האָב איך אַ קוק געטהאָן אויף זיין יונגע פרוי וואָס האָט מיר דערלאַנגט איינגעמאַכטס מיט קייק צו פערבייסען, אָבער זי האָט באַלד פער־שטאַנען מיין פערלעגענהייט און האָט מיט אַ פאָרוואורף געזאָגט צו איהר מאַן:

— דו ביזט שוין אַ ביסעל פערקנאַקט, ליעבער חיים, דו זעהסט דאָך, אז דער הערר איידזשענט וויים ניט פון קיין זאַך, ער וועט נאָך חלילה מיינען, אז איך בין ניט דיין ווייב, דערצעהל איהם, זאָל ער וויסען.

— אַלזאָ, די ונגע פרוי איז דאָך זיין ווייב, און דאָ פרעהט ער זיך, וואָס זיין ווייב איז געשטאָרבען, און זיין ווייב מיט אַלע געסט פרעהען זיך מיט און גראַטולירען איהם, וואָס זיין ווייב איז געשטאָרבען....

חיים איז שוין אפילו גאַנץ פרעהליך, אָבער ער האָט דאָך פערשטאַנען

מיין פערלעגענהייט און האָט מיר אָנגעפאַנגען צו דערצעהלען זיין געשיכטע:

— איך אליין בין געבאָרען אין רעמיגאָלע און אלס ישיבה־בחור האָב איך געלערענט אין בייסינגאָלע. אַ פעטער האָב איך געהאַט אין גאַלעלאָגע, וואָס ער פלעגט מיר אָפט ברענגען אין דער ישיבה אַ פּאָר מייטקעס פון זיינע איינגלאך, אַ פּאָר גאָמלעקעס און אַ מאָל אַ פּאָר פייעס געלד אויך.

אָנפאַנגס האָב איך געמיינט, אז ער טהוט עס אוים בלויזער פריינד־שאַפט, אָבער אז איך בין שוין געוואָרען אַ בחור פון אַ יאָהר 17, האָט ער מיר אָנגעהויבען געבען אָנצוהערענען, אז איך וועל שוין ניט דארפען זיך וואלגערען אזוי לאנג ווי איך האָב מיך געוואלגערט, ווייל ער האָט פאר מיר אַ גוטען שדוך און ער אליין וועט מיך חתונה מאַכען.

איהר, הערר איידזישענט, זיינט געווים אויך געוועזען אַ מאָל אַ ישיבה־בחור און קענט זיך מסתמא עראינערען די שמחה, ווען מען האָט אייך געזאָגט דאָס ערשטע מאָל מען וועט אייך חתונה מאַכען.

איך האָב אפילו געוואוסט דעם חלוק פון אַ שעהנע בתולה ביז אַ מיאוס'ע בתולה אָבער דאָס איז נור אויף אָנצוקוקען, אָבער אויף חתונה צו האָבען האָב איך גאָר ניט פיעל נאָכגעדאַכט, אויב מיין פעטער וועט מיר גע־בען אַ שעהנע, אָדער אַ מיאוסע, אַ פרעמדע בתולה אָדער אַן אייגענע.

און דארום ווען ער איז געקומען שפעטער מיט אַ פּאָר מאַנאַטען און האָט מיר אָבגעגעבען די תנאים אז איך בין אַ חתן געוואָרען פאר זיינע אַ מיידעל, האָב איך עס מיט שטאָלץ צוגענומען און פיעלייכט צעהן מאָל האָב איך עס איבערגעלייענט פאר יעדען ישיבה בחור פון דער קצב'ישער קלויז.

די עטליכע מאָנאַטען פון מיינע תנאים ביז דער החתונה האָב איך גע־לעבט ווי אַ קייסער. איך האָב בעקומען אַ קאַפּאָטע מיט אַ מאַנטעל, ביידע פון געוואַנד, אַ פּאָר שטיוועל מיט לעדערנע קאַלאָשען, וואָס פלעגען קנאַקען ביים געהן, אַ סאַמעטענעם קאשקעט מיט אַ געדעקטען קאַזירעק מיט אַ קליין פרענזעל אויפ'ן קאַזירעק און אלע אָרים־בחורים האָבען מיך מקנא געוועזען און איך אליין האָב מיך מקנא געוועזן.

אָבער אין דעם טאָג וואָס מען האָט מיך שוין געבראַכט אין גאַלעגאָלע צום פעטער אויף דער חתונה האָט זיך מיין פריידע אַ ביסעל געענדערט, עפּעס איז די כלה, וועלכע איך האָב מיך פאַרגעשטעלט אַזוי שעהן, ווי מיכל דעם כלי־זמר'ס מיידעל, וואָס פלעגט קוקען אין פענסטער פון קלויז, ווען איך האָב

געזונגען חצי נזק צרורות, גאַר אַ גרויסע, שווארצע, אַלטע מויד. עס האָט מיר אפילו זיך עפּעס אָפּגעריסען אין הארצען און איך וואָלט מיך, דאכט זיך, מחיה געווען, אימיצער זאָל מיך אוועק'גנב'ענען און אוועקפיהרען פון גאלע־גאלע. אָבער די חתונה איז געווען פאבריצירט, די קלעזמער האָבען גע־שפּיעלט, אַלע גאַלעגאָלער אינגלעך און מיידלעך זיינען מיר געלאָפען אַנקו־קען, די בעלי התים האָבען מיר מקבל פנים געווען מיט אַ ברייטען שלום עליכם, דעם פעטער'ס מיל איז געגאנגען אויף אַלע זאסטעווקעס, אין קאָרענע פלעצלעך וועל איך ניט זשעדנע זיין און קיילע ברײנע איז געוואָרען מיין ווייב.

שפּעטער מיט אַ דריי מאָנאטען האָט זיך אָנגעהויבען דער צווייטער טהייל פון מיין ראָמאַן.

די פליטער וואָכען זיינען פערשוואונדען.

דעם פעטער'ס מיל איז געבליבען שטעהן, קיילע ברײנע האָט אָנגעהויבען מאָלען אויף אַלע זאסטעווקעס.

זי האָט בעמערקט, אז מאפּו'ס עיט צבוע מיט גינזבורג'ס הדביר אינ־טערעסירען מיך מעהר אלס איהר אַלטעס שווארצעס געזיכט מיט איהר אויס־געצויגענע לאנגע דארע נאָז און מיט איהרע קללות און טרויער־ליעדער. עס האָט זיך אָנגעהויבען שעלטערייען און טרייבערייען איך זאָל זוכען אַ קנע־לונג, עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ סדרה פון שלום און מחלוקת, מחלוקת און ווייטער שלום, ביז דער קלוגער פעטער האָט איינגעזעהען, אז צווישען אונז מוז זיין אַ גט.

נאָר איך זאָל איהר געבען 100 רובעל די כתובה און 100 רובעל פאַר'ן קינד, וואָס זי האָט אונטער'ן הארצען. צוויי הונדערט רובלע, האָב איך גע־וואוסט, וועל איך אין מיין לעבען ניט האָבען אין גאַלעגאָלע און דאָ איז גראָד געקומען אַ בריעף פון מיינעם אַ שוועסטער־קינד פון אמעריקא ווי ער פער־דיענט דאָרט 100 רובעל אין איין מאָנאט, און איין פינסטערע אָסיען נאכט בין איך אנטלאָפען קיין אמעריקא.

דאָ אין אמעריקא האָב איך בעקומען ארבייט אין אַ בלעך־פעקטאָרי, איך האָב ניט געגעסען און ניט געטרונקען און האָב איהר אַוועקגעשיקט מיין גט פון דעם געלען מגיד.

דער טאָג וואָס דער געלער מגיד האָט מיר ארייגעשיקט דעם בריעף

מיט׳ן פּטור, אז קיילע ברײנע האָט צוגענומען דעם גט, איז ביי מיר געווען אַ ווירקליכער יו״ט, און דאן האָב איך געפיהלט, אז איך הויב אָן צו לעבען אויף דער וועלט.

שפּעטער מיט איניגע מאָנאַט האָב איך מיך בעקאַנט מיט מיין ליעבע פּעני און מיר האָבען חתונה געהאַט און זעהר גליקליך געלעבט און איך האָב אָן אלע צרות פערגעסען.

אָבער מיין גליק האָט ניט לאַנג געדויערט.

שפּעטער מיט אַ האַלב יאָהר אַלס איך בין געזעסען מיט מיין פרוי און מיט נאָך עטליכע פריינדע פּורים ביי דער סעודה, מיר האָבען געזונגען און גע־לאַכט, פּלוצלונג עפענט זיך אויף די טיהר, אָה, איך אונגליקליכער! קיילע ברײנע איז דאָ מיט׳ן קינד אויף ד הענד און הינטער איהר אַ דעטעקטיוו מיט אַוואָראַנט.

מיין ליעבע פּעני האָט גע׳חלש׳ט קיילע ברײנע האָט געפּלוכט און גע־שאָלטען און מיך האָט מען ארעסטירט.

דאָ האָט זיך פאַר אונז אָנגעפאַנגען אַ לעבען פון צרות און פּיין. עט־ליכע מאָנאַטען האָב איך הינטער׳ן וואַסער שווער געארבייט, און אז מיינע פריינד האָבען מיר שוין ארויסגענומען אויף בייל, פלעגט זי אליין קומען צו מיר נאָך די 3 דאָלאַר אַ וואָך, וואָס דאָס געריכט האָט איהר צוגע׳פּסק׳ענט. יעדעס מאָל פלעגט זי מיך און מיין פרוי שימפּפען און שעלטען און מיר האָ־בען אימער געלעבט אין צרות און שרעק, ווי אין אַ מלחמה אונטער דעם רע־גען פון די קוילען.

נאָך ערגער פלעגט מיר ברעכען מיין האַרץ, ווען איך פלעג הערען פון מיין אייגען קינד דיזעלבע ווערטער, וואָס זיין העסליכע מוטער פלעגט אונז זאָגען.

און דאָ איז קיין עצה און קיין תחבולה ניטאָ, ביי אמעריקא גנב זיינען אלע קדושין תופס, בכסף, בשטר ובביאה און אפילו בבריטש אָף פּראָמיס, אָבער גט׳ן איז ביי איהר קיינע ניט תופס, נאָר וואָס זי אליין גיט.

אָבער ענדליך האָט זיך גאָט איבער אונז דערבאַרימט, און...

— זי איז געשטאָרבען! מזל טוב, מזל טוב! — האָבען די געסט אונ־טערגעכאַפּט דעם פון פריידע וויינענדיגען חיים׳ן.

— איז זי ענדליך געשטאָרבען, מזל טוב אייך! — האָב איך אויך גע־

וואונשען דעם ערלעזטען פון אמעריקאנער עהע געזעצטע אויסטרינקענדיג מיין גלעזעל וויין, און האָב צוגעזעהען די פריידע פון א „מזל טוב“, זי איז געשטאָרבען.“

XVI.

מיין פאטער! מיין פאטער!

בערטהא איז געווען א פּרעכטיגע בלאָנדינקע מיט בלויע אויגען, בלאָנדעס האָר, ווייסער הויט, ראָזיגע ליפּען, ארבייטזאם, שווערמעריש א. ז. וו. אָדער קירצער געזאָגט בערטהא איז געווען א דייטשעס מעדכען, דאָס הייסט א אידישעס מעדכען, אָבער פון דייטשלאנד.

דאָס וואָס זי איז געווען ארבייטסזאם און שווערמעריש, דאָס איז א ביסעל א ווידערשפּרוך אין איהר כאראקטער, עס איז אָבער געווען גערעכטפערטיגט דאדורך וואָס זי איז נאָך געווען א קינד פון 5—6 יאָהר, ווען איהר פאָטער האָט די מוטער איבערגעלאָזט אלס עווינע עגונה, האָט די מוטער זי גאנץ אָרענטליך ערצויגען, אָבער ווען בערטהא איז אלט געוואָרען 18 יאָהר, האָט זי בעקומען די איבערצייגונג, אז ערציהונג איז נאָך פאר די היינטיגע יונגע לייט א קליינער נדן. די בעסטע ערציהונג און דער גרעסטער יחוס איז „געלד“.

און געלד צו מאכען איז דער איינציגער פּלאץ אמעריקא, און נאָך גרויסע מיהע און שוועריגקייטען איז זי גקומען מיט איהר טאָכטער נאָך אמעריקא און ביידע האָבען געהאט איין צוועק געלד צו מאכען אום בערטהא זאָל צו איין פּארטיע קומען.

א מערקווירדיגע אייגענשאפט האָבען ערוואקסענע מיידלאך, וואָס ביי 18, 20 יאָהר פאנגט אָן ביי זיי צו קוועלען דאָס הארץ, זיי האָבען אימער א פול הארץ, אז עס געהט איבער און מוזען האָבען גראָד א פריינד, פאר ווע־מען זייער איבערפילטעס הארץ אויסצוגיסען, און ווען זיי בעקומען ניט קיין פריינד, מוזען זיי האָטש האָבען א פריינדין.

אוי אונזער בערטהא האָט געהאט א פריינדין, לינא, פאר וועמען זי פלעגט אימער איהר שווער הארץ אויסגיסען.

— עס איז היינט זאָנטאג, די זון שיינט אזוי גאָלדיג, און דער הימעל איז אזוי בלוי, מיר כטאָפּען היינט, לאָמיר זיך דורכגעהן אין סענטראל פּארק — האָט בערטהאַ געזאָגט צו לינא׳ן.

ביידע האָבען אָנגעצויגען זייערע ווייסע קליידער מיט די שטרויענע היטעלעך און האָבען מיטגענומען זייערע שירעמלעך מיט א בעג פּענסי קרע־קערס און זיינען געפאָהרען.

— וואָס רעדטס עפּעס היינט גאָר ניט? וואָס ביזטו אזוי פערטראכט?

— האָט לינא געפרעגט איהר פערטרויטע בערטהאַ.

— פאר וואָס רעד איך ניט? — איז געוועזען בערטהאַ׳ס אנטוואָרט און זי האָט ווייטער געשוויגען.

אָבער לינא האָט געקענט איהר פריינדין גאַנץ גוט און האָט בעמערקט, אז איהרע אויגען און איהרע ליפּען בעוועגען זיך און ווילען רעדען, און זי האָט א פול הארץ און האָט צו איהר געזאָגט

— איך זעה, ליעבע פריינדין, אז דו האָסט עפּעס א פול הארץ, רייד דיך אוים פאר מיר, וועט דיר ווערען לייכטער.

— יא, לינא, דו האָסט רעכט מיין הארץ איז מיר פול. זי געהט מיר אוש איבער, איך ווייס, אז דו ביזט מיר טריי און וועסט קיינעם ניט ענט־דעקען — האָט בערטהאַ געזאָגט מיט טרעהרען אין די אויגען, ווען זי האָט זיך אויסגעצויגען מיט איהר פריינדין אויפ׳ן גראָז אונטער א הויכען בוים.

— אך, וואָס פאר א גאָלדענער יונגער מאַן, דעם סעם ליבמאַן, דער גראַווירער איז, וואָס זאָגסטו, ניט אזוי? דו האָסט איהם דאָך געזעהען ביי אונז א פּאָר מאָל.

— אויב ער איז א גאָלדענער מענש דאָס איז גאָר קיין פראגע ניט, אָבער די פראגע איז ווי ווייט שטעהסטו מיט איהם, האָט ער דיר שוין גע־געבען אָנצוהערענעם?

— אך, ליעבע לינא, דערפון איז שוין מעהר די רעדע ניט. ער האָט מיך ליעבער ווי איך איהם, אָבער די מוטער זאָל לעבען האָט אימער וואָס אויס־צוזעצען, דאָ זאָגט זי ער געפעהלט איהר ניט, ווייל ער איז א פּוילישער, דאָ וואָס ער איז ניט פרום.

— איך פערשטעה דיך ניט, וואָס הערסטו אייגענטליך די מוטער? קענסטו ניט האנדלען זעלבסטשטענדיג? ביזטו אבהענגיג פון דיין מוטער?

אָה, דו רעדסט, ווי א קינד, איך מוז דאָך מיך אין איהר לאַגע פער־זעצען. ערשטענס, האָט זי נעבעך איהר גאַנצעס לעבען געליטען און איך בין ביי איהר איין איינציג קינד, זי וויל פון מיר נחת האָבען....

— נו, וועט זי דען ניט האָבען קיין נחת, ווען דו וועסט הייראַטהען מיט ליעבמאַנען?

— זי זאָגט, אז דאָס הארץ זאָגט איהר, אז איך מיט ליעבמאַנען וועלען ניט זיין קיין גלייכעס עהע־פּאָר און נור דערפאר וואָס ער איז פון פּוילען, ווייל זי האָט א פּראָרורטהייל פאר פּוילישע אידען, גאַנץ איינפאַך, ווייל מיין פאָטער איז אויך געוועזן א פּוילישער איד און ער האָט זי אויף עוויג פער־לאָסען.

— עה, דאָס איז א דומהייט, וועניג פּוילישע אידען לעבען אָב גליקליך זייער וועלט מיט זייערע פרויען און וועניג דייטשע אידען לאָזען איבער זיי־ערע פרויען? עס איז איינפאַך א פערנאַכלעסיגקייט פון מר. ליעבמאַן, וואָס ער רעדט ניט איבער מיט דיין מוטער איין ערנסטעס וואָרט דאריבער.

— דאָס, האָט ער געזאָגט, וועט ער טאַקע טהאָן נאָך דיזע וואָך.

— אָה! — האָט זי פּלוצים אויסגעשריען און האָט איהר געזיכט פער־שטעקט אויף לינא'ס ברוסט.

לינאַ האָט האַלב ערשראָקען שוין געוואָלט פרעגען וואָס מיט איהר איז געשעהן, אָבער אין דעם זעלבען מאָמענט האָט זי בעמערקט די שלאַנקע גע־שטאַלט פון מר. ליעבמאַן אויפגעפלאַנצט געגען זיי.

— אָך, בערטהאַ! — האָט ער געזאָגט פערלעגען — ווען מיין ערשיי־נונג איז איהנען אונאנגענעהם, זאָ קאָן איך מיך צוריקציהען.

— אָך, וואָס רעדען זי? — האָט בערטהאַ געזאָגט, איהר קאָפּ שנעל אויפהויבענדיג — ביטע, נעהמען זי פּלאַץ לעבען אונז, ווען עס איהנען נאָר אנגענעהם איז, עס וואר נאָר איין קליינע איבערראַשונג, ווייל איך האָב גאַנץ אונפערהאָפּט זי דערזעהן לעבען אונז. זי האָבען מיר גאָר ניט געזאָגט, דאָס זיי וועלען הייטע אין סענטראַל פּאַרק געהן.

— זי האָבען רעכט — האָט דער יונגער מאַן געזאָגט, נאָך אימער שטע־הענדיג אנטקעגען ביידע מיידלאַך — איך וואָלט ווירקליך אין סענטראַל פּאַרק ניט געקומען, אָבער איין בעזאָנדער צופאַל האָט מיך געפיהרט אהער, און גראַדע ווייל איך האָב ערפאַהרען, אז זיי זיינען אהער געפאַהרען.

— איין בעזאָנדער צופאַל? — האָט בערטהאַ נייגעריג געפרעגט.

לינא האָט בעמערקט, אז אין דעם מאָמענט איז זי דאָ איבריג, אז דיביידע געליעבטע האָבען עטוואָס וויכטיגעס זיך מיטצוטהיילען און זי האָט זיך לאַנגזאם אויפגעהויבען מיט אן אויסרעד, אז זי וויל זיך אינוויינינג דורכ־שפּאַצירען אין פּארק. בערטהאַ האָט זי גאַנץ פּערלעגען מיט העפליכקייט געבעטען צוריק צו בלייבען, אָבער לינא האָט זיך דאָך פערענטפערט.

קוים איז לינא געוועזען איייניגע טריט פון זיי ענטפערענט, האָט זיך ליעבמאַן מיט היטץ א וואָרף געטהאָן אויף די קניע צו בערטהאַ׳ן און האָט איהר האַנד ערגריפען.

— אָה, ליעבע בערטהאַ, מיר זיינען די גליקליכסטע אין דער וועלט, די איינציגע הינדערנים, וואָס מיר האָבען געהאַט אין וועג, האָט היינט אויפ־געהערט. דיין מוטער האָט איינגעוויליגט אין אונזער בונד.

— מיין גאָט! — האָט די ארמע ענטציקטע בערטהאַ אויסגעשריען און איז געפאַלען אויף ליעבמאַן׳ס ברוסט.

— מיין ליעבע טהייערע בערטהאַ! — האָט אויך דער יונגער מאַן אויסגערופען און זייערע ליפען האָבען זיך פעראייניגט אין איין לאַנגען, איי־נינען ליעבעס קוס.

נאָך דעם ווי די ערשטע גלוטה איז פאַראיבער, האָט ליעבמאַן געזאָגט צו בערטהאַ׳ן אין ליעבעס אייפער:

— אַך, מיין געליעבטע! איין שווער שטיקעל ארבייט האָב איך מיט דיין מוטער געהאַט, ביז זי האָט מיר איהר הערץ געעפענט.

— דו מוזט איהר ענטשולדיגען — האָט בערטהאַ איהם געטרויסט, איהר קליין קעפּעלע אויף זיין ברוסט שטיצענדיג — זי איז נעבעך ערביטערט, ווייל מיין פאָטער איז צופעלינגער־ווייזע אויך געוועזען אויס דער זעלבער שטאָדט, וואָס דו, און ער האָט איהר זאָ פיעל ליידען פערשאַפט.

— דאָס האָט זי מיר אויך געזאָגט, אָבער נאָך דעם, ווי איך האָב איהר דערצעהלט מיין ביאָגראַפיע, אז איך מיין מוטער איז געבליבען איין עגונה פון מיין פאָטער, ווען איך בין נאָך אונטער איהר הארצען געלעגען, אז איך בין אויפגעוואַקסען אָהן א פאָטער, האָט זי געזאָגט, אז דאָס איז א וואונק פון גאָט אליין, און אז מיר זיינען א בעשערטע פּאָר און דאן האָט זי ערשט צו אונזער בונד איינגעוויליגט.

— מיין ליעבער, ליעבער סעמי! — האָט בערטהאַ ווידער אויסגערו־פען, אוןביידע ליעבנעדע האָבען זיך פעסט און איניג צוגעדריקט צו איינ־אנדער און זיינען פערזונקען אין איין טיעפען ליעבעס טרוים....

א קנאַל פון א רעוואָלווער האָט זיי פלוצלונג אויפגעשראָקען, גלייך ווי דער שאָס וואָלט זיי אין הארצען געטראָפען און פערווירט האָבען זיי זיך שנעל אויפגעהויבען. דער קנאַל האָט זיך געהערט ניט ווייט פון זיי און ביז זיי זיינען צוגעלאָפען צו דיזען פּלאַץ זיינען שוין עטליכע מענשען דאָרט גע־שטאַנען און אונטער זיי אויך זייער פריינדין לינא.

דאָס בילד איז געווען שרעקליך:

אַ מאַן פון עטליכע און פערציג יאָהר איז געלעגען אין א טייך בלוט, דעם רעוואָלווער האָט ער נאָך געהאַלטען פעסט אין זיין קראַמפּפהאַפטער האַנד און לעבען איהם איז געלעגען א בריעף.

מערקווירדיגער ווייזע איז גראַד בערטהאַ געווען די ערשטע, וואָס האָט דעם אָפּענעם בריעף אויפגעהויבען און אָנגעפאַנגען צו לעזען.

„נאָך דעם, ווי איך האָב אין מיין לעבען זעהר פיעל געליטען און בין ענדליך נאָך אַמעריקא געקומען מיין גליק זוכען און אויך דאָ האָט מיין ליי־דען קיין ענדע גענומען, האָב איך קיין אנדערען אויסוועג געפונען, ווי זעלבסט־מאָרד צו בעגעהן, אָבער איין וואָהלטהאַט פערלאַנג איך פון די יעניגע, וועל־כע וועלען מיין בריעף געפינען, זיי זאָלען לאָזען מיינע צוויי פרויען, וועלכע איך האָב אַלס עגונות פערלאַסען, וויסען, פון מיין טוידט: איינע הייסט שרה ליעבמאַן און וואָהנט אין גיטקע טויבעס זאַוואָוליק אין ווילנא, רוס־לאַנד, און די צווייטע הייסט רבקה דאָרנבלום און וואָהנט אין ברעסלוי, האַס־פּיטאַל פּלאַץ. די לעצטע האָב איך איבערגעלאָזען מיט איין פינף יעהריגעס מערכען בערטהאַ.“

איין הערץ רייסענדער געשרעה און בערטהאַ איז אין אָהנמאַכט גע־פאַלען: — מיין פאַטער! מיין פאַטער!

נאַכדעם ווי ליעבמאַן האָט זיין ברויט צו זיך געבראַכט, האָט אויך ער דעם בריעף דורכגעלעזען און האָט אויך אויסגעשריען: „אָה, מיין פאָטער! מיין פאָטער!“

אָבער קוים איז די ערשטע איבערראַשונג פּאַראיבער, האָבען זיך ערשט ביידע ליעבענדע זיך שטאַרק אָנגעקוקט און מיט נאָך ריהרענדערע אויסרופע

פון שמערץ און פרייד: „מיין ברודער!“ „מיין שוועסטער!“ זיינען ביידע אונגליקליכע זיך אין די ארעמס געפאַלען...

ר' בעריל ליעבמאַן, זייער פאָטער, איז צו קבר ישראל געקומען, אָבער אַנשטאָט התן כלה איז בערטהא מיט סעמין געבליבען שוועסטער און ברודער.

XVII.

דער אלטער בחור.

איך דענק, אז אַלע קענען איהם, און קענען איהם ניט אַלע, דאַן קענען איהם פיעלע; אייניגע קענען איהם געוויס, און קענען זיי איהם קיינער ניט, דאַן קענען זיי אַן אנדער אַלטען בחור, און איך פערזיכער אייך, אז דער אַלטער בחור איז זעהר אינטערעסאַנט.

פערבליבען אַן אַלטער בחור איז ער ניט פאַר וואוילטאָג, נאָר פּשוט, האָט זי איהם געוואָלט, האָט ער זי ניט געוואָלט, און האָט ער זי געוואָלט, האָט זי איהם ניט געוואָלט און אזוי איז ער געבליבען אַן אַלטער בחור.

נאָר וואו נעהמט מען אזא פסיכאָלאָג, ווי שעקספּיער, ער זאָל וויסען דאָס, אויב ער איז געוואָרען אַ פּעסימיסט, ווייל ער איז אַן אַלטער בחור, אָדער ווייל ער איז אַן אַלטער בחור, דעריבער איז ער געוואָרען אַ פּעסימיסט, ווייל איך ווייס נאָר, אז ער איז איצט אַ גרויסער פּעסימיסט.

ער איז געוואַלדיגער געגנער געגען הייראַטהען. ער צאַפּעלט אפילו, ווען ער דערזעהט ניט נאָר אַ דאַמע נאָר אפילו אַ דאַמסקען שניידער, אָבער דאָך זאָגט ער עטליכע מאָל אין „טאָג“ (ביי נאַכט האָב איך עס נאָך פון איהם ניט געהערט), אז הייראַטהען איז אַן אונגליק פאַר'ן מאַן, פאַר די פרוי און פאַר אַלע, וואָס קומען ארויס פון זיי. „אַן עהרליך דענקענדער מענש טאָר ניט הייראַטהען“.

„קינדער זיינען אַ פלוך פון די עלטערען“ — זאָגט ער. ער צאַפּעלט אפילו פאַר אַ קליין קינד און קען זיך שטונדען לאַנג אונטערהאַלטען מיט אַ קינד, אָבער דאָך בעווייזט ער, ווי צוויי מאָל צוויי איז אַן אַלטער בחור, אז וועך עס ערצייגט קינדער אויף דער וועלט, איז אַ פּשוט'ר מערדער.

ער האסט זעהר אידעאלען, יעדער אידעע איז ביי איהם אַן אומאָפּיע, ראָקטרינע, פּשוט אַ שווערמעריי, אַ דומהייט: אַנאַרכיזם—דאָס איז דאָך אונ־אויספיהרבאר; כּאָציאליזמוס — וועט נאָך זיין ערגער ווי איצט; רעליגיאָן — דאָס איז דאָך אַן אבערגלויבען פון אלטע צייטען. נאציאָנאליזמוס, פּאטרי־אָטיזמוס, פּאָליטיק, קאפּיטאליזמוס — דאָס איז דאָך פּשוט שווינדעל און בעטרוג. דאָך געפינט ער אין יעדער פון דיעזע אידעען די גוטע זייט, ער פערשטעהט עס צו פערטהיידיגען, ווען יענער זאָגט עטוואָס דאגעגען, ער האסט עס אָבער, ווען יעמאנד איז דאפיר, און יעדער אידעאליסט איז ביי איהם אַ נאַר.

ער לויבט זעהר דאָס פּראקטישע לעבען, אָבוואָהל ער איז דער אונ־פּראקטישסטער מענש אויף דער וועלט.

ער ליעבט די פיינסטע קליידער און שיך און געהט אימער האלב נאקעט און באָרפוס, ווייל אוים ליעבע צו דאָס שעהנסטע און בעסטע איז ליעבער געהן אין די צוריסענע, ווי קויפען ביליגע זאכען.

נאָר וואָס איז דאָ צו ריידען פון אַזעלכענע קלייניגקייטען, ער איז אַ פּעסימיסט און האסט ניט נאָר אלעס אין לעבען, נאָר אפילו דאָס לעבען אליין האסט ער אויך.

זעלבסטפערשטענדליך, האָט ער געלעזען שאָפּענהויער זעהר אויפמערק־זאם, ווייל ווען ניט שאָפּענהויער, ניט נאָר ער וואָלט ניט געהאסט דאָס לעבען, נאָר ער וואָלט אפילו ניט געוואוסט, וואָס הייסט עס האסען דאָס לעבען.

ער האסט דאָס לעבען, און דאָך, ווען עס טהוט איהם נאָר וועה אַ פינגער, געהט ער נאָך עצות צו אַזוי פיעל דאָקטוירים וויפיעל ער קען נאָר בעגעגענען.

ער האסט דאָס לעבען, און וואו עס איז נאָר אדווערטייזט אַ ניי מעדיצין, איז ער דער ערשטער קונה.

ער האסט דאָס לעבען, און דאָך איז זיין איינציגער דענקען, ווי נאָר דאָס לעבען צו ערהאלטען מיט די פיינסטע און טהייערסטע נאהרונגס־מיטעל: „דאָס איז גוט — זאָגט ער — צו דיסטילירען דאָס בלוט, דאָס איז גוט צו שטארקען דעם אפּעטיט, דאָס איז גוט צו קיהלען די ליידענשאפט, דאָס איז גוט צו פערדייען, דאָס מאכט פרישער, אינגער, דאָס מאכט צארט די הויט“

— און דארום געפינט איהר ביי איהם א גאנצען אפטייק מיט שמירעכצען, רייבאכצען, שמעקעכצען און לעקעכצען... צו ערהאַלטען דאָס אבשייליכע לעבען!

ער האָט זעהר ליעב די בעקוועמליכקייט... ווען איך האָב געלעזען דיומא'ס „זיעבען טאָדטעס זינדען", האָב איך געמיינט, אז דאָס איז א פאַנטאזיע פון די געהירען פון שרייבער, אָבער דער אלטער צייגט מיר דעם שלאַגענדסטען בעוויז, ווי ווייט כאראקטעריסטיש דיומא'ס כאראקטערע זיינען.

ער האָט אזוי ליעב די בעקוועמליכקייט, אז דאָס איז איינער פון די הויפט־גרינדע, ווארום ער הייראטה ניט. „אז מען הייראטהעט — זאָגט ער — איז מען זעהר אונבעקוועם". און דארום ארבייטעט ער דאָס גאנצע לעבען פיר בעקוועמליכקייט און מאכט זיך אימער אונבעקוועם און מאכט אנדערע אונבעקוועם, און וואו ער קעהרט זיך איז איהם אונבעקוועם.

ער האָט זעהר ליעב די פינקטליכקייט, אויך א מאָטיוו, ווארום ער הייראטהעט ניט, ווייל פערהייראטהע לייט קענען ניט פינקטליך זיין, און דאָך קען עס איהם קיינמאָל ניט געלינגען פינקטליך צו זיין, ווייל דאָס שטערט איהם די בעקוועמליכקייט.

ער איז זעהר העפליך, שארמאנט און אנגענעהם צו יעדען מענשען — און דאָך מיינען פיעלע, וואָס זיינען מיט איהם אין בעריהרונג געקומען, אז ער איז זיי דערגאַנגען די יאָהרען.

ער מאכט אויף יעדען מענשען דעם איינדרוק פון א זעהר אינטעליגענטען, פערנינפטיגען מענשען אין פולען זין פון וואָרט אזוי, אז יעדער האלט איהם פאר א שטיקעל משוגע'נעם.

די הויפט מעלה זיינע איז, וואָס ער בעזיצט די גרעסטע חסרונות; דערפאר אָבער האָט ער דעם גרעסטען פעהלער, וואָס ער בעזיצט די ערגסטע מעלות.

ווער עס קען איהם ניט, ווערט זיך ביי דיעזע עברי ברעכען א ביסעל די צייהנער, ווי איבער א שטיקעל אבן עזרא, ווער עס קען איהם אָבער יא, ווערט צוגעבען, אז מען קען עס גאָר אנדערש ניט זאָגען.

אין א דאָרף האָבען אמאָל די בויערן געהאלטען א מיטינג, וואָס מען זאָל טהאָן מיט א וואָלף, וואָס האָט זיך צוגעטשעפעט צו זייער דאָרף. האָט

איינער געזאָגט, מען דאַרף איהם די צייהן אויסהאַקען; אַן אַנדערער האָט געזאָגט, מען דאַרף איהם די אויגען אויסשטעכען; איינער — אַז מען זאָל איהם אָנהענגען אַ גלאָק. דער עלטסטער בויער פון דאָרף האָט אָבער געזאָגט: „דאָס וועט אַלעס ניט העלפען; ווילט איהר, אַז דער וואָלף זאָל אוועקוואַרפען זיינע מדות — מאַכט איהם חתונה....“

אונזער אַלטען בחור האַלט איך אפילו ניט פאַר אַ וואָלף חלילה, ווייל מיט דעם, וואָס ער וויל ניט חתונה האָבען, שאַדעט ער דאָך קיינעם ניט, אדרבה איך האַלט גראַד מיט איהם, אַז אַ מענש וואָס איז אַזוי פּעסימיס־טיש און פערהאַסט דאָס לעבען און ליעבט פּינקטליכקייט, ריינליכקייט און בעקוועמליכקייט דאַרף ניט און טאָר ניט חתונה האָבען, און דאַרום איז פאַר איהם קיין בעסערער מיטעל די אַלע זאַכען צו עררייכען ניטאָ, ווי נאָר ער זאָל חתונה האָבען און ווערען אויס אַלטער בחור. זאָל אייך גאָר ניט הארען, גיט איהם נור אַ שעהנע, געבילדעטע, רייכע מויד, איבערהויפּט זי זאָל איהם מאַכען די ליעבעס־ערקלעהרונג, וועט ער זיינע בחור יאָהרען באַלד אויפגעבען, און זיין גאַנצע פילאָזאָפיע פערגעסען.

XVIII.

גענומפט.

— נו, יואל, ביזטו היינט געווען אין קאָורט? — האָט מיר מיין יענטע געפרעגט דאָנערשטאָג האַלב נאָך 3.

— וואו דען בין איך געוועזן? — האָב איך איהר געענטפערט האַלב ברוגז און טויט הונגעריג. — זאָלען פערברענט ווערען די לענדלאָרדס מיט די דזשאַדזשעס אין איינעם, עס ווערט נמאס און מאוס וואַרטענדיג, דאָס הארץ האָט מיר געקלעמט, אַז איך האָב געמיינט, איך גיה פשוט אויס פון הונגער.

— נו, האָסטו כאָטש עפּעס דערוואַרט?

— אַזוי לעבען זאָל אַמעריקאַ! איך מוז מאָרגען מופען גאַנץ פריה, אַז ניט וועט מען מיט אַ שעריף אונז אַראָבשטעלען אויף'ן סטריט.

— נו, טאָ וואָס זיצסטו, וואָס געהסטו ניט זעהן אַ וואָהנונג ?

— גיב מיר עפּעס אין מויל אריין, איך וועל דאַך אומפאַלען אויף דער גאַס.

— זאָל דער לענדלאָרד אַזוי האָבען זיין געזונד און זיינע יאָהרען, ווי איך האָב דיר וואָס צו געבען. נעהם אַ שטיקעל ברויט מיט אַ צוויערען פּיקעל, כאַפּ איבער און געה נעהם רומקעס — האָט יענטע געזאָגט פערדריסליך, מיר דערלאַנגענדיג ביידע געריכטען.

— דו ווייסט יענטע, וואָס איך האָב חשק ?

— אַנו לאָמיך הערען.

— לאָז מען אונז אַראָבשטעלען אויף'ן סטריט, און די זעקס אַ האַלב דאָלאַר, וואָס מיר דאַרפען אוועקגעבען פאַר די רומקעס, זאָל בעסער בלייבען אויף צו לעבען אין הויז אריין.

— וואָס האָט געזאָלט אונז זיין און אונזערע גוטע פריינד, זאָל אויס־געהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ. ביזטו משוגע, אָדער פון דעם זינען אַראָב, וואָס הייסט מיר זאָלען ליגען אויף דער גאַס, מיט די ביסעל אָרעמקייט, מיט די קינדערלעך, אַזוי ווי די בעטלער, נעווער !

— נאַרעלע, וואָס איז ? מיר וועלען אַניעדערשטעלען אַ טעלער און ביז מאָרגען פריה קען זיך מאַכען אַ פינף דאָלאַר.

— וואָס ? יענטע ר' שלמה חיים'לס זאָל שטעלען אַ טעלער אויף דער גאַס ? אָה ! אונגליקען מיינע, צרות מיינע גרויסע, אויף וואָס איך בין אַריבערגעקומען ! אָבער ניין, איך זאָל אפילו וויסען, איך זאָל באַלד פאַר הונגער שטאַרבען, איך זאָל אפילו דאָס לעצטע קישעלע פון צוקאָפּען פער־קויפען, איך זאָל אפילו חלילה באַלד דאַרפען געהן דיענען, וועל איך ניט געהן שוואַרצען דאָס פנים פאַר לאַנדסלייט, פאַר בעקאַנטע, פאַר אַ וועלט מענשען.

— אָבער, יענטע, וואָס דאַרפסטו זיך ערגערען ? איצט איז דאָס כלעבען קיין שאַנדע ניט, איצט איז דאָס אין אַמעריקאַ אין דער מאָדע. אָט האָט זיך מייק געלאָזט אַראָבשטעלען אויף דער סטריט מיט די זאַכען, האָט ער געמאַכט 9 מיט אַ האַלב דאָלאַר. בונים, חייקע'ס ברודער, האָט געמאַכט 7 דאָלאַר. נו, וואָס איז, כלעבען עס געהט זיי קיין בלוט ניט פון דער נאָז,

כאָטש הלואי זאָל איך עס פערדיענען ביז קריסטמעס, וואָס זיי האָבען ביידע אין די ביינק.

— גענוג, גענוג! איך וויל פון דיר אַזעלכע גליקען ניט הערען, פער־זאָרגער מיינער, בעסער זאָל איך שטאַרבען יונגערהייד, בעסער זאָל מען מיך בעגראָבען היינטיגען טאָג, איידער איך זאָל דאַרפען מיין בלוט פערגיסען ווי וואַסער.

— אָה, בעסער וואָלט איך דיר ניט געקענט מיט דיין אַמעריקאַ, איידער איך זאָל געוועז דאַרפען איבערגעהן אויף אַזעלכע צרות און אַזעלכע וועהטאָגען. מיין מאַמע זאָל איצט אויפשטעהן פון׳ם קבר און זעהן מיינע יסורים, וואָלט זי זיך געמוזט צוריק בעגראָבען, וועה מיר! וועה מיר! — האָט זי אויסגע־בראָכען מיט אַ געוויין.

— אָבער, יענטע, איבער.....

— דו האָלטסט דאָס מויל, צו ניין, עס וועט זיך היינט טהאָן חושך צווישען אונז. דו וועסט אַזוינס האָבען, וואָס דו האָסט אין דיין לעבען ניט געהאַט, די וועלט וועט מיט אונז האָבען צו טהאָן, געה פערגעס די גליקען, זוך רומקעס און לאָמיר נאָך היינט מופען.

— איך וויים, עס וואָלט אפילו זעהר גוט צוניץ געקומען עטליכע דאָלאַר, די קינדער געהען נעבעך נאַקעט, אָט דאַרף איך באַלד איבערקומען אין אַ גוטער שעה.

— זעהסטו, איצט פערשטעהסטו שוין אליין אויך, אַז עס איז אַ גוטער פּלאַן, נו, וואָס האָסטו דיך געדאַרפט קאָכען און בראָטען און וויינען?

— וואָס! דו רעדסט נאָך? אַז אָך און וועה איז דיר, אַז יענטע ר׳ שלמה חיים׳על'ס דאַרף.... אָבער אַז דו זאָלסט אפילו צושפּרונגען ווערען, וועל איך מיין פּנים ניט שוואַרצען, איך בין ניט חייקע דעם רופא׳ס, באַלד זאָלסטו געהן נעהמען רומקעס, דו הערסט, שלימזל! פּטור זאָל איך שוין פון דיר ווערען, וואָלט איך שוין געוואוסט אַז די וועלט איז מיינע...

איך בין שוין פערטיג געוואָרען מיט מיינע געריכטען: די ברויט מיט׳ן פּיקעל, אָבער אין מיטען דריטען געריכט, מיט איהרע קללות, בין איך ניט פאַרטיג געוואָרען, ביז איך האָב דאָס צימער פערלאָזען און בין געגאַנגען זוכען רומקעס.

דאָ האָט זיך אָנגעהויבען פאַר מיר אַרומגעהעכץ: דאָ איז צו טהייער,

דאָ איז צו ווייט פון הויז מארק, דאָ איז צו גרויסע רומס און איך האָב ניט וואָס אריינצושטעלען, דאָ וויל מען ניט אריינלאָזען קיין גרינע, ערשט שפּעט אין דער נאכט האָב איך בעקומען צוויי רומקעס, בעד־רום און קיטשען פאר 8 און א האלב דאָלאר אין עללען סטריט אויף דעם 5טען פלאָר.

איך האָב דעם הויזקיפּער געגעבען 2 דאָלאר איין אנגאבע און בין געלאָפען מיט א שמחה צו מיין יענטען — א דאנק גאָט, איך האָב שוין א גוטינקע וואָהנונג אין עללען סטריט ניער העסטער, צוויי שעהנע רומקעס פאר 8 און א האלב דאָלאר אויפ'ן 5טען פלאָר.

— אויפ'ן 5טען פלאָר! — האָט זי א געשרעה געטהאָן אויסער זיך.

— אז אין דעם הויז איז קיין זעקסטער ניטאָ — האָב איך איהר געענטפערט מיט א פוילען שמייכעל.

— איך זעה, אז דו ווילסט מיר דערגעהן די יאָהרען, אין אזא צייט זיך שלעפּען 5 טרעפּ עטליכע מאָל א טאָג! איך בין אזוי אונגליקליך און האָב ניט אויף ווערמען די קינדערלאַך צו לאָזען אליין א וואָהנונג צו זוכען. די זעלבע וואָהנונג וואָלט איך דען ניט געקומען מיט א האלבען דאָלאר ביליגער? אזא שלים־מזל געהט, ער ווייס דען צו דינגען זיך, עס קומט דאָך איהם אָן גרינג דער דאָלאר, נו, וואס־זשע זיצטו הויב אָן איינפּאַקען. געה ברענג אן עקספּרעס נאָר צאָהל ווייטער איבער, איך מוז נאָך איבערוואַשען א ביסעל וועש. איך קען ניט אריין אין א נייער וואָהנונג מיט קויטיגע וועש, איך בין דאָך ניט פּעסעצקע....

איך האָב איהר ווייטער איבערגעלאָזט אין מיטען דער מגילה און בין אראָפּגעלאָפען בעדינגען אן עקספּרעס פאר דריי דאָלאר. ער האָט מיר געגעבען א האלבען דאָלאר א דעפּאזיט. איך האָב עס צוגעכאפּט מיט ביידע הענד — לייכט געלד, ניט געהאָרעוועט דאַרויף — און שפּרינג ארויף איינפּאַקעווען.

— נו?

— נו, נו.

— וואָס נו, נו? האסט שוין אן עקספּרעס?

— וואָס דען?

— וויפיעל?

— דריי דאָלאר.

— דריי דאָלאר? ווער איז מיינע טעג!

— פערגעס ניט, דאָ 4 טרעפּ אראָפּ, דאָרט 5 טרעפּ ארויף.

— און אפילו 20 טרעפּ, גיט מען אוועק דריי דאָלאר, געוואלד, איך וועל עס גאָר ניט אויסהאַלטען! א ראָטשילד און נענוג, ער שיט מיט טאָלער גלייך ווי עס וואָלט געוואקסען אויפ׳ן בוים. אָט דאָס איז מיין אונגליק, וואָס איך קען אליין ניט געהן, ווען ער גיט זיך א ריהר, געהט עס שלים־מזל! אין דעם לייאַך פּאַקסטו? דער מענש איז איינפאַך משוגע, דעם לעצטען לייאַך וועט ער מיר צורייסען. וואָס האָסטו זיך עפּעס גענומען פריהער צום בעט־גע־וואנד? פּאַק פריהער איין די גלעזלאַך מיט די טעלער, מיט די טעפּלעך.

גיב זשע מיר אין וואָס.

— זאָל איך דיר אזוי האָבען פאַר א מאַן, הארציגער פאָטער, ווי איך האָב אין וואָס.

— גיב מיר דעם וואשטאָפּ.

— פעררוקט זאָל ער ווערען, זעהסט דאָך, אז איך וויל אויסוואשען א ביסעל וועש.

— א מאַנסביל זאָל זיך קיין עצה ניט קענען געבען פון דאנען אהין, ביי לייטען, א תענוג, די ווייב ווייס אפילו ניט צו מען דאַרף מופען, אלץ פּאַקט איין דער מאַן.

זי האָט געלייענט איהר מגילה און איך האָב דערווייל איבערגעקעהרט א טיש און אָנגעהויבען איינצופּאַקען די טעלער מיט די טעפּלאַך.

— זעהסטו אז דו ווילסט, ניסטו דיך שוין אַן עצה, געוואלד! געוואלד!

— וואָס שרייסטו?

— דאָס קינד! דאָס קינד! — האָט זי אויסגעשריען מיט קולות און איז אומגעפאַלען אויפ׳ן בעט.

איך האָב ניט געוואוסט וואָס פריהער צו טהאָן, צו איך זאָל זי מינ־טערען, צו זאָל איך לויפען זעהען וואָס מיט דעם קינד איז געשעהען, אָבער איידער איך בין נאָך צו זיך געקומען, האָט מיין עלטער מיידעל שוין אריינ־געטראָגען דאָס קינד נאַס, ווי א קאַטץ, עס איז אריינגעפאַלען אין קעסעל וואסער, א גליק וואָס עס האָט נאָך ניט געקאָכט, און צו גלייכער צייט האָט זיך אויך מיין יענטע אליין ערמינטערט.

איך האָב געפּאַקט, יענטע האָט געשאָלטען, די קינדער האָבען געוויינט און געשריען, דער שטויב האָט מיר שיער ניט פערשטיקט און ערשט 10

אזוהר ביי נאַכט האָט דער עקספּרעסמאַן ארויפגענומען אַלעס אויף דעם עקספּרעס.

מיין עלטערע מיידעל איז געגאַנגען מיט'ן עקספּרעס, און איך מיט יענטען מיט די איבעריגע קינדערלעך זיינען ארויפגעגאַנגען אין דער נייער וואָהנונג.

— אזעלכע צוויי רומקעלעך — האָט יענטע אויסגעשריען — 8 א האַלב דאָלאַר, סיידען איך זאָל ניט לעבען אויף דער וועלט, ניין, ניין, ניין! שוין צוריק, לאָז גאָר ניט ארויפטראָגען די זאכען, איך וויל ניט, דו וועסט ביי מיר ניט אויספיהרען...

— אָבער, יענטע, איך האָב דאָך שוין בעצאָהלט רענט, אָט טראָגט שוין דער עקספּרעס־מאַן דעם אויוועז.

— ניין, ניין! האַק מיר אָב דעם קאָפּ, איך וויל ניט. איך וויים? אז דו האָסט געמאַכט אזוי, לאָז זיין אזוי, אז מען האָט שוין געמופט....

— געוויס, מיין טהייערע יענטע, געמופט איז געמופט.

— געמופט! א וועהטאָג איז דיר! שוין געמופט! נו, און אַלעס צוזאַמענשטעלען און אַלעס אין אָרדנונג מאַכען? ער האָט שוין געמופט, צומופט זאָלסטו ווערען ביז טאָג, רבונו של עולם...

— אוי, טויב מאַכסטו מיך היינט מיט דיין מענה לשון, ווער זאָגט דיר דען, אז איך וועל ניט צוזאַמענשטעלען, אָבער איך מיין, אז מיר האָבען דאָך שוין געמופט.

— יא, ביזט אפילו גערעכט, מען קען מאָרגען צוזאַמענשטעלען, ווען מיר די נאַכט שלאָפען אויף דר'ערד, אבי א דאַנק גאָט מיר האָבען שוין „געמופט".

XIX.

די טרייעל
אָדער
למשל רבי איהר זיינט די קוה.

מר. ווילסאָן האָט בענאַהע 20 אַקער לאַנד. יא, איך האָב אייך גאָר פערגעסען איהם פאָרצושטעלען. מר. ווילסאָן איז א דיקער איירישמאַן: גראָב

ווי א שוויין, רויט ווי א בוריק; בייז ווי א הונד; פאלש ווי א קאץ; דום ווי א גאנז; שטאָלץ ווי אַן אינדיק און רייך ווי קרח. ער האָט בענאָהע 20 טויזענד אקער לאַנד בירושה פון זיין מוהמע, וואָס האָט דערלעבט א דור פון א גרויסען פּאָליטישען.

אָבער קען ער אַליין דען באַרבייטען אזוי פיעל ערד? געוויס ניט. וואָס דען? ער איז געפאַלען אויף א שכל, ער האָט עס צוטהיילט אויף קליינע פאַרמס און האָט עס פערדענט צו א סך אָרעמע לייט, וואָס האָבען געפּאָלגט אונזערע דייטשע־אמעריקאנער־אמעריקאניזירטע אידען, אז מסחר איז א שאנדע פאַר אידען און נאָר ערד־ארבייט מאַכט שטאָלץ.

אָבער ליידער איז שטאָלץ מיט רענט צוויי זאַכען. ווי שטאָלץ די אָרעמע פאַרמער זיינען געווען, רענט האָבען זיי דאָך ניט געהאַט מיט וואָס צו בעצאָהלען און ניט איין מאָל איז מר. ווילסאָן נעבעך געווען געצוואונגען מיט'ן דזשאָדזש אויסצוטרינקען א פלאַש וויין און איהם נאָך צוגעבען א פּאָאר דאָלאַר פערבייסען אום די שטאָלצע טענענטס ארויסצוואַרפען אויפ'ן פרייען פעלד.

אָבער מר. ווילסאָן איז זעהר עקאָנאָמיש, וואָס דאַרף ער שטאָפּען דעם דזשאָדזש, ער געהט דאָך במילא ניט אַליין זיי ארויסוואַרפען, נאָר ער שיקט דעם שעריף, איז איהם דאָך ליבער דירעקט מיט'ן שעריף זיך צו זעצען אין פערבינדונג. דער טרינקט וויסקי אָנשטאָט וויין און נעהמט ניקעלס אָנ־שטאָט דאָללארס, דאָס קאָסט דאָך פיעל ביליגער, און מאַכט דאָס זעלבע דיענסט.

צום אונגליק אָבער האָט דער ביליגער שעריף פאַריגען ווינטער געהאַט עטליכע דזשאַבס אין איין טאָג און האָט צו פיעל גענאָסען פון דעם איירי־שען גן עדן און אַלס ער איז געגאַנגען נאָך דעם לעצטען דזשאָב מאַכען ביי מר. אפּלער'ס פאַרם, איז ער געפאַלען, ווי א העלד הינטער זיין שטאָל און איז פעסט איינגעשלאָפען.

עס איז אָבער געווען א שרעקליכער פראָסט די נאַכט און דער הייליגער שעריף האָט שוין פערשפּאָרט אויפצושטעהן. מען האָט איהם מאָרגען פריה געפונען אָהן א פּיצעל התלהבות, קאַלט ווי אייז.

זעלבסט־פערשטענדליך איז באַלד געפאַלען דער פערדאַכט אויף דעם אָרעמען אפּלער, אז ער האָט איהם ערמאָרדעט, איהם האָט מען באַלד ארעס־

טירט, די קינדער האָט אַ לעבעדיגער שעריף ארויסגעוואָרפען אויפ'ן פעלד און זיינע ביכעל אָרימקייט האָט דער לענדלאָרד נעבעך געמוזט פערקויפען בחצי חנם און דער טרייעל איז געגאַנגען ווי געשמירט, שנעל ווי איין קאַלענדער, פאַכט אַלע יאָהר איין אונטערזוכונג.

הייטע איז דער פיערטער טרייעל. דאָס געריכט איז געפאַקט מיט צו־שויער דעם אורטהייל צו הערען, פּאָליציי און געריכט־דיענער האַלטען אָרד־נונג, דער דזשאָדזש זיצט אויבען און גענעצט, די דזשורי־לייט שושקען זיך, די געזעץ־ביכער ליגען אָפען, די לויערס לויערען ווי יאַגד־הינד, און דאָ מוז די גערעכטיגקייט ארויסשפּרינגען.

אַפּלער'ס פערטהיידיגער איז זעלבסטפערשטענדליך געוועזן איין אומ־זיסטער, און איז נעבעך די גאַנצע נאַכט געוועזן אויף אַ מאַסקעראַד־באָלל. ער האָט זיך געאיילט צו געהן אַהיים אַביסעל אָפּרוהען און אום צו מאַכען די געשיכטע קורץ, האָט ער ביים דזשאָדזש פערלאַנגט נאָך אַ טרייעל, „ווייל, — האָט ער געזאָגט — עס פעהלט מיר נאָך אַ גענויערע בעשרייבונג פון דעם פאַרם, אויף וועלכע דער שרעקליכער מאָרד איז בעגאַנגען געוואָרען.“

מר. אַפּלער איז געוועזן אַן איינפאַכער מענש, ביז יעצט האָט ער זיין ביטער שיקזאַל געדולדיג ערטראַגען, ווייל מן הסתם וויל גאָט אַזוי. אָבער יעצט ווי ער האָט דערזעהן, אַז מען וויל ווייטער פערשיבען דעם טרייעל, און אַז ער וועט נאָך ווייטער מוזען שמאַכטען אין עלענד און צווייפעל, האָט פּלעצליך זיין געדולד געפּלאַצט און צום שרעקען פון דעם דזשאָדזש, די דזשורי און דאָס גאַנצע פּובליקום, האָט ער מיט אַ לויטער שטימע אויס־געשריען:

— דעם טויט, אָדער די פרייהייט.

— וואָס דאַרפט איהר שיקען נאָך אַ מאָהל פאָטאָגראַפירען און מעסטען מיין פאַרם און מיך דערווייל קוועלען אין פינסטערען קערקער, איך האָב אויף דער פאַרם געוואָהנט 8 יאָהר און איך געדענק אַלעס גענוי אויסוועניג אפילו ווען איהר זאָלט מיך פון שלאָף אויפוועקען; שרייט נאָר און איך וועל אייך אַלעס שילדערען, בעסער נאָך ווי דער פאָטאָגראַפישער אַפּאַראַט, און בעסער פון אַלע אינזשינירען...

דעם דיסטריקט אַטאַרני איז דיעזער איינפאַל געפעלען טאָמער וועט ער פון זיינע רייד עטוואַז איין אַנהאַלטס־פּונקט פיר זיינע בעשולדיגונגען

געפינען, און מען האָט דעם אָרעמען אָנגעקלאָגטען ערלויבט זיין פארם צו שילדערען, פון דער נאכט וואָס דער מאָרד איז געשעהן.

אַלע זיינען געוואָרען אויפמערקזאם און האָבען געקוקט דעם אָנגעקלאָג־טען אין מויל אריין און דער איינפאכער מענש האָט מיט נאטירליכע ווערטער אָנגעפאנגען צו שילדערען זיין פארם.

— צוויי יאָהר שמאכט איך שוין אין קערקער, דאָך שטעהט מיין פארם נאָך גאַנץ פאר מיינע אויגען, זי האָט אויסגעזעהן כמעט אזוי ווי די קאָורט:

אָט דאָ וואו איך זיטץ, צוםביישפיעל, אין די קייטען איז געווען מיין וואָהנונג, וואו איך מיט מיין פרוי און קינדער האָבען יענע שרעקליכע נאכט געוויינט, וואָס מיר האָבען קיין רענט ניט געהאט צו בעצאָהלען; דאָרט וואו דער דזשאָדזש זיצט, איז פונקט אויסגעקומען די בודקע פון מיין פוד־לאטען בייזען הונד, וואָס פלעגט בורטשען פון דעם שלאָף; דאָרט א ביסעל ווייטער, וואו די דזשורי לייט זיצען, איז אויסגעקומען מיין חזיר־שטאַל; דאָרט וואו די פּאָליציסטען שטעהן, איז גראד געשטאנען, מיט רעספּעקט צו מעלדען, מיין וואָטער־קלאָזעט; אָט דאָ, וואו די ביכער ליגען, איז גע־ווען די גרויסע קופּע מיסט פון מיינע בהמות; דאָרט, וואו דאָס פּובליקום זיצט, זיינען גראד אויסגעקומען מיינע שעפסען, קעלבער און ציגען.

איצט זעהט איהר דאָרט די שווארצע קאַץ אריינגעהן, אזוי האָט זיך דער שעריף אריינגע'גנב'עט אין א פינסטערער נאכט אין מיין פארם.

היינט שטעלט זיך פאָר, הערר ריכטער, איהר זייט, למשל, דער פודלא־טער הונד, וואָס שלאָפט; די דזשורי, למשל, די חזירים, וואָס ליגען אין גרינצען; די פּאָליציסטען, ניט צוגעגליכען ווי דער אָפענער קלאָזעט, און די קופּע מיסט, ווי דאָ די ביכער, איז ווייך און מען הערט ניט די שריט פון דעם שעריף.

דער עולם, איך מיין די קעלבער, שעפסען און ציגען קוקען ווי א האָהן אין בני אָדם און ווייסען גאָר ניט פון וואָס צו זאָגען. נון, פרעג איך איך, פון וועמען האָב איך געקענט ערפאהרען, אז די קאַץ, איך מיין דער שעריף, באפּט זיך אריין אין מיין פארם און פאלט שכור'ערהייד אַנידער שלאָפען?

איך וויס נאָר איין זאַך, אַז איך בין אונשולדיג, איך האָב איהם ניט געטוידטעט, און דאַרום בעט איך אייך: אָדער לאָזט מיך פריי אָדער הענגט מיך אויף, נאָר פּלאָגט מיך ניט מעהר מיט אייערע טרייעלס און מיט אייער קערקער.

אונטער גרויס פערדרוס פון די גערינכטס־לייט און הויכען געלעכטער פון פּובליקום, איז דער טרייעל פערשאָבען געוואָרען ביז נעכסטען יאָהר.

דרייצעהנטע סעריע.

שפּעטערע געדיכטע

I.
די וואָרהייט.

איך באָד מיך און שווים אין אַ ים פול מיט ליגען,
איך ליגנער פון אבענד, איך ליגנער אם מאָרגען,
איך ליגנער ביי אַלע, וואָס איך דאַרף נאָר קריגען,
איך ליגנער ביים לייהען, איך ליגנער ביים באָרגען.

איך ליגנער ווען איך דאַרף אַ קלייד לאָזען מאכען,
איך ליגנער ווען איך דאַרף אויף ארבייט בעקומען,
איך ליגנער ביים וויינען, איך ליגנער ביים לאכען,
איך ליגנער ביים רעדען, איך ליגנער ביים שטומען.

פאַל ליגען די לאָקען געקרויזט אויף מיין שטערען,
פאַל ליגען די אויגען ביים פריינדליכען ווינקען,
פאַל ליגען די אוירען ביים דומהייט צו הערען,
איך ליגנער ביים עסען, איך ליגנער ביים טרינקען.

פאַל ליגען די קליידער, מיין גוף וואָס בעדעקען,
פאַל ליגען די בענדער, אויף מיר וועלכע הענגען,
פאַר ליגען די הענטלאַך אין האַנדשוה וואָס שטעקען,
פאַל ליגען די פיסלאַך אין שוהע דעם ענגען.

איך ליגנער אין ליבען און שווערען אויף טרייע,
איך ליגנער בעשטענדיג די עלטערן מיינע,

איך ליגנער אין האסען די מענשען די פרייע,
איך ליגנער די ליעבליכע קינדערלאך קליינע.

איך ליגנער אין גאָט'ס הויז ביים דאווגען און וויינען,
איך ליגנער פאר פריינדע אין נויטה, ווי אין גליק,
איך ליגנער די ברידער אין לאָדזשען, פעראיינען,
איך ליגנער גאָר שרעקליך אין דער פּאָליטיק.

פאל ליגען די ציעלע צו וועלכע איך שטרעבע,
פאל ליגען מיין וויסען, פאל ליגען מיין גלויבען,
די לופט איז פאל ליגען אין וועלכע איך לעבע,
די וועלט איז פאל ליגען פון אונטען ביז אויבען.

איך ליגנער און וויים עס! ווי עקעל, ווי שווער?!...
נאָר דאָס איז מיין טרויסט אין מיין עוויג צער,
וואָס איהר אלע ליגנערט פון מיר נאָך פיעל מעהר,
און מיינט נאָך, אז איהר זיינט גאַנץ עהרליך און וואהר.

II.

דער איד האָט קיין צייט ניט!

דער איד האָט קיין צייט ניט, ער לויפט אין געשעפטען,
ער איז אימער ביזי, ווי טאָג, אזוי נאכט:
ער קעמפּפט פיר דאָס לעבען, מיט אלע זיינע קרעפטען
און האָט אויך קיין צייט ניט צו געבען א טראכט:
אז אָנשטאָט צו לעבען, פערברענגט ער אין דארבען,
און האָט אלץ קיין צייט ניט, נאָר איין טאָג צום שטארבען!

דער איד האָט קיין צייט ניט זיין מיטאָג צו עסען,
ער איז אין זיין היים אויף א זעלטענער גאסט;

ער זוכט אויך די ליעבע פון ווייב צו פערגעסען,
צו קושען די קינדער ווערט איהם אויך צו לאַסט,
ווי מעג ער פערזיסען דאָס לעבען דעם הארבען,
ער האָט דאָך קיין צייט ניט, אַ טאָג נאָר צום שטארבען!

דער איד האָט קיין צייט ניט זיין קינד צו ערציהען,
צו ווידמען אַ שטונדע אין פרייער נאַטור;
די פעלדער און וועלדער צו זעהן ווי זיי בליהען,
פאר בלומען און בילדער פיהלט ער ניט קיין שפור.
וואָס טויגען איהם דופטען? וואָס נוצען איהם פארבען?
ער האָט דאָך קיין צייט ניט, איין טאָג נאָר צום שטארבען.

דער איד האָט קיין צייט ניט, דארף מאַכען אַ לעבען,
און לעבט ניט, און רוהט ניט, געניסט ניט די וועלט;
און האָט ער צום לעבען פערברענגט ער אין שטרעבען
צו זאמלען פערמעגען, צו שפּאָרען פיעל געלד.
ער האלט נאָר אין זייהען, דאָך שניידען די גארבען
דאָס האָט ער קיין צייט ניט ביז'ן טאָג פון זיין שטארבען!

III.

אַ גראַם צו פּורים.

מקנא בין איך דיכטער אלע,
מיט פּאָעזיע אָנגעבלאָזען,
דער המן ווערט ביי זיי אַ כלה,
דער המן־טאַש — בלומען, ראָזען.

פון המן־קלעפּעל גראגערט גראמען,
די בעסטע טהעמא ווערט אַ קרעפּעל...
נו דו, מיין מוזע, ווילסט ניט פלאַמען,
שיטסט קיין גראמען אין מיין קעפּעל.

אַט זוך איך יעצט א גראם צו פּורים,
אויך צו שושן, מדי, פּרס,
גראמט זיך מיר אַלץ מיט יסורים:
סטרייקס און הונגער עלענד, צרות.

געוואלד! א גראם צו אחשורוש
זאָל ביי מיר ניט זיין פּאראנגען?
נור דעספּאָטען, נייע גזרות,
נור געזעטצע פון טיראנגען!

און צו דעם רשע, צו דעם המן
גראמט זיך נור „אנטיסעמיטען“,
וועלכע שמוצען אונזער נאָמען,
אונזער עהרע צו פערשיטען.

צו זיינע קינדער — די דלפנים,
מיט ויזתא, קען איך גראמען,
נור גלחים און רבנים,
וועלכע זוכען אונז צו צאמען.

און צו די טויזענדער פון שקל
קען איך גאָר קיין גראם ניט שאפען,
ווייל פאר געלד, עס ווערט אזש עקעל,
פערקויפען מענשען זיך פאר שקלאפען.

און צו דער ושתי, צו דער אסתר
גראמט זיך מיר, אָה, נאָך פיעל שלעכטער!
ווי ברידער שענדען זייערע שוועסטער,
עלטערן שאכערן מיט די טעכטער!

צו דעם פאסטען, דער מגילה,
קען איך גראמען נור פעראיינען;

דעם לעצטען ביסען רויבט די קהלה,
אום נאָכ'ן טוידט דיך צו בעלוינען.

* * *

וועלט און מענש פאסט שלעכט צוזאמען!
אויף פאעזיע קען איך נים האָפען,
קיין זאך ביי מיר וויל זיך נים גראמען....
טאַ געה, מיין מוזע, לעג דיך שלאָפען!

IV.

ווי געלד צו מאכען.

אז „געלד איז די וועלט" איז שוין אלטינקע גראמען,
דאָס וויים שוין א יעדער געוויס פון זיין מאמען;
נאָר פעהלט די ערפאהרונג דעם שטייגער צו כאפען,
די ערשטע עצהן מויזענד צוזאמען צו קלאפען;
דאן הערט־זשע מיין עצה פון פראקטישען מענשען,
און טהוט עס, און היט עס, און גאָט וועט אייך בענשען.

פערגעסט אָן געוויסען, פערגעסט אידעאלען,
די נארישע זאכען, דאָס פאסט פאר סאָציאלען;
ווערט דיענער געטרייע צום גאָלדענעם קעלבעל
און בויט איהם א טעמפעל אין שאפ, אין געוועלבעל,
און היט זיין געבאָט אָפּ: „צו גאָלד זאָלסטו שטרעבען!"

דאן מוזט איהר אם שנעלסטען אין גאנצען פערגעסען,
אז איהר האָט א הארץ און א זעעלע בעזעסען:
פון הארצען מוז ווערען א טאָוועל פון שיפער,
פון זיבען מאָל זיבען און אנדערע ציפער;
פון מח א מאשינדעל מים רעדלעך און שרויפען
צום טרייבען און דרעהען, פערקויפען און קויפען.

פערגעסט גאָר אין גאַנצען די קינדערשע ליעדער,
געברויכט נאָר מיט פּראקסים די מענשליכע גליעדער:
די אויגען לאַמטערנעס קרעדיטען צו זוכען,
די נאָז אַלס אַ רידעל נאָר בארגינס צו ניוכען,
די אויערען טעלעפאָנען די קורסען צו הערען,
דאָס מויל אַ פאָנאָגראף צום צעהלען און שווערען.

די האַלז אַלס איין אָבגרונד די וועלט צו פערשלינגען,
די צונג אַלס איין שווערד אין קאָנקורענטען צו דרינגען,
די הענד אַלס די צוואַנגען די דאָללערס צו קלייבען,
דאָס בלוט איז די טינט די טשעקלעך צו שרייבען,
די וואַרע צום פּאקען, די הויט זיך צו שינדען,
די נערוועז אַלס שטריקלעך די פּעקלעך צו בינדען.

אַלס קאָהר נעהמט אין סעמפּעל דאָס ווייב מיט די קינדער,
ערציהט זיי פון יוגענד אַלס טיכטיגע שינדער;
און קענט איהר נאָך גרינע זיך קרובים פערשאַפען,
דאַן ברענגט זיי און מאַכט זיי פאַר טרייענקע שקלאַפען;

ערפאָלג אין די ביזנעס, דאָס פּאָדערט פיעל קרעפטען,
וואָס מעהרער די שקלאַפען, אַלץ בעסערע געשעפטען,
און טאָמער בעזוכט אייך אַ פריינד, אַ בעקאַנטער,
וואָס קען אייך ניט נוצען ביים ווערקשטאַט און קאַנטער,
און אפשר פערלאַנגט ווער גאָר הילפע אין ליידען,
אנטלויפט ווי פון פייער! אַנטלויפט פון זיי ביידען!
„רחמנות ז׳ אכזריות", געמיטהליכקייט שענדליך!
פאַר מענשען פון ביזנעס, וואָס שטרעבען צו רענדלעך.

אויף בעלער קאָנצערטען קיין צייט ניט פערשווענדען,
דאָרט מאַכט איהר קיין ביזנעס און מוזט נאָך וואָס ספּענדען;
איהר זאָלט אויך פון חברות, פון פייער אַנטלייפען,

װען ניט װענען ביזנעס, צו קױפען, פערקױפען.
און לאַרעט קײן געסט ניט, עס קאָסט די הכנה,
און ספּענדעט קײן צײט ניט, דען „טײם איז דאָך מאָני".

און טרעפט זיך אײך באַרגענס געזעצליך ניט קלירע,
טאָ לױפט נאָר און קױפט נאָר, אײער געלד איז א שמירה.
אױסדינגען, אױסקױפען בײם אײגענעם טאַטען,
מען װעט אײך נאָך לױבען אַלס פעלאָו א סמאַרטען;
א פּינה מאָל אָנזעצען און אכט מאָל אָפּברענען,
דאָס אַלעס איז ביזנעס, דאָס מוזט איהר גוט קענען.

איהר זאָלט זיך גאַנץ אָפּט אױך פערבײטען דעם קאָלאָר,
אין גלױבען, פּאָליטיק, װאָס ברענגט נאָר א דאָלאַר;
פערגעסט ניט צו ספּענדען א נדבה א שעהנע
אין שוהל אָדער קלױסטער צו קריגען מורנו,
אבי אדװערטײזען די ביזנעס װאָס גרעסער,
דען ביזנעס איז ביזנעס; װאָס מעהרער, אַלץ בעסער.

די הױפּט זאכע, הערט איהר, איז לערנען צו שפּאָרען,
פון קישקע, פון לײב, פון געזונד און פון יאָהרען;
איהר מעגט זיך אײך לעבען װי שװײנען אין בלאָטע,
און דאַרען און קװאַרען און קריגען סוכאָטע,
אפילו אױף מאַרגען אין קבר צו ליגען,
אבי נאָר די מאָני נאָך הײטע צו קריגען.

און האָט איהר צעהן טױזענד געקריגען מיט צרות,
זאָ דאַרפט איהר מײן עצה שױן דאַן אױף כפּרות,
נאָר שפּעטער אױך הערט מיר, איהר זאָלט עס גערענקען.
אָה, היט זיך פון לערנען, פון פיהלען און דענקען,
דען ניט איך פערגין אײך, ניט אײך װעט געראָטען,
װײל אײער נשמה געהערט דאַן צום שטן.

V.

מיר גראָבען.

(אימיטיישאָן נאָך הײנע)

מיר גראָבען די קברים פאר בלוטענדע גליעדער
פון גאנצע ארמען געפאלענע ברידער;
אָה, רוסלאַנד! מיר גראָבען איין קבר אין מיטען
מיט פלוך אויף דיין קייזער דארין צו פערשיטען.
מיר גראָבען, מיר גראָבען.

א פלוך אויף דיין קייזער, דער קייזער פון שלאַכטען,
וואָס וויל אויף דאָס עלענד פון פאָלק גאָר ניט אכטען,
און רויבט נאָך דאָס לעצטע פון זיי אָהן געוויסען,
און לאָזט אין די גאסען ווי הינט זיי דערשיסען...
מיר גראָבען, מיר גראָבען.

א פלוך אויף דיין גלויבען וואָס הייסט אונז נאָר בעטען,
אין הונגער און נויטען צו דולדען די קייטען;
א גלויבען וואָס העלפט דיר דאָס וויסען פערדאמען,
מיר האסען, מיר פלוכען אייך ביידע צוזאמען...
מיר גראָבען, מיר גראָבען.

א פלוך אויף די רייכע און עדלע מאגנאטען,
וואָס רויבען די יונענד פאר זיך אלס סאָלדאטען,
אלס עלענדע שקלאפען אין זיי'רע פאבריקען,
און רייצען אויף די אנד'רע צו שטיקען...
מיר גראָבען, מיר גראָבען.

א פלוך צום טיראנישען פאטערלאנדע,
וואו ס'הערשט נאָר די קנוטע, קאָזאקען א באנדע,
און פרייהייט און בילדונג ווערט שרעקליך פעראכטעט,
די בליהענדע יוגענד אין קערקער זי שמאכטעט...
מיר גראָבען, מיר גראָבען.

* * *

די לאָפּעטע גראָבט, די קאַנאַנע קראַכט!
מיר גראָבען גאַנץ פלייסיג, ווי טאָג אזוי נאַכט;
אָה, רומעניען! מיר גראָבען א קבר אין מיטען
דיין אַלטע דעספּאָטיע דארין צו פערשיטען.
מיר גראָבען, מיר גראָבען.

VI.

טאַפּ פלאָאר.

טאַפּ פלאָר, גאַנץ הויך אין א שטיבעלע,
זאָ קאַלט, זאָ ענג ווי נ'א גריבעלע,
ביים פענסטער דאָרט זיץ איך און וויין, און וויין;
פון הויך פליהט צו א פייגעלע,
בעט מיך מיט איהר קלוג אייגעלע:
ליעב קינדעלע! איך פריהר, לאָז מיך אריין.

די טרערען טיק, טיק,
פליסען זאָ היים פון מיין אייגעלע;
אין פענסטער פּיק, פּיק
קלאַפּט צו צום טאַקט מיר דאָס פייגעלע.

אין בעט ליגט קראַנק מיין טאַטעלע,
צוויי מאָנאַט אויף א זייטעלע,
אין פעקטאָרי ביים ראָד געלאָזען זיין האַנד;
קיין פלייש, קיין ברויט ערקוויקט זיין הערץ,
קיין פריינד, קיין ארצט ערלייכטערט זיין שמערץ,
נור קרעכצט ער, נור זיפצט ער געקעהרט צום וואַנד.

די טרערען טיק, טיק — — —

מאַמע וויגט בייבי אין א וויגעלע,
זי וויינט און זינגט איהם א ניגעלע,

קיין מילך איהם צו זויגען; איהר ברוסט איז לעער;
ער כאַפּט אַ טרער אין מײלעלע,
ער ווערט נור שטיל אַ ווײלעלע,
דאַן שרייט ער, דאַן קייכט ער נאָך מעהר, נאָך מעהר.

די טרערען טיק, טיק — — —

קיין קויל צו הייצען דאָס קיכעלע,
אויך קיין קלייד, קיין שיכעלע,
קיין ברעקעל געפינסטו ביי אונז אין הויז;
אה, פייגעלע! פליה נור שנעל פון היער,
אַ רייכע הויז פליה זוך נאָר דיר,
פון ארמוטה און עלענד וואָס קומט דיר ארויס?

די טרערען טיק, טיק — — —

ניין, קינדעל! איך געה ניט פון דאַנען קיין שריט,
די רייכע טיראַנען, זיי ליעבע איך ניט,
קיין מיטלייד, נור אונרעכט ערפילט זייער ברוסט;
אין ארמוטה און עלענד איז גוטעס געמיטה.
מיר זוכען אויך רעטונג, איך קעמפּפע אויך מיט,
געלינגט עס אונז נאָך ניט, זאָ שטאַרב איך מיט לוסט.

VII.

איך מעכטע...

ווי מעכט איך אומאַרמען, ווי מעכט איך קיסען
איין מעדכען דאָס בעסטע גאַנץ איניג בעגריסען,
זי זאָל נאָר מיר איינעם זיין טריי אַלע יאָהרען,
ניט קוקען אויף מאָדעס, ווי דער און ווי יענער,
ניט הערען קיין חניפות פון זייטיגע מענער...
זאָ איינע וועט אָבער ערשט ווערען געבאָרען.

ווי מעכט איך אומארמען, ווי מעכטע איך קיסען
איין מאַן פון כאַראַקטער מיט הערץ און מיט וויסען,
ער זאָל ניט נאָכטאַנצען אונוויסענדע אפען,
זאָל אָפען און מוטהיג צור פרייהייט נאָר שטרעבען,
ער זאָל פיר די מענשהייט נאָר קעמפּפען און לעבען....
זאָ איינער וועט אָבער ערשט ווערען בעשאַפען.

ווי מעכט איך אומארמען, ווי מעכטע איך קיסען
די מענשהייט אין גאַנצען, איהר פאַלען צו פיסען,
זי זאָל שוין איהר לאַגע דאָך קענען פערשטעהען,
אַז פרייהייט און גלייכהייט קען זי נאָר בעגליקען,
זי זאָל שוין די דומהייט און פאַלשקייט דערשטיקען...
זאָ איינע וועט אָבער ערשט שפּעטער ענטשטעהן.

* * *

איך שטרעקע די ארמע, די ליפּען צו קיסען,
און כאַפּ נאָר דאָס לעערע אין חלום דעם זיסען.
דאָס מעדכען איז פאַלש מיר מיט בעזען געוויסען,
די מענער נאָר אַפען, אָהן הערצען, אָהן וויסען,
די מענשהייט נאָר מענשען אין סעקטען צוריסען,
און איך, אָה! פערגעה אין שמאַכטען צום קיסען...

VIII.

ביים מאַשינע זיצט דאָס מעדכען.

(פּאַראָדיע נאָך שיללער'ס „אן דער קוועלע")

ביים מאשינע זיצט אַ מעדכען,
זיצט און נעהט דעם גאַנצען טאָג
און, איהר לאַגע גוט בעטראַכטענד,
פיהרט זי שטיל אַ מאָנאָלאָג:

* * *

„און זאָ פליהען מיינע יאָהרען,
ווי דאָס רעדעל שנעל אַראָפּ,

און זאָ שווינדעט מיינע יוגענד
ביי דער ארבייט אין דעם שאפּ!"

* * *

„פרענט מיך ניט, ווארום איך טרויער
אין מיין לעבענס בליטהענצייט!
ווייל פון מאָרגען ביז צום אבענד
ליגט די אַ ר ב י י ט מיר ביי זייט."

* * *

„און איך נעה די טויזענד העמדלעך
פון דעם רייכען רויבער באָס,
וועלכע מאכען אין מיין הערצען
נאָר דעם שמערץ און ליידען גראָס!"

* * *

„וואָס געניס איך פון דעם רייכטהום,
וואס איך שאַף פאר רייכע לייט?
איינס איז נאָר וואצו איך האפע, —
צו דער צוקונפטס גליקליך צייט!"

* * *

„שמאכטענד שטרעק איך מיינע ארמע
צו דער פרייהייטס פרעכטיג בילד,
אָבער ביז מיר דאָס עררייכען,
בלייבט דאָס הערץ מיר אונגעשטילט."

* * *

„קום שוין שנעל, דו שעהנע פרייהייט,
און פערניכט אַלטאר און טהראָן;
בלומען שפרייט איך יענע העלדען,
וועלכע האַלטען הויך דיין פאָהן."

IX.

ווען וועט זיין אַן ענדע

(מיט דער מעלאָדיע פון „וויחאָזשו אָדין יאַ נאַ דאָראָגו")

ווען איך געה ביי נאכט אין סטריט שפּאַצירען, —
די פאבריקען שטעהען לעער און שטילל;
ארבייטסלאָזע זעה איך הונגערן' פריהרען,
ליידען נויטה און עלענד זעהר פיעל! —

פינסטערע הייזער, ענגע צום ערשטיקען,
מענשען בלאַסע, גרינע, ווי פערברענט;
כ'פיהל דאן שווער מיין הערץ פון שמערץ ערדריקען,
כ'זיפץ און פרעג מיך: „ווען וועט זיין דאַס ענד?"

וועלען דיזע בלאַסע לייכען שאפען,
אימער גאָר פאר ווענינ רייכע לייט?
און אליין אויף אייביג בלייבען שקלאפען,
שקלאַפען אימער אין די עוויגקייט? —

ווענסטו אימער נאָר די הענדע שטרעקען,
בעטלען ארבייט פאר א הונגער לאָהן?
וועט מען אימער דיך נאָר דארפען וועקען,
פרעגען: „ווען וועט זיין דאַס ענדע שאָהן?"

— וועט דאַס עלענד דיעזער ארבייטס מאַסען
אימער ברעכען יעדעס פאטער הערץ?
זעהן ווי קינדער שמאַכטען אין די גאַסען,
מוטערס אויסגעהן לעבען זיי פון שמערץ? —

וועט דיך ניעמאלס די פערנונפט אנרעגען?
וועט ניט פלאַצען דיין געדולד אוים לייד?

ווענ מען אימער דיך נאָר דארפען פרעגען:
— „ווען וועט זיין דאָס ענד, איהר ארבייטס לייט?

וועקט דער פרייהייטס־גייסט ניט אויף די מאַסען?
רייצט די שקלאַפעריי ניט אויף דיין וואטה?
ביז די ארמע אַלע גאַנץ ערבלאַסען;
ביז די נויטה וועט ברעכען גאַנץ דיין מוטה? —
ניין! איך זעה, דו ברעכסט מיט מאכט די קעטען!
פרייהייטס פאָהנע ווערט שוין אויפגעשטעלט!
א וועג פיר גלייכהייט ווערט שוין אויסגעטרעטען!
גליק און פרייד בעהערשט די גאַנצע וועלט!

X.

די נייע היימאַטה.

אויף דעם גרויסען טיעפען מעער
ווערט דאָרט שנעל א שיף געטריבען.
אונגליקס מענשען ברענגט זי אהער,
די אָהן היימאַטה זינד געבליבען.

דאָרט צושטערט פון טיראַניי
ליגט איהר היימאַטה אין רואינען;
יעצט זיי האָפען אויף דאָס ניי
איין נייע היימאַטה צו געפינען.

פריי בעטרעטען זיי דעם שטראַנד,
וועבען, שטרעבען, אַלעס טהון
און געפינען היער אין לאַנד
איין נייע היימאַטה אויסצורוהען.

נייע היימאַטה, נייעס גליק!
ניין פרייהייט, נייע זאַנג!
בלייב פון צייט גייסט ניט צוריק
וועב דער פרייהייט איינע קראַנץ!

שטרעב נאָר ווייטער מוטהיג, דרייסט.
פיר די צוקונפט קעמפּפע, פעכטע!
פריי אין קערפּער, פריי אין גייסט
קריגסט אויך פאָלע מענשען רעכטע!

XI.

דער זיידע.

(צו זיין יובילעאום, דען 27טען סעפּטעמבער, 1906)

עס זינגען, עס דיכטען פּאָעטען גאָר פיעלע
פון אלערליי טהעמען, פון אלערליי ציעלע:
פון שטערן אין הימעל, פון ריח גן־עדן,
פון רוישענדע ים'ען, פון גרויסע וואולקאַנען,
פון שבחים פאר רייכע, פאר פירסטען, טיראנען....
ניט דאָס זינגט די מוזע פון טהייערען זיידען. —

די ארבייטער מאסען, די עוויגע שקלאַפען,
די וועלט וועלכע בויען, דאָס גליק וועלכע שאַפען,
און שאַפען און בויען אין עלענד און ליידען;
פון זיי האָט דער זיידע צו זינגען און זאָגען,
זיי וועקט ער צום קעמפּפען, די פאקעל צו טראָגען,
דער וועלט־שמערץ אין בוזעם איז מוזע ביים זיידען.

פון פריהעסטער יוגענד ליעב איך דיינע שריפטען:
די זיסע ווי האָניג, די גאלליגע גיפטען,

איך פיהל זיי, איך ליעב זיי און לעהרען פוןביידע;
איך ליעב דיין איראָניע, סארקאזם, סאטירע,
איך ליעב דיין הומאָר אין פּאָעמע, אין לירע,
אויך איך בין דיין איינ׳קעל און דו ביזט מיין זיידע.

אויך איך בין דיין איינ׳קעל א טהייל פון דיין הערצען,
ביים לעבען גע׳ירש׳נט די וועלטליכע שמערצען,
קיין וועלטליכע גיטער, קיין וועלטליכע פריידען!
דער איינציגער ליכט־שטראהל אין קאמפּפלען לעבען
צו׳א בעסערע צוקונפט פאר אלע צו שטרעבען,
מיט אונז נאָך צו זעהען דעם קעמפּפענדען זיידען.

עס לעבט נאָך דער זיידע און ער וועט נאָך לעבען,
מיט אונז נאָך צו ווירקען, מיט אונז נאָך צו שטרעבען,
צו וואהרהייט, צו פרייהייט, א וועלט א גן־עדן!
אָה, יובעלט! איהר דענקער און קעמפּפענדע קלאַסען,
אָה, יובעלט! משכילים און קעמפּפענדע מאסען,
אָה, יובעלט! אָה, יובעלט! צום יובל פון זיידען.

XII.

באַנקראָט.

פונקט שבת נאָך מיטאָג האָט דאָס געטראָפען,
ווען נאָט האָט א ביסעל זיך צוגעלעגט שלאָפען,
פּלוצלונג דערהערט מען א קראַכען און קנאַלען,
כמעט ווי דער הימעל וואָלט דאָרט איינגעפאלען,
און קוים האָט דער בורא געעפענט די אויגען,
דער מלאך מיכאל איז שוין צוגעפלויגען.

— שנעל זאָג מיר, וואָס האָט דאָרט געקנאַלט און געבראָכען,
איז דאָרט ניט א דינאַמיט באָמבע פערקראָכען? —

— נאָך שלימער פון באָמבען האָט היינט אונז געטראָפען:
ס'זינד טויזענדער מענשען צוזאמען געלאָפען,
פיעל מענער און פרויען פון אלע נאַציאָנען,
זיי זיינען געקומען דיר שולדען צו מאָהנען,
מיט טשעקס און מיט ביכלעך, מיט פאסטען און ווייטען,
פיעל לייטע פון ביזנעס, פון ארבייטס פעראיינען.
זיי זאָגען, זיי האבען געגלויבט דיינע ווערטער:
„לי כסף, לי זהב", פון וועלטען אין ערטער,
און האָבען געטרויט דיר זאָגאר פון דער ווייטען,
אבי אָפּצושפּאָרען אויף ערגערע צייטען.
און יעצט איז א קריזיס, זיי הונגערן און פריהרען,
דרום זינד זיי געקומען דאָס געלד איינקאסירען,
נאָר מטטרו"ן, דיין קלוטשניק, פון שרעק פאר סקאנדאלען,
האָט שנעל צוגעשלאָסען דעם הימעל פאר אללען.
זאָ האָט זיך צופלאקערט ביים פאָלק דער גרימצאָרן,
און האָבען צובראָכען די טהירען און טהארען. —

אזוי האָט מיכאל ערקלעהרט די אפריירא
מיט זויערער מינע פאר'ן וועלטליכען בורא.
דער בורא האָט שרעקליך פערקנייטשט באלד זיין שטערן,
ערהויבען זיין שטימע א מורא צו הערען
און האָט אויסגעשריען צום בלאסען מיכאל'ן:

— מיין נאָמען פערשמוטצען? זאָפאָרט זאָל מען צאָהלען! —

דאָ ציטערט מיכאל ווי א ליימענער גולם,
פרעגט: — ווער זאָל זיי צאָהלען? רבונו של עולם!

— וואו זינד מיינע דיענער פון זייערע פאָסטען?
וואָס לעבען זאָ גליקליך אויף קהל'שע קאָסטען?
רבנים, גלחים, די טרייע בוכפיהרער,

די גבירים, נגידים, די רייכע קאַסירער,
די קעניגע פירסטען די קלוגע פערוואַלטער,
וואו זיינען דען אַלע בעצאָהלטע שטאַט־האַלטער?
זאָל איך עס דען גלויבען זיי זיינען צולאָפּען? —

— נאָך ערגער אָה שעפּפער! זיי האַלטען אין שלאָפען. —

— זיי שלאָפען, אָה שרעקליך! אין די שלעכטע צייטען!
אויף אַנדערע דיענער וועל איך זיי פערבייטען,
איינסטוויילען געה דו נאַר און עפען די קאַסען,
און צאָהל זיי מיט צינזען, קוויטירע די מאַסען. —

— אָה, בורא! איך ציטער נאָך ווייטער צו זאָגען;
דיך האָבען די דיענער צו שרעקליך בעטראָגען,
געפעלשט דיינע ביכער, גערויבט דיין פערמעגען,
קיין קעש אין די קאַסען און לעער אַלע וועגען. —

דאָ האָט עס דעם בורא, ווי פייל אויסען בויגען,
א פייער און פלאַמען געשפּריצט פון די אויגען:

— די שופטען! זיי האָבען בעשטאָהלען די קאַסען,
און האָבען זאָ שענדליך דעם העררן פערלאַסען,
נקמה וועל איך שוין פון זיי אַלע נעהמען!
איינסטוויילען קיין פלעק זאָל מיין נאָמען בעשעהמען,
זאָל מען די לייטע בעצאָהלען מיט פעלדער,
ווייל „לי כל הארץ“, די ימים און וועלדער.
גיב זיי פיעל זיי ווילען, מיין חסד צו שפירען,
זאָפאָרט זאָלסטו געהן מיין געבאָט אויסצופיהרען.

— אב רחמן! דיין טרייעסטען דיענער ענטשולדיג,
די נאַכריכט, די לעצטע, פערנעהם שוין געדולדיג,

אויף פעלדער און וועלדער געהערט די בוכהאַלטער,
דער גאַנצער ערד־קוגעל צו דיינע פערוואַלטער,
זיי ווילען קיין שטיקעל דען ליטען אָפּטרעטען,
אָהן רענט, נאָך די גרעסטע, ביי זיי ניט צו בעטען. —

אַרויס פון די כלים איז דאָ שוין דער בורא,
געבליצט און געדונערט האָט ער גאָר א מורא:

— גאָר זאָ וואַס! מיין וועלט איז בערויבט און געשטאָהלען!
איך וועל זיי אויף שטויב באַלד אַלע צומאָלען!
מיין פייער פון גיהנום וועל איך אויף זיי טרייבען,
עס וועט פון זיי קיינעם קיין איינציגער בלייבען.
דורך זיי מיין צוטרויען זאָל איך גאָר פערלירען,
מיין ראכע! מיין ראכע! זיי זאָלען באַלד שפּירען! —

— אָה, בורא, דו זאָלסט זיי ניט פּלוצלונג פערוויסטען,
מען וועט דיך פערלוימדען: האַלטסט מיט אַנאַרכיסטען. —

זאָ לויף שנעל און רוף מיר מיין דיענער דעם שטן,
זאָל ער מיט זיין חברה די שווינדלער אויסראָטען,
מיין קרעדיט בעפלעקען, איך קען מעהר ניט דולדען,
מען מוז באַלד די ליטע בעצאָהלען די שולדען. —

אָה, ישעפּפער! אָה, קעניג פון הימעל פון אויבען,
דעם טייפעל, דעם שטן זאָלסטו דען נאָך גלויבען?
פערשטעהסט ניט, אז ער האָט דערפון נאָך נחמה,
א פלעק אויף דיין נאָמען, דאָס איז זיין נקמה,
דער גאַנצער סקאַנדאַל איז דאָך נאָר זיין מלאכה,
מיט איהם בחברותא דאָך רויבט די משפחה,
ער וועט זיך דאריבער נאָך לוסטיג גאָר מאַכען,
און דיך מיט די מאָהנער גאָר טייפעלש אויסלאַכען.

— זאָג דו זשע, מיכאל, ווי צאָהלט מען דער מאַסע? —

— איך ווייס ניט, אָה, בורא! ווען לעער איז די קאַסע. —

— און דאָס זאָל איך שווייגען? די רויבער ניט שטראָפען?
פאַר מיין וועלט, וואָס איך האָב אין 6 טעג בעשאַפען? —

— דו קענסט דאָך ניט האנדלען פון מענשען נאָך שלימער,
וואָס ארבייטען ביטער און שאַפען נאָך אימער
דיין וועלט צו בעבויען, פערפּוטצען, פערצירען,
— דאָך זעה, ווי געדולדיג זיי הונגערן און פריהרען.... —

— האָסט רעכט, מיין מיכאל, איך ארך אפים
וועל ווארטען איין ווילע, דאן שטראָפען כפלים.
פערטרייבען די רייכע פון גרונד און פון באָדען,
צו צאָהלען די ארעמע פאַר זייערע שאָדען....
נאָר הער דאָרט די לייטע ווי שרעקליך זיי ליארמען!
נעה מאַך זיי דאָרט שטילער, דו מוזט דיך ערבארמען,
זיי זאָלען זיין רוהיג, ערקלעהר זיי געדולדיג,
אז איך זייער שעפּפער בין דאָ גאָר ניט שולדיג.
איך האָב זיי בעשאַפען אַ וועלט און אַ שעהנע,
פאָל רייכטהום פאַר אלע, פאַר גרויסע און קליינע.
ווען שווינדלערס מיסברויכען מיין הייליגען נאָמען,
און האָבען דאָרט אַלעס פאַר זיך צוגענומען,
וועל איך שוין אַ מיטעל זיי געבען צו וויסען,
זיי זאָלען מיין וועלטעל גלייך אַלע געניסען...

איינסטווילען, אָה בורא! אָה, שאַנדע און שפּאָט!
נעה איך זיי ערקלעהרען, אז דו ביזט באַנקראָט!

XIII.

קייען שטרוי אין גן עדן.

ביי עלטערן גאנץ פרומע בין איך געבאָרען
מיט תורה און מצות בין איך אויך ערצויגען,
א אידעל א פרומער, בין איך אויך געוואָרען,
און אימער צו דיר, גאָט, געהויבען די אויגען.

איך האָב פון דער וועלט נים קיין ברעקעל גענאָסען,
נישט פריהער צו דאנקען, צו לויבען דיין נאָמען:
ביים לעגען, ביים אויפשטעהן פיעל טרעהרען פערגאָסען,
ביים דאווגען קיין מאָל נישט פערפעהלט קיין אמן.

צו סליחות געלאָפען גאנץ גרויסע פארטאָגען.
געפלאגט אין תענתים אָהן טרינקען, אָהן עסען,
יום כפור געפאסט מיט קלאָגען און זאָגען,
בעטרויערט דעם חורבן, אויף דער ערד גאָר געזעסען;

געגאנגען בין איך אויף דעם קאָפּף איינגעבויגען,
די פים פון דער שכינה חלילה צו דריקען,
פאר שעהנע נקבות פערשלאָסען די אויגען,
איך האָב נישט גענעסען אָהן פלאָמבע א טשיקען.

פון מיין ארבייט דער גביר האָט געזאמעלט פערמעגען,
און איך האָב געשמאכטעט אין הונגער און נאָטה,
נאָר איך נישט געזוכט גאָר דיך קשיות צו פרעגען,
געזאָגט: „נור, מסתמא ווילסטו אזוי, גאָט."

פון דער וועלט האָב איך נישט געהאט קיין הנאה,
מיט מיהע, מיט מורא גענעסען, געשלאָפען:

גערהיט האָב איך תמיד מיין טאַטען'ס צוואה ;
אז נור אויף גן עדן זאָל איך אימער האָפען.

איך האָב נישט געהערט אפיקורסים, רשעים,
וואָס האָבען פון דיר, גאָט, געלאַכט און געשפּאָט.
וואָס זיינען געוועזען נאָך ערגער פון גוים,
און האָבען געזאָגט גאָר: „עס גיבט נישט קיין גאָט..

„די וועלט איז א קדמון, נישטאָ גאָר קיין בורא,
און אַלץ איז נאַטירליך, נישטאָ קיין השגחה ;
נור מענשען, ניט גאָט האָט געשריעבען די תורה,
פון פּריסטער און קעניגע שטאַמט די מלאכה.

די אָרימע און רייכע קאָן גאָט גאָר ניט מאַכען,
נישט ער האָט געקריינט די מלכים, דעספּאָטען,
נור רייך איז דער שטאַרקער, וואָס רויבט ביי דעם שוואַכען,
מיט וואַפען בעקומט מען לענדער און פלאָטען.

„און טאַקע די זעלבע מלכים, כהנים,
רבנים, גלחים, די חיות משונות,
זיי האָבען געזוכט דיר אויף אַלע אופנים,
דעם קאָפּ צו פערדרעהען מיט אַלע אמונות.

„זיי האָבען געוואַלט איבער אַלע רעגיערען,
און האַלטען די שוואַכע אין יאָך און אין ליידען,
האָבען זיי איהם געמוזט מיט גלויבען פערפיהרען,
און גליק איהם פערשפּרעכען גאָר דאָרט אין גן עדן....'

דאָס האָבען געזאָגט אפיקורסים, רשעים,
און איך האָב מיט האס פערלאַכט זייער רעדען,

געטהאָן דײַנע מצות, געהיט פון חטאים,
יעצט בין איך געשטאָרבען און וויל מיין גן־עדן.

מען זאָגט אויף דער ערד דאָרט דו משפּט'סט גערעכט:
דו רויבסט ניט דעם שכר דאָ פון גוטען, פון שלעכטען,
ביי דיר איז דאָ גלייך דער הערר און דער קנעכט:
שטראָפסט דא דעם רשע, בעלוינסט דעם גערעכטען.

מען זאָגט דאָרט, אז דאָ אויף דער אמת'ער וועלט.
איז דאָ א גיהנם די רשעים צו שטראָפען,
זיי ווערען געבראָטען, געקאָכט און געקוועלט,
און ווידער צו בראָטען לאָזט דו זיי בעשאפען.

און פאר אונז די פרומע, וואָס האָבען געליטען,
וואָס האָבען געגלויבט די באָבען, דעם זיידען,
א גאָלדענע שטוהל שטעהט דאָ סאמע אין מיטען,
צו עסען, צו טרינקען מיט זיי אין גן־עדן.

אויך איך האָב געליטען אין גלויבען און האָפען,
יעצט בין איך געשטאָרבען, אָה קום גרויסער הארר!
שנעל פיהר מיך אהין, דעם גן־עדן מאך אָפען!
גיב מיר עולם הבא, צאָהל אָב מיר מיין שכר!

* * *

פּלעצליך! — אָה, הערט נור א שטימע א שרעקען,
מיט פייער און בליצען דאָרט הערט מען זי קומען,
לעבעדיגע, טויטע וויל זי יעצט אויפוועקען,
צו הערען די אנטוואָרט פאר'ן גלויביגען פרומען:

„איך האָב אייך בעשאפען א קונסטפאָלע וועלט,
מיט אונצעהליגע גיטער, קומט נור אויף איהר שפּור,

און איינעם פערוואַלטער האָב איך אייך בעשטעלט,
דאָס איז אייער ארבייט ביי דער רויהער נאַטור.

„די וועלט איז זאָ גרויס, איהר האָט אַלעס צו פיעל,
און איהר אַלע מענשען איהר זיינט ביי מיר גלייך,
„נור טהיילט גלייך די ארבייט און שטרעבט צו איין ציעל —
דאַן לעבט איהר גאַנץ גליקליך און זיינט אַלע רייך.

„ווען איהר זיינט נאַראָנים און לאָזט אייך בערויבען,
פון שווינדלער, בעטריגער, און טראָגט עס געדולדיג,
„איהר ווילט גאָר נישט קעמפּפען — נור פוילען און גלויבען, —
אין אייערע ליידען, ווער איז אייך דאַן שולדיג?

„אויך דו, פרומער איד, האָסט געלאָזט דיך איינרעדען,
אָהן קאַמפּף צו געניסען, נור מיט גלויבען אַזוי,
„אויף גליק דאָ אין קבר אויף שכר אין גן־עדן,
ביזט אַ בהמה און געה קייען שטרוי!!!

XIV.

דער חלום.

אידען, אידען האָט רחמנות!
איך האָב געהאַט אַ שלעכטען חלום,
ס׳שמעהט מיין לעבען אין סכנות,
כ׳זאָל ניט שטאַרבען חס ושלום.

מיינע גליעדער ציטערען, גליהען,
געהט וועקט מיין באָבען און מיין זיידען!
לאָזען זיי זיך פאַר מיר מיהען
אַה דאָרט אין ליכטיגען גן־עדן!

קלאָגט אויף מיינע יונגע יאָהר:
עס איז געווים אַ חטא אַ גרויסער!
אוי, אַ טרוים ווי אויפ'ן וואהר;
אידען, אידען! זייט מיר פּותר.

* * *

אין די ענגסטע פון די סטריטען,
וואו מיסט און שטרוי איז דורכגעקנעטען
שטעהט אַ שוהלכעל אין דער מיטען
און אידען דאַוונען דאָרט און בעטען.

ס'האָט מיך באַלד געכאַפּט אַ קלעמען,
איך האָב געמיינט איך וועל צוגעהן;
כ'בין אַ איד, איך דארף מיך שעהמען,
איך זאָל אין דרויסען בלייבען שטעהן.

ווי איך וויל נאָר געהן צום טויער,
דאַ שטעהט אַ אידעל ווינקט און היקעט;
זאָגט מיר ענדליך אויפ'ן אויער:
„דו ווילסט אריין, טאָ קויף אַ טיקעט.

כאָטש איך בין איין אָרימער באָרדער
און געה אָהן ארבייט אום אין ליידען,
גיב איך איהם דעם לעצטען קוואָדער,
אבי מיט גאָט אַ וואָרט צו רעדען.

אָבער פּלוצים, הערט מיין שרעקען!
איך האָב דערהערט אַ ווילדען ברומען,
בהמות, חיות אין אַלע עקען,
אין אַ זווערינע בין איך געקומען.

פאר סייז לעבען האָב איך ממש
מיך געשראָקען פון די טהיערען,

כ׳שריי געוואלד, אָה שמש, שמש!
זעה מיך שנעל ארויסצופיהרען.

און דער שמש זאָגט קאַלטבלוטיג:
ביזטו שוין דאָ, זאָ האָב קיין מורא,
נאטור פון חיות לערנען מוטהיג
זאָאָלאָגיע איז אויך א תורה.

זעה נור דאָרט דעם ווילדען טיגער
מיט די שארפע נעגעל, צייהנער,
ס׳איז דער מיליאָנער דער היגער,
פרעסט דאָס פיה אויף מיט די ביינער.

ער, דער שטארקסטער אלער טהירען,
ער צורייצט אויך לייבען, בערען;
יעדער פירכטעט איהם צו ריהרען,
ס׳איז זיך שווער פון איהם צו וועהרען.

זעה נור דאָרט די פיאַווקעס, שלאַנגען,
עקלע ווערעם, ס׳כאַפּט הלשות!
בלוט פון פאָלק אויך זיי פערלאַנגען,
זייגען נאָר די קליינע באָסעס.

מערק נור דאָרט די וועלף און פוקסען,
לוסטיג רויבען זיי און העצען;
חיטרע דרעהען זיי די שנוקסען
מיט פּאָליטיק און געזעצען.

דאָרט די דיקע ווילדע שווינען
העלפען אויך דאָס פאָלק פערוויסטען,

ווילד און פינסטער ווי זיי זיינען,
פאַלשע ריכטער, פּאָליציסטען.

היינט אַ דארט די עזלען, אָקסען
ריצען, הירזשען נאָר לפנים;
דיעזע פרעסען אָרטהאָדאָקסען,
אַלס גלחים און רבנים.

היינט די ראַקעס אין די מיסטען
און די זשאַבעס מיט דועטען;
ערשטע זיינען זשורנאַליסטען
און די לעצטע די פּאָעמען.

און די שאָף און קעלבער רינדער,
וועלכע דאָרט געפרעסען ווערען,
זיינען אַלע פיה׳ס קינדער,
נאָר צום פרעסען, מעלקען, שערען.

דולד איין וועניג, גוטער ברודער!
צום בעזען שפּיעל מאַך גוטע מינע;
זעה נאָך דאָרט אַ גאַנץ גערודער,
וואָס שטופּען זיך אויף דער טריבונע.

„ליעבער שמש, האָב רחמנות!
געגוג, גענוג! ניט מעהר ערצעהלע!
בעפריי מיך שנעלער פון סכנות,
פערלאָז אויך דו די בעסטיען־העללע.

„כ׳האָב דאָ פיעלעס אויסצוריכטען,
די בהמות אויפצוקלעהרען

און די בעסטיען צו פערניכטען,
ווערט איין אנדער וועלט דאָן ווערען...“

קוים האָט ער דאָס אויסגערעדט,
און די חיות וויעדער ריטשען,
וואָיען וויעדער דעם „על חטא“,
וויינען שרעקליך, דאַוונען קוויטשען.

און פון שרייען דעם „על חטא“
האָב איך ערוואַכט פון בעזען חלום —
כ׳זעה איך ליעג ביי מיר אין בעט
און באלד ווער איך איין עליו השלום.

אָה, האָט רחמנות פ׳מיינע יאָהר!
עס איז געוויס א חטא א גרויסער!
אוי א טרוים, ווי אויפ׳ן וואָהר!
אָה, אידען, זייט מיר פותר!...

XV.

דאָס איז גאר אונמעגליך.

אין פארלאָר אויף א טשערעל
זיצט סערעה מיט ענטציקען;
דאָ קומט צו איהר איהר בערל
ערקלעהרען ליעבעס-גליקען.

ער דארף איהר געלד ניט, שווערט ער,
ער איז שוין רייך גענוגענד;
איהר שעהנקייט נאָר פערעהרט ער,
פערגעטערט איהרע טוגענד.

„פערלאַנג פון מיר פיעל זאַכען
מיין ליעבע צו בעווייזען ;
ווייל גליקליך דיך צו מאַכען
בין איך שטאַרק ווי אייזען.

מיך שרעקט ניט קיין סכנות
פאַר שלאַנגען, קראָקאָדילען ;
זאָפאָרט גאָר אָהן הכנות
דיין וואונש נאָר צו ערפילען.

„איך שפּרינג אין ים אָהן טומעל
דאָרט פּערל דיר צו פאַנגען ;
דעם טעלערעל פון הימעל
פליה איך דיר דערלאַנגען.

„דיין וואונש איז מיר זאָ טהייער,
קענסט מיך צו אַלץ בעוועגען ;
איך שפּרינג פאַר דיר אין פייער,
דעם טויט לויף איך ענטקעגען.

* * *

איך גלויב דיר, ליעבער בערל,
(אָה, גאָר שטאַרבען זאָל ער ?)
דו ביזט א גוטער קערל,
לייה מיר בלויז 5 טאָלער. —

* * *

ווי בערל הערט פינף דאָלאַר,
ווערט זיין מינע קלעגליך,
און רוקט זיך שנעל פון פּאַרלאָר :
„אָה, דאָס איז גאָר אונמעגליך !“

XVI.

פערצווייפלונג.

(אין אַטלאַנטיק סיטי.)

מיט וואָלקענס געדיכט די זון ווערט פערצויגען,
א שרעקליכער חושך איהר שיין האָט בעהאַלטען;
נור צוקענדע בליצען פערבלענדען די אויגען,
ווי פייעריגע שלאַנגען דעם הימעל צו שפּאַלטען.

עס ראָללען די דונערס, ווי טויזענד קאַנאָנען,
זיי קראַכען, זיי קנאַלען צושטערענד אין גאַנצען;
ווי טויזענדער שדים און לצים מיליאָנען
וואָלטען אין גהינום דעם טייפעלס־טאַנץ טאַנצען.

די דונערס זיי קנאַלען, די בליצען זיי שיסען,
געפּלאַצט האָט דער הימעל, זיין וואַסער פערלאָרען;
עס רענענט מיט ימים, א מבול זיי גיסען,
ווי באַלד וואָלט די וועלט אויף חרוב געוואָרען.

עס שטורמען די ווינדען, זיי פייפען, זיי ריטשען,
און טראָגען דאָס פייער אין וואַסער ארונטער;
עס זוכען די מענשען פון טויט זיך צו שיצען,
אָה, רעטעט! אָה, רעטעט! די וועלט געהט שוין אונטער!

און דאָרטען אין א קאַטעדזש, אַן אַלטע רואינע,
ציטערט א מיידעל געקליידעט אין ווייסען.
זי יאָמערט אין שרעקען און טויטליכער מינע,
פערצווייפעלטע ווערטער דאָס הערץ קען צורייסען:

„אוי, אויסגעהן אין רעגען וועט היינט מיט מיר קיינער,
„אפילו מיין אייבי וועט היינט מיך פערגעסען;

„אוי קיידי דו ביזט שוין אין דר'רעד מיט דיביינער,
„דו וועסט שוין היינט אווענד קיין אייז־קרים ניט עסען!

XVII.

מלחמת נשים אין בראָנזוויל.

עס איז נאָך גאנץ פריה, עס טאָגט ערשט אין הימעל,
אין דרויסען איך הער שוין א שרעקליך געטימעל;
דער שלאָף אם פריה־מאָרגען ער איז מיר גאנץ טהייער,
דאָך לויף איך אין דרויסען, דען טאָמער א פייער!
וואָס זעה איך? — אָה, שרעקליך! עס קאָכט אין די סטריטען:
גאנץ בראָנזוויל פערזאמעלט, צוויי ווייבער אין מיטען;
לעבען חיים דעם בוטשער ווײנט ציפּע, שרייט חיה,
דאָרט איז ניט קיין שרפה, אויך ניט קיין לויה.
דאָך ווערט עס אַלץ גרעסער דאָרט דער געטימעל
און טענות און קולות שפּאַלטען דעם הימעל!
איך צושטופּ באַלד דעם עולם מיט די עלענבויגען
און זעה דעם גערודער מיט אייגענע אויגען:
ציפּע מיט חיה'ן, א וויטאָג דער מאמען!
שרייען און שעלטען אויף נאָטען און גראמען.
זיי האָבען בעמערקט מיך, אָה! א ביטערער פּעקעל!
די קאָפּט מיך ביים מאָרדע, די צווייטע ביים רעקעל:
— איהר דאַרפט ניט אַנטלויפען, איהר מעגט שוין דאָ בלייבען,
חלעבען, איהר מעגט עס אין צייטונג בעשרייבען. —
— ליעבער שלימזל, אָט הערט די מכשפה,
קומען זאָל, גאָטעניו, אויף איהר באַלד א שרפה!
זי האָט מיך בערעדט פאַר יענטעלע שפּרינצעס.
— ווייל זי האָט פערפּעפּערט מיינע מילכיגע בלינצעס!
כאָטש קיי איצט די ערד, זאָל זי עסען שטיינער!
א קויל איהר אין האַרצען, א בראַנד אין די ביינער! —

אויף דיר אליין מרשעת א שלאַק, א קדחת!
וואָס האָסטו די פאַרפעל מיר אויף צו להכעיס
גראד איבער'ן קאָפּ, וואו עס שטעהט מיר מיין וויגעל
קלאַפּט זי פאַרטאָג שוין אומיסטנע מיט ציגעל —
זאָל זי אזוי, טאַטע, נאָר ווערען דערוואָרגען,
ווי זי שרעקט מיר מיין קינד אָן יעדען פריהמאָרגען!
— וואָרום האָסטו מיר צובראָכען א טעלער?
— ווייל דו האָסט בעהאַלטען דעם שליסעל פון קעלער.
— בעהאַלטען זאָל מיר דיר אויפ'ן הייליגען אָרט,
ווי דו האָסט צובראָכען מיין בלעכענע קוואָרט.
צובראָכען זאָל דיר נאָר ווערען דיין קאָפּ,
ווי דו האָסט צושפּאָלטען מיין אייזערנעם טאָפּ.
— וואָס קריכט איהר צו מיר, ווי די חזירים,
זי מיט איהר באָרדער מיט איהרע ממזרים?
זיי קריכען ביי מיר אריין אין די טעפּלעך,
זיי האָבען געגאַ'שט פון מיינע שבועות'דיגע קרעפּלאך.
— דו מעגסט פאַר מיינע קינדער זיין די כפרה
מיט דיינע שרצים און דיין באָרדער דעם שררה.
— מיר זאָגסטו באָרדער, דו טרפה'נער זעעל!
איך בין דען דיין דזשייקעל, וואָס זיצט איצט אין דזשייל.
וואָס מען האָט איהם מיט מירקען אין שיקאַגאָ געטראָפען,
ווען ער איז פון שרה'קען מיט איהר דאָרט אנטלאָפען?
— דו ווערסט עס שענדען מיין גאַנצע משפחה?
איך וועל דיר ווייזען, דו חצופה, דו ליאַכע!
געה פרעג נאָר ביי יענטען פון נעקסטען אַפּסטיים,
פון דיר מיט דעם איידזשענט, געה הער, וואָס זי ווייס...
— נאַ דיר! און ווייס... מיט וועם דו הויבסט אָן,
דו ווערסט מיר אזעטיגע צרות אָנטהאָן?
— גוואַלד! ראַטעוועט! וועה מיינע יאָהר!
זי האָט אויסגעריסען מיר ביז איין האָר.
— געוואַלד, אידען, זי האָט מיין יאַקעל צוריסען!

נאָ, נאָ, נאָ!... דו וועסט שוין איצט וויסען!...
— גנב'טע! דו וועסט עס מיך וואַגען צו שלאָגען,
מען וועט דיך פון דאַנען אַ טויטע אַוועקטראָגען...

— —

און דאָס צאַרטע געשלעכט, די מילדע, די פיינע,
ליעגען אין בלאָטע אַזוי ווי די שווינע;
מיט ווילדע געשרייען, מיט קנייפען און בייסען,
די מענער צו שוואַך זיי פון איינאַנדער צורייסען.
אין עולם אַ ליאַרעם, אַ שרעקליך געפּעכט,
וועלכע פוןביידען עס איז דאָ גערעכט.
הונדערטע שכנים האַלטען אין שטרייטען,
צעהנדליגע קרובים, ווי טיגער זיך פּייטען.
עס פערלאָזען די ווייבער די סטאָרען און הייזלאַך,
עס לויפען די מענער פון שעפּער און קלייזלאַך;
נאַקעטע קינדער לויפען אין שרעקען,
מען שרייט נאָך פּאָליסלייט פון אַלע עקען...
ענדליך שרייט אויס אַ מלמד אין זאָקען:
— „דער פּאַטרול־וואָגען קומט, מען הערט שוין די גלאָקען!“
און ווירקליך דער וואָגען, ער לויפט ווי אַ וויכער,
פּאָליסלייט זיי שפּרינגען פון וואָגען נאָך גיכער
און שטופּען און שלאָגען האַלב־נאַקעטע לייבער,
און כאַפּען און שלעפּען די האַלב־טויטע ווייבער
ארויף אויפ'ן וואָגען דאָרט גאַנץ הויך פון אויבען —
דאַן האָט איין „הוריי!“ זיך ערשט אויפגעהויבען.

* * *

די פיינדע זיי לאַכען און האָבען נקמה,
פריינדע בעדויערען די שענדליכע מלחמה,
און איך האָב אַ צייט לאַנג פון דיעזעס געפּעכט
פערלאָרען דעם חשק צום צאַרטען געשלעכט.

XVIII.

אַן אָקס איז געפלויגען.

אַן אָקס איז געפלויגען איבער'ן דאַך
און האָט דאָרט געלעגט אַ קיילעכיג איי;
די מעשה איז אמת, איך בעט דיך ניט לאַך,
איך שווער בנאמנות, אַט הער ווי אזוי:

דער אָקס איז געוועזן אַ געשיקטער פון גאָט,
דורך אידען גאַנץ פרומינקע דאָ מן הסתם;
און ער האָט פערפלייצט אַ גאַנץ גרויסע שטאָדט
מיט אידען צאַן קדשים במדינת הים.

דער אָקס איז געוועזן ווי אַלע סאָרט אָקסען,
דאָך איז גאָר פון בלייז געוועזען זיין איי;
און דאָס האָט פערפלייצט די אָרטהאָדאָקסען,
וואָס גלויבען אין אָקסען און דיענען צו זיי.

פערטרונקען אין בלייז איז געוואָרען אַ שטאָדט,
אַ צווייטע, אַ דריטע, און ווייטער נאָך מעהר;
מען ליידט די געפאהר אין נאָמען פון גאָט,
און עס פּלאָדיען זיך אָקסען, וואָס לעגען נאָך אייער.

מען וויל ביי די הערנער די אָקסען גאָר פּאַקען.
געפינט מען ביי זיי ניט הערנער, קיין קעפּ;
נור אַ יאַיעטשניק מיט אייער פערבאַקען
און בלייענע אייער פערפלייצען די טעפּ.

פערפלייצען די טעפּלעך, פערפלייצען די שיסעל —
די בלייענע אייער פערפלייצען די וועלט.

די אָקסען זיי שטעקען ווייטער דאָס פּיסעל
ביי אלעס, וואָס קויפט זיך ביים אידען פאר געלד.

נישטאָ גאָר קיין רעטונג, ניטאָ קיין תחבולה,
א מכה, וואָס טרעפט נאָר דעם אידען אליין.
צו לויפען צו גוים בלייבט נאָר איין סגולה;
נור ווער וויל פון ברידער מיט שאנדע וועקגעהן?

נאָר לויפט ניט, עס איז ניט חלילה קיין באָמבע,
דער אָקס איז דער רב, דער רבי רב חאָפּקע,
דאָס בלייענע איי איז די הייליגע בלאָמבע,
די אידישע מכה — דאָס איז די קאָראָבקע.

XIX.

זעהר פּראַקטיש.

קעפּלאך פּאָעזיע אין קלייען.

כ'האָב געשריבען ליעדער פליסיג,
אלס איך יונג וואר און ניכט קלוג,
טעגליך פאסט א שטיקלעך דרייסיג,
און דאָס, דענק איך, איז גענוג!

אך, פּאָעזיע! זיס ווי צוקער,
פאָל זשעני און פאָל געפיהל;
און זיי ליגען נאָך ביים דרוקער,
אָבער קונים איז ניט פיעל!

דאָס האָט מיר באלד שטארק פערדראָסען,
כ'היים פּאָעט און באָרוועס געהן!

כ'האָב מיר ענדליך פעסט ענטשלאָסען,
אויס מיט ליעדער, איך שרייב ניט, ניין.

דאַן געשריבען פעליטאָנען,
לייט ארטיקלען זעהר גוט...
כ'שעהם מיך חלעבען צו דערמאָהנען,
אויף די הויזען גאַנץ קאַפּוט.

כ'האָב געכאַפּט מיך צו ראָמאַנען,
הערט א גליק איך איצטער האָב:
עזעל פיעלע זינד פאַראַנען,
כאַפּען שנעל ווי הייסע באָב.

און איך שרייב יעצט פּופּצעהן בויגען,
און מען קויפט עס זעהר גיך;
כ'האָב געעפענט מיינע אויגען:
כ'האָב שוין הויזען, כ'האָב שוין שיך.

כ'שרייב פאַר וואַסער, כ'שרייב פאַר פייער,
האָבער, קלייען, עס ווערט געמאָהלט;
ציגען, קעלבער, צאָהלען טהייער,
מעהר האָב איך אויך ניט געוואָלט!

וואָס געפּיהלע, וואָס געדאַנקען?
וואָס נאָך פליהען אין דער הויך?
נור א דאָלאר און א בלאַנקען —
פרעג מיין דרוקער, ער זאָגט עס אויך.

XX.

דער נאַציאָנאַליסט.

איך בין גליקליך און צופריעדען
פאַר דער שעהנער גאָטס מתנה,
וואָס איך קום ארוים פון אידען,
פון דעם „אתה בחרתנו“.
כ׳קוועל און זינג מיין פרעהליך ליעד:
וואָהל איז מיר! איך בין א איד!

שעהן איז אונזער פאָלקס געשיכטע:
מעשות, ניסים פול צוויי תורות,
קנות, סליחות, פיוט, געדיכטע,
צוויי חורבנות, שחיטות, גזירות;
יעדער דור א נייער המן,
גלות, גלות, און פּאָגראָמען!

אונזער קולטור ז׳גאָר א חידוש:
די קרבנות, מזוזות, ציצית,
מלקות, תשליך גאָר עכט אידיש,
כורעים. הורם, עגונות, חליצות,
מילה, טבילה, עין הרעות,
מצה, זרוע און כפרות...

אונזער קונסט, נאָר גאָטעס טעמפעל!
ציה אן עירוב, קלעפּ א קרעפּעל,
גיס א דריידעל, חנוכה־לעמפּעל,
המן־טאשען, המן־קלעפּעל,
מאָהל א מזרח, שרייב קמיעות,
פלעכט א הדס, גרייזעל פּיאות...

אונזער אחדות ז'גאָר א מורא!
יעדע צעהן — אַן אנדער קהילה;
קריעג, מחלוקות פאַר דער תורה,
שוחט, רב און נוסח תפילה,
קלעפּ עליות, פּעטש פאַר מפטיר,
קלאַגען, מסירות אויפ'ן קלאַפּטער.

היינט ווי ליעבען אונז די גוים,
טרייבען, שעכטען אונז ווי רינדער,
בלייבען זיי נאָר די רשעים,
מיר די ליעבע גאָטעס קינדער.
דאַרום זינג איך מיין ליעב ליעדעל:
וואויל איז מיר, איך בין א אידעל.

XXI.

תפילה למאָסקיטאָס.

גרויסער גאָט פון אַלע וועלטען!
דיינע נסים זיינען זעלטען,
דאָך פערגעסטו ניט דיין אידעל,
ווען ער זינגט פאַר דיר א ליעדעל,
מיט א תפילה און א תחינה,
מיט א זיפץ, א זויערע מינע;
ווען ער שרייט און וויינט פון הערצען,
העלפסט איהם אין זיינע שמערצען.
שיק מיר יעצט אויף דיין רחמנות,
העלף מיר גאָט שוין פון סכנות!
ווי פון פּרעה, המן, טיטוס,
העלף מיר אויך פון די מוסקיטאָס!

גאָט, אָה! זעה די ראבע גרינע,
אָט דאָס פליגעלע, דאָס דינע,
מיט איהר דינעם לאנגען שטעכעל,
ווי זי מאכט אין לייב א לעכעל,
זויגט דאָס בלוט מיט דאָרשט און פיבער,
לאָזט איהר גיפט נאָך דאָרטען איבער,
און דאָס בייסט און שטעכט, ווי שפּילקעס,
און מען קראצט אָן קרצעלאך, גילקעס,
און די טאטעס רויכען, טרייבען,
און די מאמעס שעלטען, רייבען,
און די יונגע בלאָזען, פּאטשען,
און די קינדער וויינען, קראצען;
העלף מיר גאָט, אָט זעה, אָט פליהט עס,
העלף מיר שוין פון די מוסקיטעס!

האָסט געהאָלפען אונז פּאָליטיש
פון עמלק, המן, טיטוס,
אלעקסאנדער׳ס לאנגע קנוטעס;
האָסט געהאָלפען אונזער ריטוס
שוין פון אלע בייזע כתות:
אינקוויזיטיש, יעזואיטיש,
יעצט אויך אנטיסעמיטיש;
הערסט פון קראנקע אוים די בימעס,
פון כאָלעריע און באנקיטעס,
היטסט פון פליי אונז אין די מטות;
דרום דיין פאָלק, ווי שעהן זי בליהט עס,
שיץ עס ווייטער, גאָט, אָ היט עס!
זעה דעם בים אָה! זעה, ווי בריט עס!
זעה דאָס בלוט אָה, זעה, ווי זידט עס!
העלף אָה גאָט, אָט זעה, אָט פליהט עס!
שיץ מיר! העלף פון די מאָסקיטעס!

די תפילה האָבען מיר בית דין הגדול מתקן געוועזן נאָר פאַר בראָנז־ווילער אידען, אָבער יעדער איד אין אמעריקא מעג עס זאָגען אחר שקיעת החמה, נאָר מען מוז ביי יעדער פסוק זיך א קלאפּ טאָן דאָרט וואו מען דער־פיהלט דעם ביס, און מהדרין מן המהדרין זיינען זיך נוהג אָנצושמירען אויף דעם אָרט מיט א ביסעל עסיג, וואָס עס שטילט באַלד דעם גיפט, וד׳ ישמרנו מכל נגע אָמן.

ענדע.